

๒๒

ພຣະບາງ

ຂອງ

ພຣະພຸທທຳ

พระนิพนธ์ใน

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ພຣຣາຢາ ຂອງ ພຣະພຸທທຣາດີ້

ພຣະນິພຸນໃນ

ສມເດັຈພຣະຖານສັງວຣ ສມເດັຈພຣະສັງຊຣາຊ ສກລມຫາສັງຊມປຣິຖາຍກ

ເລື່ອງພຣະທາງຂອງພະຍາທຸກສົມ

๔๔ พงศาวดารของพระพุทธเจ้า

ที่ ญส. ๒๓๕/ ๒๕๕๖

สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช
วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร

๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๖

เรื่อง ประทานอนุญาตให้พิมพ์พระนิพนธ์เรื่อง "๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า"

เจริญพร นายประจุม มาตินนท์ รองกรรมการผู้จัดการอาวุโส สถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง ๓

อ้างถึง หนังสือที่ พธ.๕๑/๒๕๕๖ ลงวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๖

ตามหนังสือที่อ้างถึง ได้ขอให้นำความกราบทูลสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ขอประทานอนุญาตพิมพ์พระนิพนธ์เรื่อง "๔๕ ของพระพุทธเจ้า" พร้อมขอประทานอนุญาตอัญเชิญพระรูปและพระนามย่อ ญสส. พิมพ์ในพระนิพนธ์ดังกล่าว เพื่อน้อมถวายเป็นอาภิวชิบูชา และเพื่อเผยแผ่เป็นธรรมทานแก่พุทธศาสนิกชนและผู้สนใจทั่วไป นั้น

ได้นำความกราบทูลทูลทราบฝ่าพระบาทแล้ว พระองค์ท่านพระทานอนุญาตตามที่กราบทูลขอ และประทานอนุโมทนาสาธุการ การพิมพ์พระนิพนธ์เป็นธรรมทานในครั้งนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดดำเนินการต่อไป

ขออำนาจพร

(พระเทพสารเวที)

ผู้ปฏิบัติหน้าที่เลขานุการสมเด็จพระสังฆราช

โทร. ๐ ๒๒๘๑ ๒๘๓๑-๒

โทรสาร ๐ ๒๒๘๑ ๒๘๓๓

คำนำ

(พิมพ์ครั้งที่ ๔)

พระนิพนธ์เรื่อง “๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า” ในสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ฉบับนี้ จัดพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งที่สี่ โดยได้รับ ปรทานอนุญาตจากเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ตามความในหนังสือที่ ญส.๒๓๕/๒๕๕๖ ลงนามโดยพระเทพสารเวทีย์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่เลขานุการสมเด็จพระสังฆราช พร้อมทั้งปรทานอนุญาตให้อัญเชิญพระรูปและพระนามย่อ ญสส. พิมพ์ในพระนิพนธ์ด้วย ทั้งนี้เพื่อน้อมถวาย เป็นอาจารย์บูชา และเผยแผ่เป็นธรรมทานแก่พุทธศาสนิกชนและผู้สนใจทั่วไป

การจัดพิมพ์ครั้งนี้ใช้หนังสือพระนิพนธ์เรื่อง “๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า” ซึ่งจัดพิมพ์เพื่อเฉลิมพระเกียรติในโอกาสที่ในสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เจริญพระชนมายุครบ ๘ รอบ เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ จัดพิมพ์ถวายโดย สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี นำมาใช้เป็น ต้นฉบับ และออกแบบจัดแบ่งรูปเล่มใหม่เป็นสี่เล่ม เพื่อสะดวกต่อการหยิบอ่านยิ่งขึ้น ตามคำแนะนำของ พระราชรัตนมงคล (มนตรี อภิมนฺติโก, ดร.) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร ดังนี้

เล่ม ๑ หน้าปกสังเขปนิยสถานทีประสูติ	พรรษาที่ ๑ - ๕
เล่ม ๒ หน้าปกสังเขปนิยสถานทีตรัสรู้	พรรษาที่ ๖ - ๗
เล่ม ๓ หน้าปกสังเขปนิยสถานทีทรงแสดงปฐมเทศนา	พรรษาที่ ๘ - ๙
เล่ม ๔ หน้าปกสังเขปนิยสถานทีปรินิพพาน	พรรษาที่ ๑๐ - ๑๒
ทั้งนี้ พรรษาที่ ๑๓ - ๔๕ มิได้ทรงนิพนธ์ไว้	

คณะศิษยานุศิษย์
เว็บไซต์พุทธะดอกทศม

คำนำ
(พิมพ์ครั้งที่ ๓)

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก จะเจริญพระชนมายุครบ ๘ รอบ ในวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ นี้ ข้าพเจ้าเป็นผู้หนึ่งที่ได้รับประทานพระเมตตาทรงสั่งสอนและทรงเป็นที่พึ่งโดยประการต่างๆ มาตั้งแต่เล็กจนบัดนี้ จึงได้ดำริจะทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นปฏิบัติการเฉลิมพระเกียรติในโอกาสอายุวัฒนมงคลครั้งนี้ การสิ่งอื่นอะไรที่จะเป็นการสนองพระเดชพระคุณเห็นจะไม่เหมาะเท่าการตีพิมพ์พระนิพนธ์ ด้วยจะเป็นการเฉลิมพระเกียรติคุณโดยตรง เป็นประโยชน์แก่ชนหมู่มาก และมีผลยืนยาวปรากฏเป็นหลักฐานมั่นคงสืบไป

ในหมู่พระเถรานุเถระและนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงเป็นที่เคารพนับถือ เป็นครูฐานียะทั้งด้านวัตรปฏิบัติอันหมดจดงดงามสมเป็นพระมหาเถระ และทรงเป็นที่ยกย่องว่าเป็นปราชญ์ผู้รอบรู้ในพระไตรปิฎก พระธรรมเทศนาก็ดี ธรรมบรรยายก็ดี พระนิพนธ์อันเกี่ยวเนื่องอื่นๆ ก็ดี งดงามทั้งอรรถธรรม วิจิตรด้วยนัย ลุ่มลึกด้วยการวิเคราะห์หรืออธิบาย ไพเราะชัดเจนด้วยภาษา ยิ่งไปกว่านั้น ยังทรงเป็นนักวิชาการชั้นเอก เมื่อจะทรงพระนิพนธ์เรื่องใดๆ ก็ดี ย่อมทรงค้นคว้าตรวจสอบวิเคราะห์เรียบเรียงอย่างมีหลักเกณฑ์มีหลักฐานอ้างอิงพร้อมมูล เมื่อจะลงมติใด ๆ ก็ทรงทำอย่างรอบคอบเหมาะสม ไม่เกินหลักฐานข้อมูล

ในบรรดาพระนิพนธ์เหล่านี้เห็นจะไม่มีเรื่องใดมีคุณลักษณะอันเลิศดังกล่าวข้างต้นยิ่งไปกว่าเรื่อง ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า เมื่อทรงพระนิพนธ์เรื่องนี้ทรงค้นคว้าตรวจสอบพระไตรปิฎก ตลอดจนอรรถกถาฎีกา ทรงพระวินิจฉัยเทียบเคียงหลักฐานต่าง ๆ ไม่มีการสันนิษฐานใด ๆ ที่ไม่มีหลักฐานที่แน่ชัด ผู้ที่ได้อ่านจะเห็นว่าไม่มีความหลงทางวิชาการหรือทางพระธรรมวินัยอยู่ในงานนี้เลย เป็นงานที่เปี่ยมด้วยความรู้ทางพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ และประวัติพระพุทธศาสนาในเวลาเดียวกัน สำนวนภาษาเกลี้ยงเกลาเข้าใจง่าย อ่านซ้ำได้หลาย ๆ หนไม่รู้เบื่อ พระนิพนธ์เรื่องนี้จึงเป็นรัตนะในบรรดาเถรานุเถระนิพนธ์ในประเทศนี้ น่าเสียดายอยู่ที่ทรงพระนิพนธ์ได้ถึงพรรษาที่ ๑๒ ก็ต้องทรงหยุดด้วยทรงมีภารกิจอื่น ๆ มาก แต่เท่าที่มีอยู่ก็นับว่าได้ทรงพระวิริยอุตสาหะ มีพระเมตตาให้พวกเรามีโอกาสได้ความรู้อันลุ่มลึกโดยง่าย

หนังสือเรื่อง ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้าตีพิมพ์มานาน หาด้นฉบับยาก ในเวลานี้ ควรที่จะตีพิมพ์ในโอกาสอันพิเศษเป็นการเฉลิมพระเกียรติคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกผู้ทรงพระนิพนธ์ หวังว่าผู้ได้รับหนังสือนี้ไปอ่านจักได้ประโยชน์เป็นคุณที่จะเข้าใจพระพุทธเจ้าพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องถูกต้องตรงเป็นอุชุปฏิบัติ และจักพร้อมกันระลึกถึงพระเมตตากรุณาแห่งสมเด็จพระญาณสังวรผู้ทรงพระนิพนธ์ เป็นเหตุให้ร่วมใจกันตั้งจิตรวมลงโดยสุจริตให้สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เสด็จสถิตเป็นหลักแห่งพระศาสนาตราบสิ้นกาลนาน.

วังสระปทุม

คำนำ

(พิมพ์ครั้งที่ ๒)

พุทธประวัติ หรือพระประวัติของพระพุทธเจ้าผู้พระบรมศาสดาของพระพุทธศาสนา นั้น ได้มีผู้เรียบเรียงกันไว้มาก ทั้งที่เป็นภาคภาษาบาลีและภาคภาษาไทย เฉพาะที่เป็นภาษาไทยนั้น เท่าที่ยึดถือเป็นแบบสำหรับศึกษาอ้างอิงกันอยู่ ก็เช่น พระปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว สา) พุทธประวัติ พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ต่างกันออกไปตามประสงค์ กล่าวคือ พระปฐมสมโพธิกถาเน้นหนักในทางมุ่งอรรถรสเชิงวรรณคดีและแสดงพระพุทธานิหาร เพื่อเสริมศรัทธาปสาทะในพระพุทธคุณ ส่วนปฐมสมโพธิก็มุ่งแสดงหลักธรรมคำสอน ไม่เน้นในเรื่องประวัติและเหตุการณ์เท่าไรนัก สำหรับพุทธประวัติก็มุ่งแสดงพระประวัติของพระพุทธเจ้าและเหตุการณ์บ้านเมืองในเชิงประวัติศาสตร์หรือเชิงข้อเท็จจริงเป็นสำคัญ พระนิพนธ์ต่างๆ ดังยกมาเป็นตัวอย่างนี้จึงให้สารัตถะและอรรถรสแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ก็เพราะว่าพระประวัติของพระพุทธเจ้าเท่าที่มีหลักฐานปรากฏในคัมภีร์ชั้นต้นของพระพุทธศาสนา นั้น กระจายกันอยู่ในที่ต่างๆ หลายแห่ง ไม่ได้จัดเรียบเรียงให้เป็นเรื่องราวติดต่อกันตั้งแต่ต้นจนจบ ฉะนั้น ผู้เรียบเรียงพุทธประวัติจึงต้องรวบรวมเรื่องราวต่างๆ ที่กระจายอยู่นั้น มาเรียบเรียงปะติดปะต่อกันให้เป็นเรื่องราวต่อเนื่องเอาเองตามความสันนิษฐานประกอบกับหลักฐานเท่าที่สามารถจะทำได้ ด้วยเหตุนี้พุทธประวัติที่ได้มีผู้เรียบเรียงขึ้นแล้วนั้น จึงมีหลายแนวและหลายสำนวนต่างๆ กันไปตามประสงค์ โดยย่อบ้างโดยพิสดารบ้าง

อันที่จริง เรื่องพุทธประวัติหรือเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธรกิจที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญต่อโลกนั้น มีเรื่องน่ารู้ น่าศึกษามากมาย หากได้พินิจศึกษาอย่างกว้างขวางแล้ว ก็ได้รับประโยชน์เป็นอันมาก ทั้งในทางคติโลกและคติธรรม ซึ่งอาจน้อมนำมาเป็นหลักปฏิบัติ ให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและส่วนรวมได้

เป็นอย่างดี ด้วยความคำนึงตั้งนี้เอง จึงได้คิดเรียบเรียงเรื่อง ๔๕ พรรษาของ พระพุทธเจ้า ขึ้น โดยมุ่งที่จะแสดงพระประวัติหรือพระพุทธรกิจของพระพุทธเจ้า ไปตามลำดับพรรษา กล่าวคือพยายามรวบรวมเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพรรษา นั้น ๆ มากล่าวไปตามลำดับ เมื่อถึงเรื่องที่ทรงแสดงธรรมโปรดบุคคลต่าง ๆ ใน คราวนั้น ๆ ก็ถือโอกาสอธิบายธรรมในหัวข้อธรรมที่ทรงแสดงนั้นด้วย และในการ อธิบายธรรมในตอนนั้น ๆ ก็มีได้จำกัดคำอธิบายอยู่เฉพาะในเรื่องของหัวข้อธรรม นั้น ๆ เท่านั้น แต่บางครั้งก็ได้ยกเอาเรื่องราวที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ทั้งฝ่าย เถรวาทและฝ่ายมหายาน ตลอดถึงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ในยุคหลัง ๆ มา เข้ามาประกอบการอธิบาย เป็นเชิงตัวอย่างบ้าง เป็นเชิงเปรียบเทียบบ้าง อยู่ตลอด เรื่อง ฉะนั้น เรื่อง ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า นี้ จึงมีทั้งเรื่องพุทธประวัติ คำอธิบายธรรมของพระพุทธศาสนา และเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาทั้งอดีตและ ปัจจุบันผสมกันอยู่ แต่จะอย่างไรก็ตาม เรื่อง ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า นี้ ก็ มุ่งแสดงพระพุทธรกิจอันเป็นहितานุกูลประโยชน์ต่อมวลสรรพสัตว์ ให้เป็นที่เข้าใจ สำหรับผู้อ่านทั่วไปเป็นสำคัญ

ในการเรียบเรียงเรื่อง ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า นี้ ก็ได้อาศัยตำรับ ตำราที่พระบูรพาจารย์ดังที่ได้อ้างพระนามมาแล้วนั้นเป็นต้นเป็นแนวทาง ประกอบกับ การศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์ชั้นบาลีและอรรถกถาฎีกา แล้วนำมาเรียบเรียงตาม ลำดับกาล แต่ก็เลือกเอาเฉพาะบางเรื่องที่สำคัญมีสาระประโยชน์เท่านั้น มิได้นำ มากล่าวทั้งหมด โดยที่บางเรื่องก็มีหลักฐานเรื่องกาลเวลาชัดเจน บางเรื่องก็ไม่ ปรากฏชัดเจน ซึ่งมีเป็นส่วนมาก การเรียบเรียงเนื้อหาส่วนใหญ่จึงเป็นไปทาง สันนิษฐานตามหลักฐานประกอบเท่าที่จะสามารถหาได้

หลักฐานเกี่ยวกับการเสด็จจำพรรษาของพระพุทธเจ้าในแต่ละแห่งนั้น ใน คัมภีร์ชั้นบาลีคือพระไตรปิฎกมิได้แสดงไว้ชัดเจน มีเพียงบางแห่งที่แสดงพอเป็น คำให้จับความได้ว่า เสด็จจำพรรษาไหนที่ไหนและทรงแสดงธรรมอะไรแก่ใคร หลักฐานที่ชัดเจนมาปรากฏในคัมภีร์ชั้นหลัง คือคัมภีร์มโนรถปुरुณี อรรถกถา อังคุตตรนิกาย แห่งสุตตันตปิฎก (ภาค ๒ หน้า ๓๗-๘) ธิติโดยพระพุทธโฆสะ

๔๔ พระราชของพระยวฑฒณฉำ

นอกจากนี้ก็มีปรากฏในคัมภีร์อื่นๆอีก เช่น คัมภีร์ญาโณทัย รัชนาโดยพระพุทธร-
โฆสะเช่นกัน คัมภีร์ชินมทานิทาน ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง คัมภีร์ปฐมสมโพธิกถา
ที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงถอดความเป็นภาษา
ไทย เป็นต้น คัมภีร์ต่างๆดังกล่าวมานี้ล้วนรัชนาขึ้นเมื่อหลังพุทธปรินิพพานกว่า
๑,๐๐๐ ปีทั้งนั้น คัมภีร์มโนรถปุรณิได้แสดงสถานที่และปีที่พระพุทธรเจ้าเสด็จ
จำพรรษาไว้ดังนี้

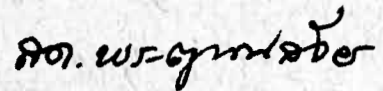
พรรษาที่ ๑	ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี
พรรษาที่ ๒-๔	กรุงราชคฤห์
พรรษาที่ ๕	กุฎาคารศาลา ป่ามหาวัน กรุงเวสาลี
พรรษาที่ ๖	มกุลบรรพต
พรรษาที่ ๗	สวรรณค์ชั้นดาวดึงส์
พรรษาที่ ๘	เภสกลาวัน สุงสูมารคิระ
พรรษาที่ ๙	กรุงโกสัมพี
พรรษาที่ ๑๐	ป่าปารีเลยยกะ
พรรษาที่ ๑๑	พราหมณคาม ชื่อเอภนาพา
พรรษาที่ ๑๒	เมืองเวรัญชา
พรรษาที่ ๑๓	จาลิยบรรพต
พรรษาที่ ๑๔	พระเชตวัน กรุงสาวัตถิ
พรรษาที่ ๑๕	กรุงกบิลพัสดุ์
พรรษาที่ ๑๖	เมืองอาฬวี
พรรษาที่ ๑๗	กรุงราชคฤห์
พรรษาที่ ๑๘-๑๙	จาลิยบรรพต
พรรษาที่ ๒๐	กรุงราชคฤห์
พรรษาที่ ๒๑-๔๕	พระเชตวันบ้าง ปุพพารามบ้าง ณ กรุงสาวัตถิ

ส่วนที่ปรากฏในคัมภีร์อื่นๆ ดังที่กล่าวมาแล้วเป็นต้นนั้น ก็คำเดียวกัน
มีต่างกันออกไปบ้างเกี่ยวกับลำดับพรรษาและชื่อสถานที่บางแห่งเท่านั้น แสดงว่า

คงจักมีที่มาแหล่งเดียวกัน

เรื่อง ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า นี้ ได้รวมพิมพ์ขึ้นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ ซึ่งเป็นการจัดพิมพ์อย่างรีบด่วน (ดังแจ้งในคำนำ ในการพิมพ์ครั้งแรก) จึงมีข้อผิดพลาดอยู่หลายประการ และในการพิมพ์ครั้งนั้น มีเนื้อหาเพียงพรรษาที่ ๙ ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ได้มีการแก้ไขข้อผิดพลาดในการพิมพ์ครั้งแรกให้เรียบร้อยขึ้น และได้เพิ่มเติมเนื้อขึ้นอีกเล็กน้อย คือเรื่องราวในตอนท้ายของพรรษาที่ ๙ และเรื่องราวในพรรษาที่ ๑๐ อีกหนึ่งพรรษา

ขออนุโมทนาขอบใจ ผศ. สุขาวรน์ พลอยชุม ที่ได้ตรวจแก้ต้นฉบับด้วยความตั้งใจอย่างละเอียด แก้ไขข้อผิดพลาดในการพิมพ์ครั้งแรก พร้อมกับได้ทำเชิงอรรถและบรรณานุกรมเพิ่มขึ้น เพื่อเป็นการสะดวกแก่ผู้ประสงค์จะติดตามศึกษาเรื่องราวนั้น ๆ เพิ่มเติมให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

(สมเด็จพระญาณสังวร)

วัดบวรนิเวศวิหาร

มีนาคม ๒๕๓๒

คำนำ

(พิมพ์ครั้งที่ ๑)

ตั้งแต่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เริ่มทรงประกาศพระพุทธศาสนา จนถึงได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน พระคันถรจนาคารยแสดงไว้ว่าเป็นเวลา ๔๕ พรรษา ในคัมภีร์ชั้นบาลีไม่ได้มีแสดงไว้โดยตรงว่าพรรษาไหนประทับที่ไหน และทรงแสดงธรรมเรื่องอะไรในพรรษานั้นๆ นอกจากในตอนปฐมโพธิกาลกับปัจฉิมโพธิกาลที่มีกล่าวไว้ในคัมภีร์พอจะจับได้ว่าประทับที่ไหนและทรงแสดงธรรมเรื่องอะไร มาถึงชั้นอรรถกถาจึงได้มีกล่าวไว้ในคัมภีร์มโนรถปुरुณี อรรถกถาอังคุตตรนิกาย (เล่ม ๒ หน้า ๓๗-๓๙) กับได้พบกล่าวไว้ในคัมภีร์ญาโณทโย ที่ว่าท่านพระพุทธโฆสะแต่งเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๐๐๐ และหนังสือพระปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เพียงแต่ระบุว่า พรรษาไหน ประทับที่ไหน ไม่ได้กล่าวถึงรายละเอียด ในการแสดงเรียบเรียงเรื่อง ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า นี้ ได้ถือปีและสถานที่ทรงจำพรรษาดังกล่าวในหนังสือเหล่านั้นเป็นหลัก แล้วค้นหาเรื่องราวและพระสูตรที่เกี่ยวข้องแก่สถานที่เหล่านั้น ยุติเป็นพรรษาหนึ่ง ๆ ตามที่พิจารณาเทียบเคียงสันนิษฐาน แต่ทางตำนานยังไม่ยุติลงได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์ หนังสือนี้มุ่งแสดงอธิบายธรรมตั้งแต่ปฐมเทศนาเป็นต้นไป เพื่อทำความเข้าใจในเนื้อหาของพระพุทธศาสนา พร้อมกันไปกับตำนานพระพุทธศาสนาตามสมควร

เหตุปรารถนาทำเรื่อง ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า ขึ้น ก็เพราะได้รับอาราธนาไปเทศน์อบรมในการให้ทุนช่วยการศึกษานักเรียนนักศึกษาที่ศรีสัปดาห์เป็นประจำทุกเดือน เริ่มตั้งแต่วันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๐๒ ได้เทศน์เรื่อง หลักพระพุทธศาสนา ติดต่อกันจนถึงวันที่ ๒ กันยายน ๒๕๐๔ ระหว่างนั้นได้รับอาราธนาให้เขียนเรื่องทางพระพุทธศาสนา เพื่อลงติดต่อกันในศรีสัปดาห์ ได้เลือกจะทำเรื่อง ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า จึงได้เริ่มด้วยการค้นคว้าไปแสดงบรรยายอบรมนวกภิกษุวัดบวรนิเวศวิหาร ศก ๒๕๐๔ ในพระอุโบสถ

ศรีสัปดาห์ ได้จัดหาเครื่องบันทึกเสียง พระมหาวิญญู วิชาโน^๑ กับพระนวกะและพระอื่นอีกหลายรูป ได้เป็นธุระช่วยบันทึกและคัดลอก ได้แก้ไขตามสมควร แล้วอนุญาตให้นำลงใน **ศรีสัปดาห์** ตามความมุ่งหมายที่ปรารถนากิจทำเรื่องนี้ เริ่มพรรษาที่ ๑ ในฉบับที่ ๕๒๘ ปีที่ ๑๑ ประจำวันศุกร์ที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๐๔ จนถึงพรรษาที่ ๙ ในฉบับที่ ๗๕๔ ปีที่ ๑๕ ประจำวันศุกร์ที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๙ ต่อมาได้อนุญาตให้นำลงหนังสือธรรมจักร และได้มอบลิขสิทธิ์หนังสือนี้ให้แก่มหาวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นเจ้าของจัดพิมพ์เป็นเล่มตามประสงค์

ด้วยเหตุที่เรื่อง **๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า** นี้ ได้แสดงบรรยายในการอบรมวทภิกษุ ถ้อยคำจึงเป็นโวหารพูดทั้งหมด มีแก้ไขจากต้นฉบับที่คัดลอกจากบันทึกตามสมควร เพื่อให้ทันสมัยเพื่อแจกในการทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเพลิงหลวงเผาศพโยมมารดา เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๑๐ เป็นครั้งแรก เว้นแต่พรรษาที่ ๖ เรื่องพระพุทธเจ้าหลายพระองค์ เรื่องโลกและนรกสวรรค์เป็นต้น ที่เขียนเพิ่มเติมขึ้นภายหลัง ดังนั้น จึงอาจจะมีที่ผิดพลาดบกพร่องในหนังสือนี้หลายแห่ง

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัย ซึ่งได้กรุณาจัดแบ่งฉบับพิมพ์ให้เพื่อแจกในงานเผาศพโยมมารดาส่วนหนึ่ง ขออนุโมทนาอำนาจพร**ศรีสัปดาห์** ที่เป็นต้นเหตุปรารถนากิจทำเรื่องนี้ และได้จัดอุปถัมภ์ด้วยประการทั้งปวง

ขอขอบคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมโสภณ (สนธิ กิจจาโร)^๒ วัดบวรนิเวศวิหาร ที่ได้กรุณาดำริริเริ่มให้เกิดความสำเร็จในการรวมพิมพ์เป็นเล่ม และตรวจสอบทานต้นฉบับจนเสร็จเรียบร้อย ขอขอบใจพระครูประสิทธิ์พุทธมนต์ (สุรพงษ์ จานวโร)^๓ ที่ได้ช่วยดำริ และตรวจทานในการพิมพ์ กับขอขอบใจพระมหาวิญญู วิชาโน ผู้ทำการถอดคัดลอกจากบันทึก กับผู้ที่ได้ช่วยในการนี้ทั้งปวง

๑. สุตท่ายได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ที่ พระราชวราจารย์

๒. สุตท่ายได้รับพระราชทานสถาปนาสมณศักดิ์เป็นที่ พระญาณวโรดม

๓. สุตท่ายได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ที่ พระเทพวัชรธรรมาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดตรีทศเทพ

๔๔ พรรษาของพระยวงศโศภิต

อนึ่ง จะได้ทำต่ออีก เมื่อพอจะรวมพิมพ์เป็นเล่มได้ ก็จะได้รวมพิมพ์ต่อไป และแม้ที่ทำไว้แล้วนี้ หากได้พบหลักฐานที่ควรแก้ไขเพิ่มเติม ก็จักแก้ไขเพิ่มเติมอีก เพราะเป็นเรื่องที่จะต้องค้นคว้ากันต่อไปอีกมาก

พระสาสนโสภณ

(พระสาสนโสภณ)

วัดบวรนิเวศวิหาร

เมษายน ๒๕๑๐

คำชี้แจง

ความเป็นมาของพระนิพนธ์เรื่อง ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า นี้มีรายละเอียดปรากฏในคำนำเมื่อพิมพ์ครั้งที่ ๑ และเมื่อพิมพ์ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งได้พิมพ์รวมไว้ใน การพิมพ์ครั้งนี้ด้วยแล้ว ส่วนที่ควรชี้แจงเพิ่มเติมเฉพาะที่เกี่ยวกับเนื้อหาที่เพิ่มเติมใหม่ในการพิมพ์ครั้งนี้ ดังนี้

นับแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ซึ่งได้จัดพิมพ์พระนิพนธ์เรื่องนี้เป็นครั้งแรก เป็นต้นมา เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ก็มีได้ทรงนิพนธ์เรื่องนี้ต่อ คงเนื่องด้วยทรงมีพระภารกิจอื่น ๆ ที่ต้องทรงปฏิบัติมาก จนถึง พ.ศ. ๒๕๓๑ ได้ทรงปรารภถึงเรื่อง ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า ที่ทรงนิพนธ์ค้างไว้เพียงพรรษาที่ ๙ อีกครั้งหนึ่ง จึงได้ทรงทบทวนเนื้อหาที่ได้ทรงนิพนธ์ไว้เดิม และทรงเริ่มทรงนิพนธ์เรื่องราวของพรรษาต่อ ๆ ไป โดยวิธีทรงนำเรื่องราวในพรรษานั้น ๆ มาแทรกไว้ในการอบรมนวกภิกษุในระหว่างพรรษา ซึ่งทรงปฏิบัติเป็นกิจวัตรในฐานะพระอุปัชฌาย์ เริ่มแต่ในพรรษกาล ปี ๒๕๓๑ เป็นต้นมา ในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ ได้ทรงบรรยายเรื่องราวในพรรษาที่ ๙ เพิ่มเติมจนจบ แล้วทรงบรรยายเรื่องราวในพรรษาที่ ๑๐ พรรษาที่ ๑๑ และพรรษาที่ ๑๒ ต่อเนื่องกันไปในพรรษกาล ๒๕๓๒ และ ๒๕๓๓ จนจบเรื่องราวในพรรษาที่ ๑๒

พระโอวาทอบรมนวกภิกษุในพรรษกาล ๒๕๓๑-๒๕๓๓ ดังกล่าวนี้ ดร. เสาวนีย์ จักรพิทักษ์ ได้ถอดเทปแล้วพิมพ์เป็นต้นฉบับถวายเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เพื่อทรงตรวจทานสำหรับจัดพิมพ์เผยแพร่ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ได้ทรงตรวจทานต้นฉบับได้บางส่วน คือส่วนของพรรษาที่ ๙ เพิ่มเติม (เล็กน้อย) และพรรษาที่ ๑๐ แล้วได้นำมาจัดพิมพ์เป็น “๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม” พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๓๒ ซึ่งมีเนื้อหาเพิ่มขึ้นถึงพรรษาที่ ๑๐

ส่วนต้นฉบับของพรรษาที่ ๙ เพิ่มเติมอย่างละเอียด และพรรษาที่ ๑๑ และ ๑๒ นั้น ยังคงค้างอยู่ต่อมา เพราะเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ไม่ทรงมีโอกา

๔๔ พรรษาของพระยงยุทธดิษฐ์

ตรวจทาน กระทั่งในโอกาสงานฉลองพระชันษา ๙๖ ปี ของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๕๒ นี้ ทางวัดบวรนิเวศวิหารจึงได้นำต้นฉบับพรรษาที่ ๙ เพิ่มเติมที่ยังเหลืออยู่และพรรษาที่ ๑๑-๑๒ ของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ที่ยังคงอยู่ดังกล่าวมาตรวจทานและจัดพิมพ์ร่วมกับเรื่องราวในพรรษาที่ ๑-๑๐ ที่ได้พิมพ์เผยแพร่ไปแล้ว ให้ครบบริบูรณ์เท่าที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ได้ทรงนิพนธ์ไว้

ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ ได้คงถ้อยคำสำนวนของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ไว้ตามต้นฉบับ เว้นแต่บางคำที่พิจารณาเห็นว่า ผู้คัดลอกอาจคัดมาผิดจากคำเดิม หรือสะกดการันต์ไม่ตรงกับคำเดิม เพราะเป็นคำบาลี หรือศัพท์ธรรมที่ผู้คัดลอกไม่คุ้นเคย จึงแก้ไขให้ถูกต้องตามหลักฐานในพระไตรปิฎกที่เจ้าพระคุณสมเด็จฯ ทรงอ้างอิง

วัดบวรนิเวศวิหาร

๓ ตุลาคม ๒๕๕๒

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

(สำหรับคัมภีร์บาลี เล่ม/ข้อ/หน้า)

อง. อฎุจก.	-	องคฺตุตฺตริกกาย	อฎุจกนิปาต	สุตฺตนฺตปิฎก
อง. จตุกฺก.	-	”	จตุกฺกนิปาต	”
อง. ฉกฺก.	-	”	ฉกฺกนิปาต	”
อง. ติก.	-	”	ติกนิปาต	”
อง. ทสก.	-	”	ทสกนิปาต	”
อง. ทุก.	-	”	ทุกนิปาต	”
อง. นวก.	-	”	นวกนิปาต	”
อง. ปญจก.	-	”	ปญจกนิปาต	”
อง. สตฺตก.	-	”	สตฺตกนิปาต	”
อภิ. ฎีกา.	-	อภิธมฺมตฺตสงฺคหฎีกา		
อภิธาน.	-	พระคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา		
ขุ. อิติ.	-	ขุทฺทกนิกาย	อิติวุตฺตก	สุตฺตนฺตปิฎก
ขุ. อุ.	-	”	อุทาน	”
ขุ. ขุ.	-	”	ขุทฺทกปาจ	”
ขุ. ชา.	-	”	ชาตก	”
ขุ. ฐ.	-	”	ธมฺมปท	”
ขุ. ปฎิ.	-	”	ปฎิสมฺภิทามคฺค	”
ขุ. พุทฺธ.	-	”	พุทฺธวํส	”
ขุ. สุ.	-	”	สุตฺตนิปาต	”
ชาตก.	-	ชาตกฏฺจกถา (อรรถกถาขุทฺทกนิกาย	ชาตก)	
ชินกาล.	-	ชินกาลมาลีปกรณ์ (ฉบับแปลเป็นไทย)		
ไตรภูมิ.	-	ไตรภูมิพระร่วง		
ที. ปา.	-	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวคฺค	สุตฺตนฺตปิฎก
ที. มหา.	-	”	มหาวคฺค	”

๔๔ พรรษาของพระยวตถ์

ธมฺมปท.	- ธมฺมปทฎกถา (อรรถกถาขุททกนิกาย ธรรมบท ฉบับ บาลี ๘ เล่ม ๑ ชุด มุลนิธิมหามกุฏย)
ปฐม.	- พระปฐมสมโพธิกถา
ป. สฺ.	- ปปญจสุทนี (อรรถกถามัชฌิมนิกาย)
พทุฐ.	- พุทธประวัติ
ม. อุ.	- มชฺฌิมนิกาย อุปริปญฺเณสก สุตตฺตฺตปิฎก
ม. ม.	- " มชฺฌิมปญฺเณสก "
ม. มฺ.	- " มุลปญฺเณสก "
มงฺคล.	- มงฺคลตฺตทปนี
มโน. ปุ.	- มโนรทปฺรณี (อรรถกถาอังคตฺตรนิกาย)
มิลินฺท.	- มิลินฺทปญฺหา
โมคฺคลฺลน.	- โมคฺคลฺลนปกรณํ
วิ. จุลล.	- วินยปิฎก จุลลวคค
วิปสฺสนา.	- วิปสฺสนากัมมัฏฺฐาน
วิ. มหา.	- วินยปิฎก มหาวคค
วิ. มหาวิ.	- วินยปิฎก มหาวิภงฺค
วิสุทฺธิ.	- วิสุทฺธิมคค
สํ. ขนฺธ.	- สํยุตฺตนิกาย ขนฺธวาวคค สุตตฺตฺตปิฎก
สํ. นิ.	- " นีทานวคค "
สํ. มหา.	- " มหาวาวคค "
สํ. ส.	- " สคาถวคค "
สํ. สพา.	- " สพายตฺนวคค "
สมนฺต.	- สมนฺตปาสาทิกา (อรรถกถาวิญญปิฎก)
สา. ป.	- สารตฺตปกาสิณี (อรรถกถาสังยุตฺตนิกาย)
สารสงฺคห.	- คัมภีร์สารสังคหะ หรือสารัตถสังคหะ
สุ. วิ.	- สุมงฺคลวิลาสิณี (อรรถกถาทีฆนิกาย)

ພຣຣະຮາ
ຂອງ
ພຣະພຸທະດັງ

สารบัญ

๔๕ พรรษาของพระพุทธรเจ้า	หน้า
คำนำ (พิมพ์ครั้งที่ ๔)	๗
คำนำ (พิมพ์ครั้งที่ ๓)	๘
คำนำ (พิมพ์ครั้งที่ ๒)	๑๐
คำนำ (พิมพ์ครั้งที่ ๑)	๑๔
คำชี้แจง	๑๗
อักษรย่อชื่อคัมภีร์	๑๙
พรรษาที่ ๑๐ รักขิตวัน หรือปารีเลยยกะ	๒๖
พระประวัติของพระพุทธรเจ้าในพรรษาที่ ๑๐	๒๗
อุปกิเลส ๑๑	๒๗
การทำสมาธิ	๓๑
รูปนิมิต ๒ อย่าง	๓๔
เภทกรณวัตตุ	๓๕
สังฆเภท สังฆสามัคคี	๓๙
สังฆสามัคคี ๒ อย่าง	๔๒
เหตุให้แตกแยกนิกาย	๔๓
พระสงฆ์ธรรมยุติ พระสงฆ์มอญ	๔๕
พรรษาที่ ๑๑ หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อเอกนาพา	๔๘
กลีสสูตรหรือกสิภารทวาชสูตร	๕๐
อรรถกถาของกลีสสูตรบางตอน	๕๓
อุปกาชีวก	๕๘
เรื่องอุปกาชีวก	๕๙
เรื่องตือนิสสัย	๖๐
พระพุทธานุญาตให้ตือนิสสัย	๖๑
ชีวกโกมารภัจจ์	๖๘
- กำเนิดชีวกโกมารภัจจ์	๖๙
- เรียนศิลปะทางการแพทย์	๗๑
- เริ่มปฏิบัติงานแพทย์	๗๒
- เริ่มรักษาภรรยาเศรษฐี	๗๒
- พระเจ้าพิมพิสารทรงประชวรโรคจิตสีดวงออก	๗๔

- เศรษฐีพระนครราชคฤห์	๗๕
- บุตรเศรษฐีป่วยเป็นโรคเนื้องอกที่ลำไส้	๗๗
- พระเจ้าจันทรพิชัยโตทรงประชวรโรคผอมเหลือง	๗๘
- พระเจ้าจันทรพิชัยโตพระราชทานผ้าสีไวยกะ	๘๑
- พระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยพระโอสถถ่าย	๘๑
- กราบพูลขอพร	๘๓
- พระพุทธานุญาตคหบดีจีวร	๘๔
- พระพุทธานุญาตผ้าปาวารและผ้าโกเชาว์	๘๔
- พระพุทธานุญาตผ้ากัมพล	๘๕
พระพุทธานุญาตคหบดีจีวร ๖ ชนิด	๘๖
เรื่องขอส่วนแบ่ง	๘๖
องค์ของเจ้าหน้าที่ผู้รับจีวร	๘๘
องค์ของเจ้าหน้าที่ผู้เก็บจีวร	๘๙
พระพุทธานุญาตเรือนคัลัง	๘๙
องค์ของเจ้าหน้าที่ผู้รักษาเรือนคัลัง	๙๐
พระพุทธรบัตถบัญญัติห้ามย้ายเจ้าหน้าที่รักษาเรือนคัลัง	๙๑
องค์ของเจ้าหน้าที่ผู้แจกจีวร	๙๑
พระพุทธานุญาตนำย้อมเป็นต้น	๙๓
พระพุทธรบัตถบัญญัติห้ามใช้จีวรที่ไม่ตัด	๙๕
พระพุทธรบัตถษาให้แต่งจีวร	๙๕
ตรัสสรรเสริญท่านพระอานนท์	๙๖
เสด็จพระพุทสดำเนินทางไกล	๙๖
พระพุทธานุญาตไตรจีวร	๙๗
พระพุทธรบัตถบัญญัติอดิเรกจีวร	๙๘
พระพุทธานุญาตให้วิกัปอดิเรกจีวร	๙๙
พระพุทธานุญาตผ้าปะเป็นต้น	๙๙
เรื่องนางวิสาขาไมคารมาตา	๑๐๐
พระพุทธานุญาตผ้าวัสสิกสาฎกเป็นต้น	๑๐๕
ผ้าป่า	๑๐๕
พระนอนหลับลิ้มสติ	๑๐๘
พระพุทธานุญาตผ้าสีทันนะ	๑๑๐
พระพุทธานุญาตผ้าปัจฉัตถธนะ	๑๑๐

๔๔ พรรษาของพระยุนกฉำ

พระพุทธานุญาตผ้าปิดผี	๑๑๐
พระพุทธานุญาตผ้าเช็ดหน้าผ้าเช็ดปาก	๑๑๑
องค์ของการถือวิสาสะ ๕ ประการ	๑๑๑
พระพุทธานุญาตผ้าบริวาร	๑๑๒
พระพุทธานุญาตผ้าที่ต้องอธิษฐานและวิกัป	๑๑๒
พระพุทธานุญาตผ้าที่ตัดและไม่ตัด	๑๑๓
พระให้ผ้าแก่โยมมารดาบิดาได้	๑๑๓
พระพุทธรบัญญัติห้ามครองผ้า ๒ ผืนเข้าบ้าน	๑๑๔
ถวายจีวรเป็นของสงฆ์	๑๑๕
พุทธรบัญญัติห้ามรับจีวรในวัดที่ไม่ได้จำพรรษา	๑๑๗
พระอาพาธ	๑๑๙
องค์ของภิกษุอาพาธที่พยาบาลได้ยาก ๕ อย่าง	๑๒๐
องค์ของภิกษุอาพาธที่พยาบาลได้ง่าย ๕ อย่าง	๑๒๐
องค์ของภิกษุผู้ไม่เข้าใจพยาบาล ๕ อย่าง	๑๒๑
องค์ของภิกษุผู้เข้าใจพยาบาล ๕ อย่าง	๑๒๑
เรื่องให้บาตรจีวรของผู้ถึงมรณภาพแก่ศิลาหุงนึ่ง	๑๒๑
สามเณรถึงมรณภาพ	๑๒๒
ภิกษุและสามเณรช่วยกันพยาบาลไข้	๑๒๓
เรื่องสมათานตติยวัตรมีเปลือยกายเป็นต้น	๑๒๓
พระฉัพพัคคีย์ทรงจีวรสีครามล้วนเป็นต้น	๑๒๕
เรื่องจีวรยังไม่เกิดแก่ผู้จำพรรษา	๑๒๖
เรื่องพระเรวตเถระฝากจีวร	๑๒๘
จีวรที่เกิดขึ้นมี ๘ มาติกา	๑๓๐
อดีตของหมอชีวกโกมารภัจจ์	๑๓๑
ธัญยานิสสูตร	๑๓๔
มาตาสสูตร	๑๕๐
อุปกาชีวกพบพระพุทธเจ้า	๑๕๖
นางจาปาเถรี ในจาปาเถรีคาถา	๑๕๘
หมฏิการสูตร	๑๖๒
จีวรสูตร	๑๖๓
ประวัติท่านพระมหากัสสปะ	๑๗๐
ชีวกสูตร	๑๗๘
- การแผ่เมตตา	๑๗๘

- การแผ่กรุณา มุทิตา อุเบกขา ๑๘๐
- มาสตร์ทำบุญ ได้บำปด้วยเหตุ ๕ ประการ ๑๘๑

พรรษาที่ ๑๒ เมืองเวรัญชา ๑๘๗

- ปฐมสังวาสสูตร ๑๘๘
- เรื่องเวรัญชพราหมณ์ ๑๙๐
- เวรัญชพราหมณ์กล่าวต่อพระพุทธเจ้า ๑๙๑
- ทรงอุปมาด้วยลูกไก่ ๑๙๔
- ฌาน ๔ และวิชชา ๓ ๑๙๔
- เวรัญชพราหมณ์แสดงตนเป็นอุบาสก ๑๙๗
- เมืองเวรัญชาเกิดเหตุพิภิกขภัย ๑๙๘
- พระพุทธประเพณี ๑๙๘
- พระมหาโมคคัลลานะเปล่งสีหนาท ๑๙๙
- เหตุให้พระศาสนาดำรงอยู่ไม่นานและนาน ๒๐๐
- ปรารภเหตุให้ทรงบัญญัติสิกขาบท ๒๐๒
- เสด็จนิเวศน์เวรัญชพราหมณ์ ๒๐๔
- ปหาราทสูตร ๒๐๕
- เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป ๒๑๑
- วาโลทกชาดก (ชาดกเรื่องน้ำหาง) ๒๑๑
- เรื่องของพระมหากัจจानะ ๒๑๓

บรรณานุกรม ๒๑๙

พรรษาที่ ๑๐
รักชีวิตวัน
หรือ ป่าปารีเลยยกะ

พรรษาที่ ๑๐

รักขิตวัน หรือ ป่าปารีเลยยกะ

พระประวัติของพระพุทธเจ้าในพรรษาที่ ๑๐

ในบาลีพระวินัยไม่ได้บอกวาทรงจำพรรษาที่ป่าปารีเลยยกะ แต่ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาเล่าว่า ได้ทรงจำพรรษา ณ ป่าปารีเลยยกะนั้น และในคัมภีร์ชั้นบาลีก็ได้เล่าว่า เมื่อได้ประทับอยู่ตามพระอริยาศัยแล้วก็เสด็จไปยังกรุงสาวัตถี แต่ไว้ในคัมภีร์อรรถกถา^๑ ได้มีเล่าว่า พวกเศรษฐีคฤหบดีชาวกรุงสาวัตถีส่งพระอานนท์กับพวกภิกษุเป็นทูตมาทูลเชิญเสด็จ และเมื่อพระอานนท์ได้เข้าไปสู่ที่ประทับของพระพุทธเจ้า ช้างก็ตั้งท่าจะทำร้ายเพราะคิดว่าศัตรู พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสบอกว่านี่เป็นพุทธอุปัฏฐาก ตามที่เล่าไว้ในอรรถกถานี้ เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นภายหลังมาก และได้แสดงรายละเอียดต่าง ๆ มาก และเรื่องที่ว่าพระอานนท์เป็นพุทธอุปัฏฐากนั้น ก็ได้มีเล่าไว้ในที่อื่น^๒ ว่าพระอานนท์ยังไม่ได้เป็นพุทธอุปัฏฐาก อีกหลายปีต่อมาจึงมารับหน้าที่เป็นพุทธอุปัฏฐาก เพราะฉะนั้น ข้อที่เล่าไว้ในอรรถกถาธรรมบทดังกล่าวข้างต้น เมื่อนำไปเทียบกับที่มิกกล่าวไว้ในที่อื่นแล้ว ความจริงไม่สมกัน แต่ก็เป็นเรื่องที่ผ่านพ้นไปนาน และเป็นเรื่องปลีกย่อยไม่สู้มีความสำคัญอะไรมากนัก

อุปกิเลส ๑๑

อนึ่ง ก่อนที่จะเสด็จไปถึงป่าปารีเลยยกะนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงแหวะที่

๑. โกสมพิทกวตฺตฺถุ ฌมฺมปท. ๑/๕๓-๕.

๒. สมฺมุต. ๑/๒๐๒-๓ ว่า ใน ๒๐ พรรษาแรกนั้น พระพุทธเจ้ายังมีพุทธอุปัฏฐากประจำ หลังจากนั้นมา พระอานนท์จึงได้รับแต่งตั้งให้เป็นพุทธอุปัฏฐาก.

๔๔ พระราชาของพระยฆนธฉำ

ปาจันวังสะ^๑ อันเป็นสถานที่ซึ่งพระเถระ ๓ รูปได้อาศัยอยู่ในขณะนั้น คือ พระอนุรุทธะ พระนันทิยะ และพระกิมพิละ ท่านทั้ง ๓ รูปก็ได้ถวายการต้อนรับ พระพุทธรองค์ พระพุทธรองค์ก็ได้ทรงทำปฏิสันถารคือทรงทักทาย และได้ตรัสถามถึงการอยู่ร่วมกันของท่านทั้ง ๓ ว่า สามัคคีปรองดองกันดีหรือปฏิบัติอย่างไร ท่านทั้ง ๓ ก็ทูลเล่าถึงวิธีที่ท่านได้ปฏิบัติ เสร็จแล้วก็รับสั่งถามถึงว่าอยู่กันด้วยความไม่ประมาท มีความเพียร ส่งตนไปอยู่หรือ ท่านทั้ง ๓ ก็ทูลให้ทรงทราบ และได้ทูลถึงวิธีที่ปฏิบัติต่อกัน เกี่ยวแก่วัตรในการจัดที่ฉัน ในการจัดตั้งน้ำใช้น้ำฉัน ในการทำความสะอาด เป็นต้น ดังที่ได้เล่ามาแล้ว ในข้อวัตรปฏิบัติที่เล่ามานั้น ในบัดนี้วัดป่าทั้งหลาย ซึ่งเป็นสำนักพระกรรมฐานในต่างจังหวัดก็ยังถือปฏิบัติกันอยู่เป็นส่วนมาก และก็อยู่กันด้วยความเรียบร้อย เช่นว่าพระเป็นผู้จัดอาสนะ จัดเตรียมน้ำ จัดทำความสะอาด ปิดกวาดเสนาสนะ เป็นเวรหรือเป็นวาระ เป็นต้น นัดเวลากันทำ แต่สำหรับในวัดที่อยู่ในเมือง ซึ่งมุ่งหน้าศึกษาเล่าเรียนกันเป็นส่วนใหญ่ ไม่ได้ปฏิบัติอย่างนี้

อนึ่ง เมื่อพระเถระทั้ง ๓ ท่านได้กราบทูลพระพุทธรเจ้าถึงวัตรปฏิบัติของท่านเกี่ยวกับความเป็นอยู่ทางกาย เกี่ยวกับสถานที่ ว่าทำกันอย่างไรแล้ว พระพุทธรเจ้าก็ได้ตรัสถามถึงการปฏิบัติทางจิต การบรรลुकุณพิเศษคือการบรรลุถึงผลของการปฏิบัติของท่าน ว่าท่านทั้ง ๓ มีความไม่ประมาท มีความเพียร และส่งตนไปในด้านการปฏิบัติเพื่อบรรลุผลที่ยิ่ง ๆ ขึ้นไป เป็นอย่างไรบ้าง ท่านทั้ง ๓ ก็กราบทูลว่า ก็ได้ปฏิบัติทางจิตจนจิตเป็นสมาธิและได้โอกาสคือแสงสว่าง ได้รูปทสฺสนะ คือการเห็นรูปซึ่งปรากฏในสมาธิจริง แต่ที่แสงสว่างและการเห็นรูปนั้นก็อันตรธานหายไป ท่านทั้ง ๓ รูปจึงไม่ได้ประสบแสงสว่าง ไม่ได้ประสบการเห็นรูป ไม่รู้แจ้งแทงตลอดนิมิตนั้น พระพุทธรเจ้าก็ได้ทรงแนะนำวิธีปฏิบัติเพื่อแก้มิให้โอกาสและรูปทสฺสนะนั้นหายไป โดยได้ทรงเล่าถึงการปฏิบัติที่พระองค์ได้ทรงปฏิบัติมา ซึ่งได้ทรงแสดงไว้ในพระสูตรอีกพระสูตรหนึ่งเรียกว่า **อุปกกิลเสสูตร**^๒ มีความว่า

๑. วิ. มหา. ๕/๒๔๘/๓๓๗.

๒. ม. ฎ. ๑๔/๔๓๙/๒๙๕.

เมื่อยังมีได้ตรัสรู้ ยังทรงเป็นพระโพธิสัตว์ ก็ทรงจำได้ว่าได้ทรงประสบ
โอภาสและรูปทสฺสนะ แต่แล้วก็หายไป จึงได้ทรงค้นหาว่าอะไรเป็นเหตุให้หายไป
ก็ได้ทรงพบเหตุที่ทำให้หายไปโดยลำดับดังนี้

- ๑ **วิจิกิจจา** ความสงสัยลังเลใจ คือเมื่อเห็นโอภาสเห็นรูปทสฺสนะ ก็เกิด
ลังเลสงสัยขึ้นว่า นี้อะไร พอเกิดลังเลสงสัยขึ้น โอภาสและรูปทสฺสนะนั้น
ก็หายไป
- ๒ **อมนสิการ** การไม่ใส่ใจ คือเมื่อโอภาสและรูปทสฺสนะปรากฏขึ้น จิตก็
แวบไปเสียทางอื่น ไม่กำหนดแนนอนอยู่ที่โอภาสและรูปทสฺสนะนั้น
เรียกว่า ไม่กระทำไว้ในใจ โอภาสและรูปทสฺสนะนั้นก็หายไป
- ๓ **ถิ่นมิทธะ** ความง่วงงุนเคลิบเคลิ้ม เมื่อเกิดขึ้นก็ทำให้โอภาสและ
รูปทสฺสนะหายไป
- ๔ **ความสะดุ้งหวาดเสียว** เมื่อโอภาสและรูปทสฺสนะเกิดขึ้น เห็นรูปทสฺสนะ
บางอย่างที่น่ากลัว ก็เกิดสะดุ้งหวาดเสียวขึ้น เมื่อเป็นดังนี้โอภาสและรูป
ทสฺสนะก็หายไป
- ๕ **ความคิดตื่นเด่นล่วงหน้า** คือไม่ทันจะปรากฏโอภาสและรูปทสฺสนะที่น่า
ตื่นเด่น แต่คิดคาดไปว่าจะได้ประสบอย่างนั้นๆ แล้วก็ตื่นเด่นขึ้นเสีย
ก่อน หรือว่าเมื่อประสบโอภาสและรูปทสฺสนะบางอย่างที่น่าตื่นเด่น ก็
เกิดตื่นเด่นขึ้นทันที เข้าในลักษณะที่ใจฟุ้งขึ้น ก็เป็นเหตุให้โอภาสและ
รูปทสฺสนะนั้นหายไป
- ๖ **ความที่ร่างกายกระสับกระส่าย** คือเมื่อร่างกายเกิดเมื่อยขบเจ็บขัด
กระสับกระส่ายขึ้นคุมไว้ไม่อยู่ โอภาสและรูปทสฺสนะนั้นก็หายไป
- ๗ **ปรารภความเพียรจัดเกินไป** ก็ทำให้โอภาสและรูปทสฺสนะหายไป
เหมือนกับจับนกด้วยมือ ๒ มือแน่นเกินไป นกก็ตาย
- ๘ **ความเพียรย่อหย่อนเกินไป** ก็ทำให้โอภาสและรูปทสฺสนะหายไป
เหมือนอย่างจับนกปล่อยมือหย่อนมากไป นกก็บินหนีไปได้
- ๙ **ความกระชิบที่ใจ** ได้แก่เมื่อได้ประสบโอภาสและรูปทสฺสนะบางอย่าง ก็

๔๔ พระราชของพระยวทณดำ

มีเครื่องมากระชิบใจได้แก่ความอยากความปรารธนา เมื่อบังเกิดขึ้นก็ทำให้โอภาสและรูปทัสสนะนั้นหายไป

- ๑๐ **สัญญา** คือความกำหนดหมายรูปที่มีอย่างต่าง ๆ ได้แก่เมื่อโอภาสและรูปทัสสนะปรากฏขึ้น ก็มีสัญญาคือความกำหนดหมายพราไปมาก เมื่อสัญญาพราไปไม่รู้ โอภาสและรูปทัสสนะก็หายไป
- ๑๑ **ความใช้จิตเพ่งพินิจเกินไป** ได้แก่เมื่อโอภาสและรูปทัสสนะปรากฏขึ้น ก็ใช้จิตเพ่งพินิจคาดคั้นเกินไป ก็ทำให้โอภาสและรูปทัสสนะนั้นหายไปได้ เหล่านี้เรียกว่า **อุปกิเลส** เครื่องเศร้าหมองของสมาธิ ซึ่งนับว่าเป็นเครื่องเศร้าหมองของสมาธิชั้นสูง

พระพุทธเจ้าเมื่อได้ตรัสเล่าถึงการปฏิบัติของพระองค์ และเหตุที่ทำให้สมาธิของพระองค์เสียไป รวม ๑๑ ข้อตั้งนั้นแล้ว ก็ได้ตรัสว่า เมื่อได้ทรงค้นพบถึงเหตุแล้วก็ได้ทรงระมัดระวังจิต ละเหตุที่ทำให้สมาธิเหล่านั้นไม่บังเกิดขึ้น เมื่อทรงละได้แล้วก็ทรงบำเพ็ญสมาธิประสพผลสำเร็จที่สมบูรณ์ ต่อจากนั้นก็ได้รับตรัสถึงสมาธิที่ทรงได้รับอันเรียกว่า **ฌาน** ได้แก่

- ๑ ได้ทรงอบรมสมาธิที่มีวิตกมีวิจารณ์
- ๒ ได้ทรงอบรมสมาธิที่ไม่มีวิตก สักแต่ว่ามีวิจารณ์
- ๓ ได้ทรงอบรมสมาธิที่ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์
- ๔ ได้ทรงอบรมสมาธิที่มีปีติ
- ๕ ได้ทรงอบรมสมาธิที่ไม่มีปีติ
- ๖ ได้ทรงอบรมสมาธิที่ประกอบด้วยความสุขสำราญ
- ๗ ได้ทรงอบรมสมาธิที่ประกอบด้วยอุเบกขา

เมื่อสมาธิของพระองค์บริสุทธิ์แล้วก็บังเกิดญาณทัสสนะคือความรู้ความเห็นขึ้นว่า วิมุตติของพระองค์ไม่กำเรบ ชาตินี้เป็นชาติที่สุด ไม่มีภพใหม่อีกต่อไป

พระพุทธเจ้าได้ตรัสอบรมพระอรุทระเป็นต้นถึงวิธีปฏิบัติในการทำสมาธิ และได้ทรงเล่าถึงการปฏิบัติของพระองค์เองที่ได้ปฏิบัติมาและสมาธิที่ทรงได้รับตลอดจนผลที่ทรงบรรลุโดยลำดับ เป็นข้อแนะนำตักเตือนให้ท่านเหล่านั้นได้

ปฏิบัติด้วยความไม่ประมาท มีความเพียร และส่งตนไป เพื่อให้เจริญด้วยการปฏิบัติ จนถึงประสบผลดังกล่าวนั้น

การทำสมาธิ

ต่อไปนี้จะได้อธิบายประกอบบางส่วน คือว่าการทำสมาธินั้น จิตกำหนด อยู่ที่อารมณ์อันเดียว เหมือนดังเช่นทำอานาปานสติ สติกำหนดลมหายใจเข้า กำหนดลมหายใจออก รวมจิตให้รู้อยู่ที่ลมหายใจเข้าลมหายใจออก โดยปกติจิตของเราว่า คือว่าออกไปรู้อารมณ์ต่าง ๆ ทางตาบ้าง ทางหูบ้าง เรียกว่า พรัวคราวนี้ก็มารวมใจให้รู้อยู่ที่ลมหายใจเข้าลมหายใจออกเพียงอันเดียว ในการปฏิบัตินั้น เมื่อตั้งใจรวมจิตเข้ามาให้รู้อยู่ที่ลมหายใจดังเช่นในบัดนี้ หายใจเข้าก็รู้ หายใจออกก็รู้ รู้ตรงจุดที่ลมหายใจกระทบ อย่างเมื่อหายใจเข้า ลมหายใจเข้ากระทบที่ปลายกระพุ้งจมูก หรือว่าริมฝีปากเบื้องบน ก็ให้รู้ ออกมากระทบที่นั่นก็ให้รู้ เมื่อได้ตั้งกำหนดอยู่ดังนี้ จิตก็มักจะหลบแวบออกไปข้างนอก ไม่อยู่ จะทำอย่างไรจึงจะมีสติขึ้นมา ก็ต้องดึงเอาจิตมาตั้งมากำหนดอยู่ที่นิมิตคือที่กำหนด เหมือนอย่างเก่า ความที่ยกจิตให้เข้ามาอยู่ที่นิมิตนี้แหละเรียกว่า **วิตก** วิตกมีใช้หมายความว่าตรึกตรองอะไรไปเหมือนอย่างที่เราพูดกัน แต่ว่าวิตกนั้นหมายถึง คอยยกเอาจิตเข้ามาตั้งอยู่ที่นิมิตของสมาธิ **นิมิต** แปลว่า ที่กำหนด เหมือนอย่างว่าเรากำหนดจุดที่ลมกระทบที่ปลายกระพุ้งจมูกหรือริมฝีปากเบื้องบน ตรงนั้นเรียกว่า นิมิต คือที่กำหนด จิตแวบออกไป ก็จับจิตมาใส่เข้าไปที่นั่น นี้เรียกว่า วิตก เมื่อจับจิตมาใส่เข้าไปที่นั่นแล้ว ก็คอยระคองจิตให้คลุกเคล้าอยู่กับนิมิตนั้น คือว่าให้แน่วแน่นอยู่ที่นิมิตนั้น ไม่ให้ไปข้างไหน อากาณแน่วหรือแช่อยู่ที่นิมิตนั้นไม่ไปข้างไหน นี้เรียกว่า **วิचार** ท่านจึงเปรียบเหมือนอย่างว่า วิตกนั้นเหมือนอย่างตีระฆังตั้งแห่งขึ้นแล้ว วิचारก็เหมือนอย่างเสียงครางของระฆัง วิตกก็จับจิตเข้ามาตั้งไว้ที่นิมิต วิचारก็คอยระคองจิตให้คลุกเคล้าอยู่ที่นิมิตอันนั้น ไม่ให้ไปข้างไหน

๔๔ พรรษาของพระยุนกฉำ

ในการทำสมาธิแรก จะต้องคอยมีสติจับจิตมาใส่ไว้ที่นิมิต แล้วก็คอยประคองจิตให้อยู่ที่นั่นอยู่เสมอ ผลเมื่อไรจิตก็แวบออกไป คราวนี้ความเร็วของจิตนั้นเราอาจจะกำหนดได้ในตอนนี้ เมื่อจิตแวบออกไปนั้น ครั้นจับจิตเข้ามาได้ก็ลองสอบสวนดู จะรู้สึกที่แวบเดียวเท่านั้น แต่ว่าหลายเรื่องเหลือเกิน เหมือนดังเช่นว่า เมื่อจับจิตเข้ามาอยู่ที่นิมิตของสมาธิและให้คลุกเคล้าอยู่ที่นิมิตนั้น แล้วอยู่ที่นิมิตอันนั้น ครั้นได้ยินเสียงคนเดินอยู่ข้างนอกก็กุกๆ จิตมันก็จะแวบออกไป พอแวบออกไปที่นั่นแล้วก็ไปเรื่องนั้น ไปเรื่องนี้ ไปเรื่องโน้นอีกมากมาย กว่าเราจะจะได้สติ แล้วก็ชักเข้ามาใหม่ คราวนี้ลองสอบสวนดูว่าที่เรื่องที่แวบออกไปนั้น ลองสอบสวนดูก็จะจับเรื่องได้แยะ ออกจากเรื่องนั้นไปเรื่องนี้ ออกจากเรื่องนี้ไปเรื่องโน้น กว่าจะจับตัวเข้ามาได้ ก็ออกไปมากมายหลายเรื่อง อันนี้แหละที่เราจะรู้สึกว่าจิตไปเร็วเพียงไร แต่ว่าต้องหัดทำความสงบแล้วก็คอยสอบสวน และเมื่อจิตถูกคอยสอบสวนอยู่ดังนี้แล้ว ที่หลังถ้าแวบออกไปอีก ก็มักไม่เป็นไปในเรื่องนั้น แต่ไปในเรื่องอื่น แม้ไปในเรื่องอื่นก็จับตัวมาสอบสวนดูอีก แล้วกลับมาตั้งไว้ใหม่ คราวนี้ถ้าไปในเรื่องอื่นอีก ก็จับตัวมาตั้งไว้แล้วก็สอบสวนกันใหม่อีก

ในการหัดทำสมาธินั้น บางทีในขณะที่รวมจิตไม่ลง มันแวบออกไปอย่างนี้ ต้องคอยจับมาสอบสวนกันอยู่ตั้งก่อนชั่วโมงกว่าจะอยู่ เพราะฉะนั้น ในการจะตั้งใจทำสมาธิ ต้องใช้ความพยายามที่เรียกว่า มีความเพียร แล้วก็ทำสติ ก็จิตของเราเองนั่นแหละ และเมื่อพอควบคุมจิตให้เป็นวิตกให้เป็นวิचार วิตกก็คือว่าตั้งอยู่ในนิมิตของสมาธิ วิचारก็คือว่าให้แน่วอยู่หรือว่าช่วยเหลืออยู่ในนิมิตของสมาธินั้น ไม่ให้ตกไปข้างไหน ก็จะเกิดผลคือว่า **ปีติ** ความอึดกายอึดใจ ต่อจากนั้นก็เกิด **สุข** คือว่าความสบายกายสบายใจ เมื่อได้ผลคือปีติและสุขดังกล่าวมานี้ จิตจึงจะตั้งมั่นเป็น **อุเบกขา** มีอารมณ์อันเดียวคือเป็นสมาธิที่แน่วแน่ สมาธิที่แน่วแน่จะต้องมีอารมณ์อันเดียวแล้วก็เป็นอุเบกขาคือความสงบเฉยไม่รู้สึกเป็นสุขไม่รู้สึกเป็นทุกข์ แล้วก็มีอารมณ์อันเดียวอยู่ ตัวอุเบกขาตั้งนี้จะมีขึ้นได้ก็จะต้องผ่านปีติและสุข ถ้าหากว่าทำสมาธิไม่ได้ปีติและสุข อุเบกขาคือสมาธิที่แน่วแน่บังเกิดไม่ได้ เพราะว่าจิตที่ไม่มีสุขนั้นสงบไม่ได้ จะต้องกระสับกระส่าย จิตที่สงบเป็นสมาธิที่

แน่วแน่ที่เรียกว่า อุเบกขา ดังนี้ได้นั้น จะต้องเป็นจิตที่มีสุข กายก็มีสุข แล้วก็เมื่อมีสุขดังนี้แล้ว สมาธิที่แน่วแน่จึงจะบังเกิดขึ้น ที่เรียกว่า อุเบกขาในที่นี้ เพราะฉะนั้น ท่านจึงจัดองค์ของปฐมฌานคือความเพ่งที่ ๑ ไว้ ๕ ได้แก่ ๑. วิตก ๒. วิจาร ๓. ปีติ ๔. สุข ๕. เอกัคคตาหรือว่าอุเบกขา **เอกัคคตา**ก็แปลว่ามียอดอันเดียว คือมีอาการอันเดียว อุเบกขา ก็คือว่าวางจิตนิ่งเฉยอยู่ด้วยมีอาการอันเดียวนั้น จะเรียกว่า เอกัคคตา แปลว่า มีอาการอันเดียว หรือจะเรียกว่า อุเบกขา ก็ได้ จะเรียกคู่กันทั้ง ๒ อย่างก็ได้ แต่มีความหมายถึงสมาธิที่แน่วแน่ เป็นอันเดียวกัน

พระพุทธเจ้าตามที่เล่าในพระสูตรนี้ ก็ได้ทรงทำสมาธิมาโดยลำดับ ในขั้นแรกที่เดียวก็ทรงทำสมาธิที่มีวิตกมีวิจาร เพราะว่าในขั้นเริ่มปฏิบัติจะต้องเป็นอย่างนั้น จะต้องเริ่มนำเอาจิตเข้ามาตั้งไว้ในนิมิตของสมาธิ แล้วก็ต้องมีวิจารคือว่าให้จิตอยู่ที่นิมิตของสมาธินั้น ไม่ให้ตกไปข้างไหน เมื่อชำนาญขึ้น ก็ไม่ต้องใช้วิตก คือหมายความว่าจิตแน่วหรือว่าแช่อยู่ที่นิมิตของสมาธิอยู่ตัวแล้ว ก็ใช้วิจารคอยระคองจิตให้แน่วอยู่ที่นิมิตของสมาธินั้น ไม่ให้เผลอตว์ คราวนี้เมื่อชำนาญยิ่งขึ้น วิจารก็ไม่ต้องใช้ อยู่กับปีติคือความอิมกายอิมใจ จิตก็จะอยู่ที่นิมิตของสมาธินั้น อาศัยปีติชำนาญขึ้นก็ไม่ต้องมีปีติ ปีติยังมีลักษณะชุ่มซ่า ชุ่มซ่าทางกายชุ่มซ่าทางใจอย่างที่เรียกว่า ปีติ ทั่วๆ ไป ก็ละปีติอยู่กับสุข คือความสบายกายสบายใจซึ่งเป็นความสุขอย่างสุขุม ไม่ปรากฏอาการชุ่มซ่าอะไร สมาธิชำนาญขึ้นก็ไม่ต้องอาศัยสุข แปลว่า ละสุขเสียได้ มาอยู่กับอุเบกขาคือความเพ่งเฉยอยู่มีอาการเดียว นี่ก็แปลว่า สมาธิบรรลุถึงขั้น **อัปปนา** คือขั้นแน่วแน่ นับว่าเป็น**อนุตตรिमनुสสรธรรม** คือธรรมอันยิ่งของมนุษย์ อันนี้ภิกษุไปอวดเข้าไม่ได้หมายความว่า หากไม่ได้ถึงแล้วไปอวดเข้า ต้องอวดไปถึงที่สุดคือปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุทีเดียว แต่ว่าถ้าเป็นสมาธิอย่างสามัญชนิดที่มีวิตกวิจาร นั่นก็แปลว่า เป็นสมาธิสามัญ ยังต้องคอยจับจิตมาใส่ไว้ จิตแวบออกไปก็คอยจับเข้ามาใส่ไว้ที่นิมิตของสมาธิ อย่างนี้ถ้าไปอวดเข้าก็ไม่เป็นอวดไปถึงที่สุด เพราะว่ายังไม่เป็นธรรมอันยิ่งของมนุษย์

๔๔ พรรษาของพระยุนทลดา

รูปนิมิต ๒ อย่าง

คราวนี้ เมื่อได้ทำสมาธิไปโดยลำดับแล้ว จิตเป็นสมาธิยิ่งขึ้น ก็จะปรากฏโอกาสคือแสงสว่างขึ้นในจิต และท่านที่ได้มีบารมีบรมมาบ้างแล้ว ก็จะปรากฏรูปทัสสนะคือการเห็นรูปขึ้น เห็นรูปอะไรต่าง ๆ แต่ว่ารูปที่เห็นนั้นก็มียู่ ๒ อย่าง คือรูปที่เป็นนิมิตของสมาธิอย่างหนึ่ง รูปที่เป็นผลของสมาธิอย่างสูงอย่างหนึ่ง

รูปที่เป็นนิมิตของสมาธินั้น ก็คือเมื่อจิตทำสมาธิและเมื่อแวบออกไปสักหน่อยหนึ่งถึงรูปอะไร รูปนั้นก็มาปรากฏขึ้น บางทีก็เป็นสัตว์ บางทีก็เป็นคน บางทีก็เป็นเทวดา แต่ว่าสิ่งเหล่านั้น เรียกว่า เป็นภาพอุปาทาน หรือว่าเป็นสัญญาชะ คือเกิดจากสัญญาคือความที่เคยจำเอาไว้ อย่างสัตว์ที่มาปรากฏก็เป็นสัตว์ที่เคยเห็นมาแล้วเคยจำได้มาแล้ว คนก็เหมือนกัน เทวดาก็เหมือนกัน ก็เป็นเทวดาที่เคยเห็นมาแล้วอย่างเทวดาตามฝาผนังโบสถ์ นี้เรียกว่า เป็นสัญญาชะเกิดจากสัญญา เราเรียกว่า ภาพอุปาทาน เมื่อมาปรากฏขึ้น ก็ต้องให้กำหนดว่าไม่เป็นความจริง เป็นภาพลวงทั้งนั้น คือเป็นนิมิตของสมาธิเท่านั้น ไม่ต้องตื่นตื่นในภาพที่น่ายินดี ไม่ต้องตกใจในภาพที่น่ายินร้าย ในตอนนี้นั้นเองทำให้คนทำสมาธิเสียไปมาก เพราะไปหลงในภาพนั้น บางทีก็ปรากฏเป็นพระเสด็จเข้ามาแล้วก็มาแนะนำอย่างนั้นอย่างนี้ มาแนะนำให้ไม่นอนก็ไม่นอน แนะนำให้ไม่กินก็ไม่กินข้าว คราวนี้ก็เกิดเป็นโรคเส้นประสาทขึ้นมา เกิดจะตายขึ้น ก็ต้องแก้กันเหล่านี้เรียกว่า เป็นภาพลวงทั้งนั้น

มีรายหนึ่งเมื่อไม่สัณฐานปีมานี้ พระฝรั่งจามาทำ ทำกรรมฐานอยู่ที่จังหวัดชลบุรี ก็มุ่งจะสำเร็จ นั่งทำกรรมฐานตลอดวันตลอดคืน ก็ปรากฏนิมิตขึ้น คือรูปทัสสนะ เห็นรูปขึ้น ก็เห็นพระเสด็จเข้ามาแล้วก็เสด็จออกไปทางหน้าต่าง ก็เลยตามเสด็จออกไป รุ่งขึ้นก็มีคนมาเห็นนอนสลบอยู่ที่พื้นข้างล่าง ต้องเอาตัวส่งโรงพยาบาล แล้วก็ต้องรักษาร่างกายรักษาประสาทกันอีกเป็นเวลานานวันบัดนี้กลับไปอังกฤษแล้ว และได้ข่าวว่าได้สึกแล้ว คนนี้มีการศึกษาทางโลกมาสูงถึงขั้นปริญญาตรีหรือโททางวิทยาศาสตร์ อันนี้แหละเป็นเรื่องสำคัญที่เมื่อหัดทำ

สมาธิจะต้องรู้ว่า นี่เป็นภาพลวงตาไม่ใช่ภาพจริง เรียกว่า เป็นสัญญาชะ เกิดจากสัญญา หรือว่าเป็นภาพอุปาทาน

อีกอย่างหนึ่ง อาจจะเป็นภาพจริง อย่างที่ปรากฏแก่บางท่าน อย่างในพระสูตรนี้ที่พระอนุรุทธะกราบทูลพระพุทธเจ้า และพระพุทธองค์ก็ได้ตรัสแนะนำนี้ท่านก็แสดงว่าเป็นภาพจริง อันนี้เรียกว่า เป็นพวกทิพยจักขุคือตาทิพย์ แต่ว่าน้อยคนนักที่จะประสบภาพจริง แต่ว่าแม้เช่นนั้น ในขั้นปฏิบัติ ภาพที่ปรากฏขึ้นก็ยังหายไปได้ ซึ่งพระอนุรุทธะก็ยังหาทางแก้ไม่ได้ จนถึงพระพุทธเจ้าได้มาทรงแนะนำถึงอุปกิเลสของสมาธิ ๑๑ ข้อดังที่กล่าวมานี้ เมื่อบำเพ็ญสมาธิขั้นสูงได้ อย่างนั้น และเมื่อบังเกิดความมืดขึ้น อย่างโอภาสบังเกิดขึ้นก็บังเกิดแสงสว่าง ครั้นโอภาสหายไปก็มีมืด รูปทสสนะปรากฏขึ้นก็เห็นภาพ เมื่อหายไปก็ไม่เห็นอะไร นี่ก็เพราะเหตุว่ามีอุปกิเลส เครื่องเศร้าหมอง ๑๑ อย่าง ดังที่ได้กล่าวมาโดยลำดับ

แต่ถ้าแม้ในการบำเพ็ญสมาธิขั้นสามัญก็ต้องระมัดระวังบ้างเหมือนกัน ถ้ามีอุปกิเลสเหล่านี้ เช่นว่าเกิดสงสัยขึ้นมาเป็นต้น จิตก็จะออกจกนิมิตของสมาธิ แปลว่า พลัดตก ก็ต้องละความสงสัยนั้น แล้วก็ยกจิตเข้าไปตั้งในนิมิตของสมาธิใหม่ แปลว่า เริ่มใช้วิธีพิจารณาไปใหม่ดังกล่าวมาแล้ว

ตอนนี้จักได้กล่าวถึงพระประวัติของพระพุทธเจ้าสืบต่อไป ในพระบาลี^๑ ได้เล่าว่า เมื่อพระพุทธเจ้าได้ประทับอยู่ที่ป่ารัทขิตวัน แแถบ้านปารีเลยยกะ ซึ่งมักเรียกกันว่า ป่าปารีเลยยกะ หรือป่าเลไลยก์ในภาษาไทย ตามที่ทรงพอพระทัยแล้ว ก็ได้เสด็จไปสู่กรุงสาวัตถี ประทับ ณ พระเชตวัน ซึ่งเป็นอารามที่เศรษฐีอนาถปิณฑิกะสร้างถวาย

เภทกรณวัตถุ

ฝ่ายอุบาสกอุบาสิกาชาวกรุงโกสัมพีก็พากันคิดว่า พวกภิกษุชาวกรุง

๑. วิ. มหา. ๕/๒๕๐-๒๕๗/๓๔๒-๓๕๓.

๔๔ พรรษาของพระพุทธรูป

โกสัมพีที่ทะเลาะวิวาทกันเหล่านี้ เป็นผู้ทำให้พวกตนเสียหาย เพราะว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรำคาญพระเหตุภัยด้วยภิกษุเหล่านี้ จึงได้ทรงหลีกไป พวกตนก็ไม่ได้ฟังพระธรรม ไม่ได้พบเห็นพระพุทธรูปเจ้า จึงได้พร้อมใจกันงดการกราบไหว้ต้อนรับพระผู้วิวาทกัน งดการใส่บาตร เรียกว่า **คว่ำขันข้าว** พวกพระเหล่านั้นจะหลีกไป หรือว่าจะสึกไป หรือว่าจักไปทำพระศาสนาให้พอพระเหตุภัยใหม่ก็สุดแต่ ฝ่ายภิกษุชาวโกสัมพีทั้ง ๒ ฝ่ายซึ่งวิวาทกัน เมื่อถูกชาวบ้านปฏิบัติตั้งนั้นก็คอยรู้สึกสำนึกตัว และกลับหันหน้าเข้าหาหรือกันว่าจะทำอย่างไร ในที่สุดก็ตกลงใจกันว่า จะไปเฝ้าพระพุทธรูปเจ้า กราบทูลให้ทรงระงับอธิกรณ์อันนี้ เมื่อได้ตกลงพร้อมกันแล้ว ก็พากันออกจากกรุงโกสัมพีไปยังกรุงสาวัตถี ในตอนนี้ ในคัมภีร์อรรถกถา^๑คือคัมภีร์ที่อธิบายเนื้อความของพระบาลี ซึ่งได้แต่งเมื่อพระพุทธรูปศาสนาล่วงไปประมาณ ๑,๐๐๐ ปีแล้ว ได้เล่าว่า เมื่อพวกชาวบ้านพากันงดใส่บาตรพระภิกษุชาวโกสัมพีนั้น อยู่ในระหว่างเข้าพรรษา พระเหล่านั้นก็ต้องพากันอยู่จำพรรษาด้วยความเดือดร้อนจนตลอดไตรมาส ครั้นออกพรรษาแล้วจึงได้เดินทางไปเฝ้าพระพุทธรูปเจ้า

ข่าวเรื่องพระภิกษุชาวโกสัมพีเดินทางไปเฝ้าพระพุทธรูปเจ้าก็ได้แพร่ออกไปจนทราบถึงพุทธบริษัทในกรุงสาวัตถี ในชั้นบาลีได้เล่าว่า พุทธบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ก็ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธรูปเจ้ากราบทูลถามถึงข้อที่ควรปฏิบัติต่อพระภิกษุชาวโกสัมพีเหล่านั้น พระพุทธรูปเจ้าก็ทรงแสดงชี้แจงวิธีปฏิบัติเป็นพวก ๆ ไป

ในฝ่ายภิกษุบริษัท พระสารีบุตรซึ่งเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา ได้เข้าเฝ้ากราบทูลถามพระพุทธรูปเจ้าว่า จะปฏิบัติในภิกษุเหล่านั้นอย่างไร พระพุทธรูปเจ้าได้ตรัสให้ดำรงอยู่โดยธรรม พระสารีบุตรก็ได้กราบทูลถามว่า จะพึงรู้ว่าเป็นธรรมหรือว่าอธรรมอย่างไร พระพุทธรูปเจ้าก็ได้ตรัสว่า ภิกษุที่เป็นอธรรมวาที คือ ผู้กล่าวไม่เป็นธรรมนั้น พึงทราบได้ด้วยวัตถุ ๑๘ ข้อเมื่อรวมเป็นคู่ก็ได้ ๙ คู่ คือ

๑. โกสมพิกวัตถุ รมมปท. ๑/๕๒-๓.

คู่ที่ ๑ แสดงอธรรมว่าธรรม แสดงธรรมว่าอธรรม

คู่ที่ ๒ แสดงวินัยว่าวินัย แสดงวินัยว่าวินัย

คู่ที่ ๓ แสดงข้อที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่ามีได้ตรัสไว้ แสดงข้อที่พระพุทธเจ้ามีได้ตรัสไว้ว่าตรัสไว้

คู่ที่ ๔ แสดงข้อที่พระพุทธเจ้ามีได้ทรงประพฤติว่าทรงประพฤติ แสดงข้อที่พระพุทธเจ้าทรงประพฤติว่ามีได้ทรงประพฤติ

คู่ที่ ๕ แสดงข้อที่พระพุทธเจ้ามีได้ทรงบัญญัติว่าทรงบัญญัติ แสดงข้อที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติว่ามีได้ทรงบัญญัติ

คู่ที่ ๖ แสดงอนาบัติว่าอาบัติ แสดงอาบัติว่าอนาบัติ

คู่ที่ ๗ แสดงอาบัติเบาว่าอาบัติหนัก แสดงอาบัติหนักว่าอาบัติเบา

คู่ที่ ๘ แสดงอาบัติที่มีส่วนเหลือว่าเป็นอาบัติที่ไม่มีส่วนเหลือ แสดงอาบัติที่ไม่มีส่วนเหลือว่าเป็นอาบัติที่มีส่วนเหลือ

คู่ที่ ๙ แสดงอาบัติชั่วหยาบว่าไม่ชั่วหยาบ แสดงอาบัติที่ไม่ชั่วหยาบว่าชั่วหยาบ

ภิกษุที่มีวาทะดังกล่าวมานี้ก็ให้พึงรู้ว่าเป็นอธรรมวาที กล่าวไม่เป็นธรรม

ส่วนภิกษุที่เป็นธรรมวาทีคือกล่าวเป็นธรรมนั้น ก็พึงทราบด้วยวัตถุ ๑๘ ข้อ อันมีอรรถคือเนื้อความตรงกันข้ามจากที่กล่าวมาแล้ว คือ

คู่ที่ ๑ แสดงอธรรมว่าอธรรม แสดงธรรมว่าอธรรม

คู่ที่ ๒ แสดงวินัยว่าวินัย แสดงวินัยว่าวินัย

คู่ที่ ๓ แสดงข้อที่พระพุทธเจ้ามีได้ตรัสไว้ว่ามีได้ตรัสไว้ แสดงข้อที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าตรัสไว้

คู่ที่ ๔ แสดงข้อที่พระพุทธเจ้ามีได้ทรงประพฤติว่ามีได้ทรงประพฤติ แสดงข้อที่พระพุทธเจ้าทรงประพฤติว่าทรงประพฤติ

คู่ที่ ๕ แสดงข้อที่พระพุทธเจ้ามีได้ทรงบัญญัติว่ามีได้ทรงบัญญัติ แสดงข้อที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติว่าทรงบัญญัติ

คู่ที่ ๖ แสดงอนาบัติว่าอนาบัติ แสดงอาบัติว่าอาบัติ

๔๔ พรรษาของพระยุนกฉำ

คู่ที่ ๗ แสดงอาบัติเบาว่าอาบัติเบา แสดงอาบัติหนักว่าอาบัติหนัก

คู่ที่ ๘ แสดงอาบัติที่มีส่วนเหลือว่ามีส่วนเหลือ แสดงอาบัติที่ไม่มีส่วนเหลือว่าไม่มีส่วนเหลือ

คู่ที่ ๙ แสดงอาบัติชั่วหยาบว่าอาบัติชั่วหยาบ แสดงอาบัติไม่ชั่วหยาบว่าอาบัติไม่ชั่วหยาบ

ภิกษุที่มีวาทะดังกล่าวมานี้เรียกว่า เป็นธรรมวาทิ กล่าวเป็นธรรม วัตถุประสงค์ฝ่ายธรรมวาทิย่อมเป็นเหตุให้เกิดการวิวาทกันจนถึงแตกร้างกัน เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า **เภทกรรมวัตถุประสงค์** แปลว่า วัตถุประสงค์เป็นเครื่องทำให้แตกกัน ส่วนวัตถุประสงค์ฝ่ายธรรมวาทิย่อมเป็นเครื่องทำให้ไม่แตกกัน ทำให้ปรองดองกันโดยตรงกันข้าม และวัตถุประสงค์ฝ่ายธรรมวาทิ ๑๘ ข้อ ๙ คู่ดังกล่าวมานี้ เป็นมูลเหตุแห่ง**วิวาทาธิกรรม** ในขณะสงฆ์ คืออธิกรรมที่เกิดขึ้นจากการวิวาทกัน การวิวาทกันนี้ไม่ใช่หมายถึงการวิวาทกันด้วยเรื่องส่วนตัวของใครผู้ใดผู้หนึ่ง แต่วิวาทกัน คือทุมุเถียงกันว่านี่เป็นธรรมนี่ไม่เป็นธรรม นี่เป็นวินัยนี่ไม่เป็นวินัย เป็นต้น ตามคู่ทั้ง ๙ คู่ นั้นเมื่อวิวาทกันแม้เพียงคู่ใดคู่หนึ่งก็เรียกว่า เป็นวิวาทที่จะก่อให้เกิดเรื่องราวอันเรียกว่า อธิกรรม ขึ้นได้ และเมื่อเป็นวิวาทาธิกรรมขึ้นในสงฆ์แล้ว ก็ย่อมจะปันสงฆ์ออกเป็น ๒ ฝ่าย คือฝ่ายที่มีความเห็นข้างนี้ ฝ่ายที่มีความเห็นข้างโน้น เหมือนดังในเรื่องโกสัมพีนี้ ฝ่ายหนึ่งก็เห็นว่าเป็นอาบัติ อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าไม่เป็นอาบัติ วัตถุประสงค์ของอาบัตินั้น ตามอรรถกถาเล่าไว้ก็เพียงชนิดเดียว คือเพียงเรื่องเหลือน้ำทิ้งไว้ในภาชนะน้ำในวัจจุกฎิเท่านั้น ซึ่งก็เป็นอาบัติเพียงทุกกฎ แต่ว่าอาศัยที่ทั้ง ๒ ฝ่ายเป็นคณาจารย์ ซึ่งมีสิกขา (คือศึกษา) มามากด้วยกัน จึงต่างก็ไม่ยอมกัน และกัปฏิบัติต่อกันอย่างรุนแรง คือฝ่ายที่เห็นว่าเป็นอาบัติ เมื่อได้โอกาสก็ประชุมพวกของตนแล้วก็**ทำอุกเขปนียกรรม** คือยกวัตร แปลว่า ตัดความเป็นผู้ใหญ่ ไม่กราบไม่ไหวและไม่ยอมร่วมทำอุโบสถทำสังฆกรรมกันทีเดียว ฝ่ายที่ถูกทำเข้าดังนั้นก็ยอมเช่นกัน ก็เลยเกิดแตกกันขึ้นเป็น ๒ ฝ่าย แตกกันจนแยกกันทำสังฆกรรม และเมื่อแยกกันทำสังฆกรรม ก็เรียกว่า เป็น**สังฆเภท** คือความแตกของสงฆ์ ถ้ายังไม่ถึงกับแยกกันทำสังฆกรรม ก็ยังไม่เป็นสังฆเภท แต่เรียกว่า

เป็น**สังฆราชา** คือเป็นความร้าวรานของสงฆ์เท่านั้น ครั้นเมื่อแยกกันทำสังฆกรรมแล้วก็เรียกว่า เป็นสังฆเภท ความแตกของสงฆ์ ภิภษุทั้ง ๒ ฝ่ายนั้นก็เรียกว่าเป็น**นานาสังวาสกะ** คือมีธรรมเป็นเครื่องอยู่ร่วมต่าง ๆ กัน เป็นนานาสังวาสกะของกันและกัน

สังฆเภทตามทีเล่ามานี้ เกิดขึ้นจากวิวาทกันตามวัตถุ ๑๘ ข้อ ๙ คู่เหล่านี้ และเมื่อจับขึ้นพิจารณาดูแล้ว สมุฏฐานทีเดียวก็เพียงคู่ทีว่าเป็นอาบัติกับไม่ เป็นอาบัติเท่านั้น จัดเข้าในคู่ นั้น แต่การปฏิบัติต่อกันนั้น ปฏิบัติด้วยอาการทีรุนแรงดังกล่าวมาแล้ว

สังฆเภท สังฆสามัคคี

สังฆเภทดังกล่าวมานี้ ท่านไม่ปรับว่ามีใครหรือฝ่ายไหนเป็นผู้ทำสังฆเภททีเป็นอนันตริยกรรม ดังอนันตริยกรรม ๕ ซึ่งมีข้อหนึ่งว่า ทำสังฆเภท คราวนี้ถ้าจะยกปัญหาขึ้นมาว่า ตามเรื่องทีเล่ามานี้ ใครเป็นผู้ทำสังฆเภท ซึ่งจะต้องเป็นอนันตริยกรรม ตอบได้ตามเรื่องในโกสัมพิกภิภษุทีเล่านี้ ท่านไม่กล่าวว่าใครเป็นผู้ทำสังฆเภททีเป็นอนันตริยกรรม และทั้ง ๒ ฝ่ายก็ไม่ถูกหาว่าเป็นผู้ทำสังฆเภททีเป็นอนันตริยกรรมดังกล่าวนั้น เพราะว่าทั้ง ๒ ฝ่ายนั้นแยกกันก็เพราะวิวาทคือท่มเถียงกันตามวัตถุทีกล่าวแล้ว มีความเห็นแตกแยกกัน ประกอบด้วยทิจฐิมานะเข้าใส่กันด้วย เพราะฉะนั้น จึงได้แยกกันออกไปเป็น ๒ ฝ่าย ทั้ง ๒ ฝ่ายนั้นต่างก็เป็นผู้ทีบวชมาอย่างถูกต้องในพระธรรมวินัยนี้เสมอกัน เป็นผู้ทีมุ่งประพฤติดีปฏิบัติชอบด้วยกัน และก็ได้มุ่งทีจะให้สงฆ์แตกแยกกัน แต่ว่าเมื่อเกิดวิวาทกันขึ้นเกี่ยวกับพระธรรมวินัย ก็เป็นชนวนให้เกิดแตกแยกกันออกไปเอง สงฆ์ทีพร้อมเพรียงกันอยู่เรียกว่า เป็น**สมานสังวาสกะ** คือมีธรรมเป็นเครื่องอยู่ร่วมเสมอกัน ฟังทราบความหมายในเรื่องนี้ทีสำคัญอีกครึ่งหนึ่งว่า เมื่อเกิดวิวาทกันตามวัตถุดังกล่าวนั้น จนถึงเกิดความแตกแยกออกเป็นพวกเป็นฝ่าย แต่ว่ายังทำอุโบสถสังฆกรรมกันอยู่ นี้ไม่เรียกว่า สังฆเภท แต่เรียกว่า สังฆราชา แสดง

๔๔ พรรษาของพระยพทศฉำ

ความร้าวรานของสงฆ์ ครั้นแยกกันทำสังฆกรรม จึงเรียกว่า สังฆเภท ตามสังฆเภทที่ได้เล่ามานี้ ไม่กล่าวว่ำใครเป็นผู้ทำซึ่งจะต้องเป็นอนันตริยกรรม พระทั้ง ๒ ฝ่ายนั้นก็คงเป็นพระภิกษุ และต่อไปก็จะปรองดองกันตามเดิม

ท่านแสดงว่ำ เมื่อพระสารีบุตรได้กราบทูลถามและพระพุทศเจ้าก็ได้ตรัสตอบอย่างนั้นแล้ว ก็ได้มีพระเถระอื่นๆอีกหลายรูป เช่น พระมหาโมคคัลลณะ พระมหากัสสปะ พระมหากัจจายนะ เป็นต้น ได้กราบทูลถามและพระพุทศเจ้าก็ได้ตรัสตอบเช่นเดียวกัน

ในฝ่ายภิกษุณีบริษัท พระนางมหาปชาบดีโคตมีได้กราบทูลถามเช่นเดียวกัน พระพุทศเจ้าก็ตรัสตอบว่ำ ให้ฟังธรรมในทั้ง ๒ ฝ่าย เมื่อฟังแล้วฝ่ายใดเป็นฝ่ายธรรมวาทิ จงพอใจความเห็น ความถูกต้อง ความชอบใจ และความเชื่อของภิกษุฝ่ายธรรมวาทินั้น และภิกษุณีสงฆ์พึงหวังวัตรอันใดอันหนึ่งจากภิกษุสงฆ์ ก็พึงหวังวัตรทั้งหมดนั้นจากฝ่ายที่เป็นธรรมวาทิ

ในฝ่ายอุบาสก คฤหบดีชื่ออนาถปิณฑิกะ คือผู้สร้างพระเชตวันถวาย ก็ได้กราบทูลถามเช่นเดียวกัน พระพุทศเจ้าก็ได้ตรัสตอบว่ำ ให้ทำทานในสงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่าย แล้วก็ให้ฟังธรรมในสงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่าย เมื่อฟังธรรมแล้ว ฝ่ายไหนเป็นธรรมวาทิ ก็ให้ถือเอาตามฝ่ายนั้น

ในฝ่ายอุบาสิกา นางวิสาขาก็ได้กราบทูลถามเช่นเดียวกัน พระพุทศเจ้าก็ได้ตรัสตอบให้ปฏิบัติเช่นเดียวกับที่ตรัสแก่อนาถปิณฑิกะ ในข้อนี้พึงสังเกตว่ำ ในฝ่ายที่เกี่ยวกับอุบาสกอุบาสิกานั้น ไม่ได้ตรัสห้ามการทำบุญใส่บาตร แต่ทรงแนะนำให้บำเพ็ญทานในสงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่าย เหมือนกับในสงฆ์ทั่วๆไป ภิกษุชาวโกสัมพีได้ถูกคว่ำขันข้าวมาจากเมืองโกสัมพีแล้ว เมื่อมากรุงสรวัดดี ยังมาถูกเข้าเช่นนั้นอีก ก็คงจะอยู่ไม่ได้ พระพุทศเจ้าจึงไม่ได้ตรัสสอนให้ปฏิบัติเช่นนั้น

เมื่อภิกษุชาวโกสัมพีได้มาถึงกรุงสรวัดดี ก็ได้เข้าไปสู่พระเชตวัน พระสารีบุตรจึงกราบทูลถามว่ำ จะจัดเสนาสนะให้พักอาศัยอย่างไร พระพุทศเจ้าก็ได้

ตรัสให้จัดเสนาสนะให้ซึ่งเป็นเสนาสนะว่าง ถ้าเสนาสนะว่างไม่มี ก็ให้จัดทำให้ว่างขึ้น แต่ว่าตรัสสั่งไม่ให้ห้ามกันสำหรับภิกษุที่แก่กว่า คือไม่รบกวนภิกษุที่เป็นผู้แก่กว่าให้ได้รับความลำบาก ในส่วนอาวาสมีข้าวน้ำเป็นต้น ก็ให้จัดแบ่งให้สม่ำเสมอ

ฝ่ายภิกษุชาวโกสัมพี เมื่อมาถึงกรุงสรวดีได้มาพำนักอยู่ ณ พระเชตวัน แล้วภิกษุที่ถูกสงฆ์ยกวัตรก็ได้มาพิจารณาตนเอง เห็นว่าต้องอาบัติและที่ถูกสงฆ์ยกวัตรนั้นก็เป็นกรรม จึงได้เข้าไปหาภิกษุซึ่งเป็นผู้อนุวัตรตามตน กล่าวแสดงความรู้สึกให้ทราบ และขอให้ภิกษุเหล่านั้นประชุมสงฆ์เรียกเข้าหมู่ คือระงับการยกวัตรนั้น ภิกษุที่เป็นฝ่ายของท่านก็ได้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้ากราบทูลให้ทรงทราบ พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงอำนวยให้เรียกภิกษุเหล่านั้นเข้าหมู่ คือว่าระงับการยกวัตรภิกษุที่เป็นฝ่ายของท่านก็ได้ประชุมกันกระทำการระงับอุกเขปนียกรรมนั้น แล้วก็ไปหาภิกษุอีกฝ่ายหนึ่งที่ได้ทำการยกวัตร ได้แจ้งให้ทราบ และชักชวนกันกระทำการสังฆสามัคคีคือการทำความพร้อมเพรียงของสงฆ์ เพื่อสงบระงับอธิกรณ์นั้น ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้ากราบทูลถามถึงวิธีปฏิบัติ พระองค์ก็ได้ตรัสสอนให้ประชุมสงฆ์ทั้งหมด แม้ภิกษุไข้ก็ต้องมาวันไม่ได้ ครั้นแล้วก็ให้สวดประกาศแจ้งความระงับอธิกรณ์ที่บังเกิดขึ้น ครั้นสวดประกาศแล้วก็ให้ทำอุโบสถคือสวดปาติโมกข์ขึ้นในขณะนั้น เมื่อปฏิบัติดังนี้แล้วก็ชื่อว่า เป็นการทำสังฆสามัคคี ความพร้อมเพรียงของสงฆ์ โดยเรียบร้อย ภิกษุเหล่านั้นก็ได้พากันปฏิบัติดังกล่าวนั้น เพราะฉะนั้น จึงได้มีอุโบสถพิเศษอีกอย่างหนึ่งเรียกว่า **สังฆสามัคคีอุโบสถ** คืออุโบสถสวดพระปาติโมกข์เป็นการทำสังฆสามัคคี ตามเรื่องทีกล่าวมานี้ ไม่ได้กำหนดว่าวันไหน เหมือนอย่างอุโบสถที่กำหนดทำอยู่โดยปกติ เมื่อเกิดสังฆเภทขึ้นและสงฆ์มาปรองดองสามัคคีกันเป็นสังฆสามัคคีเมื่อใด ก็ทำอุโบสถสวดปาติโมกข์ขึ้นเมื่อนั้น เรียกว่า สามัคคีอุโบสถ

๔๔ พรรษาของพระยุนทลดา

สังขสามัคคี ๒ อย่าง

เมื่อพระสงฆ์ที่แตกแยกกันได้ทำสังขสามัคคีกันเรียบร้อยแล้ว ท่านพระอุบาลีซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้เลิศในทางทรงพระวินัย ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ได้กราบทูลถามว่า เมื่อเกิดสังฆเภท ความแตกแห่งสงฆ์ สังฆราชา ความร้าวรานแห่งสงฆ์ขึ้น เพราะวัตถุคือเรื่องอันใด สงฆ์ยังมีได้วินิจฉัยวัตถุอันนั้น ได้ดำเนินไปสู่มูลเหตุจากเรื่องที่ไม่เป็นมูลเหตุ กระทำสังขสามัคคี สังขสามัคคีนั้นประกอบด้วยธรรมหรือไม่ พระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบว่า สังขสามัคคีนั้นไม่ประกอบด้วยธรรม ท่านจึงได้กราบทูลถามต่อไปว่า เมื่อเกิดสังฆเภทสังฆราชาขึ้น เพราะวัตถุอันใด สงฆ์วินิจฉัยวัตถุอันนั้น ดำเนินไปสู่มูลเหตุจากเรื่องที่เป็นมูลเหตุ แล้วกระทำสังขสามัคคี สังขสามัคคีนั้นประกอบด้วยธรรมหรือไม่ พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า สังขสามัคคีนั้นประกอบด้วยธรรม ท่านจึงกราบทูลถามต่อไปว่า สังขสามัคคี ความพร้อมเพรียงกันของสงฆ์ มีกี่อย่าง พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า มี ๒ อย่าง คืออย่างหนึ่ง สังขสามัคคีที่ปราศจากอรรถคือเนื้อความ ได้เพียงพยัญชนะคือถ้อยคำ อีกอย่างหนึ่ง สังขสามัคคีที่เข้าถึง คือว่าได้ทั้งอรรถคือเนื้อความ ได้ทั้งพยัญชนะคือถ้อยคำ และได้ตรัสอธิบายตามที่ได้กราบทูลถามต่อไปว่า

สังขสามัคคีที่ปราศจากอรรถคือว่าไม่ได้อรรถเนื้อความ ได้แต่พยัญชนะคือถ้อยคำก็คือ ในเมื่อเกิดสังฆเภทสังฆราชาขึ้นเพราะวัตถุใด สงฆ์ไม่วินิจฉัยวัตถุ นั้น ดำเนินไปสู่มูลเหตุจากเรื่องที่ไม่เป็นมูลเหตุ กระทำสังขสามัคคี นี้เรียกว่า สังขสามัคคี ที่ไม่ได้ทั้งอรรถคือเนื้อความ ได้แต่พยัญชนะคือถ้อยคำ

ส่วนเมื่อเกิดสังฆเภทสังฆราชาขึ้นเพราะวัตถุใด สงฆ์วินิจฉัยวัตถุ นั้น ดำเนินไปสู่มูลเหตุจากเรื่องที่เป็นมูลเหตุ กระทำสังขสามัคคี นี้เรียกว่า สังขสามัคคี ที่ได้ทั้งอรรถคือเนื้อความ ได้ทั้งพยัญชนะคือถ้อยคำ

นำพิจารณาตามพุทธภาษิตนี้ ว่ามีพระพุทธประสงค์สังขสามัคคีคือ ความพร้อมเพรียงของสงฆ์ ที่ได้ทั้งอรรถคือเนื้อความ ได้ทั้งพยัญชนะคือถ้อยคำ

หมายความว่า ไม่ใช่เพียงแต่สักว่าสังฆสามัคคีโดยถ้อยคำเท่านั้น แต่ให้ได้ความหมายว่าเป็นสังฆสามัคคีโดยแท้จริงด้วย คราวนี้สังฆสามัคคีดังกล่าวนี้จะต้องปฏิบัติตามที่ได้ตรัสไว้นี้ คือสงฆ์วินิจฉัยวัตถุนั้น และก็จับมูลเหตุจากเรื่องที่เป็นมูลเหตุขึ้นวินิจฉัยโดยแท้จริง เมื่อปฏิบัติดังนี้แล้ว สังฆสามัคคีนั้นจึงจะได้ทั้งอรรถได้ทั้งพยัญชนะ

เพราะฉะนั้น เรื่องของทางคณะสงฆ์จึงเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน แม้เมื่อเกิดความร้าวรานของสงฆ์ขึ้นจนถึงเกิดความแตกแยกของสงฆ์ขึ้นในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่ พระองค์ก็ได้ทรงบังคับให้ทำสังฆสามัคคี แต่ได้ทรงแนะนำให้ปรองดองกันด้วยวิธีต่าง ๆ จนถึงที่สุดชาวบ้านเข้ามาช่วย พระสงฆ์ที่แตกแยกกันนั้นจึงได้สำนึกตน และก็ไต่หวนนึกถึงมูลเหตุแห่งความแตกแยกกัน ก็ได้พบว่ามีมูลเหตุมาจากเรื่องเพียงนิดเดียว คืออาบัติเล็กน้อยเพียงอันเดียวเท่านั้น ซึ่งฝ่ายหนึ่งไม่เห็นว่า เป็นอาบัติ อีกฝ่ายหนึ่งมีความเห็นรุนแรงว่าเป็นอาบัติ จนถึงกับยกวัตรกันขึ้น เมื่อจับมูลเหตุอันนี้ได้แล้ว ฝ่ายที่ไม่เห็นว่า เป็นอาบัติก็กลับเห็นว่า เป็นอาบัติ แล้วก็ยอมแสดงอาบัติเสีย แล้วสงฆ์ก็เรียกเข้าหมู่ตามเดิม ระวังการยกวัตรนั้น ดังนี้เรียกว่า สงฆ์วินิจฉัยวัตถุนั้น แล้วก็จับเอามูลเหตุจากมูลเหตุขึ้นวินิจฉัยกันจริง ๆ เมื่อเป็นดังนี้ สังฆสามัคคีคือความพร้อมเพรียงของสงฆ์ก็เกิดขึ้น ด้วยทั้ง ๒ ฝ่ายนั้นยอมปฏิบัติให้ถูก เพราะฉะนั้น ความปรองดองกันนั้นจึงบังเกิดขึ้นด้วยทั้ง ๒ ฝ่ายนั้นกลับปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระพุทธบัญญัติ และเมื่อปฏิบัติให้ถูกต้องด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่ายแล้ว สังฆสามัคคีก็บังเกิดขึ้นเป็นความพร้อมเพรียงที่มั่นคง ที่ถาวร ได้ทั้งอรรถคือเนื้อความ ได้ทั้งพยัญชนะคือถ้อยคำ

เหตุให้แตกแยกนิกาย

ตามที่กล่าวมานี้ เป็นข้อที่ควรศึกษาถึงเรื่องความแตกแยกกันหรือว่าความปรองดองกันทางคณะสงฆ์ ว่าเกิดขึ้นเพราะอะไร และจะมีได้เพราะอะไร เมื่อสรุปลงแล้ว ความแตกแยกของคณะสงฆ์นั้นก็มิมาจากคณะสงฆ์เอง ซึ่งตามเรื่อง

๔๔ พระราชของพระยวงศโศภิต

ดังกล่าวนั้นแล้วก็เกิดจากการวิวาทกัน และความปรองดองของสงฆ์นั้นก็เกิดจาก
คณะสงฆ์เอง ที่ยกเรื่องขึ้นวินิจฉัยโดยที่จับเอาเรื่องมูลเหตุขึ้นมาจากเรื่องที่เป็น
มูลเหตุจริง ๆ มาวินิจฉัยกัน แล้วก็ปฏิบัติกันให้ถูกต้อง เมื่อเป็นเช่นนี้ สังฆสามัคคีก็
บังเกิดขึ้น แต่ว่าถ้าบุคคลภายนอกจากคณะสงฆ์จะเป็นใครก็ตาม จะมาทำให้เกิด
สังฆเภทขึ้นหรือทำให้เกิดสังฆสามัคคีขึ้นไม่ได้ และถ้าบุคคลภายนอกไม่ได้เป็น
ผู้ที่ศึกษาให้รู้พระพุทธศาสนา ไม่ได้เข้ามาใกล้ชิดการปฏิบัติพระธรรมวินัยของพระ
ไม่รู้จักความละเอียดอ่อนของพระธรรมวินัย ก็ยังไม่สามารถที่จะกระทำได้

ในประวัติศาสตร์ตอนหลัง ๆ มา ก็ได้มีเรื่องเกิดขึ้นและได้มีการพยายาม
ทำกันด้วยวิธีต่าง ๆ หลายอย่าง แต่ว่าเมื่อเรื่องมันจะเป็น ก็ไม่สามารถที่จะยับยั้ง
ได้ ก็เป็นไป เหมือนอย่างที่ว่าเมื่อพระพุทธรูปล่องมาตามน้ำ ก็แตกออกเป็น
หินยานหรือทักษิณิกาย อย่างที่นับถือกันในประเทศลังกา พม่า ไทยเป็นต้น
และเป็นมหายานหรืออุตตรนิกาย อย่างที่นับถือกันในประเทศจีน ญี่ปุ่น เกาหลี
ทิเบตเป็นต้น และในยานใหญ่ ๆ ทั้ง ๒ นี้ ก็ยังแยกออกไปเป็นนิกายย่อย ๆ อีก
เป็นอันมาก เหมือนอย่างในเมืองไทยนี้ก็ยังมีเป็นธรรมยุตกับมหานิกาย

ความที่แตกแยกกันนี้มีมาด้วยเหตุหลายอย่าง เหมือนดังที่เล่ามาแล้วใน
เรื่องภิกษุชาวโกสัมพีแตกกัน นี้ทั้ง ๒ ฝ่ายต่างก็เคร่งครัดด้วยกัน มุ่งจะทำให้ถูก
ด้วยกัน แต่ว่ามาเกิดเข้าใจผิดกันในเรื่องต้นเพียงเล็กน้อย อาบัติก็ตัวเล็กนิดเดียว
แต่แล้วก็เกิดทิฏฐิมาณะยืนยันกันไปจนถึงการแตกแยกกัน แต่ว่าในต่อมายังมีเหตุ
ต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอีกเป็นอันมาก เช่นว่าเกิดมีความเห็นในพระธรรมวินัยต่างกัน
เรียกว่า มีทิฏฐิต่างกัน และเมื่อมีทิฏฐิต่างกัน ศीलคือความประพฤติก็ต่างกันออก
ไปด้วยตามทิฏฐิ และนอกจากนี้ยังมีความเคร่งครัดและย่อหย่อนประกอบเข้ามา
อีก ที่เคร่งครัดก็คือเป็นผู้หนักในพระธรรมวินัย ปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรม
วินัยด้วยความเคารพเอื้อเฟื้อไม่ให้เกิดพลาด แต่ว่าฝ่ายที่ย่อหย่อนนั้น ประพฤติ
ย่อหย่อนลงมา หลบเลี่ยงพระธรรมวินัยบ้าง ผิดเอาตื้อ ๆ บ้าง บางทีก็ต่อหน้า
แสดงว่าประพฤติ แต่ลับหลังไม่ประพฤติไม่เห็นพระวินัยว่าเป็นข้อสำคัญ อย่าง
พวกที่มีความคิดแบบใหม่ ๆ นี้เรียกว่า เป็นพวกย่อหย่อน คราวนี้เมื่อเป็นดังนี้

ความประพฤติก็แตกต่างกันแล้ว ใจจะเกิดความแตกแยกออกไปไม่ได้ เพราะว่า ฝ่ายที่เคร่งครัดก็ย่อมจะยินดีพอใจอยู่กับฝ่ายที่เคร่งครัดด้วยกัน ฝ่ายที่ย่อหย่อนก็ ย่อมจะยินดีพอใจกับฝ่ายที่ย่อหย่อนด้วยกัน และเมื่อเกิดความย่อหย่อนกันขึ้นใน ข้อหนึ่ง ก็จะไปสืบเนื่องไปถึงข้ออื่น ในเรื่องของภิกษุชาวโกสัมพีนี้ อาบัติเล็กน้อย เดียวเท่านั้นยังยกเป็นเหตุให้เกิดราวฉานแตกราวกันขึ้น แต่ว่ามาพิจารณาดู ถึงความประพฤติย่อหย่อน ก็พึงเห็นได้ว่า มีมากกว่าหรือว่าหนักกว่าเรื่องที่เป็น มูลเหตุในเรื่องที่ภิกษุชาวโกสัมพีวิวาทกันอยู่นี้มากมาย เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว ก็ แยกกันไปเองตามความเห็นและตามความประพฤติ เพราะฉะนั้น ความที่แยกกัน ไปเองนี้ ก็เพราะพระสงฆ์เอง ไม่ใช่คนอื่นมาทำ

คราวนี้เมื่อถึงคราวที่จะทำสังฆสามัคคี ก็จะต้องพระสงฆ์เองนั่นแหละเป็น ผู้ทำ คือว่าจะต้องยกเอาข้อที่เป็นมูลเหตุจริง ๆ จากมูลเหตุนี้มาวินิจฉัยตามพระ ธรรมวินัย แล้วก็มุ่งปฏิบัติให้ถูกต้องด้วยกันเป็นข้อ ๆ ไป เมื่อเป็นดังนี้แหละ จึงจะเกิดเป็นสังฆสามัคคีขึ้นไป ต้องพระสงฆ์เองเป็นผู้ที่สร้างขึ้น ส่วนบุคคลภายนอก นั้นได้เคยมีความพยายามตั้งที่กล่าวมาแล้วด้วยวิธีที่อ่อนโยนบ้าง รุนแรงบ้าง แต่ ก็ไม่ปรากฏว่าสำเร็จ

พระสงฆ์ธรรมยุต พระสงฆ์มอญ

เหมือนอย่างในเมืองมอญ พระเจ้ามหาปิฎกธร ทรงส่งพระที่หงสาวดี ไปบวชใหม่ที่ลังกาในสีมาน้ำ แม่น้ำกัลยาณี แล้วก็กลับมาเมืองมอญ ให้พระที่ บวชมาใหม่นั้นผูกสีมาขึ้นแห่งหนึ่งที่ชายเมืองหงสาวดี ตั้งชื่อว่า สีมากัลยาณี เมื่อผูกสีมาเสร็จแล้ว พระเจ้าแผ่นดินก็ออกพระราชกฤษฎีกาให้พระในเมืองมอญ ลี้ออกมาบวชใหม่ทั้งหมด เพื่อจะรวมให้เป็นนิกายเดียวกัน ก็ปรากฏตามตำนานที่ พระเมืองมอญเขียนไว้ว่า มีพระจำนวนมากลี้้อออกมาบวชใหม่ในสีมากัลยาณีนั้น เกือบจะเรียกว่าทั่วประเทศ ถ้าไม่ลี้้อออกมาบวชใหม่และยืนยันที่จะประพฤติ ย่อหย่อนอย่างเก่า พระเจ้าแผ่นดินก็จะพระราชทานผ้าขาวให้ลี้้อออกไป ก็เป็นอันว่า

๔๔ พระราชของพระยวงศดิ

ท่านได้บวชพระใหม่กันทั้งประเทศสำเร็จในสมัยนั้น แต่แล้วเมื่อกาลเวลาล่วงมา พระมอญนั่นเองก็กลับแตกออกเป็นนิกายอีกมากมาย เพราะว่าจิตใจไม่ได้สมัคร แต่ทำด้วยเกรงพระราชอำนาจ

แต่ว่าพิจารณาการกระทำของท่านที่ผูกสีมาแล้วเอาพระมาบวชใหม่นั้น ก็เพราะท่านจับมูลเหตุขึ้นอันหนึ่งเหมือนกัน คือจับมูลเหตุที่ว่า สีมาที่ผูกไว้เก่านั้น ไม่ถูกต้อง เป็นสีมาวิบัติ เมื่อบวชกันในสีมาวิบัติ ก็ไม่เป็นพระสงฆ์ เพราะฉะนั้น จึงให้ไปผูกใหม่ แล้วก็บวชกันใหม่ ก็จับเอาเหตุเพียงประการเดียวขึ้นมา แต่ว่า เหตุแห่งการแตกแยกกันนั้นมีมากมาย ไม่ใช่ประการเดียว เพราะฉะนั้น ถ้าจะให้ รวมกันได้จริงๆ จะต้องยกเหตุมาทุกประเด็นทุกข้อ แล้วก็ตกลงกันทุกข้อ และก็ต้องตกลงกันด้วยความสมัครใจ เมื่อเป็นดังนี้แล้วละก็จึงจะถาวร

งานที่ทรงทำไว้นั้นก็สำเร็จอยู่ชั่วสมัยหนึ่งแล้วก็ไม่สำเร็จ แต่ว่าการกระทำ ครั้งนั้น ก็มีผลเนื่องมาถึงเมืองไทย คือว่า พระธรรมยุตนี้บังเกิดขึ้นก็เพราะ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อผนวชอยู่ ได้เสด็จไปทรงพบปะ พระรามัญที่บวชมาจากสีมากัลยาณีที่เล่านี้แหละ แล้วก็ทรงสอบสวนดู ปรากฏว่า แสดงพระวินัยแสดงวงศ์ของการบรรพชาอุปสมบท ที่สืบเนื่องมาให้ทรงเลื่อมใสได้ จึงได้ทรงบัญญัติใหม่ในพระสงฆ์ที่บวชมาจากสีมากัลยาณีนั้นอีกครั้งหนึ่ง แต่ว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ท่านเล่าว่า ได้ทรงทำทัฬหีกรรม อุปสมบทใหม่หลายครั้งหลายหน ด้วยทรงรังเกียจโน่นบ้างรังเกียจนี่บ้าง ทำแล้ว ทำเล่าจนเป็นที่พอพระราชหฤทัย

การที่พระเจ้ามหาปิฎกธรทรงส่งพระสงฆ์มอญไปบวชใหม่ที่สีมาแม่น้ำ กัลยาณีในลังกาดังที่เล่ามานั้น ก็ไปบวชในสายของพระสงฆ์ฝ่ายมหาวินัย ซึ่ง พระสงฆ์ฝ่ายนี้ได้สืบมาจากสายพระมหินท์ที่ว่าเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าอโศก มหาราชในสมัยที่สังคายนาครั้งที่ ๓ ผนวชเป็นพระภิกษุแล้วก็ป็นหัวหน้าคณะนำ พระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ในประเทศลังกา เมื่อพระพุทธศาสนาแล้วราว ๓๐๐ กว่าปี พระสงฆ์ลังกาที่แรกก็เป็นศิษย์ของพระสงฆ์สายพระมหินท์ทั้งนั้น แต่แล้ว

ก็ไปแยกกันออกไป เป็นฝ่ายที่เคร่งครัดกับฝ่ายที่ไม่เคร่งครัด เป็นนิกายกันออกไปอีก แต่ว่าฝ่ายมหาวิหารนี้เป็นฝ่ายที่นับถือกันว่าเคร่งครัด พระเจ้าแผ่นดินลังกาก็ได้ทรงนับถือสืบ ๆ กันมาโดยลำดับ จนถึงสมัยพระเจ้ามหาปิฎกธรของมอญส่งพระมอญไปบวชในสำนักของพระสงฆ์สายนี้ แล้วก็มาตั้งขึ้นในเมืองมอญ แล้วพระสงฆ์ธรรมยุตก็สืบมาจากพระสงฆ์สายนี้อีกทีหนึ่ง รวมความก็เป็นสายของพระสงฆ์คณะมหาวิหารของลังกานั้นเอง

แต่ว่าฝ่ายพระสงฆ์ธรรมยุตนี้ เดิมพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระศิษย์ ก็บวชในคณะมหานิกายคือในนิกายที่มีอยู่เดิมมาทีหนึ่งแล้ว แล้วก็ไปทำช้าหรือบวชช้าในพระสงฆ์สายสีมาถัลยาณีของมอญดังกล่าวแล้วเข้าอีกคนหนึ่ง และทำอีกหลายหน ก็เป็นอันว่าเป็นที่รวมทั้งของไทยที่รับสะสมกันมาแต่เดิมและทั้งของมอญสายมหาวิหาร นอกจากนั้นก็ยังได้รับเอาแบบของลังกามาปฏิบัติด้วย เช่น การสวดมนต์ ตั้งแต่การขานนาค สวดทำวัตรเช้าเย็น หรือ **สวดแบบธรรมยุต** ก็เอาแบบลังกามาใช้ เพราะสำเนียงลังกาที่ว่าภาษาบาลีนั้นเป็นที่นับถือกันว่าเป็นสากล ถึงทางยุโรปอเมริกาก็กำหนดเสียงของการออกเสียงภาษาบาลีเหมือนอย่างทีลังกา เช่น **ทะ** ออกเสียงเป็น **ดะ** **ทเวะ** ก็ออกเสียงเป็น **เดวะ** เป็นต้น ถึงจะเขียนเป็นอักษรโรมันก็ใช้ตัว D เพราะฉะนั้น สำเนียงลังกาที่พระธรรมยุตนำมาใช้อยู่นี้จึงเป็นสากล ในปัจจุบันนี้ก็เป็นสำเนียงสากล เพราะฉะนั้น ขนบธรรมเนียมที่พระสงฆ์ธรรมยุตใช้อยู่นี้จึงเป็นสิ่งที่เลือกผสม คือเป็นของแบบไทยมาเก่าบ้าง เป็นของรามัญบ้าง เป็นของลังกาหรือที่ใช้เป็นแบบสากลบ้าง แต่ว่าก็ต้องให้ถูกต้องในพระธรรมวินัย เรียกว่า เป็นแบบที่ปรับปรุงมาให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย

พรรษาที่ ๑๑
หมู่บ้านพราหมณ์
ชื่อเอกนาथा

พรรษาที่ ๑๑

หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อเอกนาพา

มโนรถปุรณี อรรถกถาขุททกนิกาย กล่าวว่า พระพุทธองค์เสด็จจำพรรษาที่ ๑๑ ณ หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อเอกนาพา ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กับภูเขาชื่อทักขิณาคิริ ทางตอนใต้ของกรุงราชคฤห์ ในสารัตถ์ปกาสินี อรรถกถาสังยุตตนิคาย กล่าวว่า ใกล้กับหมู่บ้านเอกนาพานี้ มีวิหารหรือวัดแห่งหนึ่งชื่อทักขิณาคิริวิหาร ส่วนในมธุรัตถวิลาสินี อรรถกถาพุทธวงศ์ กล่าวว่า ในพรรษาที่ ๑๑ พระพุทธองค์เสด็จจำพรรษา ณ หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อนาลา ซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กับพระศรีมหาโพธิ์ ตำบลคยา และในเถรีคาถา ขุททกนิกาย กล่าวว่า หมู่บ้านนาลานี้เป็นบ้านเกิดของอุปกาชีวก ซึ่งเป็นผู้ที่ได้พบพระพุทธองค์เป็นคนแรก หลังจากที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้แล้วใหม่ ๆ จากหลักฐานดังกล่าวข้างต้นแสดงว่า เอกนาพากับนาลานั้นเป็นสถานที่แห่งเดียวกัน แต่ในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนา เรียกสถานที่แห่งนี้ เป็น ๒ อย่าง คือบางครั้งก็เรียกว่า เอกนาพา แต่บางครั้งก็เรียกว่า นาลา คงเป็นทำนองเรียกชื่อเต็มหรือเรียกชื่อย่อ ตำบลอันเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านเอกนาพานั้นก็เรียกว่า ทักขิณาคิริ เส้นทางจากกรุงสาวัตถีไปยังกรุงราชคฤห์นั้น ผ่านตำบลทักขิณาคิริ พระพุทธองค์ได้เสด็จผ่านตำบลนี้ในระหว่างที่เสด็จจาริกอยู่ในแคว้นมคธ โดยได้เสด็จประทับ ณ ทักขิณาคิริวิหาร ในหมู่บ้านเอกนาพา ครั้งหนึ่งในระหว่างเสด็จจาริกอยู่ ณ ตำบลนี้เอง พระพุทธองค์ได้ทรงเทศนาโปรดกสิการทวาชะ และธัมมสวะพร้อมด้วยบิดา จนท่านทั้ง ๓ ได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา และได้บรรลุพระอรหัตในที่สุด

ครั้งหนึ่ง ในการเสด็จจาริกแคว้นมคธคราวนี้เอง พระพุทธองค์ได้ทอดพระเนตรเห็นนาของชาวมคธ และทรงได้พระดำริรูปแบบจิวรสำหรับพระ

๔๔ พระราชของพระยวฑฒณโฉว

ภิกษุโดยเสียนจากรูปคันทนาของชาวมคธ พระอนนทก็เคยจาริกมาสู่ทักขิณาคิริพร้อมด้วยภิกษุหนุ่มหมู่ใหญ่ซึ่งไม่ค่อยสำรวมนัก และสุดท้ายก็ได้พากันลาสิกขาไปจำนวนมาก เป็นเหตุให้พระอนนทถูกพระมหากัสสปะตำหนิว่ายังเป็นเด็ก ในเวลาต่อมาในภายหลัง ก็ได้พบเรื่องของพระปุราณะซึ่งอยู่ที่ทักขิณาคิริพร้อมด้วยบริวารหมู่ใหญ่ พระปุราณะได้ปฏิเสธไม่ยอมรับการทำสังคายนาครั้งแรกของพระมหากัสสปะ ณ กรุงราชคฤห์ แต่พอใจจะปฏิบัติตามธรรมเนียมที่ตนได้ฟังมานั้นทมาตาเวพุกัณฑกก็อาศัยอยู่ในทักขิณาคิริ พระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะได้มาเยี่ยมเยียนครั้งหนึ่ง และนั้นทมาตาได้กล่าวถึงความอัศจรรย์ของธรรมของเธอ ๗ ประการให้พระเถระทั้ง ๒ ฟัง และในขณะที่พระสารีบุตรพำนักอยู่ที่ทักขิณาคิรินี้เอง ก็ได้ฟังเรื่องราวความร้ายของธัญชานิพราหมณ์จากภิกษุรูปหนึ่ง และได้ไปโปรดธัญชานิจนกลับใจมานับถือพระพุทธศาสนา

อารามทูกษชาดก พระพุทธรองค์ก็ทรงแสดงที่ทักขิณาคิริ

กสิสูตรหรือกสิการทวาชสูตร^๑ ว่าด้วยศรัทธาเป็นพีช ความเพียรเป็นฝน
ปัญญาเป็นแอกและไถเป็นต้น

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พราหมณคามา ชื่อเอกนาพา ในแคว้นทักขิณาคิริชนบท สมัยนั้นกสิการทวาชพราหมณ์ประกอบไถประมาณ ๕๐๐ ในเวลาเป็นที่หว่านพีช ในครั้งนั้นเป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จทรงบิณฑบาต เสด็จเข้าไปยังที่การงานของกสิการทวาชพราหมณ์ ในเวลานั้น การเลี้ยงดูของกสิการทวาชพราหมณ์กำลังเป็นไป พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จเข้าไปถึงที่เลี้ยงดู ได้ประทับยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง กสิการทวาชพราหมณ์ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับยืนอยู่เพื่อบิณฑบาต ก็ได้เข้าไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าพระองค์แลย่อมนไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้ว ก็ยอมบริโภค แม้พระองค์ก็จ้งไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้ว ก็จ้งบริโภคเกิด

๑. ส. ส. ๑๕/๖๗๑-๖๗๖/๒๕๓-๒๕๕; ขุ. ส. ๒๕/๒๗๗-๓๐๑/๓๔๐-๓๔๓.

พระพุทธเจ้าตรัสว่า แม้เราก็กไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้ว ย่อมบริโภคนคราหมณจึงถามว่า ข้าพระองค์ไม่เห็นแอก ไถ ฝาล ปลูก หรือโคของท่านพระโคดมเลย ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านพระโคดมตรัสตอบอย่างนี้ว่า แม้เราก็กไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้ว ย่อมบริโภคนคราหมณ ลำดับนั้น กสิการทวาชพราหมณ์เทเข้าวปายาสลงในถาดสำริดใหญ่ ลำดับนั้นกสิการทวาชพราหมณ์ได้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า พระองค์ยอมปฏิญาณว่าเป็นชาวนา แต่ข้าพระองค์ไม่เห็นไถของพระองค์ ข้าพระองค์ทูลถามแล้ว ขอได้ตรัสบอกไถแก่ข้าพระองค์ โดยวิธีที่ข้าพระองค์พึงรู้จัก ไถของพระองค์ พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า **ศรัทธา**ของเราเป็นพีช **ความเพียร**ของเราเป็นฝน **ปัญญา**ของเราเป็นแอกและไถ **หิริ**ของเราเป็นงอนไถ **ใจ**ของเราเป็นเชือก **สติ**ของเราเป็นฝาลและปลูก เราค้มครองกายค้มครองวาจา สำรวมในอาหารในท้อง ย่อมกระทำการถอนหญ้าคือการกล่าวให้คลาดด้วย**สังขะ** **ความสงบเสงี่ยม**ของเราเป็นเครื่องปลดเปลื้องกิเลส ความเพียรของเรานำธูระไปเพื่อธูระ นำไปถึงแดนเกษมจากโยคะ ความเพียรของเรานำแอกไปเพื่อแอก นำไปถึงแดนเกษมจากโยคะ ไม่หวนกลับมา ย่อมถึงสถานที่ที่บุคคลไปแล้วไม่เศร้าโศก การไถนา นั้นเราไถแล้วอย่างนี้ การไถนา นั้นย่อมมีผลเป็นอมตะ บุคคลไถนา นั้นแล้วย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

ลำดับนั้นกสิการทวาชพราหมณ์เทเข้าวปายาสลงในถาดสำริดใหญ่ แล้วน้อมถวายแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลว่า ขอท่านพระโคดมเสวยข้าวปายาสเถิด เพราะพระองค์เป็นชาวนา ย่อมไถนาอันมีผลไม่ตาย พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า เราไม่ควรบริโภคโภชนาที่จับกล่อมได้มา ข้อนี้ไม่ใช่ธรรมของพระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้เห็นอยู่โดยชอบ พระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมทรงห้ามโภชนาที่จับกล่อมได้มา เมื่อธรรมมีอยู่ การแสวงหา นี้เป็นความประพัตติของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เชิญท่านบำรุงพระชินาสพผู้บริสุทธิ์ด้วยคุณทั้งปวง ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ ผู้มีความคะนองอันสงบแล้ว ด้วยข้าวและน้ำอย่างอื่นเถิด เพราะว่าเขตนั้นเป็นเขตของบุคคลผู้มุ่งบุญ พราหมณ์ได้กราบทูลถามว่า ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ ข้าพระองค์จะเป็นผู้ถวายข้าวปายาสให้แก่ใคร พระพุทธเจ้าตรัสว่า เราย่อมไม่เห็นบุคคลใน

๔๔ พรรษาของพระยวชธิดา

โลก พร้อมทั้งเทวโลกมารโลกพรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ผู้บริโภคน้ำขาวปายาสนั้นแล้ว จะพึงให้ย่อยได้โดยชอบ นอกจาก ตถาคตหรือสาวกของตถาคตเลย ถ้าอย่างนั้นท่านจงทิ้งขาวปายาสนั้นเสีย ในที่ ปราศจากของเขียว หรือจมนลงในน้ำซึ่งไม่มีตัวสัตว์เกิด ลำดับนั้นกสิการทวาช พราหมณ์เทขาวปายาสนั้นให้จมนลงในน้ำอันไม่มีตัวสัตว์ พอขาวปายาสนั้นอัน กสิการทวาชพราหมณ์เทลงในน้ำ ก็มีเสียงดัง จิจจิจฐะ จิจฺจิจฺฐะ เป็นควันกลุ้ม โดยรอบ เหมือนดังก้อนเหล็กอันบุคคลเผาให้ร้อนตลอดวัน ทิ้งลงในน้ำ มีเสียง ดัง จิจจิจฐะ จิจฺจิจฺฐะ เป็นควันกลุ้มโดยรอบ ฉะนั้น

ลำดับนั้นกสิการทวาชพราหมณ์สลัดใจ มีขนชูชัน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า หมอบลงแทบพระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยเศียรเกล้า แล้วกราบทูลว่า ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ท่านพระโคตมทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย เหมือนดังหางของทีคว่า เปิดของที่ ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปไว้ในที่มืดโดยหวังว่าคนมีจักษุจักเห็น รูปได้ฉะนั้น ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระโคตมผู้เจริญ กับทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระโคตมผู้เจริญโปรดจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตลอดชีวิตจำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป ขอข้าพระองค์ได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระโคตมผู้เจริญเถิด กสิการทวาชพราหมณ์ได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วไม่นาน ก็หลีกออกจากหมู่ อยู่แต่ผู้เดียว ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ไม่ช้านักก็ทำให้แจ้งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลายออกบวชโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญายิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ก็ท่านกสิการทวาชจะได้เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่งในบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย

อรรถกถาของกสิสูตรบางตอน

อรรถกถาของกสิสูตรบางตอนว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอาศัยพราหมณ์-
คามชื่อว่า เอกนาพะ หรือเอกนาพา ในมคธรัฐ ทรงรอคอยความแก่กล้าแห่ง
อินทรีย์ของพราหมณ์ในทักษิณาคิริวิหาร จนได้ทรงตรวจดูอุปนิสัยของผู้ที่จะทรง
สั่งสอน อันเป็นกิจประจำวันของพระพุทธรเจ้า ได้ทรงเห็นว่า พราหมณ์มีอินทรีย์
แก่กล้า และเป็นเวลาเหมาะที่เสด็จไปโปรดได้ จึงเสด็จไปโปรดดังที่ได้แสดงแล้ว
และในอรรถกถานี้ได้แสดงถึงกิจประจำวันของพระพุทธรเจ้าว่ามี ๕ อย่าง คือ กิจ
ในปุเรกัต ก่อนภัตตาหาร ๑ กิจในปัจจุบันภัต ภายหลังภัตตาหาร ๑ กิจในปุริม-
ยาม ๑ กิจในมัชฌิมยาม ๑ กิจในปัจจุบันยาม ๑ ใน ๕ อย่างนั้น กิจในปุเรกัต
คือก่อนภัตดังนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงลุกขึ้นแต่เช้าทีเดียว ทรงทำปริกรรมพระ
วรกาย มีบัวนพระโอษฐ์เป็นต้น เพื่ออนุเคราะห์ภิกษุผู้ปฏิบัติจากและเพื่อสำราญ
พระวรกาย แล้วทรงให้เวลาล่วงไป ณ เสนาสนะที่สงัดจนถึงเวลาเสด็จภิกขาจาร
ถึงเวลาเสด็จภิกขาจารก็ทรงนั่งสงบ คาดประคตเอว แล้วทรงห่มจีวร ทรงถือ
บาตร บางครั้งเสด็จพระองค์เดียว บางคราวแวดล้อมไปด้วยภิกษุสงฆ์ เสด็จ
เข้าไปยังคามหรือนิคมเพื่อบิณฑบาต บางครั้งก็เสด็จเข้าไปตามปกติ บางครั้งก็มี
ปาฏิหาริย์หลายอย่างเป็นไปอยู่ คือเมื่อพระโลกนาถเสด็จออกบิณฑบาต ลมอ่อน
พัดชำระแผ่นดินไปข้างหน้า เมฆฝนหลังน้ำลงเป็นหยดๆ ให้ละอองในหนทางสงบ
กันเป็นพदानอยู่เบื้องบน ลมอีกอย่างพัดเอาดอกไม้มาเบียดบนเกลี่ยลงในหนทาง
ภูมิประเทศที่สูงขึ้นก็ต่ำลง ภูมิประเทศที่ต่ำลงก็สูงขึ้น ในสมัยทอดพระบาทลง
พื้นแผ่นดินย่อมเรียบเสมอ ดอกปทุมที่เป็นสุขสัมผัสย่อมรับพระบาท พอพระองค์
ทรงวางพระบาทขวาภายในเสาเขื่อน รัศมีมีพรรณะ ๖ ชานออกจากพระสรีระ
กระทำเรือนยอดปราสาทให้มีสีเลื่อมพรายด้วยน้ำทอง และให้เป็นเหมือนแวดล้อม
ด้วยแผ่นผ้าอันวิจิตร ชานไปข้างโน้นข้างนี้ ข้างม้าและวิหคเป็นต้นยืนอยู่ในที่
ของตน ๆ ส่งเสียงด้วยอาการอันไพเราะ ดนตรีมีกลองและพิณเป็นต้น และอาการที่
สวมกายพวกมนุษย์อยู่ก็เป็นอย่างนั้น ด้วยสัญญาณนั้นพวกมนุษย์ย่อมรู้กันว่า
วันนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จเข้ามาบิณฑบาตในที่นี้ พวกเขาห่มห่มเรียบร้อย

๔๔ พงศาวดารของพระยวงศโศภิต

ถือของหอมและดอกไม้เป็นต้นออกจากเรือน เดินไประหว่างถนน บุษบาพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยดอกไม้เป็นต้นโดยเคารพ ถวายบังคมแล้วทูลขอว่า ขอพระองค์โปรดประทานภิกษุแก่พวกข้าพระองค์ ๑๐ รูป แก่พวกข้าพระองค์ ๒๐ รูป แก่พวกข้าพระองค์ ๑๐๐ รูป รับบาตรของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ให้ปุ้อาสนะต้อนรับโดยเคารพ พระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว ทรงตรวจดูสันดานของมนุษย์เหล่านั้น แล้วทรงแสดงธรรมอย่างนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุเคราะห์มหาชน โดยประการที่ชนบางพวกดำรงอยู่ในสรวงคมน์ บางพวกดำรงอยู่ในศีล ๕ บางพวกดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล สกทาคามีผล และอนาคามีผล อย่างใดอย่างหนึ่ง บางพวกบวชแล้ว ดำรงอยู่ในพระอรหัตซึ่งเป็นผลอันเลิศ ทรงลุกจากอาสนะ เสด็จไปยังพระวิหาร ประทับนั่งเหนือบรรพตที่ปูลาดไว้ในโรงกรมโกลัพระคันธกุฎี ทรงรอคอยให้ภิกษุทั้งหลายฉันเสร็จ ต่อแต่นั้นเมื่อภิกษุทั้งหลายฉันเสร็จ ภิกษุอุปัฏฐากก็กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จเข้าไปในพระคันธกุฎี นี่เป็นกิจในปุเรภัตคือก่อนภัตเป็นอันดับแรก

ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงกระทำกิจในปุเรภัตอย่างนี้แล้ว ประทับนั่งในที่บำรุงที่พระคันธกุฎี ทรงให้ทาพระบาท แล้วประทับยืนบนตั่งรองพระบาท ทรงโอวาทภิกษุสงฆ์ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด การอุปบัติแห่งพระพุทธเจ้าหาได้ยากในโลก การได้อัตภาพเป็นมนุษย์หาได้ยาก การถึงพร้อมด้วยศรัทธาหาได้ยาก การบรรพชาหาได้ยาก การฟังพระสัทธรรมหาได้ยาก ดังนี้ ในที่นั้นบางพวกทูลถามกรรมฐานกับพระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประทานกรรมฐานอันเหมาะแก่จริยาของภิกษุเหล่านั้น แต่นั้นภิกษุทั้งหมดถวายบังคมแก่พระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ไปยังที่พักกลางคืนและที่พักกลางวันของตนๆ บางพวกไปสู่ป่า บางพวกไปสู่โคนไม้ บางพวกไปสู่ภูเขาเป็นต้นแห่งใดแห่งหนึ่ง บางพวกไปสู่ภพชั้นจาตุมหาราชิกา บางพวกไปสู่ภพชั้นนวัตดี ดังนี้แล ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จเข้าพระคันธกุฎี ถ้าพระองค์ทรงมีพระพุทธประสงค์ ทรงมีพระสติสัมปชัญญะ สำเร็จ

สีหไสยาสน์ครู่หนึ่งโดยพระปรีศวรเบ็องขวา ลำดับนั้นพระองค์ทรงมีพระวรกาย กระปรี้กระเปร่า ทรงลุกขึ้นตรววจดูโลกในภาคที่ ๒ ในภาคที่ ๓ ในบ้านหรือนิคม ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จเข้าไปอาศัยประทับอยู่ในปุรุภัตคือในเวลาก่อนภัต มหาชนถวายทาน ในปัจฉาภัตคือภายหลังภัต เขานุ่งห่มเรียบร้อย ถือของหอม และดอกไม้เป็นต้น ประชุมกันในวิหาร ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปด้วย ปาฏิหาริย์อันเหมาะสมแก่บริษัทที่ประชุมกัน ประทับนั่งเหนือบวรพุทธอาสน์ที่เขา ปูลาดไว้ในธรรมสภาแสดงธรรมสมควรแก่กาลสมควรแก่สมัย ครั้นทรงทราบเวลา จึงทรงส่งบริษัทไป มนุษย์ทั้งหลายพากันถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วหลีกไป นี่เป็นกิจในปัจฉาภัต ภายหลังภัต

ครั้นพระองค์เสร็จกิจในปัจฉาภัต ภายหลังภัตอย่างนี้แล้ว ถ้ามีพระประสงค์จะ ไสจรสรงพระวรกาย ทรงลุกจากพระพุทธอาสน์ เสด็จเข้าซุ้มเป็นที่สรง ทรงทำ พระวรกายให้เหมาะแก่ฤดูกาลด้วยน้ำที่อุปัฏฐากจัดถวาย ฝ่ายอุปัฏฐากได้นำ พุทธอาสน์มาปูไว้ในบริเวณพระคันธกุฎี พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงนุ่งผ้าที่ย้อมแล้ว ๒ ชั้น คาดประคดเอว ทำเจวียงบ่า เสด็จมาประทับอยู่ ณ ที่นั้น นั่งอยู่ครู่หนึ่ง แต่พระองค์เดียว ลำดับนั้นภิกษุทั้งหลายมาจากที่นั้น ๆ ไปยังที่อุปัฏฐากพระผู้มี พระภาคเจ้า บรรดาภิกษุเหล่านั้น บางพวกถามปัญหา บางพวกขอกรรมฐาน บางพวกขอฟังธรรม พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำความประสงค์ของภิกษุเหล่านั้น ให้สำเร็จ ให้ปฐมยามคือกลางคืนยามที่ ๑ ล่วงไป นี่เป็นกิจในปฐมยาม

ก็ในเวลาทีกิจในปฐมยามสิ้นสุดลง เมื่อภิกษุทั้งหลายถวายบังคมพระผู้มี พระภาคเจ้าแล้วหลีกไป เหล่าเทวดาในหมื่นโลกธาตุทั้งสิ้นได้โอกาสเข้าเฝ้าพระผู้ มีพระภาคเจ้า ถามปัญหาตามที่แต่งตั้ง เร็วที่สุดถามถึงอักขระทั้ง ๔ พระผู้มี พระภาคเจ้าเมื่อทรงแก้ปัญหาของเทวดาเหล่านั้น ก็ให้มัชฌิมยามล่วงไป นี่เป็น กิจในมัชฌิมยาม คือยามกลางของราตรี

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแบ่งปัจฉิมยามคือยามสุดท้ายของราตรีออกเป็น ๓ ส่วน แล้วทรงให้ส่วนที่ ๑ ล่วงไปด้วยการจงกรม เพื่อจะทรงปลดเปลื้อง

๔๔ พงศาวดารของพระยวงศ์

ความบอบช้ำแห่งพระวรกาย ซึ่งถูกการนั่งจำเดิมแต่ปัจฉิมภักดิ์ ภายหลังภักดิ์ปีบคั้น ในส่วนที่ ๒ พระองค์เสด็จเข้าไปยังพระคันธกุฎี ทรงมีพระสติสัมปชัญญะ สำเร็จ สิวไสยาสน์โดยพระปรีศร์เบื่องขวา ในส่วนที่ ๓ เสด็จลุกขึ้นประทับนั่งตรวจดู สัตว์โลกด้วยพุทธจักษุ เพื่อทรงเห็นบุคคลผู้ได้สร้างบุญญาธิการไว้ โดยคุณมี ทานและศีลเป็นต้น ในสำนักแห่งพระพุทธเจ้าในปางก่อนทั้งหลาย นี่เป็นกิจใน ปัจฉิมยาม ยามสุดท้าย

แม้ในกาลนั้นเอง พระองค์ตรวจดูอย่างนี้ ทรงเห็นกสิการทวาชพราหมณ์ ถึงพร้อมด้วยธรรมอันเป็นอุปนิสัยแห่งพระอรหัตแล้ว ทรงทราบว่ เมื่อเราไปใน ที่นั้นจักมีการพูดจากัน เมื่อจบการพูดจากัน พราหมณ์นั้นฟังธรรมเทศนาแล้ว พร้อมด้วยบุตรและภรรยา จักตั้งอยู่ในสภาวะ ๓ จักหว่านทาน ภายหลังจะออก บรรพชา จักบรรลุประอรหัต ดังนี้ จึงเสด็จไปในที่นั้น ทรงตั้งเรื่องขึ้น แล้วทรง แสดงธรรม

อนึ่ง ในปัจฉิมยามแห่งราตรีนี้ ในอรรถกถาอีกอรรถกถาหนึ่งได้แสดงว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแก้ปัญหาของเทวดาเหล่านั้นอยู่จนถึงมัชฌิมยาม ต่อจาก นั้นทรงกระทำปัจฉิมยามให้เป็น ๔ ส่วน ส่วนที่ ๑ ทรงอธิษฐานจงกรม ส่วนที่ ๒ เสด็จเข้าสู่พระคันธกุฎี ทรงมีพระสติสัมปชัญญะ สำเร็จสิวไสยาสน์โดยพระปรีศร์ เบื่องขวา ส่วนที่ ๓ ทรงยังเวลาให้ล่วงไปด้วยผลสมาบัติ ส่วนที่ ๔ ทรงเข้า มหากรุณาสมาบัติตรวจดูโลกด้วยพุทธจักษุ เมื่อทรงตรวจดูสัตว์ผู้มีฐลีในจักษุ น้อยหรือมีฐลีในจักษุมากเป็นต้น นี้รวมเข้าในปัจฉิมภักดิ์กิจ กิจภายหลังภักดิ์

ฉะนั้น ในการบอกวัตร จึงได้มีแต่งเป็นบทสวดของพระพุทธกิจของ พระพุทธเจ้าไว้ว่า

ปุพฺพณฺเहे ปิณฺทปาทณฺจ ปิณฺทบาทในเวลาเช้า

สายณฺเहे ธมฺมเทศนํ ทรงแสดงธรรมในเวลาเย็น

ปโทเส ภิกฺขุโหวาทํ ทรงโอวาทภิกษุในเวลาพลบค่ำ

อหฺตมฺรตฺเต เทวปญฺหนํ ทรงแก้ปัญหาเทวดาในเวลาเที่ยงคืน

ปจฺจุเสว คเต กाले ภพฺพาภพฺเพ วิโลกนํ เมื่อกาลเวลาถึงเข้าตัว
ทรงตรววจดูสัตวโลกผู้ควรที่จะทรงโปรดหรือไม่ควรที่จะทรงโปรด พระมุนีผู้เป็น
บุคคลเลิศในโลกทรงชำระกิจมีอย่าง ๕ เหล่านี้ ซึ่งมีเป็นภาษาบาลีว่า เอเต
ปญฺจวิธํ กิจฺเจ วิโสเธติ มุนิปฺปคโว

อนึ่ง แม้จิ๋วที่เราทั้งหลายใช้กันอยู่นี้ ก็เป็นแบบที่พระอานนท์ได้คิด
ถวายที่ทักษิณาคิริชนบท ซึ่งมีแสดงไว้ว่า ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่
ในพระนครราชคฤห์ตามพระพุทธานุชาภิรมย์ แล้วเสด็จพระดำเนินไปทางทักษิณาคิริ
ชนบท พระองค์ทอดพระเนตรเห็นนาของชาวมคธ ซึ่งเขาพูนดินขึ้นเป็นคันนา
สี่เหลี่ยม พูนคันนายาวทั้งด้านยาวและด้านกว้าง พูนคันนาคันในระหว่าง ๆ ด้วย
คันนาสั้น ๆ พูนคันนาเชื่อมกันตั้งทาง ๔ แพร่งตามที่ซึ่งคันนากับคันนาผ่านตัดกัน
ไป ครั้นแล้วรับสั่งกับท่านพระอานนท์ว่า อานนท์ เธอเห็นนาของชาวมคธซึ่งเขา
พูนดินขึ้นเป็นคันนา ๔ เหลี่ยม พูนคันนายาวทั้งด้านยาวและด้านกว้าง พูน
คันนาขึ้นในระหว่าง ๆ ด้วยคันนาสั้น ๆ พูนคันนาเชื่อมกันตั้งทาง ๔ แพร่งตามที่ซึ่ง
คันนากับคันนาผ่านตัดกันไปหรือไม่ พระอานนท์กราบทูลว่า เห็นพระพุทธานุชา
พระพุทธานุชาจึงตรัสว่า เธอสามารถแต่งจิ๋วของภิกษุทั้งหลายให้มีรูปอย่างนั้นได้
หรือไม่ พระอานนท์กราบทูลว่า สามารถพระพุทธานุชา ครั้งนั้นพระผู้มีพระ
ภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ทักษิณาคิริชนบทตามพระพุทธานุชาภิรมย์ แล้วเสด็จกลับมายัง
พระนครราชคฤห์อีก ครั้งนั้นท่านพระอานนท์แต่งจิ๋วสำหรับภิกษุหลายรูป ครั้น
แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้กราบทูลว่า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า
ทอดพระเนตรจิ๋วที่ข้าพระพุทธเจ้าแต่งแล้ว ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำ
ธรรมีกถาในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดขึ้นนั้น แล้วรับสั่งกับ
ภิกษุทั้งหลายว่า อานนท์เป็นผู้ฉลาด อานนท์เป็นผู้เจ้าปัญญา อานนท์ได้ทราบ
ซึ่งถึงเนื้อความแห่งถ้อยคำที่เรากล่าวย่อได้โดยกว้างขวาง อานนท์ทำผ้าชื่อว่ากุสิ
บ้าง ทำผ้าชื่อว่าอัทธมกุสิบ้าง ทำผ้าชื่อมณฑลบ้าง ทำผ้าชื่ออัทธมณฑลบ้าง
ทำผ้าชื่อวิวัฏฐะบ้าง ทำผ้าชื่ออนุวิวัฏฐะบ้าง ทำผ้าชื่อคิเวยยกะบ้าง ทำผ้าชื่อ
ชังเมยยกะบ้าง และทำผ้าชื่อพาหันทะบ้าง จีวรจักเป็นผ้าซึ่งตัดแล้ว เศร้าหมอง

๔๔ พรรษาของพระยวฑฒณเจ้า

ด้วยศัสตรา สมควรแก่สมณะ และพวกศัตรูไม่ต้องการ เราอนุญาตผ้าสังฆาฏิตัด
ผ้าอุตตราสงค์คือจีวรตัด ผ้าอังตราวาสกคือสบงตัด

และในวินัยมุขเล่ม ๒ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
ได้ทรงอธิบายจีวรไว้ว่า “จีวรนั้นโปรดให้ตัดเอาอย่างคันทาของชาวมคธ คือว่า
เป็นกระทงมีเส้นคั้น กระทงใหญ่เรียกว่า มณฑล กระทงน้อยเรียกว่า อัฑฒ-
มณฑล มีเส้นคั้นในระหว่างจุดคันทาขวางเรียกว่า อัฑฒกุลี รวมมณฑล อัฑฒ-
มณฑล และอัฑฒกุลี เรียกว่า ชัณฑ์ ในระหว่างชัณฑ์และชัณฑ์ มีเส้นคั้นจุด
คันทายืนเรียกว่า กุลี จีวรผืนหนึ่งให้มีชัณฑ์ไม่น้อยกว่า ๕ เกินกว่านั้นใช้ได้ แต่
ให้เป็นชัณฑ์ขอน คือ ๗ ๙ ๑๑ ชัณฑ์มากควรใช้ในยามหาผ้าชิ้นใหญ่ไม่ได้ ผ้า
ขอบจีวรเรียกว่า อนุวาท ชัณฑ์เหล่านั้นยังเรียกชื่อต่างกันไปอีก ชัณฑ์กลาง
เรียกชื่อว่า วิวัฏฐะ ชัณฑ์ริมทั้ง ๒ ข้างชื่อว่า อนุวิวัฏฐะ อีกอย่างหนึ่งเฉพาะ ๕
ชัณฑ์ ชัณฑ์กลางชื่อคิเวยยกะ เพราะเมื่อห่มจีวร อัฑฒมณฑลของชัณฑ์นั้นอยู่
ที่คอ ชัณฑ์ถัดออกมา ๒ ข้างชื่อชังเหมยยกะ เพราะอัฑฒมณฑลของ ๒ ชัณฑ์นั้น
อยู่ที่ข้างในเวลาห่ม ชัณฑ์ถัดออกมาอีกทั้ง ๒ ข้างชื่อพาหันตะ เพราะอัฑฒ-
มณฑลของทั้ง ๒ ชัณฑ์นั้นอยู่ที่แขนในเวลาห่ม

ฝ่ายพระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า คิเวยยกะเป็นแผ่นผ้าเย็บทาบลงไปที
ตรงหุ้มคอ ชังเหมยยกะเป็นแผ่นผ้าเย็บทาบลงไปจุดเดียวกันที่ตรงข้าง คิเวยยกะ
และชังเหมยยกะ ตามอรรถกถานัยนั้นน่าจะเห็นได้ว่า ได้แก่อนุวาทด้านบนและ
ด้านล่างโดยลำดับกัน มากกว่าแผ่นผ้าอันเย็บทาบลงต่างหาก ถ้าสันนิษฐานตาม
ทางนี้ พาหันตะก็พึงได้แก่อนุวาทด้านสกัดทั้ง ๒ อย่างไรชอบแก่เหตุ ข้าพเจ้า
ขอฝากนักวินัยให้พิจารณาต่อไป”

อุปกาชีวิต

ต่อไปนี้จะแสดงเรื่องพระพุทธรเจ้าซึ่งได้เสด็จไปในคามนิคมชนบทรัฐนั้น ๆ
ในพรรษาต่าง ๆ จะแสดงเรื่องประกอบเรื่องอุปกาชีวิตที่ได้พบพระพุทธรเจ้าเสด็จ

ดำเนินทางไกลระหว่างแม่น้ำคยาและไม้โพธิพฤกษ์ หลังจากที่ได้อรรถาธิบายแล้วและได้
ประทับเสวยวิมุตติสุขในที่ต่าง ๆ หลายสัปดาห์แล้ว จะเสด็จไปโปรดพระปัญญาจักขีย์
แสดงปฐมเทศนา

เรื่องอุปกาชีวิต*

อาชีวกชื่ออุปกะได้พบพระพุทธเจ้า ได้ทูลคำนี้แก่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า
ดูก่อนอาวุโส อินทรีย์ของท่านผ่องใสยิ่งนัก ผิวพรรณของท่านบริสุทธิ์ผุดผ่อง
ท่านบวชอุทิศใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน หรือท่านชอบธรรมของใคร เมื่อ
อุปกาชีวิตกราบทูลอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้อรรถาธิบายว่าดังนี้

“เราเป็นผู้ครอบงำกรรมทั้งปวง ฐักรรมทั้งปวง อันค้นหาและทักขณิไม่ฉาน
หาแล้วในกรรมทั้งปวง ละกรรมเป็นไปในภุมิ ๓ ได้หมด พ้นแล้วเพราะความสิ้น
ไปแห่งค้นหา เราตรัสรู้ยิ่งเองแล้ว จะพึงอ้างใครเล่า อาจารย์ของเราไม่มี คน
เช่นเราก็มไม่มี บุคคลเสมอเหมือนเราก็มไม่มี ในโลกกับทั้งเทวโลก เพราะเราเป็น
พระอรหันต์ในโลก เราเป็นศาสดา หาศาสดายิ่งกว่าไม่มี เราผู้เดียวเป็นพระ
สัมมาสัมพุทธะ เราเป็นผู้เย้นใจ ดับกิเลสได้แล้ว เราจะไปเมืองในแคว้นกาสิเพื่อ
ประกาศธรรมจักรให้เป็นไป เราจักตีกลองในโลกอันมืดเพื่อให้สัตว์ได้ธรรมจักขุ”

อุปกาชีวิตทูลว่า ท่านปฎิญาโดยประการใด ท่านควรเป็นผู้ชนะหาที่สุด
มิได้โดยประการนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า บุคคลเหล่าใดถึงความสิ้นอาสวะ
แล้ว บุคคลเหล่านั้นชื่อว่า เป็นผู้ชนะเช่นเรา ดูก่อนอุปกะ เราชนะธรรมอันลามก
แล้ว เพราะฉะนั้น เราจึงชื่อว่า เป็นผู้ชนะ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนี้
แล้ว อุปกาชีวิตทูลว่า พึงเป็นผู้ชนะเถิด แล้วก้มศีรษะลง แล้วแยกทางหลีกไป

๔๔ พรรษาของพระยุนทลฉำ

เรื่องถือนิสสัย^๑

ก็โดยสมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จอยู่ในนครราชคฤห์นั้นแลตลอด
ฤดูฝน ฤดูหนาว ฤดูร้อน ชนทั้งหลายพากันฟังโทษติเตียนโพนทะนาว่า ทิศ
ทั้งหลายคับแคบมีดมณแก่พระสมณะเชื้อสายศากยบุตร ทิศทั้งหลายไม่ปรากฏแก่
พระสมณะพวกนี้ ภิกษุทั้งหลายได้ยินคนพวกนั้นฟังโทษติเตียนโพนทะนาอยู่
จึงกราบทูลเรื่องนี้แก่พระพุทธรเจ้า

ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูก่อน
อานนท์ เธอจงไปไซดาบ บอกภิกษุทั้งหลายในบริเวณวิหารว่า อาวุโสทั้งหลาย
พระผู้มีพระภาคเจ้าปรารถนาจะเสด็จจาริกทักขิณาคิริชนบท ท่านผู้ใดมีความ
ประสงค์ ท่านผู้นั้นจงมา

พระอานนท์รับสนองพระพุทธรบัญชาแล้ว ไซดาบแจ้งแก่ภิกษุทั้งหลายใน
บริเวณวิหารว่า ดูก่อนอาวุโส พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงปรารถนาจะเสด็จจาริก
ทักขิณาคิริชนบท ท่านผู้ใดมีความประสงค์ ท่านผู้นั้นจงมา

ภิกษุทั้งหลายกล่าวอย่างนี้ว่า อาวุโสอานนท์ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรง
บัญญัติให้ภิกษุถือนิสสัยอยู่ตลอด ๑๐ พรรษา และให้ภิกษุมีพรรษาได้ ๑๐ ให้นิสสัย
พวกผมจะต้องไปทักขิณาคิรินั้น จักต้องถือนิสสัยด้วย จักพักอยู่เพียงเล็กน้อยก็
ต้องกลับมาอีก และจักต้องกลับถือนิสสัยอีก ถ้าพระอาจารย์ของพวกผมไป แม้
พวกผมก็จักไป หากท่านไม่ไป แม้พวกผมก็จักไม่ไป ความที่พวกผมมีใจเบาจัก
ปรากฏ

ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จจาริกทักขิณาคิริชนบทกับภิกษุสงฆ์มี
จำนวนน้อย ครั้นพระองค์เสด็จอยู่ ณ ทักขิณาคิริชนบทตามพระพุทธรชาภิรมย์
แล้วเสด็จกลับสู่พระนครราชคฤห์อีกตามเดิม และพระองค์ตรัสเรียกท่านพระ
อานนท์มาสอบถามว่า ดูก่อนอานนท์ ตถาคตจาริกทักขิณาคิริชนบทกับภิกษุ

๑. วิ. มหา. ๔/๑๑๕/๑๖๑.

สงฆ์มีจำนวนน้อยเพราะเหตุไร ท่านพระอานนท์จึงกราบทูลความเรื่องนั้นให้พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงทราบ

พระพุทธานุญาตให้ถือนิสสัย

ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมมีกถา ในเพราะเหตุเป็นค้ำมูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมารับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ ถือนิสสัยอยู่ ๕ พรรษา และให้ภิกษุผู้ไม่ฉลาดถือนิสสัยอยู่ตลอดชีวิต

องค์ ๕ แห่งภิกษุผู้ต้องถือนิสสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ จะไม่ถือนิสสัยอยู่ไม่ได้ คือ

๑. ไม่ประกอบด้วยกองศีล อันเป็นของพระอเสขะ
๒. ไม่ประกอบด้วยกองสมาธิ อันเป็นของพระอเสขะ
๓. ไม่ประกอบด้วยกองปัญญา อันเป็นของพระอเสขะ
๔. ไม่ประกอบด้วยกองวิมุตติ อันเป็นของพระอเสขะ
๕. ไม่ประกอบด้วยกองวิมุตติญาณทัสสนะ อันเป็นของพระอเสขะ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล จะไม่ถือนิสสัยอยู่ไม่ได้

องค์ ๕ แห่งภิกษุผู้ไม่ต้องถือนิสสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ไม่ต้องถือนิสสัยอยู่ คือ

๑. ประกอบด้วยกองศีล อันเป็นของพระอเสขะ
๒. ประกอบด้วยกองสมาธิ อันเป็นของพระอเสขะ
๓. ประกอบด้วยกองปัญญา อันเป็นของพระอเสขะ
๔. ประกอบด้วยกองวิมุตติ อันเป็นของพระอเสขะ
๕. ประกอบด้วยกองวิมุตติญาณทัสสนะ อันเป็นของพระอเสขะ

๔๔ พรรษาของพระยวงคเณศ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ไม่ต้องถือนิสสัยอยู่

องค์ ๕ แห่งภิกษุผู้ต้องถือนิสสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ แม้อื่นอีก จะไม่ถือนิสสัย
อยู่ไม่ได้ คือ

๑. เป็นผู้ไม่มีศรัทธา
๒. เป็นผู้ไม่มีหิริ
๓. เป็นผู้ไม่มีโอตตปัปะ
๔. เป็นผู้เกียจคร้าน และ
๕. เป็นผู้มึนสติพันเพื่อน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล จะไม่ถือนิสสัยอยู่ไม่ได้

องค์ ๕ แห่งภิกษุผู้ไม่ต้องถือนิสสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้ไม่ต้องถือนิสสัยอยู่ คือ

๑. เป็นผู้มึนศรัทธา
๒. เป็นผู้มึนหิริ
๓. เป็นผู้มึนโอตตปัปะ
๔. เป็นผู้ปรารถนาความเพียร และ
๕. เป็นผู้มึนสติตั้งมั่น

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ไม่ต้องถือนิสสัยอยู่

องค์ ๕ แห่งภิกษุผู้ต้องถือนิสสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ แม้อื่นอีก จะไม่ถือนิสสัย
อยู่ไม่ได้ คือ

๑. เป็นผู้วิบัติด้วยศีล ในอธิศีล
๒. เป็นผู้วิบัติด้วยอาจารย์ ในอริยาจารย์
๓. เป็นผู้วิบัติด้วยทฎฐิ ในทฎฐิยั้ง

๔. เป็นผู้ได้ยินได้ฟังน้อย และ

๕. เป็นผู้ที่มีปัญญาทราม

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล จะไม่ถือนิสสัยอยู่ไม่ได้

องค์ ๕ แห่งภิกษุผู้ไม่ต้องถือนิสสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ไม่ต้องถือนิสสัยอยู่ คือ

๑. เป็นผู้ไม่วิตติด้วยศีล ในอธิศีล
๒. เป็นผู้ไม่วิตติด้วยอาจารย์ ในอรรถาจารย์
๓. เป็นผู้ไม่วิตติด้วยทักขณิ ในทักขณียัง
๔. เป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก และ
๕. เป็นผู้ที่มีปัญญา

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ไม่ต้องถือนิสสัยอยู่

องค์ ๕ แห่งภิกษุผู้ต้องถือนิสสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ แม้อื่นอีก จะไม่ถือนิสสัยอยู่ไม่ได้ คือ

๑. ไม่รู้จักอาบัติ
๒. ไม่รู้จักอนาบัติ
๓. ไม่รู้จักอาบัติเบา
๔. ไม่รู้จักอาบัติหนัก และ
๕. เธอจำปาติโมกข์ทั้ง ๒ ไม่ได้ดีโดยพิสดาร จำแนกไม่ได้ด้วยดี ไม่คล่องแคล่วดี วินิจฉัยไม่เรียบร้อย โดยสุตตะ โดยอนุพยัญชนะ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล จะไม่ถือนิสสัยอยู่ไม่ได้

องค์ ๕ แห่งภิกษุผู้ไม่ต้องถือนิสสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ไม่ต้องถือนิสสัยอยู่ คือ

๑. รู้จักอาบัติ

๔๔ พรรษาของพระยวงศโศ

๒. รู้จักอนาบัติ
๓. รู้จักอาบัติเบา
๔. รู้จักอาบัติหนัก และ
๕. เธอจำปาติโมกข์ทั้ง ๒ ได้ดีโดยพิสดาร จำแนกดี คล่องแคล่วดี วินิจฉัย
เรียบร้อย โดยสุตตะ โดยอนุพยัญชนะ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ไม่ต้องถือนิสสัยอยู่

องค์ ๕ แห่งภิกษุผู้ต้องถือนิสสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ แม้อื่นอีก จะไม่ถือนิสสัย
อยู่ไม่ได้ คือ

๑. ไม่รู้จักอาบัติ
๒. ไม่รู้จักอนาบัติ
๓. ไม่รู้จักอาบัติเบา
๔. ไม่รู้จักอาบัติหนัก และ
๕. มีพรรษาหย่อน ๕

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล จะไม่ถือนิสสัยอยู่ไม่ได้

องค์ ๕ แห่งภิกษุผู้ไม่ต้องถือนิสสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ไม่ต้องถือนิสสัยอยู่ คือ

๑. รู้จักอาบัติ
๒. รู้จักอนาบัติ
๓. รู้จักอาบัติเบา
๔. รู้จักอาบัติหนัก และ
๕. มีพรรษาได้ ๕ หรือมีพรรษาเกิน ๕

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ไม่ต้องถือนิสสัยอยู่

องค์ ๖ แห่งภิกษุผู้ต้องถือนิสสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ จะไม่ถือนิสสัยอยู่ไม่ได้
คือ

๑. ไม่ประกอบด้วยกongsีล อันเป็นของพระอเสขะ
๒. ไม่ประกอบด้วยกongsมาธิ อันเป็นของพระอเสขะ
๓. ไม่ประกอบด้วยกongsปัญญา อันเป็นของพระอเสขะ
๔. ไม่ประกอบด้วยกongsวิมุตติ อันเป็นของพระอเสขะ
๕. ไม่ประกอบด้วยกongsวิมุตติญาณทัสสนะ อันเป็นของพระอเสขะ และ
๖. มีพรรษาหย่อน ๕

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล จะไม่ถือนิสสัยอยู่ไม่ได้

องค์ ๖ แห่งภิกษุผู้ไม่ต้องถือนิสสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ ไม่ต้องถือนิสสัยอยู่ คือ

๑. ประกอบด้วยกongsีล อันเป็นของพระอเสขะ
๒. ประกอบด้วยกongsมาธิ อันเป็นของพระอเสขะ
๓. ประกอบด้วยกongsปัญญา อันเป็นของพระอเสขะ
๔. ประกอบด้วยกongsวิมุตติ อันเป็นของพระอเสขะ
๕. ประกอบด้วยกongsวิมุตติญาณทัสสนะ อันเป็นของพระอเสขะ และ
๖. มีพรรษาได้ ๕ หรือมีพรรษาเกิน ๕

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล ไม่ต้องถือนิสสัยอยู่

องค์ ๖ แห่งภิกษุผู้ต้องถือนิสสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ แม้อื่นอีก จะไม่ถือนิสสัย
อยู่ไม่ได้ คือ

๑. เป็นผู้ไม่มีศรัทธา
๒. เป็นผู้ไม่มีhiri

๔๔ พรรษาของพระยวฑฒณัฎา

๓. เป็นผู้นั้ไม่มีโอดตตั้ปะปะ
๔. เป็นผู้นั้เกียจคร้าน
๕. เป็นผู้นั้มีสดีพันเพือน และ
๖. มีพรรษานหยอน ๕

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้นั้ประกอบด้วยองค้ ๖ นี้แล จะนั้ถือนิสสัยอยุ้ไม่ได้

องค้ ๖ แห่งภิกษุผู้นั้ไม่ต้องถือนิสสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้นั้ประกอบด้วยองค้ ๖ นั้ไม่ต้องถือนิสสัยอยุ้ คือ

๑. เป็นผู้นั้มีศรัทธา
๒. เป็นผู้นั้มีหิริ
๓. เป็นผู้นั้มีโอดตตั้ปะปะ
๔. เป็นผู้นั้ปรารภความเพียร
๕. เป็นผู้นั้มีสดีตั้งมั่น และ
๖. มีพรรษานได้ ๕ หรือนั้มีพรรษานเกิน ๕

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้นั้ประกอบด้วยองค้ ๖ นี้แล นั้ไม่ต้องถือนิสสัยอยุ้

องค้ ๖ แห่งภิกษุผู้นั้ต้องถือนิสสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้นั้ประกอบด้วยองค้ ๖ แมื่อนั้ถือนั้ก็ จะนั้ถือนิสสัยอยุ้ไม่ได้ คือ

๑. เป็นผู้นั้วิบัติด้วยศีล ในอริศีล
๒. เป็นผู้นั้วิบัติด้วยอาจาระ ในอริยาจาระ
๓. เป็นผู้นั้วิบัติด้วยทฎฎฐิ ในทฎฎฐิยั้ง
๔. เป็นผู้นั้ไต้ยั้นไต้ฟั้งนั้อย
๕. เป็นผู้นั้มีปัญญานทราม และ
๖. มีพรรษานหยอน ๕

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้นั้ประกอบด้วยองค้ ๖ นี้แล จะนั้ถือนิสสัยอยุ้ไม่ได้

องค์ ๖ แห่งภิกษุผู้ไม่ต้องถือนิสสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ ไม่ต้องถือนิสสัยอยู่ คือ

๑. เป็นผู้ไม่วิตติด้วยศีล ในอธิศีล
๒. เป็นผู้ไม่วิตติด้วยอาจารย์ ในอธยาจารย์
๓. เป็นผู้ไม่วิตติด้วยทิวฎฐิ ในทิวฎฐิยง
๔. เป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก
๕. เป็นผู้มึนปัญญา และ
๖. มีพรรษาได้ ๕ หรือมีพรรษาเกิน ๕

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วย ๖ นี้แล ไม่ต้องถือนิสสัยอยู่

องค์ ๖ แห่งภิกษุผู้ต้องถือนิสสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ แม้อื่นอีก จะไม่ถือนิสสัย
อยู่ไม่ได้ คือ

๑. ไม่รู้จักอาบัติ
๒. ไม่รู้จักอนาบัติ
๓. ไม่รู้จักอาบัติเบา
๔. ไม่รู้จักอาบัติหนัก
๕. เธอจำปาติโมกข์ทั้ง ๒ ไม่ได้ดีโดยพิสดาร จำแนกไม่ได้ด้วยดี ไม่
คล่องแคล่วดี วินิจฉัยไม่เรียบร้อย โดยสุตตะ โดยอนุพยัญชนะ และ
๖. มีพรรษาหย่อน ๕

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล จะไม่ถือนิสสัยอยู่ไม่ได้

องค์ ๖ แห่งภิกษุผู้ไม่ต้องถือนิสสัย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ ไม่ต้องถือนิสสัยอยู่ คือ

๑. รู้จักอาบัติ
๒. รู้จักอนาบัติ

๔๔ พรรษาของพระยวงศา

๓. รู้จักอาบัติเบา

๔. รู้จักอาบัติหนัก

๕. เธอจำปาติโมกข์ทั้ง ๒ ได้ดีโดยพิสดาร จำแนกดี คล่องแคล่วดี วินิจฉัย
เรียบร้อย โดยสุตตะ โดยอนุพยัญชนะ และ

๖. มีพรรษาได้ ๕ หรือมีพรรษาเกิน ๕

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ นี้แล ไม่ต้องถือนิสสัยอยู่

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงประมวล
คุณสมบัติแห่งภิกษุที่จะเป็นนิสสัยมุตตติคือพ้นนิสสัยได้ ไว้ในวินัยมุขเล่ม ๒ ดัง
ต่อไปนี้ “ภิกษุผู้มีพรรษาได้ ๕ แล้ว แต่ยังหย่อน ๑๐ ได้ชื่อว่า มัชฌิมะ แปลว่า
ผู้ปานกลาง มีองค์สมบัติพอรักษาตนอยู่ตามลำพังได้ ทรงพระอนุญาตให้พ้นจาก
นิสสัยอยู่ตามลำพังได้ เรียกว่า นิสสัยมุตตกะ ฝ่ายภิกษุผู้มีความรู้ไม่พอจะรักษา
ตน แม้พ้นพรรษา ๕ แล้ว ก็ต้องถือนิสสัย องค์สมบัติที่กำหนดไว้ในบาลีอย่าง
อุกฤษฏ์ เป็นคุณของพระอรหันต์ แต่ผ่อนลงมาเป็นหมวดๆ จนถึงเป็นคุณของ
ภิกษุกัลยาณปฤชณ จักยกกล่าวเฉพาะองค์อันสมแก่ภิกษุในบัดนี้

๑ เป็นผู้มีความศรัทธา มีhiri มีโศตตปปะ มีวิริยะ มีสติ

๒ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล อาจารย์ ความเห็นชอบ เคยได้ยินได้ฟังมาก มี
ปัญญา

๓ รู้จักอาบัติ มิใช่อาบัติ อาบัติเบา อาบัติหนัก จำปาติโมกข์ได้แม่นยำ
ทั้งมีพรรษาได้ ๕ หรือยิ่งกว่า

องค์เหล่านี้แม้บกพร่องบางอย่างก็ยังมี ที่ขาดไม่ได้คือกำหนดพรรษา”

ชีวโกมารกัจจ

พระอาจารย์ได้กล่าวไว้ว่า ในพรรษาที่ ๑๑ ของพระพุทธเจ้า พระองค์
ทรงจำพรรษาที่บ้านทักขิณาคิริ เอกนาพา หรือที่ตำบลทักขิณาคิริ บ้านเอกนาพา

ในแคว้นมคธ จึงจะได้แสดงเรื่องของพระพุทธเจ้าที่มาจากบาลีและอรรถกถาทั้งหลาย ขณะที่ประทับอยู่ในแคว้นมคธและเสด็จผ่านทักขิณาคิริ บ้านเอกนาพา ตามที่ได้ค้นพบ

โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน อันเป็นสถานที่พระราชทานเหยื่อแก่กระแต เขตพระนครราชคฤห์แห่งมคธรัฐ ครั้งนั้นพระนครเวสาลีเป็นบุรีที่มั่งคั่ง กว้างขวาง มีคนมาก มีคนค้ำคั่ง และมีอาหารหาได้ง่าย มีปราสาท ๗,๗๐๗ หลัง มีเรือนยอด ๗,๗๐๗ หลัง มีสวนดอกไม้ ๗,๗๐๗ แห่ง มีสระโบกขรณี ๗,๗๐๗ สระ และมีนางคณิกาชื่อหญิงงามเมืองชื่อ อัมพปาลี เป็นสตรีทรงโฉมสะคราญตาน่าเสน่ห์หา ประกอบด้วยผิวพรรณเจิดฉายยิ่ง ชำนาญในการพอนำขบร้องและประโคมดนตรี คนทั้งหลายที่มีความประสงค์จะพาตัวไปร่วมอภิรมย์ด้วย ราคาตัวคั้นละ ๕๐ กษาปณ์หรือกหาปณะ พระนครเวสาลีงามเฟริศพริ้งยิ่งกว่าวิมาน เพราะนางอัมพปาลีหญิงงามเมืองนั้น

ครั้งนั้น พวกคนมีทรัพย์คนหนึ่ง เป็นชาวพระนครราชคฤห์ ได้เดินทางไปพระนครเวสาลีด้วยกรณียะบางอย่าง และได้เห็นพระนครเวสาลีมั่งคั่งดังกล่าวนั้น ครั้นพวกเขาเสร็จกรณียะนั้นในพระนครเวสาลีแล้ว กลับมาพระนครราชคฤห์ตามเดิม เข้าเฝ้าพระเจ้าพิมพิสารจอมเสนาามาครราช ครั้นแล้วได้กราบทูลเรื่องเมืองเวสาลีเพื่อทรงทราบ และได้กราบทูลว่า ขอเดชะฯ แม้ชาวเราจะตั้งหญิงงามเมืองขึ้นบ้างก็จะเป็นการดี พระราชารับสั่งว่า ถ้าเช่นนั้นพวกท่านจงเสาะหากุมารีผู้มีลักษณะงามเช่นนั้น ที่ควรจะคัดเลือกให้เป็นหญิงงามเมือง

กำเนิดชีวกโกมารภักจ์

ก็ในสมัยนั้น ในพระนครราชคฤห์ มีกุมารีชื่อสาลวดี เป็นสตรีทรงโฉมสะคราญตาน่าเสน่ห์หา ประกอบด้วยผิวพรรณเจิดฉายยิ่ง พวกคนมีทรัพย์ชาวพระนครราชคฤห์ จึงได้คัดเลือกกุมารีสาลวดีเป็นหญิงงามเมือง ครั้นนางกุมารีสาลวดีได้รับการคัดเลือกเป็นหญิงงามเมืองแล้ว ไม่ช้านานเท่าไรนักก็ได้เป็นผู้

๔๔ พระราชของพระยุดลดา

ชำนาญการฟ้องร้องบรรเลงเครื่องดนตรี คนที่มีความประสงค์ต้องการตัวไปร่วมอภิรมย์ ราคาตัวคืนละ ๑๐๐ กษาปณ์หรือกหาปณะ ครั้นมีชามินาน นางสาลาวดีก็ตั้งครรภ์ นางจึงมีความเห็นว่า ธรรมดาสตรีมีครรภ์ไม่เป็นที่พอใจของพวกบุรุษ ถ้าใครๆ ทราบว่าเรามีครรภ์ ลาภผลของเราจักเสื่อมหมด ถ้ากระนั้น เราควรแจ้งให้เขาทราบว่าเป็นใช่ ต่อมานางได้สั่งคนเฝ้าประตูไว้ว่า โปรดอย่าให้ชายใดๆ เข้ามา และผู้ใดถามหา จงบอกให้เขาทราบว่าเป็นใช่ คนเฝ้าประตูนั้นรับคำนางสาลาวดีหญิงงามเมืองว่า จะปฏิบัติตามคำสั่งเช่นนั้น หลังจากนั้นอาศัยความแก่แห่งครรภ์นั้น นางได้คลอดบุตรเป็นชาย และกำชับทาสีว่า แม่สาวใช้จงวางทารกนี้ลงบนกระดั่งเก่าๆ แล้วนำออกไปทิ้งไว้ ณ กองหยากเยื่อ ทาสีนั้นรับคำนางแล้วก็จัดการตามที่นางได้สั่ง วางทารกนั้นลงบนกระดั่งเก่าๆ แล้วนำไปทิ้งไว้ ณ กองหยากเยื่อ

ก็ครั้งนั้นเป็นเวลาเช้า เจ้าชายอภัยที่เรียกว่า อภัยราชกุมาร กำลังเสด็จเข้าสู่พระราชวัง ได้ทอดพระเนตรเห็นทารกนั้นอันผูกกาห้อมล้อมอยู่ ครั้นแล้วได้ถามมหาดเล็กว่า นั่นอะไร ผุงการคุมกันตอม มหาดเล็กกราบทูลว่า ทารก เจ้าชายอภัยก็ตรัสว่า ยังเป็นอยู่หรือ มหาดเล็กก็กราบทูลว่า ยังเป็นอยู่ เจ้าชายอภัยจึงตรัสว่า ถ้าเช่นนั้นจงนำทารกนั้นไปที่วังของเรา ให้นางนมเลี้ยงไว้ คนเหล่านั้นรับสนองพระบัญชาว่า อย่างนั้น แล้วนำทารกนั้นไปยังวังเจ้าชายอภัย มอบแก่นางนมว่า โปรดเลี้ยงไว้ด้วย อาศัยคำว่า ยังเป็นอยู่ เขาจึงขนานนามทารกนั้นว่า “ชีวกะ” หรือ “ชีวก” ชีวกะหรือชีวกอันเจ้าชายรับสั่งให้เลี้ยงไว้ เขาจึงได้ตั้งนามสกุลว่า โกมารภัจจ์

ต่อมาไม่นานนัก ชีวกโกมารภัจจ์ก็รู้เดียงสา จึงเข้าเฝ้าเจ้าชายอภัย ครั้นแล้วได้ทูลถามว่า ใครเป็นมารดา ใครเป็นบิดาของตน เจ้าชายอภัยรับสั่งว่า แม้ถึงตัวเราก็ไม่รู้จักมารดาของเจ้า ก็แต่เราเป็นบิดาของเจ้า เพราะเราได้ให้เลี้ยงเจ้าไว้ ชีวกโกมารภัจจ์จึงมีความคิดเห็นว่า ราชสกุลเหล่านี้แล คนที่ไม่มีคิลปะ จะเข้าพึ่งพระบารมีทำไมไม่ได้ง่าย ถ้ากระไรเราควรเรียนวิชาแพทย์ไว้

เรียนศิลปะทางแพทย์

ก็โดยสมัยนั้น นายแพทย์ทศปาโมกข์ตั้งสำนักอยู่ ณ เมืองตักกสิลา ชิวโกมารภัจจไม่ทูลลาเจ้าชายอภัย ลอบเดินทางไปเมืองตักกสิลา เดินรอนแรมไปโดยลำดับ ถึงเมืองตักกสิลา แล้วเข้าไปหานายแพทย์ผู้นั้น ครั้นแล้วได้กราบเรียนคำนี้แก่นายแพทย์ว่า ท่านอาจารย์ กระผมประสงค์จะศึกษาศิลปะ นายแพทย์สั่งว่า ถ้าเช่นนั้นจงศึกษาเถิด

ครั้งนั้น ชิวโกมารภัจจเรียนวิชาได้มาก เรียนได้เร็ว เข้าใจดีด้วย แล้ววิชาที่เรียนได้แล้วก็ไม่ลืม ครั้นล่วงมาได้ ๗ ปี ชิวโกมารภัจจคิดว่า ตัวเราเรียนวิชาได้มาก เรียนได้เร็ว เข้าใจดีด้วย ทั้งวิชาที่เรียนมาก็จำได้ไม่ลืม และเราเรียนมาได้ ๗ ปีแล้วยังไม่สำเร็จศิลปะนี้ เมื่อไรจักสำเร็จเสียที จึงเข้าไปหานายแพทย์ผู้นั้น แล้วเรียนถามว่า ท่านอาจารย์ กระผมเรียนวิชาได้มาก เรียนได้เร็ว เข้าใจดีด้วย ทั้งวิชาที่เรียนได้แล้วก็ไม่ลืม และกระผมได้เรียนมา ๗ ปีก็ยังไม่สำเร็จ เมื่อไรจักสำเร็จสักทีเล่า นายแพทย์ผู้นั้นจึงตอบว่า ถ้าเช่นนั้น เธอจงถือเสียม เทียวไปรอบเมืองตักกสิลาระยะทาง ๑ โยชน์ ตรวจดูสิ่งใดไม่ใช่ตัวยา จงขุดสิ่งนั้นมา ชิวโกมารภัจจรับคำนายแพทย์ว่า เป็นเช่นนั้นท่านอาจารย์ ดังนั้นแล้วถือเสียมเดินไปรอบเมืองตักกสิลาระยะทาง ๑ โยชน์ มิได้เห็นสิ่งใดที่ไม่ได้เป็นตัวยาสักอย่างหนึ่ง จึงเดินทางกลับไปหานายแพทย์ ได้กราบเรียนคำนี้ต่อนายแพทย์ว่า ท่านอาจารย์ กระผมเดินไปรอบเมืองตักกสิลาระยะทาง ๑ โยชน์แล้ว มิได้เห็นสิ่งที่ไม่เป็นตัวยาสักอย่างหนึ่ง นายแพทย์บอกว่า พ่อชิวโกเธอศึกษาสำเร็จแล้ว เเท่านี้ก็พอที่เธอจะครองชีพได้ แล้วได้ให้เสบียงเดินทางเล็กน้อยแก่ชิวโกมารภัจจ

ลำดับนั้น ชิวโกมารภัจจถือเสบียงเล็กน้อยนั้นแล้ว ได้เดินทางมุ่งไปพระนครราชคฤห์ ครั้นเดินทางไป เสบียงเพียงเล็กน้อยนั้นได้หมดลงที่เมืองสาเกตในระหว่างทาง จึงเกิดความปริวิตกว่า หนทางเหล่านี้กัณดารอดัดอาหารคนไม่มีเสบียงจักเดินทางไป ทำไม่ได้ง่าย เราจำต้องหาเสบียง

๔๔ พรรษาของพระยวงศโศภิต

เริ่มปฏิบัติงานแพทย์

ก็โดยสมัยนั้น ภรรยาเศรษฐีเมืองสาเกต เป็นโรคปวดศีรษะอยู่ ๗ ปี นายแพทย์ทศปาโมกข์ใหญ่ ๆ หลายคนมารักษา ก็ไม่สามารถรักษาให้หาย ได้ ขนเงินไปเป็นอันมาก ชิวโกมารักจึงเข้าไปสู่เมืองสาเกต ถามคนทั้งหลายว่า ใครเจ็บไข้บ้าง ฉันจะรักษา คนทั้งหลายพากันบอกว่า ท่านอาจารย์ ภรรยาเศรษฐีนั้นปวดศีรษะมาอยู่ ๗ ปี เชิญไปรักษาภรรยาเศรษฐีเถิดท่านอาจารย์ ชิวโกมารักจึงเดินทางไปบ้านเศรษฐีคหบดี ครั้นถึงแล้วได้ส่งคนเฝ้าประตูว่า ท่านจงไปกราบเรียนภรรยาเศรษฐีว่า หมอมาแล้ว เขามีความประสงค์จะเยี่ยมนายคนเฝ้าประตูจึงเข้าไปหาภรรยาเศรษฐี แล้วกราบเรียนว่า หมอมาแล้ว เขามีความประสงค์จะเยี่ยมนาย ภรรยาเศรษฐีถามว่า หมอเป็นคนเช่นไร คนเฝ้าประตูก็บอกว่า เป็นหมอหนุ่ม ภรรยาเศรษฐีจึงตอบว่า ไม่ละ หมอหนุ่ม ๆ จะทำอะไรแก่ฉันได้ นายแพทย์ทศปาโมกข์ใหญ่ ๆ หลายคนมารักษา ก็ไม่สามารถรักษาให้หาย ได้ ขนเงินไปเป็นอันมาก นายประตุนั้นจึงเดินออกมาหาชิวโกมารัก แล้วได้แจ้งว่า ภรรยาเศรษฐีพูดอย่างนี้ ชิวโกมารักจึงพูดว่า ท่านจงไปกราบเรียนภรรยาเศรษฐีว่า ขอนายอย่าเพิ่งให้อะไร ๆ ต่อเมื่อหายโรคแล้ว นายประสงค์จะให้สิ่งใด จึงค่อยให้สิ่งนั้นเถิด นายประตุนั้นจึงเดินเข้าไปหาภรรยาเศรษฐี ได้เข้าไปหาภรรยาเศรษฐี ได้กราบเรียนว่า หมอบอกข่าวมาว่า ขอนายอย่าเพิ่งให้อะไร ๆ ไปก่อน ต่อเมื่อนายหายโรคแล้ว ประสงค์จะให้สิ่งใด จึงค่อยให้สิ่งนั้นเถิด ภรรยาเศรษฐีสั่งว่า ถ้าเช่นนั้นเชิญหมอมา นายประตุนั้นจึงเดินเข้าไปหาภรรยาเศรษฐี แล้วเข้าไปหาชิวโกมารัก แจ้งให้ทราบว่า ภรรยาเศรษฐีขอเชิญท่านเข้าไป

เริ่มรักษาภรรยาเศรษฐี

ลำดับนั้น ชิวโกมารักได้เข้าไปหาภรรยาเศรษฐี ครั้นแล้วตรวจดูความผันแปรของภรรยาเศรษฐี แล้วได้กล่าวคำนี้แก่ภรรยาเศรษฐีว่า ผมต้องการ

เนยใสหนึ่งชาม ครั้นภรรยาเศรษฐีสั่งให้หาเนยใสหนึ่งชามมาให้ช维克แล้ว ช维克โกมารภักจจึงหุงเนยใสหนึ่งชามกับตัวยาต่างๆ ให้ภรรยาเศรษฐีนอนบนเตียง แล้วให้หัด ขณะนั้นเนยใสที่ให้หัดนั้นได้พุ่งออกจากปากภรรยาเศรษฐี ภรรยาเศรษฐีจึงถ่มเนยใสนั้นลงในกระโถน สั่งทาสีว่า แม่สาวใช้ จงเอาสำลีซับเนยใสนี้ไว้ ช维克โกมารภักจจึงคิดว่า แปลกจริง แม่บ้านคนนี้เป็นคนสกปรกเนยใสนี้จำเป็นต้องทิ้ง ยังใช้ทาสีเอาสำลีซับไว้ ส่วนยาของเรามีราคาแพงต่างๆ ยังปล่อยให้เสีย แม่บ้านคนนี้จะให้ขวัญข้าวอะไรแก่เราบ้าง ขณะนั้นภรรยาเศรษฐีสังเกตเห็นอาการอันแปลกของช维克โกมารภักจแล้ว ได้ถามว่า อาจารย์ท่านแปลกใจอะไรหรือ ช维克โกมารภักจจึงได้แจ้งความคิดของตนนั้นแก่ภรรยาเศรษฐี ภรรยาเศรษฐีจึงตอบว่า พวกดิฉันได้ชื่อว่าเป็นคนมีเหย้าเรือน จึงต้องรู้จักสงวนสิ่งที่พึงสงวน เนยใสนี้ยังดีอยู่ จะใช้เป็นยาสำหรับทาเท้าพวกทาสหรือกรรมกรก็ได้ ใช้เป็นน้ำมันเติมตะเกียงก็ได้ อาจารย์ท่านอย่าได้คิดวิตกไปเลย ค่าขวัญข้าวของท่านจักไม่ลดน้อย

ครานั้น ช维克โกมารภักจได้กำจัดโรคปวดศีรษะของภรรยาเศรษฐีซึ่งเป็นมา ๗ ปีให้หาย โดยวิธีนวดยาคราวเดียวเท่านั้น ครั้นภรรยาเศรษฐีหายโรคแล้ว ได้ให้เงินช维克โกมารภักจเป็นเงิน ๔,๐๐๐ กษาปณ์ บุตรเศรษฐีได้ทราบว่ามีมารดาของเราหายโรคแล้ว ได้ให้รางวัลเพิ่มขึ้นอีก ๔,๐๐๐ กษาปณ์ ลูกสะใภ้ได้ทราบว่า แม่ผัวของเราหายโรคแล้ว ก็ได้ให้รางวัล ๔,๐๐๐ กษาปณ์ เศรษฐีคบดีทราบว่ามีมารดาของเราหายโรคแล้ว ได้ให้รางวัลอีก ๔,๐๐๐ กษาปณ์ และให้ทาสทาสีรถม้าด้วย ช维克โกมารภักจจึงรับเงิน ๑๖,๐๐๐ กษาปณ์ กับทาสทาสีและรถม้า เดินทางมุ่งไปสู่พระนครราชคฤห์ ถึงพระนครราชคฤห์โดยลำดับ เข้าเฝ้าเจ้าชายอภัย แล้วได้กราบทูลว่า เงิน ๑๖,๐๐๐ กษาปณ์ กับทาสทาสีและรถม้านี้เป็นการกระทำครั้งแรกของเกล้ากระหม่อม ขอได้ทรงพระกรุณาโปรดรับค่าเลี้ยงดูเกล้ากระหม่อมเถิด พระราชกุมารรับสั่งว่า อย่าเลยพ่อช维克 ทรัพย์นี้จึงเป็นของเจ้าคนเดียวเถิด เจ้าจงสร้างบ้านอยู่ในวังของเราเถิด ช维克โกมารภักจทูลรับพระบัญชาเจ้าชายอภัยว่า เป็นพระกรุณายิ่ง แล้วได้สร้างบ้านอยู่ในวังเจ้าชายอภัย

๔๔ พรรษาของพระยวงศ์

พระเจ้าพิมพิสารทรงประชวรโรคจิตสีดวงอก

ก็โดยสมัยนั้นแล พระเจ้าพิมพิสารจอมเสนาามาครราช ทรงประชวรโรคจิตสีดวงอก พระภุชญาเปื่อนพระโลหิต พวกพระสนมเห็นแล้วพากันเย้ยหยันว่า บัดนี้พระเจ้าอยู่หัวทรงมีระดู ต่อมพระโลหิตบังเกิดแก่พระองค์แล้ว ไม่นานเท่าไร นักพระองค์จักประสูติ พระราชาทรงเก้อถึงคำเย้ยหยันของพระสนมนั้น ต่อมา ท้าวเธอได้รัศความของเธอแก่เจ้าชายอภัยว่า พ่อป่วยเป็นโรคเช่นนั้นถึงกับภุชญาเปื่อนโลหิต พวกพระสนมเห็นแล้วพากันเย้ยหยันว่า บัดนี้พระเจ้าอยู่หัวทรงมีระดู ต่อมพระโลหิตบังเกิดแก่พระองค์ ไม่นานเท่าไรนักพระองค์จักประสูติ พ่ออภัย เจ้าช่วยหาหมอนิดที่พอจะรักษาพ่อได้ให้ที่เถิด เจ้าชายอภัยจึงได้กราบทูลว่า นายชีวกผู้นี้เป็นหมอประจำข้าพระพุทธเจ้า ยังหนุ่ม ทรงคุณวุฒิ เชอจักรักษาพยาบาลพระองค์ได้ พระราชารับสั่งว่า ถ้าเช่นนั้นเชอจงสั่งหมอชีวก เชอจักได้รักษาพ่อ

ครั้งนั้น เจ้าชายอภัยสั่งชีวกโกมารภักจว่า พ่อชีวก ท่านจงไปรักษาพระเจ้าอยู่หัว ชีวกโกมารภักจรับสนองพระบัญชาว่า อย่างนั้นพระเจ้าข้า แล้วเอาเล็บตักยาเดินเข้าไปในพระราชสำนัก ครั้นถึงแล้วเข้าเฝ้าพระเจ้าพิมพิสารจอมเสนาามาครราช แล้วได้กราบทูลคำนี้แก่พระเจ้าพิมพิสารจอมเสนาามาครราชว่า พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระพุทธเจ้าจักตรวจโรคของพระองค์ แล้วรักษาโรคจิตสีดวงอกของพระเจ้าพิมพิสารจอมเสนาามาครราชให้หายขาดด้วยทายาเพียงครั้งเดียวเท่านั้น ครั้นพระเจ้าพิมพิสารจอมเสนาามาครราชหายประชวร จึงรับสั่งให้สตรี ๕๐๐ นาง ตกแต่งเครื่องประดับทั้งปวง แล้วให้เปลื้องออกทำเป็นห่อ แล้วได้มีพระราชโองการแก่ชีวกโกมารภักจว่า พ่อชีวก เครื่องประดับทั้งปวงของสตรี ๕๐๐ นางนี้จงเป็นของเจ้า หมอชีวกโกมารภักจกราบทูลว่า อย่าเลย ขอพระองค์ได้ทรงระลึกว่า เป็นหน้าที่ของข้าพระพุทธเจ้าเถิด พระราชารับสั่งว่า ถ้าอย่างนั้นท่านจงบำรุงเรากับพวกฝ่ายใน และพระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ชีวกโกมารภักจรับสนองพระบรมราชโองการว่า เป็นอย่างนั้นพระพุทธเจ้าข้า

เศรษฐกิจพระนครราชคฤห์

ก็โดยสมัยนั้น เศรษฐีชาวราชคฤห์ป่วยเป็นโรคปวดศีรษะอยู่ ๗ ปี นายแพทย์ศิลาปาโมกข์ใหญ่ ๆ หลายคนมารักษา ก็ไม่สามารถรักษาให้หาย ขนเงินไปเป็นอันมาก อนึ่ง เศรษฐีนั้นถูกนายแพทย์บอกคิน นายแพทย์บางพวกได้ทำนายไว้ตั้งนี้ว่า เศรษฐีคหบดีจักถึงอนิจกรรมในวันที่ ๕ บางพวกได้ทำนายไว้ อย่างนี้ว่า จักถึงอนิจกรรมในวันที่ ๗

ครั้งนั้น พวกคนร่ำรวยในพระนครราชคฤห์ได้มีความวิตกว่า เศรษฐีคหบดีผู้นี้แลมีอุปการะมากแก่พระเจ้าอยู่หัวและชาวนิคม แต่ท่านถูกนายแพทย์บอกคินแล้ว นายแพทย์บางพวกทำนายไว้อย่างนี้ว่า เศรษฐีคหบดีจักถึงอนิจกรรมในวันที่ ๕ บางพวกทำนายไว้อย่างนี้ว่า เศรษฐีคหบดีจักถึงอนิจกรรมในวันที่ ๗ ก็ชีวักผู้นี้เป็นนายแพทย์หลวงที่หนุ่ม ทรงคุณวุฒิ ถ้าเช่นนั้นพวกเราพึงทูลขออนายแพทย์ชีวักต่อพระเจ้าอยู่หัว เพื่อรักษาเศรษฐกิจคหบดี แล้วจึงพากันเข้าไปในราชสำนัก ครั้นถึงแล้วได้เข้าเฝ้ากราบบังคมทูลแก่พระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามคธขอพระราชทานชีวักไปรักษา

ครั้งนั้น พระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามคธราช มีพระราชดำรัสสั่งชีวักโกमारภัจจว่า พ่อชีวัก เจ้าจงไปรักษาเศรษฐกิจคหบดี ชิวักโกमारภัจจทูลรับสนองพระราชโองการ แล้วไปหาเศรษฐกิจคหบดี สังเกตอาการที่ผิดแปลกของเศรษฐกิจคหบดีแล้ว ได้ถามเศรษฐกิจคหบดีว่า ท่านคหบดี ถ้าฉันรักษาให้หายโรคจะพึงมีรางวัลอะไรแก่ฉันบ้าง เศรษฐีคหบดีตอบว่า ท่านอาจารย์ ทรัพย์สมบัติทั้งปวงจงเป็นของท่าน และตัวข้าพเจ้าก็จักเป็นทาสของท่าน ชิวักได้ถามว่า ท่านคหบดี ท่านอาจนอนข้างเดียวตลอด ๗ เดือนได้ไหม เศรษฐีตอบว่า ข้าพเจ้าอาจนอนข้างเดียวตลอด ๗ เดือนได้ ชิวักถามว่า ท่านอาจนอนข้างที่ ๒ ตลอด ๗ เดือนได้ไหม เศรษฐีตอบว่า ข้าพเจ้าอาจนอนข้างที่ ๒ ตลอด ๗ เดือนได้ ชิวักถามว่า ท่านอาจนอนหงายตลอด ๗ เดือนได้ไหม เศรษฐีตอบว่า ข้าพเจ้าอาจนอนหงายตลอด ๗ เดือนได้

๔๔ พระราชของพระยวงศดา

ครั้งนั้น ชิวโกมารภัจจให้เศรษฐีคหบดีนอนบนเตียง มัดไว้กับเตียง ถลกหนังศีรษะ เปิดรอยประสานกระโหลกศีรษะ นำสัตว์มีชีวิตออกมา ๒ ตัว แล้วแสดงแก่ประชาชนว่า ท่านทั้งหลาย จงดูสัตว์ ๒ ตัวนี้ เล็กตัวหนึ่ง ใหญ่ตัวหนึ่ง พระอาจารย์ทำนายไว้อย่างนี้ว่า ท่านเศรษฐีจะถึงอนิจกรรมในวันที่ ๕ เพราะท่านได้เห็นสัตว์ตัวใหญ่นี้ มันจักเจาะกินมันสมองของเศรษฐีคหบดี ในวันที่ ๕ เศรษฐีคหบดีถูกมันเจาะกินมันสมองหมด ก็จักถึงอนิจกรรม สัตว์ตัวใหญ่นี้ ชื่อว่าอันอาจารย์พวกนั้นเห็นถูกต้องแล้ว ส่วนอาจารย์ที่ทำนายไว้อย่างนี้ว่า เศรษฐีคหบดีจักถึงอนิจกรรมในวันที่ ๗ เพราะท่านได้เห็นสัตว์ตัวเล็กนี้ มันจักเจาะกินมันสมองของเศรษฐีคหบดี ในวันที่ ๗ เศรษฐีคหบดีจักถูกมันเจาะกินมันสมองหมดก็จักถึงอนิจกรรม สัตว์ตัวเล็กนี้ชื่อว่าอันอาจารย์พวกนั้นเห็นถูกต้องแล้ว ดังนี้ แล้วปิดแนวประสานกระโหลกศีรษะ เย็บหนังศีรษะ แล้วให้ทายา สمانแผล

ครั้นล่วงสัปดาห์หนึ่ง เศรษฐีคหบดีได้กล่าวคำนี้ต่อชิวโกมารภัจจว่า ข้าพเจ้าไม่อาจนอนข้างเดียวตลอด ๗ เดือนได้ ชิวจึงได้กล่าวว่า ท่านรับคำฉันว่า อาจนอนข้างเดียวตลอด ๗ เดือนได้ ดังนี้ ไม่ใช่หรือ เศรษฐีตอบว่า รับคำท่านจริง แต่ข้าพเจ้าจักตายแน่ ข้าพเจ้าไม่อาจนอนข้างเดียวตลอด ๗ เดือนได้ ชิวบอกว่า ถ้าเช่นนั้น ท่านจงนอนข้างที่ ๒ ตลอด ๗ เดือนเถิด

ครั้นล่วงสัปดาห์หนึ่ง เศรษฐีคหบดีได้กล่าวคำนี้ต่อชิวโกมารภัจจว่า ข้าพเจ้าไม่อาจนอนข้างที่ ๒ ตลอด ๗ เดือนได้ ชิวจึงได้กล่าวว่า ท่านรับคำฉันว่า อาจนอนข้างที่ ๒ ตลอด ๗ เดือนได้ ดังนี้ ไม่ใช่หรือ เศรษฐีตอบว่า ข้าพเจ้ารับคำท่านจริง แต่ข้าพเจ้าจักตายแน่ ข้าพเจ้าไม่อาจนอนข้างที่ ๒ ตลอด ๗ เดือนได้ ชิวจึงพูดว่า ถ้าเช่นนั้น จงนอนหงายตลอด ๗ เดือนเถิด

ครั้นล่วงสัปดาห์หนึ่ง เศรษฐีคหบดีได้กล่าวคำนี้ต่อชิวโกมารภัจจว่า ท่านอาจารย์ ข้าพเจ้าไม่อาจนอนหงายตลอด ๗ เดือนได้ ชิวจึงพูดว่า ท่านรับคำฉันว่า ข้าพเจ้าอาจนอนหงายตลอด ๗ เดือนได้ ดังนี้ ไม่ใช่หรือ เศรษฐี

ตอบว่า ข้าพเจ้ารับคำท่านจริง แต่ข้าพเจ้าจักตายแน่ ข้าพเจ้าไม่อาจนอนหงายตลอด ๗ เดือนได้ ชิวกจึงพูดว่า ถ้าฉันไม่บอกท่านไว้ ท่านก็นอนถึงเช่นนั้นไม่ได้ แต่ฉันทราบอยู่ก่อนแล้ว เศรษฐีคบดีจักหายโรคใน ๓ สัปดาห์ ลูกขึ้นเถิด ท่านหายป่วยแล้ว ท่านจงรู้ จะให้รางวัลอะไรแก่ฉัน เศรษฐีตอบว่า ก็ทรัพย์สมบัติทั้งปวงจงเป็นของท่าน ตัวข้าพเจ้าก็ยอมเป็นทาสของท่าน ชิวกจึงพูดว่า อย่าเลยท่านคบดี ท่านอย่าให้ทรัพย์สมบัติทั้งหมดแก่ฉันเลย และท่านก็ไม่ต้องเป็นทาสแก่ฉัน จงทูลเกล้าถวายทรัพย์แก่พระเจ้าอยู่หัวแสนกษาปณ์ และให้ฉันแสนกษาปณ์ก็พอแล้ว ครั้นคบดีหายป่วยแล้ว ได้ทูลเกล้าถวายทรัพย์พระเจ้าอยู่หัวแสนกษาปณ์ ได้ให้แก่ชิวกแสนกษาปณ์

บุตรเศรษฐีป่วยเป็นโรคเหื่องอกที่ลำไส้

ก็โดยสมัยนั้นแล เศรษฐีบุตรชาวพระนครพาราณสีผู้เล่นกีฬาหอกคะเมน ได้ป่วยเป็นโรคเหื่องอกที่ลำไส้ ข้าวยาคุที่เขอดีมเข้าไปกิติ ข้าวสวยที่เขอรับประทานเข้าไปกิติ ไม่ย่อย อุจจาระและปัสสาวะออกไม่สะดวก เพราะโรคนั้นเขอจึงซุบผอม เศร้าหมอง มีผิวพรรณซุบซิด เหลืองขึ้น ๆ มีตัวสะพรั่งด้วยเอ็น ครั้งนั้น เศรษฐีชาวพระนครพาราณสี ได้มีความวิตกตั้งนี้ว่า บุตรของเรอได้เจ็บป่วยเช่นนั้น ข้าวยาคุที่เขอดีมกิติ ข้าวสวยที่เขอรับประทานกิติ ไม่ย่อย อุจจาระและปัสสาวะออกไม่สะดวก บุตรของเรอนั้นซุบผอม เศร้าหมอง มีผิวพรรณซุบซิด เหลืองขึ้น ๆ มีตัวสะพรั่งด้วยเอ็นเพราะโรคนั้น ถ้ากระโรเรอพึงไปพระนครราชคฤห์ และทูลขอนายแพทย์ชิวกต่อพระเจ้าอยู่หัวเพื่อจะได้รับการรักษาบุตรของเรอ ต่อแต่นั้น เศรษฐีชาวพระนครพาราณสีไปพระนครราชคฤห์ แล้วเข้าเฝ้าพระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามานครราช แล้วได้กราบทูลว่า ขอเดชะ บุตรของข้าพระพุทธเจ้าได้เจ็บป่วยเช่นนั้น ข้าวยาคุที่เขอดีมกิติ ข้าวสวยที่เขอรับประทานกิติ ไม่ย่อย อุจจาระและปัสสาวะออกไม่สะดวก เขอจึงซุบผอม เศร้าหมอง มีผิวพรรณซุบซิด เหลืองขึ้น ๆ มีตัวสะพรั่งด้วยเอ็นเพราะโรคนั้น ๆ ขอพระราชทานพระราชวโรกาสขอได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทมีพระราชโองการสั่งนายแพทย์ชิวก เพื่อจะได้รับการ

๔๔ พระราชของพระยงกษัตริย์

บุตรของข้าพระพุทธเจ้า

ลำดับนั้น พระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามหาราชได้มีพระราชดำรัสสั่งชวีกโกมารภักจว่า เจ้าจงไปพระนครพาราณสี แล้วรักษาบุตรของเศรษฐีชาวกรุงพาราณสี

ชวีกโกมารภักจก็รับสนองพระราชโองการแล้วไปพระนครพาราณสีเข้าไปหาเศรษฐีบุตรชาวพระนครพาราณสี เชิญประชาชนให้ออกไปเสีย ชิงมามัดเศรษฐีบุตรไว้กับเสา ให้ภรรยาอยู่ข้างหน้า ผ่าหนังท้องนำเนื้ออกที่ลำไส้ออกแสดงแก่ภรรยาว่า เธอจงดูความเจ็บป่วยของสามีเธอ ข้าวยาคูที่สามีเธอดื่มก็ดี ข้าวสวยที่สามีเธอรับประทานก็ดี ไม่ย่อย อุจจาระและปัสสาวะออกไม่สะดวก เพราะโรคนี้ สามีเธอจึงซุบผอม เศร้าหมอง มีผิวพรรณซุบซิด เหลืองขึ้นๆ มีตัวสะพรั่งด้วยเอ็น ดังนี้ แล้วตัดเนื้ออกในลำไส้ ออกใส่ลำไส้กลับดังเดิม แล้วเย็บหนังท้อง ทายาสมานแผล ต่อมาไม่นานเท่าไรนัก เศรษฐีบุตรชาวพระนครพาราณสีได้หายโรคนั้น แล้วครั้งนั้น เศรษฐีชาวพระนครพาราณสีคิดว่า บุตรของเราหายโรคพ้นอันตรายแล้ว จึงให้รางวัลแก่ชวีกโกมารภักจเป็นเงิน ๑๖,๐๐๐ กษาปณ์ ชวีกโกมารภักจรับเงิน ๑๖,๐๐๐ กษาปณ์นั้น เดินทางกลับมาสู่พระนครราชคฤห์ตามเดิม

พระเจ้าจันทรทัชชิตทรงประชวรโรคผอมเหลือง

ก็โดยสมัยนั้นแล พระเจ้าจันทรทัชชิต ราชาในกรุงอุชเชนี ทรงประชวรโรคผอมเหลือง นายแพทย์ที่ใหญ่ๆ มีชื่อเสียงโด่งดังหลายคนมารักษา ก็ไม่อาจทำให้โรคหาย ได้ขเงินไปเป็นอันมาก พระเจ้าจันทรทัชชิตได้ส่งราชทูตถือพระราชสาส์นเข้าไปในพระราชสำนักพระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามหาราช มีใจความว่า หม่อมฉันเจ็บป่วยเป็นอย่างนั้น ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสโปรดสั่งหมอชวีก เขาจักรักษาหม่อมฉัน พระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามหาราชจึงได้ดำรัสสั่งชวีกโกมารภักจว่า เจ้าจงไปเมืองอุชเชนี รักษาพระเจ้าจันทรทัชชิต

ชีวกโกมารภักจ้ทูลรับสนองพระราชโองการ แล้วเดินทางไปเมืองอุชเชนี เข้าไปในพระราชสำนัก แล้วเข้าเฝ้าพระเจ้าจันทรปัชโชต ได้ตรวจอาการที่ผิดแปลกของพระเจ้าจันทรปัชโชต และได้กราบทูลแก่ท้าวเธอว่า ข้าพระพุทธเจ้าจักหุงเนยใส พระองค์จักเสวยเนยใส นั้น พระเจ้าจันทรปัชโชตทรงห้ามว่า อย่าเลย นายชีวก ท่านเว้นเนยใสเสีย อารักขาเราให้หายโรคได้ด้วยวิธีใด ท่านจงทำวิธีนั้นเถิด เนยใสเป็นของน่าเกลียดน่าสะอิดสะเอียนสำหรับฉัน

ขณะนั้นชีวกโกมารภักจ้ได้มีความปริวิตกว่า พระเจ้าอยู่หัวพระองค์นี้แล ทรงประชวรเช่นนี้ เราเว้นเนยใสเสีย ไม่อารักขาพระองค์ให้หายโรคได้ เราควรหุงเนยใสให้มีสีกลิ่นรสเหมือนน้ำฝาด ดังนี้ แล้วได้หุงเนยใสด้วยเภสัชนานาชนิดให้มีสีกลิ่นรสเหมือนน้ำฝาด ครั้นแล้วนึกคิดได้ว่า เนยใสที่พระองค์เสวยแล้ว เมื่อย่อย จักทำให้เรอ คราวนี้จักทรงเกรี้ยวกราด จักรับสั่งให้พิฆาตเราเสียก็ได้ ถ้ากระไรเราพึงทูลลาไว้ก่อน วันต่อมาจึงไปพระราชสำนัก เข้าเฝ้าพระเจ้าจันทรปัชโชต แล้วได้กราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าชื่อว่าเป็นนายแพทย์ จักถอนรากไม้มาผสมยาชั่วคราวครู่หนึ่งเช่นที่ประสงค์นั้น ขอประทานจงทรงมีพระราชโองการตรัสสั่งเจ้าพนักงานในโรงราชพาหะและประตูทั้งหลายว่า หมอชีวกต้องการไปด้วยพาหะใด จงไปด้วยพาหะนั้นั้น ประารถนาไปทางประตูใด จงไปทางประตูนั้น ต้องการจะไปเวลาใด จงเข้าไปเวลานั้น ประารถนาจะเข้ามาเวลาใด จงมาเวลานั้น พระเจ้าจันทรปัชโชตจึงมีพระราชดำรัสสั่งเจ้าพนักงานในโรงราชพาหะและประตูทั้งหลายตามที่หมอชีวกกราบทูลขอพระราชทานุญาตไว้ทุกประการ

ก็โดยสมัยนั้นแล พระเจ้าจันทรปัชโชตมีช้างพังชื่อภัททวดี เดินทางได้วันละ ๕๐ โยชน์ หมอชีวกโกมารภักจ้จึงได้ทูลถวายเนยใสนั้นแก่พระเจ้าจันทรปัชโชต ได้กราบทูลว่า ขอจงทรงเสวยน้ำฝาด ครั้นให้พระเจ้าจันทรปัชโชตเสวยเนยใสแล้ว ก็ไปโรงช้างหนีออกจากพระนครไปด้วยช้างพังภัททวดี ขณะเดียวกันเนยใสที่พระเจ้าจันทรปัชโชตเสวยนั้นย่อย ได้ทำให้ทรงเรอขึ้น พระเจ้าจันทรปัชโชตจึงได้รับสั่งแก่พวกมหาดเล็กว่า พนายทั้งหลาย เราถูกหมอชีวกชาติชั่ว

๔๔ พระราชของพระยงยุทธดิษฐ์

ลวงให้ตีเมเนยใส พวกเจ้าจงค้นจับหมอชิวกมาเร็วไว พวกมหาดเล็กกราบทูลว่า หมอชิวกหนีออกจากพระนครไปด้วยช้างพังภัททวดี

ก็โดยสมัยนั้นแล พระเจ้าจันทบุรีชโศตมิมมหาดเล็กชื่อกากะ ซึ่งอาศัยเกิดกับอมมนุษย์ เดินทางได้วันละ ๖๐ โยชน์ พระเจ้าจันทบุรีชโศตมิจึงมีดำรัสสั่งกับ กากะมหาดเล็กว่า เจ้าจงไปเชิญหมอชิวกกลับมา ด้วยอ้างว่า ท่านอาจารย์ พระราชารับสั่งให้เชิญท่านกลับไป ขึ้นชื่อว่าหมอเหล่านี้ แก่มีมารยามาก อย่ารับวัตถุใดๆของเขา ครั้งนั้นกากะมหาดเล็กได้เดินทางไปทันหมอชิวกโกมารภัจจ์ ผู้กำลังรับประทานอาหารมือเช้าในระหว่างทางเขตพระนครโกสัมพี จึงได้เรียนแก่ ชิวกโกมารภัจจ์ว่า ท่านอาจารย์ พระราชามีรับสั่งให้เชิญท่านกลับไป ชิวกได้ กล่าววว่า ท่านจงรออยู่เพียงชั่วเวลาที่เรารับประทานอาหาร เชิญท่านรับประทาน อาหารด้วยกันเถิด กากะมหาดเล็กกล่าวว่า ช้างเถิดท่านอาจารย์ พระราชา รับสั่งข้าพเจ้าไว้ว่า ขึ้นชื่อว่าหมอเหล่านี้มีมารยามาก อย่ารับวัตถุใดๆของเขา ทันใดนั้นชิวกโกมารภัจจ์ได้แทรกยาทางเล็บ พลงเคี้ยวมะขามป้อม แล้วตีมน้ำ รับประทาน และได้ร้องเชิญกากะมหาดเล็กว่า เชิญนายกากะมาเคี้ยวมะขามป้อม แล้วตีมน้ำรับประทานด้วยกัน กากะมหาดเล็กจึงคิดว่า หมอคนนี้แลกำลังเคี้ยว มะขามป้อมและตีมน้ำรับประทาน คงไม่มีอะไรจะให้โทษ แล้วเคี้ยวมะขามป้อม ครึ่งผลและตีมน้ำรับประทาน มะขามป้อมครึ่งผลที่เขาเคี้ยว นั้น ได้ระบายอุจจาระ ออกมาในที่นั้นเอง ครั้งนั้นกากะมหาดเล็กจึงได้เรียนถามชิวกโกมารภัจจ์ว่า ท่าน อาจารย์ ชีวิตของข้าพเจ้าจะรอดไปได้หรือ ชิวกโกมารภัจจ์กล่าวว่า อย่างกลัว เลย ท่านจักไม่มีอันตราย แต่พระเจ้าอยู่หัวทรงเกรี้ยวกราด จะพึงรับสั่งให้ พิฆาตเราเสียก็ได้ เพราะเหตุนี้เราไม่กลับละ แล้วมอบช้างพังภัททวดีให้แก่ นาย กากะ แล้วเดินทางไปพระนครราชคฤห์ รอนแรมไปโดยลำดับ ถึงพระนคร ราชคฤห์แล้วเข้าเฝ้าพระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามามาตรราช กราบทูลเรื่องราวให้ทรง ทราบทุกประการ พระเจ้าพิมพิสารรับสั่งว่า เจ้าไม่กลับไปนั้นชื่อว่าได้ทำถูกแล้ว เพราะพระราชของคณั้นเหี้ยมโหด จะพึงสั่งให้สำเร็จโทษเจ้าเสียก็ได้

ครั้นพระเจ้าจันทบุรีชโศตมทรงหายประชวรแล้ว ทรงส่งราชทูตไปที่สำนัก

ชีวกโกมารภักจว่า เชิญหอมอชีวกมา เราจักให้พร ชีวกกราบทูลว่า ไม่ต้องไปก็ได้ ขอพระองค์จงทรงอนุสรณ์ถึงความดีของข้าพระพุทธเจ้า

พระเจ้าจันทรปัชโชตพระราชทานผ้าสีไวยกะ

ก็โดยสมัยนั้นแล ผ้าสีไวยกะคู่หนึ่งบังเกิดขึ้นแก่พระเจ้าจันทรปัชโชต เป็นผ้าเนื้อดีเลิศประเสริฐ มีชื่อ เตนอุดม และเป็นเยี่ยมกว่าผ้าทั้งหลายเป็นอันมาก ตั้งหลายคู่ ตั้งหลายร้อยคู่ หลายพันคู่ หลายแสนคู่ ครั้งนั้นพระเจ้าจันทรปัชโชตได้ส่งผ้าสีไวยกะคู่หนึ่งพระราชทานแก่ชีวกโกมารภักจ ชีวกโกมารภักจจึงได้มีดำริว่า ผ้าสีไวยกะนี้พระเจ้าจันทรปัชโชตส่งมาพระราชทาน เป็นผ้าเนื้อดีเลิศประเสริฐ มีชื่อ เตนอุดม และเป็นเยี่ยมกว่าผ้าทั้งหลายเป็นอันมาก ตั้งหลายคู่ ตั้งหลายร้อยคู่ หลายพันคู่ หลายแสนคู่ นอกจากพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือพระเจ้าพิมพิสารจอมเสนามามาคราชแล้ว ใครอื่นไม่ควรอย่างยิ่ง จะใช้ผ้าสีไวยกะคู่นี้

พระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยพระโอสถถาย

ก็โดยสมัยนั้น พระกายของพระพุทธเจ้าหมักหมมด้วยสิ่งอันเป็นโทษ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงรับสั่งกับท่านพระอานนท์ว่า กายของตถาคตหมักหมมด้วยสิ่งอันเป็นโทษ ตถาคตต้องการจะฉนยาถ่าย ครั้งนั้นท่านพระอานนท์เดินทางไปหาชีวกโกมารภักจ ครั้นถึงแล้วได้กล่าวว่า ท่านชีวก พระกายของพระตถาคตหมักหมมด้วยสิ่งอันเป็นโทษ พระตถาคตต้องการจะเสวยพระโอสถถาย ชีวกโกมารภักจกล่าวว่า พระคุณเจ้า ถ้าอย่างนั้น ขอท่านโปรดทำพระกายของพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ชุ่มชื้นสัก ๒-๓ วัน

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์ได้ทำพระกายของพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ชุ่มชื้นสัก ๒-๓ วันแล้ว เดินทางไปหาชีวกโกมารภักจ ครั้นถึงแล้วได้กล่าวว่า ท่านชีวก พระกายของพระตถาคตชุ่มชื้นแล้ว บัดนี้ท่านรู้กาลอันควรเถิด ครั้งนั้นชีวก-

๔๔ พระราชของพระยุพธิดา

โกमारภัจจ์ได้มีความปริวิตกว่า การที่เราจะพึงทูลถวายพระโอสถถ่ายที่หยาบแก่พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ไม่สมควรเลย ถ้ากระไรเราพึงอบก้านอุปบล ๓ ก้านด้วยยาต่าง ๆ แล้วทูลถวายพระตถาคต ครั้นแล้วได้อบก้านอุปบล ๓ ก้านด้วยยาต่าง ๆ แล้วเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นแล้วได้ทูลถวายก้านอุปบลก้านที่ ๑ แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลว่า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงสวดก้านอุปบลก้านที่ ๑ นี้ การทรงสวดก้านอุปบลนี้ยังพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ถ่ายถึง ๑๐ ครั้ง แล้วได้ทูลถวายก้านอุปบลก้านที่ ๒ แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลว่า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงสวดก้านอุปบลก้านที่ ๒ นี้ การทรงสวดก้านอุปบลนี้จักยังพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ถ่ายถึง ๑๐ ครั้ง แล้วได้ทูลถวายก้านอุปบลก้านที่ ๓ แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลว่า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงสวดก้านอุปบลก้านที่ ๓ นี้ การทรงสวดก้านอุปบลนี้จักยังพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ถ่ายถึง ๑๐ ครั้ง ด้วยวิธีนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าจักทรงถ่ายถึง ๓๐ ครั้ง

ครั้นชิวโกमारภัจจ์ทูลถวายพระโอสถถ่ายแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าถ่ายครบ ๓๐ ครั้งแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ทำประทักษิณกลับไป ขณะเมื่อชิวโกमारภัจจ์เดินออกไปนอกชุ้มประตูแล้ว ได้มีความปริวิตกตั้งนี้ว่า เราทูลถวายพระโอสถถ่ายเพื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าถ่ายครบ ๓๐ ครั้ง พระกายของพระผู้มีพระภาคเจ้าหมักหมมด้วยสิ่งอันเป็นโทษ จักไม่ยังพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ถ่ายครบ ๓๐ ครั้ง จักให้ถ่ายเพียง ๒๙ ครั้ง แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงถ่ายแล้ว จักทรงสรงพระกาย ครั้นทรงสรงพระกายแล้ว จักถ่ายอีกครั้งหนึ่ง อย่างนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าจักถ่ายครบ ๓๐ ครั้ง

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบความปริวิตกแห่งจิตของชิวโกमारภัจจ์ ด้วยพระทัยแล้ว รับสั่งกับท่านพระอานนท์ว่า ชิวโกमारภัจจ์กำลังเดินทางออกไปนอกชุ้มประตูวิหารนี้ ได้มีความปริวิตกตั้งนี้ว่า เราถวายพระโอสถถ่ายเพื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าถ่ายครบ ๓๐ ครั้งแล้ว พระกายของพระตถาคตหมักหมมด้วยสิ่งอันเป็นโทษ จักไม่ยังพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ถ่ายครบ ๓๐ ครั้ง จักให้ถ่ายเพียง ๒๙ ครั้ง แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงถ่ายแล้ว จักทรงสรงพระ

กาย ครั้นทรงสร่งพระกายแล้ว จักถ่ายอีกครั้งหนึ่ง อย่างนี้พระผู้มีพระภาคเจ้า จักถ่ายครบ ๓๐ ครั้ง ถ้าอย่างนั้นเธอจงจัดเตรียมน้ำร้อนไว้ พระอานนท์รับ พระพุทฺธพจน์แล้ว จัดเตรียมน้ำร้อนไว้ถวาย

ต่อมาชีวกโกมารภัจจ์ไปในพุทฺธสำนัก ครั้นถึงแล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงถ่ายแล้วหรือ พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า เราถ่ายแล้ว ชีวกโกมารภัจจ์กราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้ากำลังเดินทางออกไปนอกชุ้มประตูวิหารนี้ ได้มีความปริวิตกตั้งนี้ว่า เราถวายพระโอสถถ่ายแก่พระผู้มีพระภาคเจ้าเพื่อถ่ายครบ ๓๐ ครั้งแล้ว พระกายของพระผู้มีพระภาคเจ้าหมักหมมด้วยสิ่งอันเป็นโทษ จักไม่ยังพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ถ่ายครบ ๓๐ ครั้ง จักให้ถ่ายเพียง ๒๙ ครั้ง แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงถ่ายแล้วจักทรงสร่งพระกาย ครั้นทรงสร่งพระกายแล้ว จักถ่ายอีกครั้งหนึ่ง ดังนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าจักทรงถ่ายครบ ๓๐ ครั้ง ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงโปรดทรงสร่งพระกาย

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสร่งน้ำอุ่น ครั้นทรงสร่งแล้ว ทรงถ่ายอีกครั้งหนึ่ง อย่างนี้เป็นอันว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงถ่ายครบ ๓๐ ครั้ง ลำดับนั้นชีวกโกมารภัจจ์ได้กราบทูลคำนี้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ควรเสวยพระกระยาหารที่ปรุงด้วยน้ำต้มผักต่าง ๆ จนกว่าจะมีพระกายเป็นปกติ ต่อมาไม่นานนัก พระกายของพระผู้มีพระภาคเจ้าได้เป็นปกติ

กราบทูลขอพร

ครั้งนั้น ชีวกโกมารภัจจ์ถือผ้าสีไวยกะคู้่นั้นไปยังพุทฺธสำนัก ครั้นถึงแล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ชีวกโกมารภัจจ์นั่งเรียบร้อยแล้วได้กราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าจะขอประทานพรต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าสักอย่างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า พระตถาคตทั้งหลายเลิกให้พรเสียแล้ว ชีวกโกมารภัจจ์กราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานพรที่สมควรและไม่มี

๔๔ พระราชของพระยงทรงดำ

โทษ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า จงว่ามาเถิด ชีวกกราบทูลว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าและพระสงฆ์ทรงถือผ้าบังสุกุลเป็นปกติอยู่ ผ้าสีไวยกะของข้าพระพุทธเจ้าคู้นี้ พระเจ้าจันทปัทมโศตทรงส่งมาพระราชทาน เป็นผ้าเนื้อดีเลิศประเสริฐ มีชื่อเสียงเด่นอุดม และเป็นเยี่ยมกว่าผ้าทั้งหลายเป็นอันมาก ตั้งหลายคู้ ตั้งหลายร้อยคู้ หลายพันคู้ หลายแสนคู้ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงพระกรุณาโปรดรับผ้าคู้สีไวยกะของข้าพระพุทธเจ้า และขอจงทรงพระพุทธานุญาตคหบดีจิวรแก่พระสงฆ์ด้วยเถิด พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับผ้าคู้สีไวยกะแล้ว ครั้นแล้วทรงชี้แจงให้ชีวกโกมารภัจจ์เห็นแจ้ง สมทาน อาจหาญ ว่าเริงด้วยธรรมีกถา ครั้นชีวกโกมารภัจจ์ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง สมทาน อาจหาญ ว่าเริงด้วยธรรมีกถาแล้ว ลุกจากที่นั่ง ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ทำประทักษิณกลับไป

พระพุทธานุญาตคหบดีจิวร

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมีกถา ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตคหบดีจิวร รูปใดปรารธนา จงถือผ้าบังสุกุล รูปใดปรารธนา จงยินดีคหบดีจิวร แต่เราสรรเสริญการยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้

ประชาชนในพระนครราชคฤห์ได้ทราบข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตคหบดีจิวรแก่ภิกษุทั้งหลาย ต่างพากันยินดีว่าเริงว่า บัดนี้แลพวกเราจักถวายทาน จักบำเพ็ญบุญ เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตคหบดีจิวรแก่ภิกษุทั้งหลาย เพียงวันเดียวเท่านั้นจิวรหลายพันผืนได้เกิดขึ้นในพระนครราชคฤห์เกิดขึ้นแม้ในชนบท

พระพุทธานุญาตผ้าปาวารและผ้าโกเชาว์

ก็โดยสมัยนั้นแล ผ้าปาวารเกิดขึ้นแก่สงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ทรงอนุญาตว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรา

อนุญาตผ้าปาวาร

ผ้าปาวารแกมใหม่เกิดขึ้นแก่สงฆ์ ภิกษุทั้งหลายได้กราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ทรงอนุญาตว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตผ้าปาวารแกมใหม่

ผ้าโกเชาว์เกิดขึ้นแก่สงฆ์ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ทรงอนุญาตว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตผ้าโกเชาว์

พระพุทธานุญาตผ้ากัมพล^๑

ก็โดยสมัยนั้นแล พระเจ้ากาสิทรงพระกรุณาส่งผ้ากัมพลมีราคาครึ่งกาสิ คือควรราคาทั้งกาสิ มาพระราชทานแก่ชีวกโกมารภักจ์ ครั้งนั้นชีวกโกมารภักจ์รับพระราชทานผ้ากัมพลราคาทั้งกาสินั้นแล้ว เข้าไปในพุทธสำนัก ครั้นถึงแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า นั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ชีวกโกมารภักจ์นั่งเฝ้าเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ผ้ากัมพลของข้าพระพุทธเจ้าผืนนี้ราคาครึ่งกาสิคือควรราคาทั้งกาสิ พระเจ้ากาสิทรงพระกรุณาส่งมาพระราชทาน ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงพระกรุณาโปรดรับผ้ากัมพลของข้าพระพุทธเจ้า เพื่อประโยชน์และความสุขของข้าพระพุทธเจ้าตลอดกาลนานด้วยเถิด พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับผ้ากัมพล ครั้นแล้วทรงชี้แจงให้ชีวกโกมารภักจ์เห็นแจ้ง สมทาน อาจหาญ ร่ำเริงด้วยธรรมีกถา ครั้นชีวกโกมารภักจ์อันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง สมทาน อาจหาญ ร่ำเริงด้วยธรรมีกถาแล้ว ลุกจากที่นั่ง ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ทำประทักษิณกลับไป

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมีกถา ในเพราะเหตุเป็นคำมูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า เราอนุญาตผ้ากัมพล

๔๔ พรรษาของพระยุนธฉฬำ

พระพุทธานุญาตคหบดีจีวร ๖ ชนิด

ก็โดยสมัยนั้นแล จีวรทั้งเนื้อดีและเลวเกิดขึ้นแก่สงฆ์ ครั้งนั้นภิกษุทั้งหลาย ได้มีความปริวิตกตั้งนี้ว่า จีวรชนิดไรหนอ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาต ชนิดไรไม่ทรงอนุญาต แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตจีวร ๖ ชนิด คือจีวรทำด้วยเปลือกไม้ ๑ ทำด้วยฝ้าย ๑ ทำด้วยไหม ๑ ทำด้วยขนสัตว์ ๑ ทำด้วยป่าน ๑ ทำด้วยของเจือกัน ๑

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายที่ยินดีคหบดีจีวรนั้นพากันรังเกียจ ไม่ยินดีผ้าบังสุกุลด้วยคิดว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตจีวรอย่างเดิวนั้น ไม่ใช่ ๒ อย่าง จึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ยินดีคหบดีจีวร ยินดีผ้าบังสุกุลได้ แต่เราสรรเสริญความสันโดษด้วยจีวรทั้ง ๒ นั้น

เรื่องขอส่วนแบ่ง

ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุหลายรูปด้วยกันเดินทางไกลไปในโกศลชนบท บางพวกแวะเข้าสู่สานเพื่อแสวงหาผ้าบังสุกุล บางพวกไม่รอคอย บรรดาภิกษุผู้แวะเข้าสู่สานเพื่อแสวงหาผ้าบังสุกุลนั้นต่างก็ได้ผ้าบังสุกุล พวกที่ไม่รอคอยนั้นพูดอย่างนี้ว่า ขอท่านจงให้ส่วนแบ่งแก่พวกข้าพเจ้าบ้าง ภิกษุพวกนั้นพูดอย่างนี้ว่า เราไม่ให้ส่วนแบ่งแก่ท่าน เพราะเหตุไรพวกท่านจึงไม่รอคอยเล่า แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสว่า เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายผู้ไม่ปรารถนา ไม่ต้องให้ส่วนแบ่งแก่ภิกษุพวกที่ไม่รอคอย

สมัยต่อมา ภิกษุหลายรูปด้วยกันเดินทางไกลไปในโกศลชนบท บางพวกแวะเข้าสู่สานเพื่อแสวงหาผ้าบังสุกุล บางพวกรอคอยอยู่ พวกที่แวะเข้าสู่สานเพื่อแสวงหาผ้าบังสุกุลนั้นต่างก็ได้ผ้าบังสุกุล พวกภิกษุผู้ที่รอคอยอยู่นั้นพูดอย่าง

นี้ว่า ขอพวกท่านจงให้ส่วนแบ่งแก่พวกข้าพเจ้าบ้าง ภิกษุพวกนั้นพูดอย่างนี้ว่า พวกข้าพเจ้าจักไม่ให้ส่วนแบ่งแก่พวกท่าน เพราะเหตุไรพวกท่านจึงไม่แวะเข้าไปเล่า แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายผู้ไม่ปรารถนา ก็ต้องให้ส่วนแบ่งแก่ภิกษุพวกที่รอคอย

สมัยต่อมา ภิกษุหลายรูปด้วยกันเดินทางไกลไปในโกศลชนบท บางพวกแวะเข้าสุสานก่อนเพื่อแสวงหาผ้าบังสุกุล บางพวกแวะเข้าที่หลัง ภิกษุที่แวะเข้าสุสานก่อนเพื่อแสวงหาผ้าบังสุกุลนั้น ต่างก็ได้ผ้าบังสุกุล ภิกษุพวกที่แวะเข้าที่หลังไม่ได้ ต่างก็พูดอย่างนี้ว่า ขอพวกท่านจงให้ส่วนแบ่งแก่ข้าพเจ้าบ้าง ภิกษุเหล่านั้นตอบอย่างนี้ว่า พวกข้าพเจ้าจักไม่ให้ส่วนแบ่งแก่พวกท่าน เพราะเหตุไรพวกท่านจึงแวะเข้าไปที่หลังเล่า แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายผู้ไม่ปรารถนา ไม่ต้องให้ส่วนแบ่งแก่ภิกษุพวกที่แวะเข้าไปที่หลัง

สมัยต่อมา ภิกษุหลายรูปด้วยกันเดินทางไกลไปในโกศลชนบท ภิกษุเหล่านั้นแวะเข้าสุสานเพื่อแสวงหาผ้าบังสุกุลพร้อมกัน บางพวกได้ผ้าบังสุกุล บางพวกไม่ได้ พวกที่ไม่ได้พูดอย่างนี้ว่า ขอพวกท่านจงให้ส่วนแบ่งแก่พวกข้าพเจ้าบ้าง ภิกษุเหล่านั้นตอบว่า พวกข้าพเจ้าจักไม่ให้ส่วนแบ่งแก่พวกท่านทำไมพวกท่านหาไม่ได้เล่า แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เราอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายผู้ไม่ปรารถนา ก็ต้องให้ส่วนแบ่งแก่ภิกษุทั้งหลายที่แวะเข้าไปพร้อมกัน

สมัยต่อมา ภิกษุหลายรูปด้วยกันเดินทางไกลไปในโกศลชนบท ภิกษุเหล่านั้นนัดแนะกันแล้วแวะเข้าสุสานเพื่อแสวงหาผ้าบังสุกุล บางพวกได้ผ้าบังสุกุล บางพวกไม่ได้ พวกที่ไม่ได้พูดอย่างนี้ว่า ขอท่านจงให้ส่วนแบ่งแก่พวกข้าพเจ้าบ้าง ภิกษุเหล่านั้นพูดอย่างนี้ว่า พวกข้าพเจ้าจักไม่ให้ส่วนแบ่งแก่พวกท่านทำไมพวกท่านจึงหาไม่ได้เล่า แล้วกราบทูลเรื่องนี้แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์

๔๔ บทสรรหาของพระยวฑฒณโศภ

ตรัสอนุญาตว่า เรานุญาตให้ภิกษุทั้งหลายผู้ไม่ปรารถนา ก็ต้องให้ส่วนแบ่งแก่ภิกษุพวกที่นัดแนะกันไว้แล้วแะเข้าไป

องค์ของเจ้าหน้าที่ผู้รับจีวร

ก็โดยสมัยนั้นแล ประชาชนถือจีวรมาสู่อาราม พวกเขาหาภิกษุเจ้าหน้าที่ผู้รับไม่ได้จึงถือกลับไป จีวรเกิดขึ้นน้อย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เรานุญาตให้สมมติภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ เป็นเจ้าหน้าที่รับจีวร คือ

๑. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความชอบพอ
๒. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความเกลียดชัง
๓. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความมมงาย
๔. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความกลัว และ
๕. รู้จักจีวรจำนวนที่รับไว้และที่ยังไม่ได้รับ

วิธีสมมติ

ก็แลสงฆ์พึงสมมติอย่างนี้ สงฆ์พึงขอร้องภิกษุก่อน ครั้นแล้วภิกษุผู้ฉลาดผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจาว่าดังนี้

“ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสมมติภิกษุมีชื่อนี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่รับจีวร นี่เป็นญัตติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์สมมติภิกษุมีชื่อนี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่รับจีวร การสมมติภิกษุมีชื่อนี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่รับจีวร ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

สงฆ์สมมติภิกษุมีชื่อนี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่รับจีวร ชอบแก่สงฆ์ เหตุนั้นจึงนึ่งข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้”

องค์ของเจ้าหน้าที่ผู้เก็บจิวร

ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายผู้มีหน้าที่รับจิวร รับจิวรแล้วทิ้งไว้ในที่นั้น แล้วหลีกไป จิวรเสียหาย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สมมติภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ เป็นเจ้าหน้าที่เก็บจิวร คือ

๑. ไม่ถึงความล่าเอียงเพราะความชอบพอ
๒. ไม่ถึงความล่าเอียงเพราะความเกลียดชัง
๓. ไม่ถึงความล่าเอียงเพราะความมมงาย
๔. ไม่ถึงความล่าเอียงเพราะความกลัว และ
๕. รู้จักจำนวนจิวรที่เก็บแล้วและยังไม่ได้เก็บ

วิธีสมมติ

ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แลสงฆ์พึงสมมติอย่างนี้ สงฆ์พึงขอร้องภิกษุก่อน ครั้นแล้วภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรม- วาจาว่าดังนี้

“ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสมมติภิกษุผู้มีชื่อนี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่เก็บจิวร นี่เป็นญัตติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์สมมติภิกษุผู้มีชื่อนี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่เก็บจิวร การสมมติภิกษุผู้มีชื่อนี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่เก็บจิวร ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

สงฆ์สมมติภิกษุผู้มีชื่อนี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่เก็บจิวร ชอบแก่สงฆ์ เหตุนั้นจึงนึ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้”

พระพุทธานุญาตเรือนคลัง

ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุผู้มีหน้าที่เก็บจิวร ได้เก็บจิวรไว้ในมณฑปบ้าง ที่

๔๔ พรรษาของพระยุนกฉำ

โคนไม้บ้าง ที่ชายคาบ้าง ที่กลางแจ้งบ้าง จีวรถูกหนูกัดบ้าง ถูกปลวกกินบ้าง
ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ทรงอนุญาตว่า
เราอนุญาตให้สมมติวิหาร เฝิง เรือนชั้น ที่โล้น หรือถ้ำ ที่สงฆ์จำหมายให้เป็น
เรือนคลัง

วิธีสมมติ

ก็แลสงฆ์พึงสมมติอย่างนี้ คือภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้
สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจาว่าดังนี้

“ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว
สงฆ์พึงสมมติวิหารมีชื่อนี้ให้เป็นเรือนคลัง นี่เป็นญัตติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์สมมติวิหารมีชื่อนี้ให้เป็นเรือนคลัง
การสมมติวิหารมีชื่อนี้ให้เป็นเรือนคลัง ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง
ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

สงฆ์สมมติวิหารมีชื่อนี้ให้เป็นเรือนคลังแล้ว ชอบแก่สงฆ์ เหตุนั้นจึงนิ่ง
ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้”

องค์ของเจ้าหน้าที่ผู้รักษาเรือนคลัง

ก็โดยสมัยนั้นแล จีวรในเรือนคลังของสงฆ์ไม่มีคนเฝ้า ภิกษุทั้งหลาย
กราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เราอนุญาตให้
สมมติภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ เป็นเจ้าหน้าที่รักษาเรือนคลัง คือ

๑. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความชอบพอ
๒. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความเกลียดชัง
๓. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความมกมาย
๔. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความกลัว และ
๕. รู้จักจำนวนจีวรที่รักษาและที่ยังไม่รักษา

วิธีสมมติ

ก็แลสงฆ์พึงสมมติอย่างนี้ สงฆ์พึงขอร้องภิกษุก่อน ครั้นแล้วภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจาว่าดังนี้

“ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสมมติภิกษุผู้มีชื่อนี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่รักษาเรือนคณฺถ์ นี่เป็นญัตติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์สมมติภิกษุผู้มีชื่อนี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่ รักษาเรือนคณฺถ์ การสมมติภิกษุผู้มีชื่อนี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่รักษาเรือนคณฺถ์ ชอบแก่ ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

สงฆ์สมมติภิกษุผู้มีชื่อนี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่รักษาเรือนคณฺถ์แล้ว ชอบแก่สงฆ์ เหตุอันหนึ่งนั้น ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้”

พระพุทธานุญาตห้ามย้ายเจ้าหน้าที่รักษาเรือนคณฺถ์

ก็โดยสมัยนั้นแล พระฉัพพัคคีย์ย้ายเจ้าหน้าที่รักษาเรือนคณฺถ์ ภิกษุทั้งหลาย กราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสห้ามว่า ภิกษุไม่พึงย้าย เจ้าหน้าที่ผู้รักษาเรือนคณฺถ์ รูปใดย้าย ต้องอาบัติทุกกฏ

องค์ของเจ้าหน้าที่ผู้แจกจีวร

ก็โดยสมัยนั้นแล จีวรในเรือนคณฺถ์ของสงฆ์มีมาก ภิกษุทั้งหลายกราบทูล เรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เรานุญาตให้สงฆ์ผู้อยู่ พร้อมหน้าแจก

สมัยต่อมา สงฆ์ทั้งปวงผู้แจกจีวรได้ส่งเสียงอ้ออึง ภิกษุทั้งหลายกราบทูล เรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เรานุญาตให้สมมติ ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ เป็นเจ้าหน้าที่แจกจีวร คือ

๑. ไม่ถึงความล่าเอียงเพราะความชอบพอ
๒. ไม่ถึงความล่าเอียงเพราะความเกลียดชัง

๔๔ พรรษาของพระยวฑฒดา

๓. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความมมงาย
๔. ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความกลัว และ
๕. รู้จักจำนวนจิวรที่แจกแล้วและยังมีได้แจก

วิธีสมมติ

ก็แลสงฆ์พึงสมมติอย่างนี้ สงฆ์พึงขอร้องภิกษุก่อน ครั้นแล้วภิกษุผู้ฉลาดผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจาว่าดังนี้

“ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงสมมติภิกษุมีชื่อนี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่แจกจิวร นี่เป็นญัตติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์สมมติภิกษุมีชื่อนี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่แจกจิวร การสมมติภิกษุมีชื่อนี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่แจกจิวร ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้พูด

สงฆ์สมมติภิกษุมีชื่อนี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่แจกจิวรแล้ว ชอบแก่สงฆ์ เหตุหนึ่ง จึงนี้ ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้”

ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเจ้าหน้าที่แจกจิวร ได้มีความปริวิตกอย่างนี้ว่า ควรแจกจิวรอย่างไรหนอ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสแนะวิธีแจกว่า เราอนุญาตให้คัดเลือกผ้าก่อน แล้วตีราคาคิดถัวกัน นับภิกษุผูกผ้าเป็นมัด ๆ แล้วตั้งส่วนจิวรไว้

ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเจ้าหน้าที่แจกจิวร ได้มีความปริวิตกว่า พึงให้ส่วนจิวรแก่สามเณรอย่างไรหนอ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เราอนุญาตให้มอบส่วนกึ่งหนึ่งให้แก่พวกสามเณร

สมัยต่อมา ภิกษุรูปหนึ่งปรารถนาจะรีบเดินทางไปกับส่วนของตน ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เราอนุญาตให้มอบส่วนของตนแก่ภิกษุผู้รีบเดินทางไป

สมัยต่อมา ภิกษุรูปหนึ่งปรารถนาจะรีบเดินทางไปกับส่วนพิเศษ ภิกษุ

ทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เราอนุญาตให้มอบส่วนพิเศษในเมื่อให้สิ่งของทดแทนสมกัน

ครั้งนั้น เจ้าหน้าทีแจกจีวรคิดว่า ฟึ่งให้ส่วนจีวรอย่างไรหนอ ฟึ่งให้ส่วนจีวรตามลำดับแก่ภิกษุผู้มา หรือฟึ่งให้ตามลำดับแก่ภิกษุผู้แก่พรรษา จึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ทรงอนุญาตว่า เราอนุญาตให้สมยอมส่วนที่บกพร่อง แล้วทำการจับสลาก

พระพุทธานุญาตน้ำย้อมเป็นต้น

ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายย้อมจีวรด้วยโคลมัยบ้าง ด้วยดินแดงบ้าง จีวรมีสีคล้ำ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เราอนุญาตน้ำย้อม ๖ อย่าง คือน้ำย้อมเกิดแต่รากหรือเถา ๑ น้ำย้อมเกิดแต่ต้นไม้ ๑ น้ำย้อมเกิดแต่เปลือกไม้ ๑ น้ำย้อมเกิดแต่ใบไม้ ๑ น้ำย้อมเกิดแต่ดอกไม้ ๑ น้ำย้อมเกิดแต่ผลไม้ ๑

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายย้อมจีวรด้วยน้ำย้อมที่เย็น จีวรมีกลิ่นสาบ ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เราอนุญาตหม้อย้อมขนาดเล็กเพื่อต้มน้ำย้อม

น้ำย้อมล้นหม้อ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ทรงอนุญาตว่า เราอนุญาตให้ผูกตะกร้อกันล้น

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายไม่รู้ว่าน้ำย้อมต้มสุกแล้วหรือยังไม่สุก จึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เราอนุญาตให้หยดหยาดน้ำลงในน้ำหรือหลังเล็บ

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายยกหม้อน้ำย้อมล้มลง หม้อก็ล้นไป หม้อแตก ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เราอนุญาตกระบวยตักน้ำย้อม อันเป็นภาชนะมีด้าม

๔๔ พรรษาของพระยุนทลดา

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายไม่มีภาชนะสำหรับย้อม จึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เรานุญาตอ่างสำหรับย้อม หม้อสำหรับย้อม

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายขยำจีวรในบาตรบ้าง ในถาดบ้าง จีวรขาด ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เรานุญาตรางสำหรับย้อม

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายตากจีวรบนพื้นดิน จีวรเปื้อนฝุ่น ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เรานุญาตเครื่องรองทำด้วยหญ้า

เครื่องรองทำด้วยหญ้าถูกปลวกกัด ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เรานุญาตราวจีวร สายระเดียง

ภิกษุทั้งหลายตากจีวรตอนกลาง น้ำย้อมหยดออกทั้ง ๒ ขาย ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เรานุญาตให้ผูกมุ่มจีวรไว้

มุ่มจีวรขำรุค ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ทรงอนุญาตว่า เรานุญาตด้ายผูกมุ่มจีวร

น้ำย้อมหยดออกชายเดียว ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เรานุญาตให้ย้อมจีวรพลิกกลับไปกลับมา แต่เมื่อน้ำยังหยดไม่ขาดสาย อย่าพลิกไป

สมัยต่อมา จีวรเป็นผ้าเนื้อแข็ง ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เรานุญาตให้จุ่มลงในน้ำ

สมัยต่อมา จีวรเป็นผ้ากระด้าง ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เรานุญาตให้ทุบด้วยฝ่ามือ

พระพุทธบัญญัติห้ามใช้จิวรที่ไม่ตัด

ก็โดยสมัยนั้นแล พระฉัพพัคคีย์ใช้จิวรที่ไม่ได้ตัด ใช้จิวรที่ย้อมน้ำฝาดมีสีเหมือนงาช้าง ประชาชนจึงพากันตีเตียนเพ่งโทษโทษพระศาสดา ภิภษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสห้ามว่า ภิภษุทั้งหลาย ภิภษุไม่พึงใช้จิวรที่มีได้ตัด รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ

พระพุทธบัญญัติให้แต่งจิวร

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ในพระนครราชคฤห์ตามพระพุทธาภิรมย์ แล้วเสด็จพระพุทธดำเนินไปทางทักษิณาคิริชนบท พระองค์ทอดพระเนตรเห็นนาของชาวมคธ ซึ่งเขาพูนดินขึ้นเป็นคันนาสี่เหลี่ยม พูนคันนายาวทั้งด้านยาวและด้านกว้าง พูนคันนาค้นในระหว่าง ๆ ด้วยคันนาสั้น ๆ พูนคันนาเชื่อมกันดังทาง ๔ แพร่ง ตามที่ซึ่งคันนากับคันนาผ่านตัดกัน ครั้งนั้นรับสั่งกับท่านพระอานนท์ว่า อานนท์ เธอเห็นนาของชาวมคธ ซึ่งเขาพูนดินขึ้นเป็นคันนาสี่เหลี่ยม พูนคันนายาวทั้งด้านยาวและด้านกว้าง พูนคันนาค้นในระหว่าง ๆ ด้วยคันนาสั้น ๆ พูนคันนาเชื่อมกันดังทาง ๔ แพร่ง ตามที่ซึ่งคันนากับคันนาผ่านตัดกันหรือไม่ พระอานนท์กราบทูลว่า เห็นตามพระพุทธดำรัส พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า เธอสามารถแต่งจิวรของภิภษุทั้งหลายให้มีรูปอย่างนั้นได้หรือไม่ พระอานนท์กราบทูลว่า สามารถ

ครั้งนั้น พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ทักษิณาคิริชนบทตามพระพุทธาภิรมย์ แล้วเสด็จกลับมายังพระนครราชคฤห์อีก ครั้งนั้นท่านพระอานนท์แต่งจิวรสำหรับภิภษุหลายรูป ครั้นแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้กราบทูลว่า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทอดพระเนตรจิวรที่ข้าพระพุทธเจ้าแต่งแล้ว

๔๔ พรรษาของพระยวฑฒณั

ตรัสสรรเสริญท่านพระอานนท์

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมมีกถา ในเพราะเหตุเป็นคำมูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อานนท์เป็นผู้ฉลาด อานนท์เป็นผู้เจ้าปัญญา อานนท์ได้ทราบซึ่งถึงเนื้อความแห่งถ้อยคำที่เรากล่าวย่อได้โดยกว้างขวาง อานนท์ทำผ้าชื้อกฐิกก็ได้ ทำผ้าชื้ออัทธมกฐิกก็ได้ ทำผ้าชื้อมณฑลิกก็ได้ ทำผ้าชื้ออัทธมณฑลิกก็ได้ ทำผ้าชื้อวิวัฏฏะก็ได้ ทำผ้าชื้ออนุวิวัฏฏะก็ได้ ทำผ้าชื้อคิเวยยกะก็ได้ ทำผ้าชื้อชังฆะยยกะก็ได้ และทำผ้าชื้อพาหันทะก็ได้ จีวรจักเป็นผ้าที่ตัดแล้ว เศร้าหมองด้วยศัสตรา สมด้วยสมณะ และพวกศัสตราไม่ต้องการ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตผ้าสังฆาฏิตัด ผ้าอุตุตราสงค์ตัด ผ้าอินตราวาสกตัด

เสด็จพระพุทธานินทางไกล^๑

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระนครราชคฤห์ตามพระพุทธานิรมย์ แล้วเสด็จพระพุทธานินทางไปทางนครเวสาลี พระองค์เสด็จพระพุทธานินทางไกลระหว่างพระนครราชคฤห์และระหว่างพระนครเวสาลีต่อกัน ได้ทอดพระเนตรเห็นภิกษุหลายรูปหอบผ้าพะรุงพะรัง บ้างก็ทูนห่อผ้าที่พับดั่งฟูกขึ้นบนศีรษะ บ้างก็แบกขึ้นบ่า บ้างก็กระเดียดไว้ที่สะเอว เดินมาอยู่ ครั้นแล้วได้ทรงดำริว่า โมฆบุรุษ (แปลว่า บุรุษเปล่า) เหล่านี้ เวียนมาเพื่อความมักมากในจีวรเร็วนัก เราพึงกันเขต ตั้งกฎในเรื่องผ้าแก่ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จพระพุทธานินผ่านระยะทางโดยลำดับ ถึงพระนครเวสาลี ทราบว่า^๒พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ โคตมกเจดีย์ เขตพระนครเวสาลีนั้น

ก็โดยสมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงผ้าจีวรผืนเดียว ประทับนั่งอยู่กลางแจ้งตอนกลางคืน ขณะน้ำค้างตก ในราตรีหมันตฤตูกำลังหนาว ตั้งอยู่ใน

๑. วิ. มหา. ๕/๑๕๐/๒๐๓.

๒. เล่ากันว่า.

ระหว่างเดือน ๓ กับเดือน ๔ ต่อกัน ความหนาวไม่ได้มีแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อปฐมยามผ่านไปแล้ว ความหนาวจึงได้มีแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงทรงห่มจีวรผืนที่ ๒ ความหนาวไม่ได้มีแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อมัชฌิมยามผ่านไปแล้ว ความหนาวจึงได้มีแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงทรงห่มจีวรผืนที่ ๓ ความหนาวไม่ได้มีแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อปัจฉิมยามผ่านไปแล้ว ขณะรุ่งอรุณแห่งราตรีอันเป็นเบื้องต้นแห่งความสดชื่น ความหนาวจึงได้มีแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงทรงห่มจีวรผืนที่ ๔ ความหนาวไม่ได้มีแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ได้ทรงพระดำริว่า กุลบุตรในพระธรรมวินัยนี้ ที่เป็นคนขี้หนาวกลัวต่อความหนาว อาจดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยผ้า ๓ ผืน ไฉนหนอเราจึงพึงกันเขตตั้งกฎในเรื่องผ้าแก่ภิกษุทั้งหลาย เราพึงอนุญาตผ้า ๓ ผืน

พระพุทธาอนุญาตไตรจีวร

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมิกถาในเพราะเหตุเป็นค้ำมูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราเดินทางไกลในระหว่างพระนครราชคฤห์และระหว่างพระนครเวสาลีต่อกัน ได้เห็นภิกษุหลายรูปในธรรมวินัยนี้หอบผ้าพะรุงพะรัง บ้างก็ทูนห่อผ้าที่พับดั่งพุกขึ้นบนศีรษะ บ้างก็แบกขึ้นบ่า บ้างก็กระเดียดไว้ที่สะเอว เดินมาอยู่ ครั้นแล้วเราได้ดำริว่า โมฆบุรุษ (แปลว่า บุรุษเปล่า) เหล่านี้ เวียนมาเพื่อความมักมากในจีวรเร็วนัก ไฉนหนอเราจักพึงกันเขต ตั้งกฎในเรื่องผ้าแก่ภิกษุทั้งหลาย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราครองผ้าผืนเดียว นั่งอยู่กลางแจ้ง ณ ตำบลนี้ ตอนกลางคืน ขณะน้ำค้างตก ในราตรีเหม็นตฤดูกำลังหนาว ตั้งอยู่ระหว่างเดือน ๓ กับเดือน ๔ ต่อกัน ความหนาวมิได้มีแก่เรา เมื่อปฐมยามผ่านไปแล้ว ความหนาวจึงได้มีแก่เรา เราจึงห่มจีวรผืนที่ ๒ ความหนาวมิได้มีแก่เรา เมื่อมัชฌิมยามผ่านไปแล้ว ความหนาวจึงได้มีแก่เรา เราจึงห่มจีวรผืนที่ ๓ ความหนาวมิได้มีแก่เรา เมื่อปัจฉิมยามผ่านไปแล้ว ขณะรุ่งอรุณแห่งราตรีอันเป็น

๔๔ พระราชของพระยวงศดิ

เบื้องต้นแห่งความสดชื่น ความหนาวจึงได้มีแก่เรา เราจึงห่มจีวรผืนที่ ๔ ความหนาวมิได้มีแก่เรา เรานั้นได้ดำริว่า กุลบุตรในพระธรรมวินัยนี้ที่เป็นคนชี้หนาวกลัวต่อความหนาว ก็อาจดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยผ้า ๓ ผืน ในหนอเราจะพึงกันเขต ตั้งกฎในเรื่องผ้าแก่ภิกษุทั้งหลาย เราจะพึงอนุญาตไตรจีวร ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตไตรจีวร คือผ้าสังฆาฏิ ๒ ชั้น ผ้าอุตตราสงค์ชั้นเดียว ผ้าอันตราวาสกชั้นเดียว

พระพุทธรูปบัญญัติอติเรกจีวร

ก็โดยสมัยนั้นแล พระฉัพพัคคีย์ทราบว่ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตไตรจีวร จึงใช้จีวรสำหรับหนึ่งสำหรับเข้าบ้าน สำหรับหนึ่งสำหรับอยู่ในอาราม สำหรับหนึ่งสำหรับลงสงรงน้ำ บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย ต่างก็เพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาวว่า ในนพระฉัพพัคคีย์จึงทรงอติเรกจีวรเล่า แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมมิกถาในเพราะเหตุเป็นค้ำมูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุไม่พึงทรงอติเรกจีวร รูปใดทรง พึงปรับอบัตตามธรรม

สมัยต่อมา อติเรกจีวรบังเกิดขึ้นแก่ท่านพระอาณนท์ และท่านประสงค์จะถวายจีวรนั้นแก่ท่านพระสารีบุตร แต่ท่านพระสารีบุตรอยู่ถึงเมืองสาเกต ท่านพระอาณนท์จึงได้มีความปริวิตกว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่า ภิกษุไม่พึงทรงอติเรกจีวร ก็อติเรกจีวรนี้บังเกิดแก่เรา และเราก็ใคร่จะถวายจีวรแก่ท่านพระสารีบุตร แต่ท่านอยู่ถึงเมืองสาเกต เราจักพึงปฏิบัติอย่างไรหนอ แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า ยังอีกนานเท่าไร สารีบุตรจักกลับมา ท่านพระอาณนท์กราบทูลว่า ยังอีก ๙ วันหรือ ๑๐ วัน

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมิกถาในเพราะเหตุเป็นค้ำมูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ทรงอดิเรกจีวรไว้ได้ ๑๐ วันเป็นอย่างยิ่ง

พระพุทธาอนุญาตให้วิกปอดิเรกจีวร

สมัยต่อมา อติเรกจีวรบังเกิดขึ้นแก่ภิกษุทั้งหลาย ขณะนั้นภิกษุทั้งหลาย ได้มีความปริวิตกว่า พวกเราจักพึงปฏิบัติในอดิเรกจีวรอย่างไรหนอ แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เราอนุญาตให้วิกปอดิเรกจีวร

พระพุทธาอนุญาตผ้าปะเป็นต้น

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ในพระนครเวสาลีตามพระพุทธานุสิริกรรม แล้วเสด็จพระพุทธดำเนินไปทางพระนครพาราณสี เสด็จพระพุทธดำเนินผ่านระยะทางโดยลำดับ ถึงพระนครพาราณสี ทราบว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ อสิปตนมฤคทายวัน เขตพระนครพาราณสีนั้น สมัยนั้นผ้าอันตราสกของพระภิกษुरुพหนึ่งชาติทะเล และท่านได้มีความปริวิตกว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตผ้า ๓ ผืน คือผ้าสังฆาฏิ ๒ ชั้น ผ้าอุตตราสงค์ชั้นเดียว ผ้าอันตราสกชั้นเดียว ก็ผ้าอันตราสกของเรานี้ชาติทะเล ฉะนั้นเราพึงตามผ้าปะ โดยรอบจักเป็น ๒ ชั้น ตรงกลางจักเป็นชั้นเดียว ดังนี้แล้วจึงได้ตามผ้าปะ พระพุทธเจ้าเสด็จดำเนินไปตามเสนาสนะ ได้ทอดพระเนตรเห็นภิกษูกำลังตามผ้าปะ ครั้นแล้วเสด็จเข้าไปใกล้ภิกษุนั้น ได้ตรัสถามว่า เธอกำลังทำอะไรอยู่ ภิกษุนั้นกราบทูลว่า กำลังปะผ้า พระพุทธเจ้าก็ตรัสว่า เป็นการชอบแท้ที่เธอตามผ้าปะ

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมิกถาในเพราะเหตุเป็นค้ำมูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตผ้าสังฆาฏิ ๒ ชั้น ผ้าอุตตราสงค์ชั้นเดียว ผ้าอันตราสกชั้นเดียวสำหรับ

๔๔ พระราชของพระยวงศดิ

ผ้าไหมมีกับปะไหม ผ้าสังฆาฏี ๔ ชั้น ผ้าอุตตราสงค์ ๒ ชั้น ผ้าอันตราสก ๒ ชั้นสำหรับผ้าที่เก็บไว้ล่วงฤดู พึ่งทำอุตสาหะในผ้าบังสกุลจนพอต้องการ หรือทำอุตสาหะในผ้าที่ตกจากร้านตลาด เราอนุญาตผ้าปะ การชุน รังคุม ลูกคุม การทำให้มัน

เรื่องนางวิสาขามิคารมาตา^๑

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ในพระนครพาราณสีตามพระพุทธานิรมย์ แล้วเสด็จพระพุทธานินไปทางพระนครสาวัตถี เสด็จพระพุทธานินผ่านระยะทางโดยลำดับ ถึงพระนครสาวัตถี ทราบว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ในพระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกคหบดี เขตพระนครสาวัตถีนั้น ครั้งนั้น นางวิสาขามิคารมาตาเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้วนั่งลง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจงให้นางผู้นั่งเรียบร้อยแล้วเห็นแจ้ง สมทานอาจหาญ ร่าเริงด้วยธรรมิกถา นางอันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง สมทานอาจหาญ ร่าเริงด้วยธรรมิกถาแล้ว จึงได้กราบทูลอาราธนาพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าพร้อมด้วยพระสงฆ์ จงทรงพระกรุณาโปรดรับภัตตาหารของหม่อมฉัน เพื่อเจริญบุญกุศลและปิติปราโมทย์ในวันพรุ่งนี้ด้วยเถิด พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับอาราธนาด้วยดุชณีภาพ ครั้นนางทราบการรับอาราธนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ลุกจากที่นั่ง ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ทำประทักษิณกลับไป ครั้นผ่านราตรีนั้นไป ฝนตั้งเค้าขึ้นในทวีปทั้ง ๔ ตกลงมาหาใหญ่

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ฝนตกในเชตวันฉันใด ตกในทวีปทั้ง ๔ ก็ฉันนั้น พวกเธอจงสรงสนานกายกันเถิด เพราะเป็นครั้งสุดท้ายที่ฝนหาใหญ่ตั้งเค้าขึ้นในทวีปทั้ง ๔ ภิกษุเหล่านั้นรับพระพุทธานุญาตแล้วพากันเปลื้องผ้าสรงสนานกายอยู่

๑. วิ. มหาวี. ๑/๑๕๓/๒๐๗.

ครั้งนั้น นางวิสาขามิคารมาตาสั่งให้ตักแต่งของเคี้ยวของบริโภคนอนประณีต แล้วสั่งทาสีว่า ไปเถิดแม่ เจ้าจงไปอาราม แล้วแจ้งภัตกาลว่า ถึงเวลาแล้ว ภัตตอาหารเสร็จแล้ว ทาสีทั้งหลายรับคำแล้วไปวัด ได้เห็นภิกษุเปลื้องผ้าสรองสนานกาย ครั้นแล้วเข้าใจผิดคิดว่า ในอารามไม่มีภิกษุ มีแต่พวกอาชีวกสรองสนานอยู่ จึงกลับไปบ้าน แจ้งความแก่นางวิสาขามิคารมาตาว่า ภิกษุไม่มีในอาราม มีแต่พวกอาชีวกสรองสนานกายอยู่ นางวิสาขามิคารมาตาเป็นสตรีฉลาด ฉียบแหลม มีปัญญา รู้ได้ทันทีว่า พระคุณเจ้าทั้งหลายคงพากันเปลื้องผ้าสรองสนานกายเป็นแน่ นางคนนี้เขลาจึงสำคัญว่า ไม่มีภิกษุในอาราม มีแต่พวกอาชีวกสรองสนานกายอยู่ จึงสั่งสาวใช้ว่า จงไปอาราม แล้วแจ้งภัตกาลว่า ถึงเวลาแล้ว ภัตตอาหารเสร็จแล้ว

ครั้นเวลาต่อมา ภิกษุเหล่านั้นทำตัวให้เย็น มีกายงาม ต่างถือจีวรเข้าไปสู่ที่อยู่ตามเดิม ทาสีนั้นไปถึงวัดไม่เห็นภิกษุทั้งหลาย จึงเข้าใจผิดคิดว่า ไม่มีภิกษุในอาราม อารามว่างเปล่า จึงกลับไปบ้าน แล้วแจ้งความนั้นแก่นางวิสาขามิคารมาตาว่า ไม่มีภิกษุในอาราม อารามว่างเปล่า นางวิสาขามิคารมาตา เป็นสตรีฉลาด ฉียบแหลม มีปัญญา รู้ได้ทันทีว่า พระคุณเจ้าทั้งหลายคงทำตัวให้เย็น มีกายงาม ต่างถือจีวรเข้าไปสู่ที่อยู่ตามเดิมเป็นแน่ นางคนนี้เขลา จึงสำคัญว่า ไม่มีภิกษุในอาราม อารามว่างเปล่า แล้วสั่งสาวใช้อีกว่า เจ้าจงไปอาราม แล้วแจ้งภัตกาลว่า ถึงเวลาแล้ว ภัตตอาหารเสร็จแล้ว

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า พวกเธอจงเตรียมบาตรจีวร ถึงเวลาภัตตอาหารแล้ว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระพุทธบัญญัติ

ครั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงครองอันตรวาสก ถือบาตรจีวรเสด็จหายไปในวัน มาปรากฏที่ซุ้มประตูบ้านนางวิสาขามิคารมาตา ดุจบุรุษมีกำลังเหยียดแขนที่คู้ หรือคู้แขนที่เหยียด ฉะนั้น พระองค์ประทับนั่งเหนือพุทธอาสน์ที่เขาปูลาดถวาย พร้อมด้วยพระสงฆ์ ขณะนั้นนางวิสาขามิคารมาตา กล่าวว่า ชาวเราผู้เจริญ นำอัครจรรยจริงหนอ ชาวเราผู้เจริญ ประหลาดจริงหนอ

๔๔ พระราชของพระยุดลดา

พระตถาคตชื่อว่ามีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก เพราะเมื่อห้วยน้ำไหลนองไปเพียงเข่าบ้าง เพียงสะเอวบ้าง เท้าหรือจิวรของภิกษุแม้รูปหนึ่งก็ไม่ได้เปียกน้ำตั้งนี้แล้ว ร่ำเริงเบิกบานใจ อังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ด้วยขาทนียโภชนียาหารอันประณีต ด้วยมือของตน ยังพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เสวยเสร็จแล้ว จนทรงนำพระหัตถ์ออกจากบาตร ให้ห้ามภัตรแล้วนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้กราบทูลแก่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า หม่อมฉันทูลขอพร ๘ ประการต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ตถาคตเลิกให้พรเสียแล้ว นางวิสาขากราบทูลว่า หม่อมฉันทูลขอประทานพรที่สมควรและไม่มีโทษ ตรัสว่า จงบอกมาเถิดวิสาขา นางวิสาขากราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า สำหรับพระสงฆ์ หม่อมฉันตั้งใจจะถวายผ้าวัสสิกสาฎกคือผ้าอาบน้ำฝน จักถวายภัตเพื่อพระอาคันตุกะ จักถวายภัตเพื่อพระที่เตรียมจะไป จักถวายภัตเพื่อพระอาพาธ จักถวายภัตเพื่อพระที่พยาบาลพระอาพาธ จักถวายเภสัชสำหรับพระอาพาธ จักถวายยาคุประจำ และสำหรับภิกษุณีสงฆ์ หม่อมฉันปรารถนาจักถวายอุทกสาฎก จนตลอดชีพ

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ก็เธอเห็นประโยชน์อะไรจึงขอพร ๘ ประการต่อตถาคต นางวิสาขากราบทูลว่า วันนี้หม่อมฉันสั่งทาสีว่า ไปเถิดแม่ทาสี เจ้าจงไปอารามแล้วบอกภัตกาลว่าภัตอาหารเสร็จแล้ว และนางทาสีก็ไปวัด ได้เห็นภิกษุทั้งหลายเปลื้องผ้าสรงสนานกายอยู่ เข้าใจผิดคิดว่าไม่มีภิกษุในอาราม มีแต่พวกอาชีวกสรงสนานกายอยู่ จึงกลับมาบ้าน แล้วรายงานแก่หม่อมฉันว่า ไม่มีภิกษุในอาราม มีแต่พวกอาชีวกสรงสนานกายอยู่ ความเปลือยกายไม่งาม น่าเกลียดน่าชัง หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารถนาจะถวายผ้าวัสสิกสาฎกคือผ้าอาบน้ำฝน แก่พระสงฆ์จนตลอดชีพ

อนึ่ง ข้ออื่นยังมีอีก พระอาคันตุกะไม่ชำนาญหนทาง ไม่รู้จักที่โคจร ย่อมเที่ยววิณฑบาตลำบาก ท่านฉันอาคันตุกภัตของหม่อมฉัน พอชำนาญหนทาง รู้จักที่โคจร จักเที่ยววิณฑบาตได้ไม่ลำบาก หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารถนาจะถวายอาคันตุกภัตแก่พระสงฆ์จนตลอดชีพ

อนึ่ง ข้ออื่นยังมีอีก พระผู้เตรียมตัวจะไป มัวแสวงหาภัตตาหารเพื่อตน อยู่ จักพลาดจากหมู่เกวียน หรือจักถึงสถานที่ ๆ ตนต้องการจะไปอยู่เมื่อพลบค่ำ จึงเดินทางลำบาก ท่านฉันคัมภีร์ภัตหรือภัตเพื่อภิกษุผู้ดำเนินทางไปของหม่อมฉัน แล้ว จักไม่พลาดจากหมู่เกวียน หรือถึงสถานที่ ๆ ตนต้องการจะไปอยู่ไม่พลบค่ำ จักเดินทางไม่ลำบาก หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารถนาจะถวาย คัมภีร์ภัตคือภัตสำหรับผู้เตรียมตัวไป แก่พระสงฆ์จนตลอดชีพ

อนึ่ง ข้ออื่นยังมีอีก เมื่อพระผู้อาหารไม่มีโภชนาหารอันเป็นสัปปายะ อาหารกำเรียบ หรือท่านจักถึงมรณภาพ เมื่อท่านฉันคิลานภัตของหม่อมฉัน อาหารจักทุเลา ท่านจักไม่ถึงมรณภาพ หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารถนาจะถวายคิลานภัตคือภัตสำหรับพระอาหาร แก่พระสงฆ์จนตลอดชีพ

อนึ่ง ข้ออื่นยังมีอีก พระผู้พยาบาลพระอาหาร มักแสวงหาภัตตาหาร เพื่อตน จักนำภัตตาหารไปถวายพระอาหารจนสาย ตนเองจะอดอาหาร ท่านได้ฉันคิลานุปัฏฐากภัตคือภัตสำหรับภิกษุผู้อุปัฏฐากภิกษุใช้ ของหม่อมฉันแล้ว จักนำภัตตาหารไปถวายพระอาหารตามเวลา ตนเองก็จักไม่อดอาหาร หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารถนาจะถวายคิลานุปัฏฐากภัตคือภัตสำหรับภิกษุผู้อุปัฏฐากพระใช้ แก่พระสงฆ์จนตลอดชีพ

อนึ่ง ข้ออื่นยังมีอีก เมื่อพระอาหารไม่ได้เภสัชอันเป็นสัปปายะ อาหารจักกำเรียบ หรือจักถึงมรณภาพ เมื่อท่านฉันคิลานเภสัชคือยาแก้ไข้ ของหม่อมฉันแล้ว อาหารจักทุเลา ท่านจักไม่มรณภาพ หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารถนาจะถวายคิลานเภสัชคือยาแก้ไข้ แก่พระสงฆ์จนตลอดชีพ

อนึ่ง ข้ออื่นยังมีอีก พระองค์ทรงเห็นอานิสงส์ ๑๐ ประการ ได้ทรงอนุญาต ยาคุไว้แล้ว ที่เมืองอันธกวินทะ หม่อมฉันเห็นอานิสงส์ตามที่พระองค์ตรัสไว้ จึงปรารถนาจะถวายยาคุแก่พระสงฆ์จนตลอดชีพ

ภิกษุณีทั้งหลายเปลื้องกายอาบน้ำร่วมทำกับหญิงแพศยา ณ แม่น้ำอจิรวดี

๔๔ พระราชของพระยพทธเจ้า

หญิงแพศยาเหล่านั้นได้พากันเย้ยหยันภิกษุณีว่า พวกท่านกำลังสาว ประพฤติพรหมจรรย์ได้ประโยชน์อะไร ควรบริโภคนกามไม่ใช่หรือ ประพฤติพรหมจรรย์ต่อเมื่อแก่เฒ่า ดังนั้นจึงเป็นอันพวกท่านยึดส่วนทั้ง ๒ ไว้ได้ ภิกษุณีเหล่านั้นถูกหญิงแพศยาเหล่านั้นเย้ยหยันอยู่ ได้เป็นผู้ก่อ ความเปลือยกายของมาตุคามไม่มามนำเกลียด น่าชัง หม่อมฉันเห็นอำนาจประโยชน์นี้ จึงปรารถนาจะถวายผ้าอุทกสาฎกแก่ภิกษุณีสงฆ์จนตลอดชีพ

พระพุทเจ้าตรัสว่า ก็เธอเห็นอนิสงส์อะไร จึงขอพร ๘ ประการต่อตถาคต นางวิสาขากราบทูลว่า ภิกษุทั้งหลายในธรรมวินัยนี้ จำพรรษาในทิศทั้งหลายแล้ว จักมาพระนครสาวัดดีเพื่อเฝ้าพระองค์ แล้วจักทูลถามว่า ภิกษุมีชื่อนี้ถึงมรณภาพแล้ว ท่านมีคติอย่างไร มีภพหน้าอย่างไร พระองค์จะทรงพยากรณ์ภิกษุเหล่านั้นในโสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล หรืออรรหัตตผล หม่อมฉันจักเข้าไปหาภิกษุพวกนั้น แล้วเรียนถามว่า พระคุณเจ้ารูปนั้นเคยมาพระนครสาวัดดีไหมเจ้าข้า ถ้าท่านเหล่านั้นจะตอบแก่หม่อมฉันว่า ภิกษุนั้นเคยมาพระนครสาวัดดี หม่อมฉันจักถึงความตกลงใจในการมาของพระคุณเจ้ารูปนั้นว่า พระคุณเจ้ารูปนั้นคงใช้สอยผ้าวัสสิกสาฎกคือผ้าอาบน้ำฝน คงฉันอาคันตุกภัตคือภัตสำหรับพระที่เป็นอาคันตุกะจรมา คมิกภัตคือภัตสำหรับผู้เตรียมจะเดินทางไป คิลานภัตคือภัตสำหรับภิกษุไข้ คิลานุปัฏฐากภัตคือภัตสำหรับผู้เป็นอุปัฏฐากพระไข้ คิลานเภสัช ยาแก้ไข้ หรือยาคุประจำเป็นแน่ เมื่อหม่อมฉันระลึกถึงกุศลนั้นอยู่ ความปลื้มใจจักบังเกิด เมื่อหม่อมฉันปลื้มใจแล้ว ความอิมใจจักบังเกิด เมื่อมีใจอิมเอิบแล้ว กายจักสงบ เมื่อมีกายสงบแล้ว จักเสวยสุข เมื่อมีความสุขจิตจักตั้งมั่น เป็นอันหม่อมฉันได้อบรมอินทรีย์ อบรมผละ อบรมโพชฌงค์นั้น หม่อมฉันเห็นอนิสงส์นี้ จึงขอประทานพร ๘ ประการต่อพระองค์ พระพุทเจ้าตรัสว่า ดีละๆ วิสาขา ดีแท้ วิสาขา เธอเห็นอนิสงส์นี้ จึงขอพร ๘ ประการต่อตถาคต เราอนุญาตพร ๘ ประการต่อเธอ

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุโมทนนานางวิสาขามิคารมาตาด้วยคาถาเหล่านี้ ว่าดังนี้

สตรีใดให้ข้าวและน้ำ มีใจเบิกบานแล้ว สมบูรณ์ด้วยศีล เป็นสาวิกาของ พระสุคต ครองจำความตระหนี่แล้ว บริจาคทานอันเป็นเหตุแห่งสวรรค์ เป็น เครื่องบรรเทาความโศก นำมาซึ่งความสุข สตรีนั้นอาศัยมรรคปฏิบัติ ปราศจาก ฐลี ไม่มีกิเลสเครื่องยั่วใจ ย่อมได้กำลังและอายุเป็นทิพย์ สตรีผู้ประสงค์บุญนั้น เป็นคนมีสุข สมบูรณ์ด้วยอนามัย ย่อมปลื้มใจในสวรรค์สิ้นกาลนาน

พระพุทธาอนุญาตผ้าวัสสิกสาฎกเป็นต้น

ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุโมทนนางวิสาขามีการมาตาด้วยพระ คาถาเหล่านี้แล้ว เสด็จลุกจากที่ประทับกลับไป ครั้นแล้วทรงทำธรรมีกถา ใน เพราะเหตุเป็นคำมูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เราอนุญาตผ้าวัสสิกสาฎกคือผ้าอาบน้ำฝน อาคันตุกภัตคือภัตอาหารสำหรับพระ ที่เป็นอาคันตุกะจรมา คมิกภัตคือภัตอาหารสำหรับพระที่เตรียมจะไป คิลานภัต คือภัตสำหรับภิกษุไข้ คิลานุปัฏฐากภัตคือภัตสำหรับพระอุปัฏฐากภิกษุไข้ คิลานเภสัชคือยาสำหรับแก้ไข ยาคุประจำ อนุญาตผ้าอุทกสาฎกคือผ้าอาบน้ำ สำหรับภิกษุณีสงฆ์

ผ้าป่า

ในพระพุทธศาสนาดังแต่ครั้งพุทธกาล เมื่อบวชแล้วก็ดำรงชีวิตอยู่ด้วย นิสสัย๔ อันได้แก่

- ปณฺฑิตยาโลปโกชน** คำข้าวคือภัตอาหารที่ได้มาด้วยกำลังของปลีแข้งอัน ได้แก่การเที่ยวบิณฑบาต
- ปัสสูกุลจีวร** นุ่งห่มผ้าบังสุกุลคือผ้าเก่าที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้าเป็นต้น
- รุกขมูลเสนาสน** มีเสนาสนะนั่งนอนอยู่ตามโคนไม้
- ปุตฺติมุตตเภสชช** ยาดองด้วยน้ำมูตรเนา

๔๔ พรรษาของพระอัญญาโกณฑัญญะ

นี่เป็นนิสสัย เครื่องอาศัยของผู้เข้ามาขอบวช เช่นเมื่อบวชเสร็จ พระอุปัชฌาย์ก็จะบอกให้รู้จักนิสสัย เครื่องอาศัยของบรรพชิต ๔ ประการนี้ พร้อมทั้งอภิญญาก็คือกิจที่ไม่ควรกระทำ ๔ ประการ ซึ่งเมื่อล่วงละเมิดเข้า ก็จะทำให้ขาดจากความเป็นภิกษุ รวมเป็นอนุสาสน์ ๘ ข้อที่พระอุปัชฌาย์ได้บอกตั้งแต่เมื่อบวชเสร็จ

ผ้าป่านี้ก็คือน้ำบึงสกุลนี้เอง คำว่า บึงสกุล นั้นแปลว่า เป็อนฝุ่น คือเป็อนธุลีละอองและสิ่งสกปรกต่าง ๆ โดยเป็นผ้าที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า โดยตรงคือเป็นผ้าห่อศพ ที่เมื่อเผาศพก็เปลื้องผ้าที่ห่อออกบ้าง เผาไปบ้าง แม้จะเปลื้องผ้าที่ห่อศพออกแล้ว ก็คงทิ้งไว้ในป่าช้านั้น ไม่มีใครต้องการ หรือว่าผ้าเก่าที่เขาทิ้งไว้ในกองขยะหรือในร้านตลาด แม้ในที่ใดที่หนึ่งซึ่งเป็นผ้าเก่า ผ้าคลุกฝุ่นเป็อนฝุ่น และทั้งหมดนี้เรียกว่า ผ้าบึงสกุล และโดยเฉพาะผ้าที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า เคยเป็นผ้าห่อศพเป็นต้น หรือแม้ว่าเขาทิ้งไว้ในป่าทั่วไป ก็เรียกว่า ผ้าป่า มีที่มาของคำว่า ผ้าป่า ดังนี้

ผ้าป่าคือผ้าบึงสกุลดังกล่าวนี้ ภิกษุพร้อมทั้งสามเณรในพระพุทธศาสนา จะกล่าวว่าพร้อมทั้งนางภิกษุณี นางสิกขมานา สามเณรได้ด้วยก็ได้ ได้เก็บเอามาสัก ตัด เย็บเป็นจีวร เป็นผ้านุ่มผ้าห่ม ผ้าสังฆาฏิตลอดมา มีกล่าวไว้ว่า หมอชีวกโกมารภักจก็ได้เป็นผู้กราบทูลพระพุทธเจ้าขอประทานพร พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระตถาคตทรงล่วงพรแล้ว หมอชีวกโกมารภักจจึงกราบทูลว่า จะขอประทานพรที่สมควร ขอให้ทรงฟัง พระพุทธเจ้าก็ประทานอนุญาตให้หมอชีวกโกมารภักจกราบทูลขอ หมอชีวกโกมารภักจก็กราบทูลขออนุญาตให้พระสงฆ์รับคหบดีจีวร คือผ้าที่คฤหบดีถวาย พระองค์ก็ตรัสอนุญาต เพราะฉะนั้น ตั้งแต่นั้นมาพระจึงรับผ้าที่ทายกทายิกาถวายได้ เป็นผ้าใหม่ที่เป็นผ้าผืน ๆ ก็ตาม หรือเย็บย้อมมาแล้วก็ตาม ท่านพระอาจารย์ผู้เรียบเรียงคำอธิบายได้กล่าวไว้ว่า พระองค์ทรงอนุญาตให้รับผ้าที่เขาถวายได้ นับแต่ตรัสรู้มาก็เป็นเวลา ๒๐ ปี ก็หมายความว่าตั้งแต่เมื่อตรัสรู้มา ๒๐ ปี พระภิกษุสงฆ์ก็ใช้ผ้าบึงสกุลดังกล่าว หรือผ้าป่าดังกล่าวเรื่อยมา จึงมาเริ่มรับผ้าที่เขาถวายเป็นผ้าใหม่ เมื่อตรัสรู้แล้วได้ ๒๐ ปี

ตามที่เล่ามานี้ เป็นที่มาของคำว่า ผ้าป่า โดยแท้จริง แต่ก็มีกล่าวกันว่า แม้ในสมัยหลังต่อมา ก็ยังมีพระที่ถือธุดงค์วัตรใช้ผ้าบังสุกุล คือเก็บผ้าที่เขาทิ้งไว้ในป่าดังกล่าว มาทำเป็นผ้านุ่งห่ม อันจัดเป็นธุดงค์วัตรข้อหนึ่ง ในปัจจุบันนี้ ก็ได้มีผู้มีจิตศรัทธาต้องการที่จะถวายผ้าแก่พระ แต่พระที่ถือผ้าบังสุกุลเป็นธุดงค์วัตรไม่รับ จึงได้นำผ้าไปวางทิ้งไว้ในป่า กระจายเป็นทางที่ท่านจะได้เดินผ่าน ในขณะที่เดินออกบิณฑบาตเป็นต้น เมื่อพระที่ถือธุดงค์วัตรข้อถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตรนี้ ไปพบผ้าที่เขาทิ้งไว้ดังกล่าว ก็นำเอามาทำเป็นผ้านุ่งห่ม ก็อาจจะทิ้งไว้ในป่านั้นเป็นผ้าผืนๆ เช่นเป็นผ้าเก่าผืนๆบ้าง เป็นจีวรสำเร็จ เช่นเป็นไตรจีวรบ้าง ดังนี้ก็เป็นผ้าป่าได้ และเมื่อเอาไปวางทิ้งไว้ ก็ย่อมจะต้องเปื้อนฝุ่น เปื้อนธุลีละอองบ้าง ไม่มากก็น้อย ก็ถือเป็นผ้าบังสุกุลได้ แม้ในระยะเวลา ๒๐ ปีในครั้งพุทธกาล ก่อนที่จะทรงอนุญาตให้รับผ้าที่เขาถวาย ก็อาจจะมีเรื่องดังกล่าวนี้บ้างก็ได้ คือมีผู้มีศรัทธานำผ้าไปทิ้งไว้ในทางที่พระผ่าน เพื่อที่ท่านจะได้เก็บเอามาทำเป็นผ้านุ่งห่ม ในบัดนี้ก็ยังใช้คำว่า บังสุกุล เกี่ยวกับศพแล้วนิมนต์พระไปบังสุกุล โดยโยงสายสิญจน์จากโลงศพ มายังผ้าภูเขาโยง แล้วก็ทอดผ้า วางผ้าลงบนผ้าภูเขาโยง ให้พระชกบังสุกุล แม้ในโอกาสเผาศพ ก็นำผ้าไปทอดไว้บนเมรุ ในที่ใกล้กับโลงศพ หรือบนโลงศพ แล้วนิมนต์พระบังสุกุล ก็เรียกว่า “ชกมหาบังสุกุล” เป็นบังสุกุลใหญ่ เพราะว่าใกล้กับศพมาก เช่นทอดไว้บนโลงศพหรือใกล้โลงศพที่สุด ก็เป็นธรรมเนียมที่ติดมาจากนิสัยยั้งของผ้านุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตรดังกล่าวมาข้างต้น

ในบัดนี้ ก็เพียงแต่นำเอาคำว่า ผ้าป่า มาใช้ในการบริจาคทาน และในวิธิตถายทาน ก็มีคำถวายสงฆ์ เพราะฉะนั้น จึงเป็นผ้าที่ถวายสงฆ์ นับเป็นผ้าที่มีผู้ถวายหรือนับเป็นผ้าที่เป็นคหบดีจีวรนั่นเอง และเมื่อถวายสงฆ์ก็เป็นของสงฆ์ ซึ่งสงฆ์ก็จะได้นำไปแจกกันตามพระวินัย และเมื่อเป็นผ้าป่าจริงๆ หรือว่าเป็นผ้าป่าที่มีผู้มีศรัทธานำเอาไปทิ้งไว้ในป่า หรือแม้ว่าไปวางไว้ตามโคนไม้ที่พระจะผ่าน ไม่มีการถวาย พระที่ไปพบเข้าก็ชกเอาเอง จึงได้มีคำชกผ้าป่าที่ผูกเอาไว้ว่า **อิมํ จีวรํ จีวรํ อสฺสามิกํ** ไม่มีเจ้าของ **มยฺหํ ปาปฺณาตุ** จงถึงแก่เรา ดังนี้ หรือว่าจงถึงแก่ข้าพเจ้า จงถึงแก่อาตมา ก็ชกคือเก็บเอาไป แม้การชกผ้า

๔๔ พระราชของพระยวฑฒณโฒ

บั้งสุกุลหรือมหาบั้งสุกุลอันเนื่องกับศพ ก็ไม่มีคำถวาย พระก็ชักผ้าเหล่านี้ แต่ว่ามีคำสวดต่างออกไปว่า

อนิจจา วต สงขารธา	สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ
อุปปาทวยธมฺมิโน	มีความเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา
อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ	เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป
เตสํ รูปสโม สุโข	ความสงบระงับแห่งสังขารเหล่านั้นเป็นเหตุให้เกิดสุข ดังนี้

แต่ว่าธรรมเนียมทอดผ้าป่าการกุศลสามัคคี ก็เป็นอีกธรรมเนียมหนึ่ง ซึ่งมีการถวาย ก็ถือเป็นคนหบดีจิวร เมื่อถวายเป็นของสงฆ์ก็ตกเป็นของสงฆ์ ก็เป็นเรื่องที่ภิกษุจะนำไปเป็นของสงฆ์ แจกกันต่อไป แต่ทั้งหมดนี้ก็ชื่อว่าเป็นการบริจาคทานอันเป็นบุญข้อหนึ่ง และในพิธีการบำเพ็ญกุศลก็จะมีการสมทานศีล มีการขอสละและขอศีล พระก็ให้สละคณณ์และให้ศีล ก็ทำให้ได้บุญอันสำเร็จจากศีลอีกข้อหนึ่ง และเมื่อมีการอบรม จะเป็นเทศน์ก็ตาม เป็นการกล่าวอบรมก็ตามด้วยธรรม ก็ทำให้เกิดบุญอีกประการหนึ่ง เป็นภาวนามัยบุญ บุญสำเร็จด้วยภาวนา คือความอบรมจิตใจให้สงบเป็นสมาธิ และอบรมปัญญา เพราะฉะนั้นจึงชื่อว่าเป็นการมาทำบุญ และสำเร็จด้วยทานบ้าง สำเร็จด้วยศีลบ้าง สำเร็จด้วยภาวนาบ้าง ย่อมให้เกิดอานิสงส์ผลเป็นความสุข ดังพระพุทธรภาษิตที่ตรัสไว้ว่า

สุขํ ปุญฺญสฺส อจฺจโย ความสร้างสมบุญเป็นเหตุให้เกิดสุข ดังนี้

พระนอนหลับลืมสติ*

ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายฉันโภชนาหารอันประณีตแล้ว นอนหลับลืมสติไม่รู้สีกตัว เมื่อภิกษุเหล่านั้นนอนหลับลืมสติไม่รู้สีกตัว น้ำอสุจิเคลื่อนเพราะความฝัน เสนาสนะเปราะเปื้อนน้ำอสุจิ ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้ามีท่าน

พระอานนท์เป็นปัจฉาสมณะ เสด็จพุทธดำเนินไปตามเสนาสนะ ได้ทอดพระเนตรเห็นเสนาสนะเปราะอะเปื่อนน้ำอสุจิ ครั้นแล้วรับสั่งถามท่านพระอานนท์ว่า เสนาสนะนั้นเปราะอะเปื่อนอะไร ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า เดียวนี้ภิกษุทั้งหลายฉันโภชนาหารอันประณีตแล้ว นอนหลับลืมสติไม่รู้สีกตัว เมื่อภิกษุเหล่านั้นนอนหลับลืมสติไม่รู้สีกตัว น้ำอสุจิเคลื่อนเพราะความฝัน เสนาสนะนั้นนั้นจึงเปราะอะเปื่อน พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ข้อที่กล่าวมานี้ย่อมเป็นอย่างนั้น ความจริงเมื่อภิกษุเหล่านั้นนอนหลับลืมสติไม่รู้สีกตัว น้ำอสุจิจึงเคลื่อนเพราะความฝัน ภิกษุเหล่าใดนอนหลับมีสติตั้งมั่นรู้สีกตัว น้ำอสุจิของภิกษุเหล่านั้นไม่เคลื่อน อนึ่ง น้ำอสุจิของภิกษุปุถุชนผู้ปราศจากความกำหนัดในกามก็ไม่เคลื่อน ข้อที่น้ำอสุจิของพระอรหันต์จะพึงเคลื่อนนั้น ไม่ใช่ฐานะ ไม่ใช่โอกาส

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมิกถาในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย วันนี้เรามีอานนท์เป็นปัจฉาสมณะ เทียวเดินไปตามเสนาสนะ ได้เห็นเสนาสนะเปราะอะเปื่อนด้วยน้ำอสุจิ จึงถามอานนท์ว่า เสนาสนะนั้นเปราะอะเปื่อนอะไร อานนท์ชี้แจงว่า เดียวนี้ภิกษุทั้งหลายฉันโภชนาหารอันประณีตแล้ว นอนหลับลืมสติไม่รู้สีกตัว เมื่อภิกษุเหล่านั้นนอนหลับลืมสติไม่รู้สีกตัว น้ำอสุจิเคลื่อนเพราะความฝัน เสนาสนะนั้นนั้นจึงเปราะอะเปื่อน เราได้กล่าวรับรองว่า ข้อที่กล่าวมานั้นย่อมเป็นอย่างนั้น ความจริงเมื่อภิกษุเหล่านั้นนอนหลับลืมสติไม่รู้สีกตัว น้ำอสุจิเคลื่อนเพราะความฝัน ภิกษุเหล่าใดนอนหลับมีสติตั้งมั่นรู้สีกตัว น้ำอสุจิของภิกษุเหล่านั้นไม่เคลื่อน อนึ่ง น้ำอสุจิของภิกษุปุถุชนผู้ปราศจากความกำหนัดในกามก็ไม่เคลื่อน ข้อที่น้ำอสุจิของพระอรหันต์จะพึงเคลื่อนนั้น ไม่ใช่ฐานะ ไม่ใช่โอกาส

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุที่นอนหลับลืมสติไม่รู้สีกตัว มีโทษ ๕ ประการนี้ คือหลับเป็นทุกข์ ๑ ตื่นเป็นทุกข์ ๑ เห็นความฝันอันลามก ๑ เทพดาไม่รักษา ๑ อสุจิเคลื่อน ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุที่นอนหลับลืมสติไม่รู้สีกตัว มีโทษ ๕ ประการนี้แล

๔๔ พระราชของพระยวงษณัฎฐ์

ดุก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุที่นอนหลับมีสติตั้งมั่นรู้สึกตัว มีคุณ ๕ ประการนี้ คือหลับเป็นสุข ๑ ตื่นเป็นสุข ๑ ไม่เห็นความฝันอันลามก ๑ เทพดาร์รักษา ๑ อสุจิไม่เคลื่อน ๑ ดุก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุที่นอนหลับมีสติตั้งมั่นรู้สึกตัว มีคุณ ๕ ประการนี้แล

พระพุทธานุญาตผ่านีสีทนะ

ดุก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตผ่านีสีทนะคือผ้าปูนั่ง เพื่อรักษากาย รักษาจิวร รักษาเสนาสนะ

พระพุทธานุญาตผ้าปัจฉัตถระ

สมัยต่อมา ผ่านีสีทนะเล็กเกินไป ป้องกันเสนาสนะได้ไม่หมด ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า ดุก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุต้องการผ้าปูนอนใหญ่เพียงใด เราอนุญาตให้ทำผ้าปูนอนใหญ่เพียงนั้น

พระพุทธานุญาตผ้าปิดฝั

ก็โดยสมัยนั้นแล ท่านพระเวฬุฐิสัสสะ พระอุปัชฌายะของท่านพระอานนท์ อาพาธเป็นโรคฝีดาษหรืออีสุกอีใส ผ่านุ่นผ้าห่มกรังอยู่ที่ตัวเพราะน้ำหนองของโรค นั้น ภิกษุทั้งหลายเอาน้ำซุบ ๆ ผ้าเหล่านั้น แล้วค่อย ๆ ดึงออกมา ขณะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จพระพุทธดำเนินไปตามเสนาสนะ ทอดพระเนตรเห็นภิกษุเหล่านั้นกำลังเอาน้ำซุบ ๆ ผ้าเหล่านั้น แล้วค่อย ๆ ดึงออกมา ครั้นแล้วจึงเสด็จพระพุทธดำเนินเข้าไปทางภิกษุเหล่านั้น ได้ตรัสว่า ภิกษุรูปนี้อาพาธเป็นโรคอะไร ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ท่านรูปนี้อาพาธเป็นโรคฝีดาษหรืออีสุกอีใส ผ้ากรังอยู่ที่ตัวเพราะน้ำหนอง พวกข้าพระพุทธเจ้าเอาน้ำซุบ ๆ ผ้าเหล่านั้น แล้วค่อย ๆ

ดึงออกไป

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมิกถาในเพราะเหตุเป็นคำมูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า เราอนุญาตผ้าปิดฝีแก้ ภิษุที่อาพาธเป็นฝีก็ดี เป็นพุพองก็ดี เป็นสิวกก็ดี เป็นโรคฝีดาษหรืออัสสุกอีสกก็ดี

พระพุทธานุญาตผ้าเช็ดหน้าผ้าเช็ดปาก

ครั้งนั้น นางวิสาขาไมคารมาตาทือผ้าเช็ดหน้าผ้าเช็ดปากเข้าไปในพุท-
สำนัก ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้กราบทูล
คำนี้แก่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงพระกรุณาโปรดรับ
ผ้าเช็ดหน้าผ้าเช็ดปากของหม่อมฉัน ซึ่งจะเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่หม่อมฉัน
ตลอดกาลนานด้วยเถิด

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับผ้าเช็ดหน้าผ้าเช็ดปาก ครั้นแล้วได้ทรงชี้แจง
ให้นางวิสาขาไมคารมาตาเห็นแจ้ง สมทาน อัจฉาญ ร่ำเรียงด้วยธรรมิกถาแล้ว
ครั้นนางวิสาขาไมคารมาตาอันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงชี้แจงให้เห็นแจ้ง สมทาน
อัจฉาญ ร่ำเรียงด้วยธรรมิกถาแล้ว ลุกจากที่นั่งถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า
ทำประทักษิณกลับไป

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมิกถาในเพราะเหตุเป็นคำมูลนั้น
ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า เราอนุญาตผ้าเช็ดหน้า
ผ้าเช็ดปาก

องค์ของการถือวิสาสะ ๕ ประการ

ก็โดยสมัยนั้นแล เจ้าโรหะ มัลลกะษัตริย์ เป็นพระสหายของท่านพระอานนท์
ได้ฝากผ้าไหมพัสเตอร์ผืนเก่าๆ ไว้กับท่านพระอานนท์ และท่านพระอานนท์ก็มี
ความต้องการด้วยผ้าไหมพัสเตอร์ผืนเก่าๆ ภิษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระ

๔๔ พระราชของพระยูทถ์ฉำ

ผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า ให้ถือวิสาสะแก่บุคคลผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ คือเคยเห็นกันมา ๑ เคยคบกันมา ๑ เคยบอกอนุญาตกันไว้ ๑ เขายังมีชีวิตอยู่ ๑ รู้ว่าเมื่อเราถือเอาแล้ว เขาจักพอใจ ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถือวิสาสะแก่บุคคลที่ประกอบด้วยองค์ ๕ เหล่านี้

พระพุทธานุญาตผ้าบริวาร

ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายมีไตรจีวรบริบูรณ์ แต่ยังต้องการผ้ากรองน้ำบ้าง ถุงบ้าง จึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตผ้าบริวาร

พระพุทธานุญาตผ้าที่ต้องอธิษฐานและวิกัป

ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายได้มีความปริวิตกว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตไตรจีวรบ้าง ผ้าอาบน้ำฝนบ้าง ผ้าปูนั่งบ้าง ผ้าปูนอนบ้าง ผ้าปิดฝีบ้าง ผ้าเช็ดหน้าบ้าง ผ้าเช็ดปากบ้าง ผ้าบริวารบ้าง ผ้าทั้งหมดนั้นต้องอธิษฐานหรือวิกัปหนอ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า ผ้าไตรจีวรเราอนุญาตให้อธิษฐาน ไม่ใช่ให้วิกัป ผ้าวัสสิกสาฎกให้อธิษฐานตลอด ๔ เดือนแห่งฤดูฝน พ้นจากนั้นให้วิกัป ผ้าสีทันนะให้อธิษฐาน ไม่ใช่ให้วิกัป ผ้าปัจจัตถณะให้อธิษฐาน ไม่ใช่ให้วิกัป ผ้าปิดฝีให้อธิษฐานตลอดเวลาที่อาพาธ พ้นจากนั้นให้วิกัป ผ้าเช็ดหน้าผ้าเช็ดปากให้อธิษฐาน ไม่ใช่ให้วิกัป ผ้าบริวารให้อธิษฐาน ไม่ใช่ให้วิกัป

ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายได้มีความสงสัยว่า ผ้าขนาดเล็กเพียงเท่าไรหนอต้องวิกัป จึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า ผ้าขนาดเล็ก ยาว ๘ นิ้ว กว้าง ๔ นิ้ว โดยนิ้วพระสุคต เราอนุญาตให้วิกัป

สมัยต่อมา ผ้าอุตตราสงค์ที่ทำด้วยผ้าบังสุกุลของท่านพระมหากัสสปะ

เป็นของหนัก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เราอนุญาตให้ทำการเย็บด้วยด้าย

มুমสังฆาฏิไม่เสมอกัน ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เราอนุญาตให้เจียนมุมที่ไม่เสมอออกเสีย

ด้ายลู่ยอก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เราอนุญาตให้ติดผ้าอนุวาด ผ้าหุ้มขอบ

แผ่นผ้าสังฆาฏิลู่ยอก ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เราอนุญาตให้เย็บตะเข็บตั้งตาหมากรุก

พระพุทธานุญาตผ้าที่ตัดและไม่ตัด

ก็โดยสมัยนั้นแล เมื่อสงฆ์กำลังทำจีวรให้ภิกษุรูปหนึ่ง ผ้าตัดทั้งหมดไม่พอ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เราอนุญาตผ้าที่ต้องตัด ๒ ผืน ไม่ต้องตัด ๑ ผืน

ผ้าต้องตัด ๒ ผืน ไม่ต้องตัดผืนหนึ่ง ผ้าก็ยังไม่พอ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เราอนุญาตผ้า ๒ ผืน ไม่ต้องตัด ผืนหนึ่งต้องตัด

ผ้า ๒ ผืนไม่ต้องตัด ผืนหนึ่งต้องตัด ผ้าก็ยังไม่พอ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เราอนุญาตให้เพิ่มผ้าเพลาะ แต่ผ้าทุกผืนที่ไม่ได้ตัด ภิกษุไม่พึงใช้ รูปใดใช้ ต้องอาบัติทุกกฏ

พระให้ผ้าแก่โยมมารดาบิดาได้

ก็โดยสมัยนั้นแล ผ้าเกิดขึ้นแก่ภิกษุรูปหนึ่งหลายผืน และท่านปรารถนาจะให้ผ้านั้นแก่โยมมารดาบิดา ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เมื่อภิกษุให้ด้วยรู้ว่ามีมารดาบิดา เราจะพึงว่าอะไร

๔๔ พรรษาของพระยวงศดา

เราอนุญาตให้สละแกมมารดาบิดา แต่ภิกษุไม่พึงทำศรัทธาไทยให้ตกไป รูปใด
ทำให้ตกไป ต้องอาบัติทุกกฏ

พระพุทธรูปบัญญัติห้ามครองผ้า ๒ ผืนเข้าบ้าน

ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งเก็บสังฆาฏิไว้ในวิหารอันธวัณ แล้วครอง
ผ้าอุตตราสงค์กับผ้าอันตราสกเข้าบ้านบิณฑบาต คนร้ายขโมยผ้าสังฆาฏินั้นไป
ภิกษุจึงใช้ผ้าเก่า ครองจีวรคร่ำคร่า ภิกษุทั้งหลายพูดอย่างนี้ว่า เพราะเหตุไร
จึงใช้ผ้าเก่า ครองจีวรคร่ำคร่าเล่า ภิกษุนั้นตอบว่า ผมเก็บผ้าสังฆาฏิไว้ในวิหาร
อันธวัณนี้ แล้วครองอุตตราสงค์กับผ้าอันตราสกเข้าบ้านเพื่อบิณฑบาต คนร้าย
ขโมยผ้าสังฆาฏินั้นไป เพราะเหตุนั้นผมจึงใช้ผ้าเก่า ครองจีวรคร่ำคร่า ภิกษุ
ทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสห้ามว่า ภิกษุมีแต่
ผ้าอุตตราสงค์กับผ้าอันตราสกไม่พึงเข้าบ้าน รูปใดเข้าไป ต้องอาบัติทุกกฏ

สมัยต่อมา ท่านพระอานนท์ลืมนสติ ครองแต่ผ้าอุตตราสงค์กับผ้าอันตราสก
เข้าบ้านเพื่อบิณฑบาต ภิกษุทั้งหลายได้กล่าวคำนี้แก่ท่านพระอานนท์ว่า พระผู้มี
พระภาคเจ้าทรงบัญญัติห้ามไว้แล้วมิใช่หรือว่า ภิกษุมีแต่ผ้าอุตตราสงค์กับผ้า
อันตราสกไม่พึงเข้าบ้าน ดังนี้ โฉนพระคุณเจ้าจึงมีแต่ผ้าอุตตราสงค์กับผ้า
อันตราสกเข้าบ้านเล่า พระอานนท์ตอบว่า จริง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติ
ห้ามไว้แล้วว่า ภิกษุมีแต่ผ้าอุตตราสงค์กับผ้าอันตราสกไม่พึงเข้าบ้าน ก็แต่ว่า
ผมเข้าบ้านด้วยลืมนสติ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำธรรมิกถาในเพราะเหตุเป็นคำมูลนั้น
ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า เหตุที่เก็บผ้าสังฆาฏิไว้ได้
มี ๕ อย่างนี้ คือเจ็บไข้ ๑ สังเกตเห็นว่าฝนจะตก ๑ ไปสู่มังแม่น้ำ ๑ ที่อยู่คุ้ม
ได้ด้วยดาล ๑ ได้กรานกฐิน ๑ เหตุที่เก็บผ้าสังฆาฏิไว้ได้มี ๕ อย่างนี้แล

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เหตุที่เก็บผ้าอุตตราสงค์ไว้ได้มี ๕ อย่างนี้ คือเจ็บไข้ ๑

๑. สิ่งของที่ถวายเป็นอภัยแก่ภิกษุด้วยศรัทธา

สังเกตเห็นว่าฝนจะตก ๑ ไปสู่มังแม่หน้า ๑ ที่อยู่คุ้มใต้ด้วยตาล ๑ ใต้กรานกฐิน ๑
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เหตุที่เก็บผ้าอุตราสงค์ไว้ได้มี ๕ อย่างนี้แล

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เหตุที่เก็บผ้าอันตราสกไว้ได้มี ๕ อย่างนี้ คือเก็บใช้ ๑
สังเกตเห็นว่าฝนจะตก ๑ ไปสู่มังแม่หน้า ๑ ที่อยู่คุ้มใต้ด้วยตาล ๑ ใต้กรานกฐิน ๑
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เหตุที่เก็บผ้าอันตราสกไว้ได้มี ๕ อย่างนี้แล

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เหตุที่เก็บผ้าอาบน้ำฝนไว้ได้มี ๕ อย่างนี้ คือเก็บใช้ ๑
ไปนอกสีมา ๑ ไปสู่มังแม่หน้า ๑ ที่อยู่คุ้มใต้ด้วยตาล ๑ ผ้าอาบน้ำฝนที่ยังไม่ได้
ทำหรือทำค้างไว้ ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เหตุที่เก็บผ้าอาบน้ำฝนไว้ได้มี ๕ อย่าง
นี้แล

ถวายจีวรเป็นของสงฆ์

ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งจำพรรษาอยู่แต่ผู้เดียว คนทั้งหลายในถิ่น
นั้นได้ถวายจีวรด้วยเปล่งวาจาว่า ข้าพเจ้าทั้งหลายถวายแก่สงฆ์ ภิกษุรูปนั้นจึง
ได้มีความปริวิตกว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่า ภิกษุ ๔ รูปเป็นอย่าง
น้อยชื่อว่า สงฆ์ แต่เรารูปเดียว และคนเหล่านี้ได้ถวายจีวรด้วยเปล่งวาจาว่า
ข้าพเจ้าทั้งหลายถวายแก่สงฆ์ ดังนี้ ถ้าใจเราจักพึงนำจีวรของสงฆ์เหล่านี้ไป
พระนครสาวัตถี ครั้นแล้วได้นำจีวรเหล่านั้นไปพระนครสาวัตถี กราบทูลเรื่องนั้น
แก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสว่า จีวรเหล่านั้นเป็นของเธอผู้เดียว จนถึง
เวลาเดาะกฐิน ก็ในข้อนี้ ภิกษุจำพรรษารูปเดียว ประชาชนในถิ่นนั้นถวายจีวร
ด้วยเปล่งวาจาว่า พวกข้าพเจ้าถวายแก่สงฆ์ เราอนุญาตจีวรเหล่านั้นแก่เธอรูป
เดียว จนถึงเวลาเดาะกฐิน

สมัยต่อมา ภิกษุรูปหนึ่งอยู่รูปเดียวตลอดฤดูกาล ประชาชนในถิ่นนั้นได้
ถวายจีวรเปล่งวาจาว่า พวกข้าพเจ้าถวายแก่สงฆ์ ภิกษุรูปนั้นจึงได้ดำริตั้งนี้ว่า
พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้ว่า ภิกษุ ๔ รูปเป็นอย่างน้อยชื่อว่า สงฆ์ แต่

๔๔ พระราชของพระยวฑฒณโฉว

เรออยู่ผู้เดียว และคนเหล่านี้ได้ถวอยจิวรด้วยเปล่งวอจอวอ วอขอขอจอวอถวอถวอแกสงฆ์ม ถอโฉนเรอจอกพิงนอจิวรของสงฆ์มเหล่านี้ไปพระนครสอวตถิ ครั้นแล้วได้นำจิวรเหล่านี้ไปพระนครสอวตถิ แจงความนั้นแกภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายกรอบทูลเรื่อนั้นแกพระผู้มีพระภอคเจออ พระองค์ตรัสอนุญอตวอ เรออนุญอตให้สงฆ์มผู้อยู่พร้อมหน้ากันแจก

ก็ในขอนี้ ภิกษุอยู่ผู้เดียวตลอดถตุกอล ประชาชนในถินนั้นได้ถวอยจิวรด้วยเปล่งวอจอวอ วอขอขอจอวอถวอถวอแกสงฆ์ม เรออนุญอตให้ภิกษุรูปนั้นอริชฐอานจิวรเหล่านี้วอ จิวรเหล่านี้ของเรา ถอเมือภิกษุรูปนั้นยังมิได้อริชฐอานจิวรนั้น มีภิกษุรูปอื่นมา พิงให้ส่วนแบงเทอเอจกกัน ถอเมือภิกษุ ๒ รูปกอลังแบงจิวรนั้น แต่อยังมิได้อจับสลาก มีภิกษุรูปอื่นมา พิงให้ส่วนแบงเทอเอจกกัน ถอเมือภิกษุ ๓ รูปกอลังแบงจิวรนั้น และจับสลากเสรจแล้วมีภิกษุรูปอื่นมา วอวเธอไมปรอรรถนอ ก็ไมตอองให้ส่วนแบง

สมัยตอมา มีพระเถระ ๒ พี่น้อง คือทอานพระอิสิทอสสะ ๑ ทอานพระอิสิภทตตะ ๑ จอพรรษออยู่ในพระนครสอวตถิ ได้อไปอวอสโกล้อบอานแห่งหนึ่ง คนทั้งหลายกลอวกันวอ นอานเอพระเถระทั้ง ๒ จะได้อมา จึงได้ถวอยภทตอหารพร้อมทั้งจิวร วอวภิกษุปรอจอถินถอามพระเถระทั้ง ๒ วอ จิวรของสงฆ์มเหล่านี้เกิดขึ้นเพรออออศัยพระคุดนเจออทั้ง ๒ พระคุดนเจออทั้ง ๒ จอกยอินติรับส่วนแบงใหม่ พระเถระทั้ง ๒ ตอบวอ ผมรู้ทอวถินทรอที่พระผู้มีพระภอคเจออทรงแสดงแล้ว โดยปรอการที่จิวรเหล่านี้เป็นของวอวทอานทอานนั้น จนถินเวลาเดออะกฐิน

สมัยตอมา ภิกษุ ๓ รูปจอพรรษออยู่ในพระนครรชถกถุ ประชาชนในเมืองนั้นถวอยจิวรด้วยเปล่งวอจอวอ วอขอขอจอวอถวอถวอแกสงฆ์ม ภิกษุเหล่านี้จึงได้อดอริตังนี้วอ พระผู้มีพระภอคเจออทรงบัญญัติไว้วอ ภิกษุ ๔ รูปเป็นอยอางนอยชือวอ สงฆ์ม แต่อเรามี ๓ รูปด้วยกัน และคนเหล่านี้ถวอยจิวรด้วยเปล่งวอจอวอ วอขอขอจอวอถวอถวอแกสงฆ์ม วอวเรออจะพิงปฏิบัติอยอางไรหนอ สมัยนั้นพระเถระหลายรูป คือทอานพระนิลวอสิ ทอานพระสอถนวอสิ ทอานพระโคปกะ ทอานพระภค และ

ท่านพระผลิกสันทานะ อยู่ ณ วัดกุฎกฏาราม เขตนครปาดลีบุตร ภิกษุเหล่านั้น จึงเดินทางไปนครปาดลีบุตร แล้วเรียนถามพระเถระทั้งหลาย พระเถระทั้งหลาย กล่าวอย่างนี้ว่า พวกเรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแล้ว โดยประการที่จีวรเหล่านั้นเป็นของพวกท่านเท่านั้น จนถึงเวลาเดาะกฐิน

พุทธบัญญัติห้ามรับจีวรในวัดที่ไม่ได้จำพรรษา

ก็โดยสมัยนั้นแล ท่านพระอุปนันทตากยบุตร จำพรรษาอยู่ในพระนครสาวัตถี ได้ไปอาวาสใกล้บ้านแห่งหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายในวัดนั้นปรารภนาจะแบ่งจีวร จึงประชุมกัน ภิกษุเหล่านั้นพูดอย่างนี้ว่า ภิกษุทั้งหลายจักแบ่งจีวรของสงฆ์เหล่านี้แล ท่านจักยินดีส่วนแบ่งไหม ท่านพระอุปนันทตอบว่า ผมยินดี รับส่วนแบ่งจีวรแต่อาวาสนั้นแล้วไปวัดอื่น แม้ภิกษุทั้งหลายในวัดนั้นก็ปรารภนาจะแบ่งจีวร จึงประชุมกัน และพูดอย่างนี้ว่า ภิกษุทั้งหลายจักแบ่งจีวรของสงฆ์เหล่านี้แล ท่านจักยินดีส่วนแบ่งไหม ท่านพระอุปนันทตอบว่า ผมยินดี รับส่วนแบ่งจีวรแต่อาวาสนั้นแล้วไปวัดอื่น แม้ภิกษุทั้งหลายในวัดนั้นก็ปรารภนาจะแบ่งจีวร จึงประชุมกัน และก็พูดอย่างนี้ว่า ภิกษุทั้งหลายจักแบ่งจีวรของสงฆ์เหล่านี้แล ท่านจักยินดีส่วนแบ่งไหม ท่านพระอุปนันทตอบว่า ผมยินดี รับส่วนแบ่งจีวรแต่อาวาสนั้นแล้ว ถือจีวรห่อใหญ่กลับมาพระนครสาวัตถีตามเดิม ภิกษุทั้งหลาย ชมเชยอย่างนี้ว่า พระคุณเจ้าอุปนันท ท่านเป็นผู้มีบุญมาก จีวรจึงเกิดขึ้นแก่ท่านมากมาย ท่านพระอุปนันทก็กล่าวว่า บุญของผมที่ไหน ผมจำพรรษาอยู่ในพระนครสาวัตถีนี้ ได้ไปอาวาสใกล้บ้านแห่งหนึ่ง พวกภิกษุในวัดนั้นปรารภนาจะแบ่งจีวร จึงประชุมกัน พวกเขาเถกเถกกับผมว่า ภิกษุทั้งหลายจักแบ่งจีวรของสงฆ์เหล่านี้แล ท่านจักยินดีส่วนแบ่งไหม ผมตอบว่า ผมยินดี ได้รับส่วนแบ่งจีวรแต่อาวาสนั้นแล้วไปวัดอื่น แม้ภิกษุในวัดนั้นก็ปรารภนาจะแบ่งจีวร จึงประชุมกัน และพวกเขาเถกเถกกับผมอย่างนี้ว่า ภิกษุทั้งหลายจักแบ่งจีวรของสงฆ์เหล่านี้แล ท่านจักยินดีส่วนแบ่งไหม ผมตอบว่า ผมยินดี ได้รับส่วนแบ่งจีวรแต่อาวาสนั้นแล้วไปวัดอื่น แม้ภิกษุในวัดนั้นก็ปรารภนาจะแบ่งจีวร จึงประชุมกัน และ

๔๔ พรรษาของพระอุทกเจ้า

กล่าวกับผมอย่างนี้ว่า ภิกษุทั้งหลายจักแบ่งจีวรของสงฆ์เหล่านี้แล ท่านจักยินดีส่วนแบ่งใหม่ ผมตอบว่า ผมยินดี แล้วได้รับเอาส่วนแบ่งจีวรแต่อาวาสแม้นั้น เพราะอย่างนี้ จีวรจึงเกิดขึ้นแก่ผมมากมาย ภิกษุทั้งหลายถามว่า พระคุณเจ้าอุปนันท ท่านจำพรรษาในวัดหนึ่ง แล้วยังยินดีส่วนแบ่งจีวรในอีกวัดหนึ่งหรือ ท่านพระอุปนันทตอบว่า เป็นอย่างนั้น บรรดาภิกษุที่เป็นผู้มักน้อย ต่างก็เพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า ไฉนท่านพระอุปนันทศากยบุตรจำพรรษาในวัดหนึ่งแล้ว จึงยินดีส่วนแบ่งจีวรในอีกวัดหนึ่งเล่า แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสอบถามท่านพระอุปนันทว่า ขาวว่าเธอจำพรรษาในวัดหนึ่งแล้ว ยินดีส่วนแบ่งจีวรในอีกวัดหนึ่ง ท่านพระอุปนันทกราบทูลรับว่าจริง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตีเตียนว่า ดูก่อนโมฆบุรุษ เธอจำพรรษาในวัดหนึ่งแล้ว ไฉนจึงยินดีส่วนแบ่งจีวรในอีกวัดหนึ่งเล่า การกระทำของเธอ那不เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ครั้นแล้วทรงทำธรรมิกถา รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุจำพรรษาในวัดหนึ่งแล้ว ไม่พึงยินดีส่วนแบ่งจีวรในวัดอื่น รูปใดยินดี ต้องอาบัติทุกกฏ

สมัยต่อมา ท่านพระอุปนันทศากยบุตร รูปเดียวจำพรรษาอยู่ ๒ วัด ด้วยคิดว่า โดยวิธีอย่างนี้ จีวรจักเกิดขึ้นแก่เรามาก ครั้งนั้นภิกษุทั้งหลายได้มีความสงสัยว่า พวกเราจักให้ส่วนแบ่งจีวรแก่ท่านพระอุปนันทศากยบุตรอย่างไรหนอ แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสแนะว่า พวกเธอจงให้ส่วนแบ่งแก่โมฆบุรุษส่วนเดียว ก็ในข้อนี้ ภิกษุรูปเดียวจำพรรษาอยู่ ๒ วัด ด้วยคิดว่า โดยวิธีอย่างนี้ จีวรจักเกิดขึ้นแก่เรามาก ถ้าภิกษุจำพรรษาในวัดโน้น กิ่งหนึ่ง วัดโน้นกิ่งหนึ่ง พึงให้ส่วนแบ่งจีวรในวัดโน้นกิ่งหนึ่ง วัดโน้นกิ่งหนึ่ง หรือจำพรรษาในวัดใดมากกว่า พึงให้ส่วนแบ่งจีวรในวัดนั้น

พระอาพาธ^๑

ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธเป็นโรคท้องร่วง นอนจมกองมูลรกองคูของตนอนอยู่ ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ามีท่านพระอานนท์เป็นปัจฉาสมณะเสด็จพระพุทธดำเนินไปตามเสนาสนะ ได้เสด็จเข้าไปทางที่อยู่ของภิกษุรูปนั้น ได้ทอดพระเนตรเห็นภิกษุรูปนั้นนอนจมกองมูลรกองคูของตนอนอยู่ ครั้นแล้วเสด็จเข้าไปใกล้ภิกษุรูปนั้น แล้วตรัสถามว่า เธออาพาธเป็นโรคอะไร ภิกษุ ภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าอาพาธเป็นโรคท้องร่วง พระองค์ตรัสถามว่า มีผู้พยาบาลไหมเล่า ภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า ไม่มี พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า เพราะเหตุไรภิกษุทั้งหลายจึงไม่พยาบาลเธอ ภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า เพราะข้าพระพุทธเจ้ามิได้ทำอุปการะแก่ภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้น ภิกษุทั้งหลายจึงไม่พยาบาลข้าพระพุทธเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงรับสั่งกับท่านพระอานนท์ว่า เธอจงไปตักน้ำมา เราจักสรองน้ำภิกษุรูปนั้น ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระพุทธบัญชา แล้วตักน้ำมาถวาย พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรดน้ำ ท่านพระอานนท์ขัดสี พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงยกศีรชะ ท่านพระอานนท์ยกเท้าแล้ววางบนเตียง

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้น ในเพราะเหตุแรกเกิดนั้น แล้วทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายว่า ในวิหารหลังนั้น มีภิกษุอาพาธหรือไม่ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า มี ทรงถามว่า ภิกษุรูปนั้นอาพาธเป็นโรคอะไร ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ภิกษุรูปนั้นอาพาธเป็นโรคท้องร่วง พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า มีผู้พยาบาลไหม ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ไม่มี พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า เพราะเหตุไรภิกษุทั้งหลายจึงไม่พยาบาลเธอ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า เพราะท่านรูปนั้นมิได้ทำอุปการะแก่ภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้น ภิกษุทั้งหลายจึงไม่พยาบาลท่านรูปนั้น พระพุทธเจ้าตรัสว่า พวกเธอไม่มีมารดาไม่มีบิดา ผู้ใดเล่าจะพึงพยาบาลพวกเธอ ถ้าพวกเธอจะไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจักพยาบาล ผู้ใดจักพึงอุปัฏฐากเรา ผู้นั้นพึงพยาบาลภิกษุอาพาธ ถ้ามีอุปชฌายะ อุปชฌายะพึงพยาบาลจนตลอดชีวิต หรือจนกว่าจะหาย ถ้ามีอาจารย์

๑. วิ. มหา. ๕/๑๖๖/๒๒๖.

๔๔ พรรษาของพระยูฆธฉำ

อาจารย์พึงพยาบาลจนตลอดชีวิต หรือจนกว่าจะหาย ถ้ามีสัทวิหาริก สัทวิหาริก พึงพยาบาลจนตลอดชีวิต หรือจนกว่าจะหาย ถ้ามีอันเตवासิก อันเตवासิก พึงพยาบาลจนตลอดชีวิต หรือจนกว่าจะหาย ถ้ามีภิกษุผู้ร่วมอุปัชฌายะ ภิกษุผู้ร่วมอุปัชฌายะ พึงพยาบาลจนตลอดชีวิต หรือจนกว่าจะหาย ถ้ามีภิกษุผู้ร่วมอาจารย์ ภิกษุผู้ร่วมอาจารย์ พึงพยาบาลจนตลอดชีวิต หรือจนกว่าจะหาย ถ้าไม่มีอุปัชฌายะ อาจารย์ สัทวิหาริก อันเตवासิก ภิกษุผู้ร่วมอุปัชฌายะ หรือ ภิกษุผู้ร่วมอาจารย์ สงฆ์ต้องพยาบาล ถ้าไม่พยาบาล ต้องอาบัติทุกกฏ

องค์ของภิกษุอาพาธที่พยาบาลได้ยาก ๕ อย่าง

ภิกษุอาพาธที่ประกอบด้วยองค์ ๕ เป็นผู้พยาบาลได้ยาก คือไม่ทำความสบาย ๑ ไม่รู้ประมาณในความสบาย ๑ ไม่ฉันทา ๑ ไม่บอกอาการไข้ตามจริงแก่ผู้พยาบาลที่มุ่งประโยชน์ คือไม่บอกอาการไข้ที่กำลังเรื้อรังว่ากำลังเรื้อรัง อาการไข้ที่ทุเลาว่าทุเลา อาการไข้ที่ทรงอยู่ว่าทรงอยู่ ๑ มีนิสัยเป็นคนไม่อดทนต่อทุกข์เวทนาที่เกิดปรากฏในร่างกาย อันกล้าแข็ง รุนแรง ไม่เป็นที่ยินดี ไม่เป็นที่พอใจ อันจะพำชีวิตเสีย ๑ ภิกษุอาพาธที่ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล เป็นผู้พยาบาลได้ยาก

องค์ของภิกษุอาพาธที่พยาบาลได้ง่าย ๕ อย่าง

ภิกษุอาพาธที่ประกอบด้วยองค์ ๕ เป็นผู้พยาบาลได้ง่าย คือทำความสบาย ๑ รู้ประมาณในความสบาย ๑ ฉันทา ๑ บอกอาการป่วยไข้ตามจริงแก่ผู้พยาบาลที่มุ่งประโยชน์ คือบอกอาการไข้ที่กำลังเรื้อรังว่ากำลังเรื้อรัง อาการไข้ที่ทุเลาว่าทุเลา อาการไข้ที่ทรงอยู่ว่าทรงอยู่ ๑ มีนิสัยเป็นคนอดทนต่อทุกข์เวทนาอันกล้าแข็ง รุนแรง ไม่เป็นที่ยินดี ไม่เป็นที่พอใจ อันจะพำชีวิตเสีย ๑ ภิกษุอาพาธที่ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล เป็นผู้พยาบาลได้ง่าย

องค์ของภิกษุผู้ไม่เข้าใจพยาบาล ๕ อย่าง

ภิกษุผู้พยาบาลไข้ที่ประกอบด้วยองค์ ๕ ไม่ควรพยาบาลไข้ คือเป็นผู้ไม่สามารถเพื่อประกอบยา ๑ ไม่รู้จักของแสลงและไม่แสลง คือนำของแสลงเข้าไปให้ กั้นของไม่แสลงออกเสีย ๑ พยาบาลไข้เห็นแก่อามิส ไม่มีจิตเมตตา ๑ เป็นผู้เกลียดที่จะนำอุจจาระ ปัสสาวะ เขพะ หรือของที่อาเจียนออกไป ๑ เป็นผู้ไม่สามารถจะชี้แจงให้คนไข้เห็นแจ้ง สมทาน อาจหาญ ร่ำเริงด้วยธรรมีกถาในกาลทุกเมื่อ ๑ ภิกษุผู้พยาบาลไข้ที่ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ไม่ควรพยาบาลไข้

องค์ของภิกษุผู้เข้าใจพยาบาล ๕ อย่าง

ภิกษุผู้พยาบาลไข้ที่ประกอบด้วยองค์ ๕ ควรพยาบาลไข้ คือเป็นผู้สามารถประกอบยา ๑ รู้จักของแสลงและไม่แสลง คือกั้นของแสลงออก นำของไม่แสลงเข้าไปให้ ๑ มีจิตเมตตาพยาบาลไข้ ไม่เห็นแก่อามิส ๑ เป็นผู้ไม่เกลียดที่จะนำอุจจาระ ปัสสาวะ เขพะ หรือของที่อาเจียนออกไปเสีย ๑ เป็นผู้สามารถที่จะชี้แจงให้คนไข้เห็นแจ้ง สมทาน อาจหาญ ร่ำเริงด้วยธรรมีกถาในกาลทุกเมื่อ ๑ ภิกษุพยาบาลไข้ที่ประกอบด้วยองค์ ๕ นี้แล ควรพยาบาลไข้

เรื่องให้บาตรจีวรของผู้ถึงมรณภาพแก่ศิลาหุงปฏิฐาก

ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุ ๒ รูปเดินทางไกลไปในโกศลชนบท ได้เข้าไปอยู่ในอาวาสแห่งหนึ่ง บรรดาภิกษุ ๒ รูปนั้น รูปหนึ่งอาพาธ ภิกษุเหล่านั้นจึงได้ปรึกษาดทกลงกันดังนี้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสรรเสริญการพยาบาลภิกษุอาพาธ ฉะนั้น พวกเราจึงพยาบาลภิกษุรูปนี้เถิด แล้วพากันพยาบาลภิกษุอาพาธนั้น เรออันภิกษุเหล่านั้นพยาบาลอยู่ได้ถึงมรณภาพ ภิกษุเหล่านั้นจึงถือบาตรจีวรของเธอไปพระนครสาวัตถี แล้วกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสว่า เมื่อภิกษุถึงมรณภาพ สงฆ์เป็นเจ้าของบาตรจีวร แต่ภิกษุผู้พยาบาลไข้มีอุปการะมาก เราอนุญาตให้สงฆ์มอบไตรจีวรและบาตรแก่ภิกษุผู้พยาบาลไข้

๔๔ พระราชของพระยวงศโศภิต

ก็แลสงฆ์พึงให้ไตรจีวรและบาตรอย่างนี้ คือภิกษุผู้พยายามใช้นั้น พึงเข้าไปหาสงฆ์ แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ภิกษุผู้มีชื่อนี้ถึงมรณภาพ นี้จีวรและบาตรของท่าน ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจาว่าดังนี้

“ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่อนี้ถึงมรณภาพ นี้ไตรจีวรและบาตรของเธอ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงให้ไตรจีวรและบาตรนี้แก่ภิกษุผู้พยายามใช้ นี่เป็นญัตติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่อนี้ถึงมรณภาพ นี้ไตรจีวรและบาตรของเธอ สงฆ์ให้ไตรจีวรและบาตรนี้แก่ภิกษุผู้พยายามใช้ การให้ไตรจีวรและบาตรนี้แก่ภิกษุผู้พยายามใช้ ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

สงฆ์ให้จีวรและบาตรนี้แก่ภิกษุผู้พยายามใช้แล้ว ชอบแก่สงฆ์ เหตุอันหนึ่งนี้ ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้”

สามเณรถึงมรณภาพ

สมัยต่อมา สามเณรรูปหนึ่งมรณภาพ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสว่า เมื่อสามเณรถึงมรณภาพ สงฆ์เป็นเจ้าของบาตรจีวร แต่ภิกษุผู้พยายามใช้มีอุปการะมาก เราอนุญาตให้สงฆ์มอบจีวรและบาตรให้แก่ภิกษุผู้พยายามใช้

ก็แลสงฆ์พึงให้จีวรและบาตรอย่างนี้ คือภิกษุผู้พยายามใช้นั้น พึงเข้าไปหาสงฆ์ แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านเจ้าข้า สามเณรมีชื่อนี้ถึงมรณภาพ นี้จีวรและบาตรของเธอ ภิกษุผู้ฉลาด ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา ว่าดังนี้

“ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สามเณรมีชื่อนี้ถึงมรณภาพ นี้จีวรและบาตรของเธอ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึงให้จีวรและบาตร

นี้แก่ภิกษุผู้พยาบาลไข้ นี่เป็นญัตติ

ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สามเณรมีชื่อนี้ถึงมรณภาพ นี้จีวรและบาตรของเธอ สงฆ์ให้จีวรและบาตรนี้แก่ภิกษุผู้พยาบาลไข้ การให้จีวรและบาตรนี้แก่ภิกษุผู้พยาบาลไข้ ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบแก่ท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงพูด

สงฆ์ให้จีวรและบาตรนี้แก่ภิกษุผู้พยาบาลไข้แล้ว ชอบแก่สงฆ์ เหตุนี้จึงหนึ่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้”

ภิกษุและสามเณรช่วยกันพยาบาลไข้

สมัยต่อมา ภิกษุรูปหนึ่ง สามเณรรูปหนึ่ง ช่วยกันพยาบาลภิกษุอาพาธ เธออันภิกษุและสามเณรนั้นพยาบาลอยู่ ได้ถึงมรณภาพ ภิกษุผู้พยาบาลไข้ นั้นจึงได้มีความปริวิตกว่า เราพึงให้ส่วนจีวรแก่สามเณรผู้พยาบาลไข้อย่างไรหนอ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสอนุญาตว่า เรานุญาตให้มอบส่วนแก่สามเณรผู้พยาบาลไข้เท่า ๆ กัน

สมัยต่อมา ภิกษุรูปหนึ่งมีของใช้มาก มีบริวารมาก ได้ถึงมรณภาพ ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ตรัสว่า เมื่อภิกษุถึงมรณภาพ สงฆ์เป็นเจ้าของบาตรจีวร แต่ภิกษุผู้พยาบาลไข่มีอุปการะมาก เรานุญาตให้สงฆ์มอบไตรจีวรและบาตรให้แก่ภิกษุผู้พยาบาลไข้ บรรดาสิ่งของเหล่านั้น สิ่งใดเป็นลหุภัณฑ์ลหุบริวาร สิ่งนั้นเรานุญาตให้สงฆ์พร้อมเพรียงกันแบ่ง บรรดาสิ่งของเหล่านั้น สิ่งใดเป็นครุภัณฑ์ครุบริวาร สิ่งนั้นเป็นของสงฆ์ผู้อยู่ในจตุรทิศ ทั้งที่มาแล้วและยังไม่มีมา ไม่ควรแบ่ง ไม่ควรแจก

เรื่องสมათานตติยวัตรมีเปลือยกายเป็นต้น^๑

ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งเปลือยกายเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า

๑. วิ. มหา. ๕/๑๖๘/๒๓๒.

๔๔ พระราชของพระยวทศฉำ

แล้วได้กราบทูลคำนี้แก่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพรรณนาคุณแห่งความมักน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความก้ำจัด อาการที่น่าเลื่อมใส การไม่สะสม การปรารภความเพียร โดยอเนกปริยาย การเปลี่ยกายนี้ยอมเป็นไปเพื่อความมักน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความก้ำจัด อาการที่น่าเลื่อมใส การไม่สะสม การปรารภความเพียร โดยอเนกปริยาย ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงพระกรุณาโปรดอนุญาตการเปลี่ยกายแก่ภิกษุทั้งหลายด้วยเถิด พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงติเตียนว่า ดูก่อนโมฆบุรุษคือบุรุษเปล่า การกระทำของเธอั้นไม่สมควร โฉนเธอจึงได้สมทานการเปลี่ยกายที่พวกเดียรถีย์สมทานแล้ว การกระทำของเธอั้นไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ครั้นแล้วทรงทำธรรมิกถา รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุไม่พึงสมทานการเปลี่ยกายที่พวกเดียรถีย์สมทาน รูปใดสมทาน ต้องอาบัติตุลลัจฉัย

สมัยต่อมา ภิกษุรูปหนึ่งนุ่งผ้าคากรอง ภิกษุรูปหนึ่งนุ่งผ้าเปลือกไม้กรอง ภิกษุรูปหนึ่งนุ่งผ้าผลไม้กรอง ภิกษุรูปหนึ่งนุ่งผ้ากัมพลทำด้วยผมคน ภิกษุรูปหนึ่งนุ่งผ้ากัมพลทำด้วยขนสัตว์ ภิกษุรูปหนึ่งนุ่งผ้าทำด้วยปีกนกเค้า ภิกษุรูปหนึ่งนุ่งผ้าหนังเสือ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วได้กราบทูลแก่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพรรณนาคุณแห่งความมักน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความก้ำจัด อาการที่น่าเลื่อมใส การไม่สะสม การปรารภความเพียร โดยอเนกปริยาย หนังสือนี้ยอมเป็นไปเพื่อความมักน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความก้ำจัด อาการที่น่าเลื่อมใส การไม่สะสม การปรารภความเพียร โดยอเนกปริยาย ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระกรุณาโปรดอนุญาตหนังสือเป็นต้นแก่ภิกษุทั้งหลายด้วยเถิด

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงติเตียนว่า ดูก่อนโมฆบุรุษ การกระทำของเธอั้นไม่สมควร โฉนเธอจึงได้ทรงผ้าคากรองเป็นต้นตลอดจนถึงผ้าหนังเสืออันเป็น

ธงชัยของเดียรฉัตรแล้ว การกระทำของเธอนั้นไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของ
ชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส เป็นต้น ครั้นแล้วทรงทำธรรมมีกถา รับสั่งกะภิกษุทั้งหลาย
ว่า ภิกษุไม่พึงทรงผ้าคากรองเป็นต้นตลอดจนถึงหนังสืออันเป็นธงชัยของเดียรฉัตร
รูปใดทรง ต้องอาบัติถุลลัจจัย

สมัยต่อมา ภิกษุรูปหนึ่งนุ่งผ้าทำด้วยก้านดอกรัก รูปหนึ่งนุ่งผ้าทำด้วย
เปลือกปอ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วได้กราบทูลคำนี้แก่พระผู้มีพระ
ภาคเจ้าว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพรรณนาคุณแห่งความมักน้อย ความสันโดษ
ความขัดเกลา ความกำจัด อาการที่น่าเลื่อมใส การไม่สะสม การปรารภความ
เพียร โดยอเนกปริยาย ผ้าทำด้วยก้านดอกรัก ผ้าทำด้วยเปลือกปอนี้ ย่อมเป็น
ไปเพื่อความมักน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความกำจัด อาการที่น่า
เลื่อมใส การไม่สะสม การปรารภความเพียร โดยอเนกปริยาย ขอพระผู้มี
พระภาคเจ้าจงทรงพระกรุณาโปรดอนุญาตผ้าทำด้วยก้านดอกรัก ผ้าทำด้วย
เปลือกปอ แก่ภิกษุทั้งหลายด้วยเถิด

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงติเตียนว่า การกระทำของเธอนั้นไม่สมควร ไฉน
เธอจึงได้นุ่งผ้าทำด้วยก้านดอกรัก นุ่งผ้าทำด้วยเปลือกปอแล้ว การกระทำของ
เธอนั้น ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส ครั้นแล้วทรงทำ
ธรรมมีกถารับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุไม่พึงนุ่งผ้าทำด้วยก้านดอกรัก ไม่พึงนุ่ง
ผ้าทำด้วยเปลือกปอ รูปใดนุ่ง ต้องอาบัติทุกกฏ

พระฉัพพัคคีย์ทรงจีวรสีครามล้วนเป็นต้น

ก็โดยสมัยนั้นแล พระฉัพพัคคีย์ทรงจีวรสีครามล้วน ทรงจีวรสีเหลืองล้วน
ทรงจีวรสีแดงล้วน ทรงจีวรสีบานเย็นล้วน ทรงจีวรสีดำล้วน ทรงจีวรสีแสดล้วน
ทรงจีวรสีชมพูล้วน ทรงจีวรที่ไม่ตัดชาย ทรงจีวรมีชายยาว ทรงจีวรมีชายเป็น
ลายดอกไม้ ทรงจีวรมีชายเป็นแผ่น สวมเสื้อ สวมหมวก ทรงผ้าโพก ประชาชน
พากันเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทะนาว่า เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคกาม ภิกษุ

๔๔ พระราชของพระยูทถฉำ

ทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสห้ามว่า ภิกษุไม่พึงทรงจีวรสีครามล้วน ไม่พึงทรงจีวรสีเหลืองล้วน ไม่พึงทรงจีวรสีแดงล้วน ไม่พึงทรงจีวรสีบานเย็นล้วน ไม่พึงทรงจีวรสีดำล้วน ไม่พึงทรงจีวรสีแสดล้วน ไม่พึงทรงจีวรสีชมพูล้วน ไม่พึงทรงจีวรที่ไม่ตัดชาย ไม่พึงทรงจีวรมีชายยาว ไม่พึงทรงจีวรมีชายเป็นลายดอกไม้ ไม่พึงทรงจีวรมีชายเป็นแผ่น ไม่พึงสวมเสื่อ ไม่พึงสวมหมวก ไม่พึงทรงผ้าโพก รูปใดทรง ต้องอาบัติทุกกฏ

เรื่องจีวรยังไม่เกิดแก่ผู้จำพรรษา

ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายที่จำพรรษาแล้ว เมื่อจีวรยังไม่เกิดขึ้น หลีกไปเสียบ้าง สีกเสียบ้าง ถึงมรณภาพบ้าง ปฏิญญาเป็นสามเณรบ้าง ปฏิญญาเป็นผู้บอกลาสิกขาบ้าง ปฏิญญาเป็นผู้ต้องอันติมวัตถุบ้าง ปฏิญญาเป็นผู้วิกลจริตบ้าง ปฏิญญาเป็นผู้มีจิตฟุ้งซ่านบ้าง ปฏิญญาเป็นผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนาบ้าง ปฏิญญาเป็นผู้ถูกสงฆ์ยกเสียฐานไม่เห็นอาบัติบ้าง ปฏิญญาเป็นผู้ถูกสงฆ์ยกเสียฐานไม่ทำคืนอาบัติบ้าง ปฏิญญาเป็นผู้ถูกสงฆ์ยกเสียฐานไม่สละคืนทิฏฐิอันลามกบ้าง ปฏิญญาเป็นบัณฑิตบ้าง ปฏิญญาเป็นคนลักเพศบ้าง ปฏิญญาเป็นผู้เข้ารีตเดียดิถยบ้าง ปฏิญญาเป็นสัตว์ดิรัจฉานบ้าง ปฏิญญาเป็นผู้ฆ่ามารดาบ้าง ปฏิญญาเป็นผู้ฆ่าบิดาบ้าง ปฏิญญาเป็นผู้ฆ่าพระอรหันต์บ้าง ปฏิญญาเป็นผู้ประทุษร้ายภิกษุณีบ้าง ปฏิญญาเป็นผู้ทำลายสงฆ์บ้าง ปฏิญญาเป็นผู้ทำร้ายพระศาสดาจนถึงห่อพระโลหิตบ้าง ปฏิญญาเป็นอกุโตพยัญชนกบ้าง ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแนะนำดังต่อไปนี้ว่า ก็ในข้อนี้ ภิกษุที่จำพรรษาแล้ว เมื่อจีวรยังไม่เกิดขึ้น หลีกไปเสีย เมื่อผู้รับแทนที่สมควรมีอยู่ สงฆ์พึงให้

อหนึ่ง ในข้อนี้ ภิกษุที่จำพรรษาแล้ว เมื่อจีวรยังไม่เกิดขึ้น สีกเสีย ถึงมรณภาพ ปฏิญญาเป็นสามเณร ปฏิญญาเป็นผู้บอกลาสิกขา ปฏิญญาเป็นผู้

ต้องอันติมวัตถุ สงฆ์เป็นเจ้าของ

อนึ่ง ในข้อนี้ ภิกษุที่จำพรรษาแล้ว เมื่อจีวรยังไม่เกิดขึ้น ปฏิญญาเป็นผู้วิกลจริต ปฏิญญาเป็นผู้มีจิตฟุ้งซ่าน ปฏิญญาเป็นผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนา ปฏิญญาเป็นผู้ถูกสงฆ์ยกเสียฐานไม่เห็นอาบัติ ปฏิญญาเป็นผู้ถูกสงฆ์ยกเสียฐานไม่ทำคินอาบัติ ปฏิญญาเป็นผู้ถูกสงฆ์ยกเสียฐานไม่สละคินทิวฐิอันลามก เมื่อผู้รับแทนที่สมควรมีอยู่ สงฆ์พึงให้

อนึ่ง ในข้อนี้ ภิกษุที่จำพรรษาแล้ว เมื่อจีวรยังไม่เกิดขึ้น ปฏิญญาเป็นบัณฑิตเป็นต้น จนถึงปฏิญญาเป็นอุกโตพยัญชนก สงฆ์เป็นเจ้าของ

อนึ่ง ในข้อนี้ ภิกษุที่จำพรรษาแล้ว เมื่อจีวรเกิดขึ้นแล้ว แต่ยังไม่ทันได้แบ่งกัน หลีกไปเสีย เมื่อผู้รับแทนที่สมควรมีอยู่ สงฆ์พึงให้

อนึ่ง ในข้อนี้ ภิกษุที่จำพรรษาแล้ว เมื่อจีวรเกิดขึ้นแล้ว แต่ยังไม่ทันได้แบ่งกัน ลีกลเสีย ถึงมรณภาพ ปฏิญญาเป็นสามเณร ปฏิญญาเป็นผู้บอกลาสิกขา ปฏิญญาเป็นผู้ต้องอันติมวัตถุ สงฆ์เป็นเจ้าของ

อนึ่ง ในข้อนี้ ภิกษุที่จำพรรษาแล้ว เมื่อจีวรเกิดขึ้นแล้ว แต่ยังไม่ทันได้แบ่งกัน ปฏิญญาเป็นผู้วิกลจริต ปฏิญญาเป็นผู้มีจิตฟุ้งซ่าน ปฏิญญาเป็นผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนา ปฏิญญาเป็นผู้ถูกสงฆ์ยกเสียฐานไม่เห็นอาบัติ ปฏิญญาเป็นผู้ถูกสงฆ์ยกเสียฐานไม่ทำคินอาบัติ ปฏิญญาเป็นผู้ถูกสงฆ์ยกเสียฐานไม่สละคินทิวฐิอันลามก เมื่อผู้รับแทนที่สมควรมีอยู่ สงฆ์พึงให้

อนึ่ง ในข้อนี้ ภิกษุที่จำพรรษาแล้ว เมื่อจีวรเกิดขึ้นแล้ว แต่ยังไม่ทันได้แบ่งกัน ปฏิญญาเป็นบัณฑิตเป็นต้น จนถึงปฏิญญาเป็นอุกโตพยัญชนก สงฆ์เป็นเจ้าของ

อนึ่ง ในข้อนี้ เมื่อจีวรยังไม่เกิดขึ้นแก่ภิกษุทั้งหลายที่จำพรรษาแล้ว สงฆ์แตกกัน คนทั้งหลายในถิ่นนั้น ถวายน้ำในฝ่ายหนึ่ง ถวายจีวรในอีกฝ่ายหนึ่ง ด้วยเปล่งวาจาว่า ข้าพเจ้าถวายแก่สงฆ์ นั้นเป็นของสงฆ์เท่านั้น

อนึ่ง ในข้อนี้ เมื่อจีวรยังไม่เกิดขึ้นแก่ภิกษุทั้งหลายที่จำพรรษาแล้ว สงฆ์แตกกัน คนทั้งหลายในถิ่นนั้น ถวายน้ำในฝ่ายหนึ่ง ถวายจีวรในฝ่ายนั้น

๔๔ พระราชของพระยวงศดิ

เหมือนกัน ด้วยเปล่งวาจาว่า ข้าพเจ้าถวายแก่สงฆ์ นั้นเป็นของสงฆ์เท่านั้น

อนึ่ง ในข้อนี้ เมื่อจิวยังไม่เกิดขึ้นแก่ภิกษุทั้งหลายที่จำพรรษาแล้ว สงฆ์แตกกัน คนทั้งหลายในถิ่นนั้น ถวายน้ำในฝ่ายหนึ่ง ถวายจิวยในอีกฝ่ายหนึ่ง ด้วยเปล่งวาจาว่า ข้าพเจ้าถวายฝ่ายหนึ่ง นั้นเป็นของเฉพาะฝ่ายหนึ่ง

อนึ่ง ในข้อนี้ เมื่อจิวยังไม่เกิดขึ้นแก่ภิกษุทั้งหลายที่จำพรรษาแล้ว สงฆ์แตกกัน คนทั้งหลายในถิ่นนั้น ถวายน้ำในฝ่ายหนึ่ง ถวายจิวยในฝ่ายนั้น เหมือนกัน ด้วยเปล่งวาจาว่า ข้าพเจ้าถวายแก่ฝ่ายหนึ่ง นั้นเป็นของเฉพาะฝ่ายหนึ่ง

อนึ่ง ในข้อนี้ เมื่อจิวยเกิดขึ้นแล้วแก่ภิกษุทั้งหลายที่จำพรรษา แต่ยังมี ทัณฑ์แบ่ง สงฆ์แตกกัน พึงแบ่งส่วนให้ภิกษุทุกรูปเท่า ๆ กัน

เรื่องพระเวรตเถระฝากจิวย

ก็โดยสมัยนั้นแล ท่านพระเวรตเถระฝากจิวยแก่ภิกษุรูปหนึ่งไปถวายท่านพระสารีบุตร ด้วยสั่งว่า จงถวายจิวยผืนนี้แก่พระเถระ ในระหว่างทางภิกษุรูปนั้นได้ ถือเอาจิวยนั้นเสีย เพราะวิสาสะต่อท่านพระเวรตเถระ

กาลต่อมา ท่านพระเวรตมาพบท่านพระสารีบุตร จึงเรียนถามว่า ผมฝากจิวยมาถวายพระเถระ ท่านได้รับจิวยนั้นแล้วหรือ ท่านพระสารีบุตรตอบว่า ผมยังไม่เห็นจิวยนั้นเลย ท่านพระเวรตเถระจึงได้ถามภิกษุรูปนั้นว่า ผมฝากจิวยมา แก่ท่านให้ถวายพระเถระ ไหนจิวยนั้น ภิกษุนั้นตอบว่า ผมได้ถือนเอาจิวยนั้นเสีย เพราะวิสาสะต่อท่าน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแนะนำ ดังต่อไปนี้

อนึ่ง ในข้อนี้ ภิกษุฝากจิวยแก่ภิกษุไปด้วยสั่งว่า จงให้จิวยผืนนี้แก่ภิกษุ มีชื่อนี้ ภิกษุผู้รับฝากถือนเอาเสียในระหว่างทางเพราะวิสาสะต่อผู้ฝาก ชื่อว่าถือนเอาถูกต้อง ถือนเอาเสียเพราะวิสาสะต่อผู้รับ ชื่อว่าถือนเอาไม่ถูกต้อง

อนึ่ง ในข้อนี้ ภิกษุฝากจิวยแก่ภิกษุไปด้วยสั่งว่า จงให้จิวยผืนนี้แก่ภิกษุ

๔๔ พรรษาของพระยุนทลดา

อธิษฐานเป็นจิวรมรดกของผู้รับ ชื่อว่าอธิษฐานถูกต้อง ถือเอาเสียเพราะวิสาสะ ต่อผู้ฝาก ชื่อว่าถือเอาไม่ถูกต้อง

อนึ่ง ในข้อนี้ ภิกษุฝากจิวรแก่ภิกษุไปด้วยสั่งว่า จันให้จิวรผืนนี้แก่ภิกษุ มีชื่อนี้ ภิกษุผู้รับฝากทราบข่าวในระหว่างทางว่า ทั้ง ๒ รูปถึงมรณภาพเสียแล้ว จึงอธิษฐานเป็นจิวรมรดกของผู้ฝาก ชื่อว่าอธิษฐานไม่ถูกต้อง อธิษฐานเป็นจิวรมรดกของผู้รับ ชื่อว่าอธิษฐานถูกต้อง

จิวรที่เกิดขึ้นมี ๘ มาตिका^๑

๑. ถวายแก่สีมา
๒. ถวายตามกตिका
๓. ถวายในสถานที่จัดภิกษา
๔. ถวายแก่สงฆ์
๕. ถวายแก่อุภโตสงฆ์ คือสงฆ์ ๒ ฝ่าย
๖. ถวายแก่สงฆ์ผู้จำพรรษาแล้ว
๗. ถวายเจาะจง
๘. ถวายแก่บุคคล

ที่ชื่อว่าถวายแก่สีมา คือภิกษุมีจำนวนเท่าใดอยู่ภายในสีมา ภิกษุเหล่านั้นพึงแบ่งกัน

ที่ชื่อว่าถวายตามกตिका คือวัดมีหลายแห่ง ยอมให้มีลาภเสมอกัน เมื่อทายกถวายในวัดหนึ่ง ชื่อว่าเป็นอันถวายทุกวัด

ที่ชื่อว่าถวายในสถานที่จัดภิกษา คือถวายในสถานที่ๆ ทายกทำสักการะประจำแก่สงฆ์

ที่ชื่อว่าถวายแก่สงฆ์ คือสงฆ์อยู่พร้อมหน้ากันแบ่ง

ที่ชื่อว่าถวายแก่อุภโตสงฆ์คือสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือแม้มีภิกษุมาก มีภิกษุณีรูปเดียว ก็พึงให้ฝ่ายละครึ่ง แม้มีภิกษุณีมาก มีภิกษุรูปเดียว ก็พึงให้ฝ่ายละครึ่ง

๑. วิ. มหา. ๕/๑๗๒/๒๓๙.

ที่ชื่อว่าถวายแก่สงฆ์ผู้จำพรรษาแล้ว คือภิกษุผู้มีจำนวนเท่าใดจำพรรษาอยู่ใน
ในอาวาสนั้น ภิกษุเหล่านั้นพึงแบ่งกัน

ที่ชื่อว่าถวายเจาะจง คือถวายเฉพาะยากู ภัตตาหาร ของควรเคี้ยว
จีวร เสนาสนะ หรือเภสัช

ที่ชื่อว่าถวายแก่บุคคล คือถวายด้วยวาจาว่า ข้าพเจ้าถวายจีวรผืนนี้แก่
ภิกษุมีชื่อนี้

ต่อไปนี้จะได้แสดงอธิบายในจีวรชั้นธกะ เฉพาะบางเรื่องที่มีในอรรถกถา
อยู่ในถ้อยคำอธิบายความของจีวรชั้นธกะ ที่พระอรรถกถาจารย์ได้เรียบเรียงไว้

อดีตของหมอชีวกโกมารภักจ

นับแต่กาลนี้ไปแสนกัลป์ ชีวกได้เห็นแพทย์ผู้เป็นอุปัฏฐากของพระผู้มี
พระภาคเจ้าทรงพระนามว่าปทุมุตตระ ซึ่งมีคุณแผ่ไปในภายในบริษัททั้ง ๔ ว่า
หมอนี้เป็นพุทธอุปัฏฐาก จึงคิดว่าทำอย่างไรหนอเราจะพึงถึงฐานันดรเช่นนี้บ้าง
แล้วถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขตลอด ๗ วัน ถวายบังคม
พระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ได้กระทำความปรารถนาว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า
ในอนาคตกาล ข้าพระองค์พึงเป็นพุทธอุปัฏฐากบ้าง เหมือนอย่างหมอกคนโน้น
เป็นอุปัฏฐากของพระองค์เถิด ชีวกนั้นผู้มั่นความปรารถนาเดิมนั้นเดือนใจอยู่
จึงหมายเอาเฉพาะศิลปะทางแพทย์คิดว่า เราพึงเรียนศิลปะเถิด

ก็ในสมัยนั้น พวกพ่อค้าชาวเมืองตักกสิลา ไปได้ไปเพื่อเฝ้าอภัยราชกุมาร
ชีวกจึงถามพวกพ่อค้าเหล่านั้นว่า พวกท่านมาจากไหน

เขาได้ตอบว่า มาจากเมืองตักกสิลา

จึงถามว่า ในเมืองนั้นมีอาจารย์ผู้สอนศิลปะทางแพทย์ไหม

ได้ฟังว่า แพทย์ผู้เป็นทศปาโมกข์มี อาศัยอยู่ในเมืองตักกสิลา

จึงสั่งว่า เวลาที่ท่านจะไป ขอให้บอกเราด้วย

๔๔ พระราชของพระยงกษัตริย์

พ่อค้าเหล่านั้นได้กระทำตามสั่ง เขาไม่ทูลลาพระบิดา ได้ไปเมืองตักกสิลา กับพ่อค้าเหล่านั้น ด้วยเหตุนั้น พระธรรมสังคาคหาคารยคือพระอาจารย์ผู้ร้อยกรอง พระไตรปิฎกจึงกล่าวว่า ไม่ทูลลาอภัยราชกุมาร ครั้นไปถึงเมืองตักกสิลา จึงเข้าไปหาอาจารย์แพทย์เมืองตักกสิลาผู้มีชื่อเสียง

อาจารย์ได้ถามว่า พ่อเป็นใครกัน

ก็ตอบว่า เป็นนัดดาของพระเจ้าพิมพิสารมหาราช เป็นบุตรของอภัย-
ราชกุมาร

แพทย์ถามว่า ก็เหตุไรเล่าจึงมาที่นี่

เขาตอบว่า เพื่อศึกษาศิลปะในสำนักของท่าน แล้วกล่าวว่า ท่านอาจารย์
ผมอยากศึกษาศิลปะในสำนักอาจารย์นั้น

ศิษย์เหล่าอื่นมีขัตติยราชกุมารเป็นต้น ได้ให้ทรัพย์แก่อาจารย์แล้วไม่
กระทำการงานอะไร ศึกษาแต่ศิลปะเท่านั้นฉันใด ชิวกหาได้กระทำฉันนั้นไม่
เขาไม่ได้ให้ทรัพย์อะไรๆ เป็นอย่างธัมมันเตวาสิก กระทำการงานของอุปัชฌาย์
ในเวลาหนึ่ง ศึกษาในเวลาหนึ่งเท่านั้น แม้เมื่อเป็นอย่างนั้น กุลบุตรผู้สมบูรณ์
ด้วยอภินิหาร เพราะตนเป็นผู้มีปัญญา ย่อมเรียนได้มาก เรียนได้เร็ว ย่อมจำ
ทรงไว้ดี ทั้งศิลปะที่เขาเรียนแล้ว ย่อมไม่หลงลืม ได้ยินว่าเพียง ๗ ปี ชิวกหา
เรียนแพทย์ศิลปะจบเท่าที่อาจารย์รู้ทั้งหมด ซึ่งศิษย์เหล่าอื่นเรียนถึง ๑๖ ปี

ฝ่ายพระสักกเทวราชได้มีพระร่าพึงอย่างนี้ว่า ชิวกหาจักเป็นอุปัฏฐากผู้มี
ความคุ้นเคยอย่างยอดของพระพุทธเจ้า เอาเถิด เราจะให้เขาศึกษาการประกอบ
ยา จึงเข้าสิงในสรีระของอาจารย์ให้ชิวกหาเรียนศึกษาการประกอบยา โดยวิธีที่แพทย์
สามารถรักษาโรคไม่มีส่วนเหลือ ยกเว้นวิบากของกรรมเสีย ให้หายด้วยการ
ประกอบยาขนานเดียวเท่านั้น

ส่วนเขาสำคัญว่า เราเรียนในสำนักอาจารย์ เพราะฉะนั้น พอท้าวสักกะ
ปล่อยด้วยทรงดำริว่า บัดนี้ชิวกหาสามารถเพื่อเยียวยาได้ เขาจึงคิดอย่างนั้น แล้ว
ถามอาจารย์

ส่วนอาจารย์ทราบดีว่า ชีวกนี้ไม่ได้เรียนศิลปะด้วยอานุกาภาพของเรา เรียนด้วยอานุกาภาพของเทวดา จึงได้กล่าวว่า ให้เที่ยวไปในที่ ๑ โยชน์โดยรอบ แล้วก็หาดูว่า ยังมีต้นไม้สักต้นหนึ่งที่ไม่ใช่ยาอยู่หรือไม่ ถ้ามีให้นำมา ดั่งนี้ และเวลาที่จะกลับก็ได้ให้เสียบึงไปมีประมาณน้อย เพราะเหตุว่าแพทยาจารย์นั้นได้มีความวิตกอย่างนี้ว่า ชีวกนี้เป็นบุตรของมหาสกุล พอไปถึงเท่านั้นจักได้สักการะใหญ่จากสำนักบิดาและปู่ เหตุนั้น เขาจักไม่รู้คุณของเราหรือของศิลปะ แต่เขาสิ้นเสียบึงในกลางทางแล้ว จักต้องใช้ศิลปะ จักรู้คุณของเราและของศิลปะเป็นแน่แท้ เพราะเหตุนั้น จึงให้เสียบึงแต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

อนึ่ง ยังมีข้อเบ็ดเตล็ดที่อื่นที่ควรทราบในคำอธิบายของพระอรุณกถาจารย์ นั้น เรื่องผ้าสีไวยกะ ได้ยินว่า ผ้าสีไวยกะที่ชีวกโกมารภักจถวายพระพุทธเจ้านั้น คือผ้าอวมงคลที่เขาทึงที่ป่าช้าในอุตตรกุรุทวีป มนุษย์ในทวีปนั้นเอาผ้านั้น ห่อหุ้มศพคนตายแล้วทิ้งเสีย นกหัสติลิงค์กำหนดห่อนั้นว่าเป็นชิ้นเนื้อ ฉะเยวเอาไปวางที่ยอดเขาหิมพานต์ เปลื้องผ้าออกแล้วกิน พวกพรานไพรพบผ้าเข้า นำมาถวายพระเจ้าจันทรปัชโชต พระเจ้าจันทรปัชโชตพระราชทานหม้อชีวก อาจารย์บางพวกกล่าวว่า หญิงผู้ฉลาดในแคว้นสิวี พั่นด้ายด้วยขนสัตว์ ๓ เส้น ผ้าสีไวยกะนั้นทอด้วยด้ายนั้น

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำภารกิจแล้ว หม้อชีวกนั้นซึ่งได้รับพระราชทาน ผ้าสีไวยกะจากพระเจ้าจันทรปัชโชต ได้ถือคู่ผ้าสีไวยกะนั้นเข้าเฝ้าถวายพระพุทธเจ้า ขอประทานพรถวายคหบดีจิวรแก่สงฆ์ ในระหว่างนี้คือตั้งแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสรู้ จนถึงเรื่องถวายคหบดีจิวรที่เกิดขึ้น เป็นเวลา ๒๐ ปี ซึ่งหมายความว่า ในช่วงเวลา ๒๐ ปีตั้งแต่ตรัสรู้ พระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ทรงผ้าบังสุกุลจิวรกันอย่างเดียว แต่มาเริ่มทรงผ้าคหบดีจิวรตั้งแต่เมื่อชีวกโกมารภักจได้ขอประทานพรถวายผ้าคหบดีจิวรแก่สงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาติ และชีวกโกมารภักจเอง ก็ได้ถวายคู่ผ้าสีไวยกะนั้นแก่พระพุทธเจ้าเป็นประเดิม

ที่เรียกว่า กาสี ๑ นั้น เป็นมาตราเงิน คือ ๑,๐๐๐ เรียกว่า กาสี ๑

๔๔ พงศาวดารของพระยวงศโศภิต

ผ้าโกเชาว์ หรือผ้าโกชะวะ เป็นผ้าทำด้วยขนสัตว์ คล้ายกับผ้าปาวาร

ธัญญาณิสสูตร^๑

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน สวนที่ใช้เลี้ยงกระแต เขตพระนครราชคฤห์ สมัยนั้นแล ท่านพระสารีบุตรเที่ยวจาริกไปในทักษิณาคิริชนบทพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ครั้งนั้น ภิกษุรูปหนึ่งจำพรรษาอยู่ในพระนครราชคฤห์ ได้เข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงทักษิณาคิริชนบท ได้ปราศรัยกับท่านพระสารีบุตร ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

ท่านพระสารีบุตรได้ถามภิกษุนั้นว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงพระประชวร และยังทรงพระกำลังอยู่หรือ ภิกษุนั้นกราบเรียนว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงพระประชวร ยังทรงพระกำลังอยู่ ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ก็ภิกษุสงฆ์ไม่ป่วยไข้และยังมีกำลังอยู่หรือ ภิกษุนั้นกล่าวตอบว่า แม้ภิกษุสงฆ์ก็ไม่ป่วยไข้และยังมีกำลังอยู่ ท่านพระสารีบุตรถามว่า ธัญญาณิพราหมณ์อยู่ที่ใกล้ประตูตณฺฑุลปาละในพระนครราชคฤห์นั้น เขาไม่ป่วยไข้และยังมีกำลังอยู่หรือ ภิกษุนั้นกล่าวตอบว่า แม้ธัญญาณิพราหมณ์ก็ไม่ป่วยไข้และยังมีกำลังอยู่ ท่านพระสารีบุตรถามว่า ธัญญาณิพราหมณ์นั้นยังเป็นผู้ไม่ประมาทหรือ ภิกษุนั้นได้กราบเรียนท่านว่า ที่ไหน ธัญญาณิพราหมณ์ของเราจะไม่ประมาท เขาอาศัยพระราชา เทียบปล้นพวกพราหมณ์และคฤหบดี อาศัยพวกพราหมณ์และคฤหบดีปล้นพระราชา ภรรยาของเขาผู้มีศรัทธา ซึ่งนำมาจากสกุลที่มีศรัทธา ทำกาละเสียแล้ว เขาได้หญิงอื่นมาเป็นภริยาผู้หาศรัทธาไม่ได้ เขานำมาจากสกุลที่ไม่มีศรัทธา ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า เราได้ฟังว่า ธัญญาณิพราหมณ์เป็นผู้ประมาท เป็นอันได้ฟังชั่วหนอ ทำไฉน เราจะฟังได้พบกับธัญญาณิพราหมณ์บางครั้งบางคราว ทำไฉน จะฟังได้เจรจาปราศรัยกันสักเล็กน้อย

๑. ม. ม. ๑๓/๖๗๒-๗๐๓/๖๒๓-๖๔๐.

ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรอยู่ในทักษิณาศิริชนบทพอสมควรแล้ว จึงหลีกจาริกไปทางพระนครราชคฤห์ เทียวจาริกไปโดยลำดับ ได้ถึงพระนครราชคฤห์แล้ว ได้ยินว่า สมัยนั้นท่านพระสารีบุตรอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน สวนที่ใช้เลี้ยงกระแต ใกล้พระนครราชคฤห์ ครั้งนั้นเวลาเช้า ท่านพระสารีบุตรนั่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปยังพระนครราชคฤห์ สมัยนั้น ฌณฺฐชานิปราหมณ์ใช้คนให้รีดนมโคอยู่ที่คอกโคภายนอกพระนคร ท่านพระสารีบุตรเที่ยวบิณฑบาตในพระนครราชคฤห์ ภายหลังภัต กลับจากบิณฑบาตแล้ว เข้าไปหาฌณฺฐชานิปราหมณ์ถึงที่อยู่ ฌณฺฐชานิปราหมณ์ได้เห็นท่านพระสารีบุตรกำลังมาแต่ไกล จึงเข้าไปหาท่านพระสารีบุตรแล้วได้กล่าวว่า นิมนต์ดื่มน้ำนมสดทางนี้เถิด ท่านพระสารีบุตรท่านยังมีเวลาฉันอาหาร ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า อย่าเลยพราหมณ์ วันนี้ฉันทำภทฺทกิจเสร็จแล้ว ฉันจักพักกลางวันที่โคนต้นไม้โน้น ท่านฟังมาในที่นั้น ฌณฺฐชานิปราหมณ์รับคำท่านพระสารีบุตรแล้ว ครั้งนั้น ฌณฺฐชานิปราหมณ์บริโภคอาหารเวลาเช้าเสร็จแล้ว ได้เข้าไปหาท่านพระสารีบุตร ได้ปราศรัยกับท่านพระสารีบุตร ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

ท่านพระสารีบุตรได้ถามว่า ฌณฺฐชานี ท่านเป็นผู้ไม่ประมาทหรือ ฌณฺฐชานิปราหมณ์ได้ตอบว่า ที่ไหนข้าพเจ้าจะไม่ประมาท เพราะข้าพเจ้าต้องเลี้ยงมารดาบิดา ต้องเลี้ยงบุตรภริยา ต้องเลี้ยงพวกทาสกรรมกรและคนรับใช้ ต้องทำกิจสำหรับมิตรและอำมาตย์ แก่มิตรและอำมาตย์ ต้องทำกิจสำหรับญาติสาโลหิต ต้องทำกิจสำหรับแขกแก่แขก ต้องทำบุญที่ควรทำแก่ปุพฺพเปตชนส่งไปให้ปุพฺพเปตชน ต้องทำการบวงสรวงแก่พวกเทวดา ต้องทำราชการให้แก่หลวง แม้กายนี้ก็ต้องให้อิ่มหนำ ต้องให้เจริญ ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวว่า ท่านจะเข้าใจความข้อนี้เป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ประพฤติน่าไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งบิดามารดา นายนิรยบาลจะพึงจุดคร่าเขาผู้นั้นไปยิงนรก เพราะเหตุแห่งการประพฤติน่าไม่ชอบธรรมและประพฤติน่าผิดธรรม เขาจะพึงได้ตามความปรารถนาหรือว่า เราเป็นผู้ประพฤติน่าไม่ชอบธรรม

๔๔ พรรษาของพระยุดธิดา

ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งบิดามารดา ขอนายนิริยบาลอย่าฟังฉุดคร่าเราไปนรกเลย หรือมารดาบิดาของผู้นั้นจะฟังได้ตามความปรารถนาว่า ผู้นี้เป็นผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งเราทั้งหลาย ขอนายนิริยบาลอย่าฟังฉุดคร่าเขาไปนรกเลย

ธัญชานิพราหมณ์ได้กล่าวตอบท่านว่า ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านสารีบุตรที่แท้ถึงผู้นั้นจะคร่ำครวญมากมาย นายนิรยบาลก็ฟังโยนลงในนรกจนได้

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งบุตรและภริยา นายนิรยบาลจะฟังฉุดคร่าผู้นั้นไปนรก เพราะเหตุแห่งการประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เขาจะฟังได้ตามความปรารถนาหรือหนอว่า เราประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งบุตรและภริยา ขอนายนิริยบาลอย่าฟังฉุดคร่าเราไปนรกเลย หรือว่าบุตรภริยาของผู้นั้น จะฟังได้ตามความปรารถนาว่า ผู้นี้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งเราทั้งหลาย ขอนายนิริยบาลอย่าฟังฉุดคร่าเขาไปนรกเลย

ธัญชานิพราหมณ์ได้กล่าวตอบว่า ไม่ใช่เช่นนั้น ที่แท้ถึงท่านผู้นั้นจะคร่ำครวญมากมาย นายนิรยบาลก็จะฟังโยนเขาลงในนรกจนได้

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งทาสกรรมกรและคนรับใช้ นายนิรยบาลจะฟังฉุดคร่าเขาผู้นั้นไปนรก เพราะเหตุแห่งการประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เขาจะฟังได้ตามความปรารถนาหรือหนอว่า เราเป็นผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งทาสกรรมกรและคนรับใช้ ขอนายนิริยบาลอย่าฟังฉุดคร่าเราไปนรกเลย หรือว่าพวกทาสกรรมกรและคนรับใช้ของเขาจะฟังได้ตามความปรารถนาว่า ผู้นี้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งเราทั้งหลาย ขอนายนิริยบาลอย่าฟังฉุดคร่าเขาไปนรกเลย

ธัญชานิพราหมณ์ตอบว่า ไม่ใช่เช่นนั้น ที่แท้ถึงผู้นั้นจะคร่ำครวญมากมาย นายนิรยบาลก็พึงโยนเขาลงในนรกจนได้

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ท่านจะเข้าใจความข้อนี้เป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้ประพฤติน่าชอกช้ำ ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งมิตรและอำมาตย์ นายนิรยบาลจะพึงจุดคร่ำเขาผู้นั้นไปยังนรก เพราะเหตุแห่งการประพฤติน่าชอกช้ำ ประพฤติผิดธรรม เขาจะพึงได้ตามความปรารถนาหรือหนอว่า เราเป็นผู้ประพฤติน่าชอกช้ำ ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งมิตรและอำมาตย์ ขอนายนิรยบาลอย่าพึงจุดคร่ำเราไปนรกเลย หรือว่ามิตรและอำมาตย์ของเขาจะพึงได้ตามความปรารถนาว่า ผู้นี้ประพฤติน่าชอกช้ำ ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งเราทั้งหลาย ขอนายนิรยบาลอย่าพึงจุดคร่ำเขาไปนรกเลย

ธัญชานิพราหมณ์กล่าวตอบว่า ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระสารีบุตร ที่แท้ถึงผู้นั้นจะคร่ำครวญมากมาย นายนิรยบาลก็พึงโยนเขาลงในนรกจนได้

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ท่านจะเข้าใจความข้อนี้เป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้ ประพฤติน่าชอกช้ำ ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งญาติสาโลหิต นายนิรยบาลจะพึงจุดคร่ำเขาผู้นั้นไปยังนรก เพราะเหตุแห่งการประพฤติน่าชอกช้ำ ประพฤติผิดธรรม เขาจะได้ตามความปรารถนาหรือหนอว่า เราประพฤติน่าชอกช้ำ ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งญาติสาโลหิต ขอนายนิรยบาลอย่าพึงจุดคร่ำเราไปนรกเลย หรือว่าญาติสาโลหิตของเขาจะพึงได้ตามความปรารถนาว่า ผู้นี้ประพฤติน่าชอกช้ำ ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งเราทั้งหลาย ขอนายนิรยบาลอย่าพึงจุดคร่ำเขาไปนรกเลย

ธัญชานิพราหมณ์กล่าวตอบว่า ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระสารีบุตร ที่แท้ถึงผู้นั้นจะคร่ำครวญมากมาย นายนิรยบาลก็พึงโยนเขาลงในนรกจนได้

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ท่านจะเข้าใจความข้อนี้เป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้ ประพฤติน่าชอกช้ำ ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งแขก นาย

๔๔ พระราชของพระยงกษัตริย์

นิริยบาลจะฟังจุดคร่ำเขาผู้นั้นไปยังนรก เพราะเหตุแห่งการประพฤติน่าไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เขาจะฟังได้ตามความปรารถนาหรือหนอว่า เราประพฤติน่าไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งแขก ขอนายนิริยบาลอย่าฟังจุดคร่ำเราไปนรกเลย หรือว่าแขกของเราจะฟังได้ตามความปรารถนาว่า ผู้นี้ประพฤติน่าไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งเราทั้งหลาย ขอนายนิริยบาลอย่าฟังจุดคร่ำเขาไปนรกเลย

ธัญชาธิพราหมณ์ตอบว่า ไม่ใช่เช่นนั้น ท่านพระสารีบุตร ที่แท้ถึงผู้นั้นจะคร่ำครวญมากมาย นายนิริยบาลก็ฟังโยนเขาลงในนรกจนได้

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้ ประพฤติน่าไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งปุพพเปตชน นายนิริยบาลจะฟังจุดคร่ำเขาผู้นั้นไปยังนรก เพราะเหตุแห่งการประพฤติน่าไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เขาจะฟังได้ตามความปรารถนาหรือหนอว่า เราประพฤติน่าไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งปุพพเปตชน ขอนายนิริยบาลอย่าฟังจุดคร่ำเราไปนรกเลย หรือว่าปุพพเปตชนของเขาจะฟังได้ตามความปรารถนาว่า ผู้นี้ประพฤติน่าไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งเราทั้งหลาย ขอนายนิริยบาลอย่าฟังจุดคร่ำเขาไปนรกเลย

ธัญชาธิพราหมณ์ก็กล่าวตอบว่า ไม่ใช่เช่นนั้น ที่แท้ถึงผู้นั้นจะคร่ำครวญมากมาย นายนิริยบาลก็ฟังโยนเขาลงในนรกจนได้

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้ ประพฤติน่าไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งเทวดา นายนิริยบาลจะฟังจุดคร่ำเขาผู้นั้นไปยังนรก เพราะเหตุแห่งการประพฤติน่าไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เขาจะฟังได้ตามความปรารถนาหรือหนอว่า เราประพฤติน่าไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งเทวดา ขอนายนิริยบาลอย่าฟังจุดคร่ำเราไปนรกเลย หรือว่าเทวดาของเขาจะฟังได้ตามความปรารถนาว่า ผู้นี้ประพฤติน่าไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งเราทั้งหลาย ขอนายนิริยบาล

นิริยบาลอย่าฟังจุดคร่ำเขาไปนรกเลย

ธัญชานิพราหมณ์กล่าวตอบว่า ไม่ใช่เช่นนั้น ที่แท้ถึงผู้นั้นจะคร่ำครวญมากมาย นายนิริยบาลก็ฟังโยนเขาลงในนรกจนได้

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้ ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งพระราชา นายนิริยบาลจะฟังจุดคร่ำเขาผู้นั้นไปยังนรก เพราะเหตุแห่งการประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เขาจะฟังได้ตามความปรารถนาหรือหนอว่า เราประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งพระราชา ขอนายนิริยบาลอย่าฟังจุดคร่ำเราไปนรกเลย หรือว่าพระราชาของเขาผู้นั้นจะฟังได้ตามความปรารถนาว่า ผู้นี้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งเราทั้งหลาย ขอนายนิริยบาลอย่าฟังจุดคร่ำเขาไปนรกเลย

ธัญชานิพราหมณ์กล่าวตอบว่า ไม่ใช่เช่นนั้น ที่แท้ถึงผู้นั้นจะคร่ำครวญมากมาย นายนิริยบาลก็ฟังโยนเขาลงในนรกจนได้

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไฉน บุคคลบางคนในโลกนี้ ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งการเลี้ยงกาย เพราะเหตุแห่งการทำนุบำรุงกาย นายนิริยบาลจะฟังจุดคร่ำเขาผู้นั้นไปยังนรก เพราะเหตุแห่งการประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เขาจะฟังได้ตามความปรารถนาหรือหนอว่า เราประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งการเลี้ยงกาย เพราะเหตุแห่งการทำนุบำรุงกาย ขอนายนิริยบาลอย่าฟังจุดคร่ำเราไปนรกเลย หรือว่าชนเหล่าอื่นของเขาจะฟังได้ตามความปรารถนาว่า ผู้นี้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งการเลี้ยงกาย เพราะเหตุแห่งการทำนุบำรุงกาย ขอนายนิริยบาลอย่าฟังจุดคร่ำเขาไปนรกเลย

ธัญชานิพราหมณ์กล่าวตอบว่า ไม่ใช่เช่นนั้น ที่แท้ถึงผู้นั้นจะคร่ำครวญมากมาย นายนิริยบาลก็ฟังโยนเขาลงในนรกจนได้

๑๔ พระราชของพระยวงศโศภิต

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ท่านจะเข้าใจความซอ้้นเป็นไฉน บุคคลผู้ประพฤดีไม่ชอบธรรม ประพฤดีผิดธรรม เพราะเหตุแห่งมารดาบิดา กับบุคคลผู้ประพฤดีชอบธรรม ประพฤดีถูกธรรม เพราะเหตุแห่งมารดาบิดา ไฉนจะประเสริฐกว่ากัน

ธัญชนานิพราหมณ์กล่าวตอบว่า ผู้ที่ประพฤดีไม่ชอบธรรม ประพฤดีผิดธรรม เพราะเหตุแห่งมารดาบิดา ไม่ประเสริฐ ส่วนผู้ประพฤดีชอบธรรม ประพฤดีถูกธรรม เพราะเหตุแห่งมารดาบิดา ประเสริฐ ด้วยว่าการประพฤดีชอบธรรม และการประพฤดีถูกธรรม ประเสริฐกว่าการประพฤดีไม่ชอบธรรมและประพฤดีผิดธรรม

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า การงานอย่างอื่นที่มีเหตุ ประกอบด้วยธรรม เป็นเครื่องให้บุคคลอาจเลี้ยงมารดาบิดาได้ ไม่ต้องทำกรรมอันลามก และให้ปฏิบัติปฏิบัติอันเป็นบุญได้ มีอยู่

ท่านจะเข้าใจความซอ้้นเป็นไฉน บุคคลผู้ประพฤดีไม่ชอบธรรม ประพฤดีผิดธรรม เพราะเหตุแห่งบุตรและภริยา กับบุคคลผู้ประพฤดีชอบธรรม ประพฤดีถูกธรรม เพราะเหตุแห่งบุตรและภริยา ไฉนจะประเสริฐกว่ากัน

ธัญชนานิพราหมณ์กล่าวตอบว่า บุคคลผู้ประพฤดีไม่ชอบธรรม ประพฤดีผิดธรรม เพราะเหตุแห่งบุตรและภริยา ไม่ประเสริฐ ส่วนบุคคลผู้ประพฤดีชอบธรรม ประพฤดีถูกธรรม เพราะเหตุแห่งบุตรและภริยา ประเสริฐ ด้วยว่าการประพฤดีชอบธรรมและการประพฤดีถูกธรรม ประเสริฐกว่าการประพฤดีไม่ชอบธรรมและการประพฤดีผิดธรรม

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า การงานอย่างอื่นที่มีเหตุ ประกอบด้วยธรรม เป็นเครื่องให้บุคคลอาจเลี้ยงบุตรและภริยาได้ ไม่ต้องทำกรรมอันลามก และให้ปฏิบัติปฏิบัติอันเป็นบุญได้ มีอยู่

ท่านจะเข้าใจความซอ้้นเป็นไฉน บุคคลผู้ประพฤดีไม่ชอบธรรม ประพฤดี

ผิดธรรมดา เพราะเหตุแห่งพวกทาสกรรมกรและคนรับใช้ กับบุคคลผู้ประพฤติชอบธรรม ประพฤติถูกต้อง เพราะเหตุแห่งพวกทาสกรรมกรและคนรับใช้ ไหนจะประเสริฐกว่ากัน

ธัญชนิพราหมณ์กล่าวตอบว่า บุคคลผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรมดา เพราะเหตุแห่งพวกทาสกรรมกรและคนรับใช้ ไม่ประเสริฐ ส่วนบุคคลผู้ประพฤติชอบธรรม ประพฤติถูกต้อง เพราะเหตุแห่งพวกทาสกรรมกรและคนรับใช้ ประเสริฐ ด้วยว่าการประพฤติชอบธรรมและการประพฤติถูกต้อง ประเสริฐกว่าการประพฤติไม่ชอบธรรมและการประพฤติผิดธรรมดา

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า การงานอย่างอื่นที่มีเหตุ ประกอบด้วยธรรม เป็นเครื่องให้บุคคลอาจเลี้ยงพวกทาสกรรมกรและคนรับใช้ได้ ไม่ต้องกระทำการอันลามก และให้ปฏิบัติปฏิบัติทำอันเป็นบุญได้ มีอยู่

ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไฉน บุคคลผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรมดา เพราะเหตุแห่งมิตรและอำมาตย์ กับบุคคลผู้ประพฤติชอบธรรม ประพฤติถูกต้อง เพราะเหตุแห่งมิตรและอำมาตย์ ไหนจะประเสริฐกว่ากัน

ธัญชนิพราหมณ์กล่าวตอบว่า บุคคลผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรมดา เพราะเหตุแห่งมิตรและอำมาตย์ ไม่ประเสริฐ ส่วนบุคคลผู้ประพฤติชอบธรรม ประพฤติถูกต้อง เพราะเหตุแห่งมิตรและอำมาตย์ ประเสริฐ ด้วยว่าการประพฤติชอบธรรมและการประพฤติถูกต้อง ประเสริฐกว่าการประพฤติไม่ชอบธรรมและการประพฤติผิดธรรมดา

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า การงานอย่างอื่นที่มีเหตุ ประกอบด้วยธรรม เป็นเครื่องให้บุคคลอาจทำกรณียกิจแก่มิตรและอำมาตย์ได้ ไม่ต้องทำการอันลามก และให้ปฏิบัติปฏิบัติทำอันเป็นบุญได้ มีอยู่

ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไฉน บุคคลผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรมดา เพราะเหตุแห่งญาติสาโลหิต กับบุคคลผู้ประพฤติชอบธรรม ประพฤติ

๔๔ พงศาวดารของพระยวงศโศภิต

ถูกธรรม เพราะเหตุแห่งญาติสาโลหิต ไหนจะประเสริฐกว่ากัน

ธัญชาณีพราหมณ์กล่าวตอบว่า บุคคลผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งญาติสาโลหิต ไม่ประเสริฐ ส่วนบุคคลผู้ประพฤติชอบธรรม ประพฤติถูกธรรม เพราะเหตุแห่งญาติสาโลหิต ประเสริฐ ด้วยว่าการประพฤติชอบธรรมและการประพฤติถูกธรรม ประเสริฐกว่าการประพฤติไม่ชอบธรรมและการประพฤติผิดธรรม

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า การงานอย่างอื่นที่มีเหตุ ประกอบด้วยธรรม เป็นเครื่องให้บุคคลอาจทำกรณียกิจแก่ญาติสาโลหิตได้ ไม่ต้องทำกรรมอันลามก และให้ปฏิบัติปฏิบัติทานอันเป็นบุญได้ มีอยู่

ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไฉน บุคคลผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งแขก กับบุคคลผู้ประพฤติชอบธรรม ประพฤติถูกธรรม เพราะเหตุแห่งแขก ไหนจะประเสริฐกว่ากัน

ธัญชาณีพราหมณ์ตอบว่า บุคคลผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งแขก ไม่ประเสริฐ ส่วนบุคคลผู้ประพฤติชอบธรรม ประพฤติถูกธรรม ประเสริฐ ด้วยว่าการประพฤติชอบธรรมและการประพฤติถูกธรรม ประเสริฐกว่าการประพฤติไม่ชอบธรรมและการประพฤติผิดธรรม

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า การงานอย่างอื่นที่มีเหตุ ประกอบด้วยธรรม เป็นเครื่องให้บุคคลอาจทำกรณียกิจแก่แขกได้ ไม่ต้องทำกรรมอันลามก และให้ปฏิบัติปฏิบัติทานอันเป็นบุญได้ มีอยู่

ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไฉน บุคคลผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งบุพพเปตชน กับบุคคลผู้ประพฤติชอบธรรม ประพฤติถูกธรรม เพราะเหตุแห่งบุพพเปตชน ไหนจะประเสริฐกว่ากัน

ธัญชาณีพราหมณ์ตอบว่า บุคคลผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติผิด

ธรรม เพราะเหตุแห่งปุพพเปตชน ไม่ประเสริฐ ส่วนบุคคลผู้ประพฤติชอบธรรม ประพฤติถูกธรรม เพราะเหตุแห่งปุพพเปตชน ประเสริฐ ด้วยว่าการประพฤติชอบธรรมและการประพฤติกุศลธรรม ประเสริฐกว่าการประพฤติไม่ชอบธรรมและการประพฤติกุศลธรรม

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า การงานอย่างอื่นที่มีเหตุ ประกอบด้วยธรรม เป็นเครื่องให้บุคคลอาจทำกรณียกิจแก่ปุพพเปตชนได้ ไม่ต้องทำกรรมอันลามก และให้ปฏิบัติปฏิบัติทำอันเป็นบุญได้ มีอยู่

ท่านจะเข้าใจความข้อนี้เป็นไฉน บุคคลผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติกุศลธรรม เพราะเหตุแห่งเทวดา กับบุคคลผู้ประพฤติชอบธรรม ประพฤติถูกธรรม เพราะเหตุแห่งเทวดา ไฉนจะประเสริฐกว่ากัน

ธัญชานีพราหมณ์กล่าวตอบว่า บุคคลผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติกุศลธรรม เพราะเหตุแห่งเทวดา ไม่ประเสริฐ ส่วนบุคคลผู้ประพฤติชอบธรรม ประพฤติถูกธรรม เพราะเหตุแห่งเทวดา ประเสริฐ ด้วยว่าการประพฤติชอบธรรมและการประพฤติกุศลธรรม ประเสริฐกว่าการประพฤติไม่ชอบธรรมและการประพฤติกุศลธรรม

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า การงานอย่างอื่นที่มีเหตุ ประกอบด้วยธรรม เป็นเครื่องให้บุคคลอาจทำกรณียกิจแก่เทวดาได้ ไม่ต้องทำกรรมอันลามก และให้ปฏิบัติปฏิบัติทำอันเป็นบุญได้ มีอยู่

ท่านจะเข้าใจความข้อนี้เป็นไฉน บุคคลผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติกุศลธรรม เพราะเหตุแห่งพระราชา กับบุคคลผู้ประพฤติชอบธรรม ประพฤติถูกธรรม เพราะเหตุแห่งพระราชา ไฉนจะประเสริฐกว่ากัน

ธัญชานีพราหมณ์กล่าวตอบว่า บุคคลผู้ประพฤติไม่ชอบธรรม ประพฤติกุศลธรรม เพราะเหตุแห่งพระราชา ไม่ประเสริฐ ส่วนบุคคลผู้ประพฤติชอบธรรม ประพฤติถูกธรรม เพราะเหตุแห่งพระราชา ประเสริฐ ด้วยว่าการประพฤติชอบธรรม

๑๔ พระราชของพระยวงศโศภิต

และการประพตติฎกธรรม ประเสริฐกว่าการประพตติไม่ชอบธรรมและการประพตติผิดธรรม

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า การงานอย่างอื่นที่มีเหตุ ประกอบด้วยธรรม เป็นเครื่องให้บุคคลอาจทำกรณียกิจแก่พระราชาได้ ไม่ต้องทำกรรมอันลามก และให้ปฏิบัติปฏิบัติทอาอันเป็นบุญได้ มีอยู่

ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไฉน บุคคลผู้ประพตติไม่ชอบธรรม ประพตติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งการเลี้ยงกาย เพราะเหตุแห่งการทำนุบำรุงกาย กับ บุคคลผู้ประพตติชอบธรรม ประพตติฎกธรรม เพราะเหตุแห่งการเลี้ยงกาย เพราะเหตุแห่งการทำนุบำรุงกาย ไหนจะประเสริฐกว่ากัน

ธัญชานิพราหมณ์ตอบว่า บุคคลผู้ประพตติไม่ชอบธรรม ประพตติผิดธรรม เพราะเหตุแห่งการเลี้ยงกาย เพราะเหตุแห่งการทำนุบำรุงกาย ไม่ประเสริฐ ส่วนบุคคลผู้ประพตติชอบธรรม ประพตติฎกธรรม เพราะเหตุแห่งการเลี้ยงกาย เพราะเหตุแห่งการทำนุบำรุงกาย ประเสริฐ ด้วยว่าการประพตติชอบธรรมและการประพตติฎกธรรม ประเสริฐกว่าการประพตติไม่ชอบธรรมและการประพตติผิดธรรม

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า การงานอย่างอื่นที่มีเหตุ ประกอบด้วยธรรม เป็นเครื่องให้บุคคลอาจเลี้ยงกาย ทำนุบำรุงกายได้ ไม่ต้องทำกรรมอันลามก และให้ปฏิบัติปฏิบัติทอาอันเป็นบุญได้ มีอยู่

ครั้งนั้นแล ธัญชานิพราหมณ์ขึ้นชมอนุโมทนาภาษิตของท่านพระสารีบุตร ลุกจากอาสนะหลีกไปแล้ว

ครั้นสมัยต่อมา ธัญชานิพราหมณ์เป็นผู้อาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก จึงเรียกบุรุษคนหนึ่งมาว่า บุรุษผู้เจริญ มานี้เกิดท่าน ท่านจงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ จงถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยเศียรเกล้าตามคำของเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธัญชานิพราหมณ์อาพาธ

ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก เขาขอถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยเศียรเกล้า และจงไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ แล้วจงไหว้ทำท่านพระสารีบุตรตามคำของเราว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ธัญชาณีพราหมณ์อาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก เขาไหว้ทำท่านพระสารีบุตรด้วยเศียรเกล้า แล้วจงเรียนท่านอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอโอกาส ขอท่านพระสารีบุตรจงอาศัยความอนุเคราะห์เข้าไปยังนิเวศน์ของธัญชาณีพราหมณ์เถิด

บุรุษนั้นรับคำธัญชาณีพราหมณ์แล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธัญชาณีพราหมณ์อาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก เขาถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยเศียรเกล้า แล้วได้เข้าไปหาท่านพระสารีบุตรถึงที่อยู่ ไหว้ท่านพระสารีบุตรแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้เรียนท่านพระสารีบุตรว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ธัญชาณีพราหมณ์อาพาธ ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก เขาไหว้ทำของท่านพระสารีบุตรด้วยเศียรเกล้า และส่งมาอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอโอกาส ขอท่านพระสารีบุตรจงอาศัยความอนุเคราะห์เข้าไปยังนิเวศน์ของธัญชาณีพราหมณ์เถิด ท่านพระสารีบุตรรับนิมนต์ด้วยอาการดุชนีภาพ

ลำดับนั้น ท่านพระสารีบุตรนั่งแล้ว ถีบาตรและจีวร เข้าไปยังนิเวศน์ของธัญชาณีพราหมณ์ แล้วนั่งบนอาสนะที่เขาจัดถวาย ได้ถามธัญชาณีพราหมณ์ว่า ดูก่อนธัญชาณี ท่านยังพอทนได้หรือ พอจะยังชีวิตให้เป็นไปได้หรือ ทุกขเวทนาค่อยถอยลงไม่เจริญขึ้นหรือ อาการปรากฏค่อยคลายไม่ทวิขึ้นหรือ

ธัญชาณีพราหมณ์กราบเรียนว่า ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร ข้าพเจ้าทนไม่ไหว จะยังชีวิตให้เป็นไปไม่ได้ ทุกขเวทนาของข้าพเจ้ากล้ำนัก เจริญขึ้น ไม่ถอยเลย ปรากฏอาการทวิยิ่งขึ้น ไม่ลดถอย ข้าแต่ท่านพระสารีบุตรผู้เจริญ เปรียบเหมือนบุรุษมีกำลัง เอาเหล็กแหลมคมกดศีรษะฉันใด ข้าพเจ้าก็ฉันนั้นแล ลมเสียดแทงศีรษะกล้ำนัก ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร ข้าพเจ้าทนไม่ไหว จะยังชีวิต

๔๔ พระราชของพระยวงศดิว่า

ให้เป็นไปไม่ได้ ทุกขเวทนาของข้าพเจ้ากล้านัก เจริญขึ้น ไม่ถอยเลย ปรากฏอาการทวิยั้งขึ้น ไม่ลดถอย เปรียบเหมือนบุรุษมีกำลัง เอาเส้นเชือกที่เขม็งมัดรัดศีรษะฉันใด เวทนาในศีรษะของข้าพเจ้าก็เหลือทนฉันนั้น ข้าพเจ้าทนไม่ไหว จะยังชีวิตให้เป็นไปไม่ได้ ทุกขเวทนาของข้าพเจ้ากล้านัก เจริญขึ้น ไม่ถอยเลย ปรากฏอาการทวิยั้งขึ้น ไม่ลดถอย ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร เปรียบเหมือนนายโคฆาตคือคนฆ่าโคหรือลูกมีอนายโคฆาตผู้ชำนาญ เอามีดสำหรับเชือดเนื้อโคอันคมมาเชือดท้องฉันใด ข้าพเจ้าก็ฉันนั้น ลมเสียดท้องกล้านัก ข้าพเจ้าทนไม่ไหว จะยังชีวิตให้เป็นไปไม่ได้ ทุกขเวทนาของข้าพเจ้ากล้านัก เจริญขึ้น ไม่ถอยเลย ปรากฏอาการทวิยั้งขึ้น ไม่ลดถอย ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร เปรียบเหมือนบุรุษมีกำลัง ๒ คน ช่วยกันจับบุรุษมีกำลังน้อยกว่าคนละแขน ร่มยางไว้ที่หลุมถ่านเพลิงฉันใด ในกายของข้าพเจ้าก็ร้อนเหลือทนฉันนั้น ข้าพเจ้าทนไม่ไหว จะยังชีวิตให้เป็นไปไม่ได้ ทุกขเวทนาของข้าพเจ้ากล้านัก เจริญขึ้น ไม่ถอยเลย ปรากฏอาการทวิยั้งขึ้น ไม่ลดถอย

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ธัญยานิ ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไฉน นรกกับกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ไหนจะดีกว่ากัน

ธัญยานิพราหมณ์ตอบว่า กำเนิดสัตว์ดิรัจฉานดีกว่านรก

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไฉน กำเนิดสัตว์ดิรัจฉานกับปิตติวิสัย ไหนจะดีกว่ากัน

ธัญยานิพราหมณ์ตอบว่า ปิตติวิสัยดีกว่ากำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไฉน ปิตติวิสัยกับมนุษย์ ไหนจะดีกว่ากัน

ธัญยานิพราหมณ์ตอบว่า มนุษย์ดีกว่าปิตติวิสัย

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไฉน มนุษย์กับเทวดาชั้นจาตุมหาราช ไหนจะดีกว่ากัน

ธัญยานิพราหมณ์ตอบว่า เทวดาชั้นจาตุมหาราชดีกว่ามนุษย์

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไฉน เทวดาชั้น

จาตุมหหาราชกับเทวดาชั้นดาวดึงส์ ไหนจะดีกว่ากัน

ธัญชนิพราหมณ์ตอบว่า เทวดาชั้นดาวดึงส์ดีกว่าเทวดาชั้นจาตุมหหาราช
ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไหน เทวดาชั้น
ดาวดึงส์กับเทวดาชั้นยามา ไหนจะดีกว่ากัน

ธัญชนิพราหมณ์ตอบว่า เทวดาชั้นยามาดีกว่าเทวดาชั้นดาวดึงส์
ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไหน เทวดาชั้น
ยามากับเทวดาชั้นดุสิต ไหนจะดีกว่ากัน

ธัญชนิพราหมณ์ตอบว่า เทวดาชั้นดุสิตดีกว่าเทวดาชั้นยามา
ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไหน เทวดาชั้น
ดุสิตกับเทวดาชั้นนิมมานรดี ไหนจะดีกว่ากัน

ธัญชนิพราหมณ์ตอบว่า เทวดาชั้นนิมมานรดีดีกว่าเทวดาชั้นดุสิต
ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไหน เทวดาชั้น
นิมมานรดีกับเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี ไหนจะดีกว่ากัน

ธัญชนิพราหมณ์ตอบว่า เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดีดีกว่าเทวดาชั้น
นิมมานรดี

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า ท่านจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นไหน เทวดาชั้น
ปรนิมมิตวสวัตดีกับพรหมโลก ไหนจะดีกว่ากัน

ธัญชนิพราหมณ์ตอบว่า พรหมโลกดีกว่าเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี
ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า พรหมโลกหรือ

ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรมีความดำริว่า พราหมณ์เหล่านี้โน้มใจไปใน
พรหมโลก ถ้ากระไร เราพึงแสดงทางเพื่อความเป็นสหายกับพรหมแก่ธัญชนิ-
พราหมณ์เถิด ดังนี้ แล้วจึงกล่าวว่า ธัญชนิ เราจักแสดงทางเพื่อความเป็น
สหายกับพรหม ท่านจงฟัง จงตั้งใจให้ดี เราจักกล่าว ธัญชนิพราหมณ์รับคำ
ท่านพระสารีบุตรแล้ว

ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวว่า ก็ทางเพื่อความเป็นสหายกับพรหมเป็นไหน

๔๔ พระราชของพระยวงศดิลก

ดูก่อนธัญชาณี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีใจประกอบด้วยเมตตา แผ่ไปสู่ทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลก ทิวสัตว์ทุกเหล่า เพื่อประโยชน์แก่สัตว์ทั่วหน้า ในที่ทุกสถาน ด้วยใจอันประกอบด้วยเมตตาอันไพบุลย์เป็นมหัคคตะ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ แม้ข้อนี้ก็เป็ทางเพื่อความเป็นสหายกับพรหม อีกประการหนึ่ง ภิกษุมีใจประกอบด้วยกรุณา มีใจประกอบด้วยมุกิตา มีใจประกอบด้วยอุเบกขา แผ่ไปสู่ทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลก ทิวสัตว์ทุกเหล่า เพื่อประโยชน์แก่สัตว์ทั่วหน้า ในที่ทุกสถาน ด้วยใจอันประกอบด้วยกรุณา มุกิตา อุเบกขาอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ นี้แลเป็ทางเพื่อความเป็นสหายกับพรหม

ธัญชาณีพราหมณ์กล่าวว่า ถ้าเช่นนั้น ขอท่านจงถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยเศียรเกล้า ตามคำของข้าพเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธัญชาณีพราหมณ์ป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก เขาถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยเศียรเกล้า

ครั้งนั้นแล ท่านพระสารีบุตรได้ประดิษฐานธัญชาณีพราหมณ์ไว้ในพรหมโลกชั้นต่ำ ในเมื่อยังมีกิจที่จะพึงทำให้ยิ่งขึ้นได้ แล้วลุกจากอาสนะหลีกไปเมื่อท่านพระสารีบุตรหลีกไปไม่นาน ธัญชาณีพราหมณ์ทำกาละแล้วไปบังเกิดยังพรหมโลก

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรนี้ได้ประดิษฐานธัญชาณีพราหมณ์ไว้ในพรหมโลกชั้นต่ำ ในเมื่อยังมีกิจที่จะพึงทำให้ยิ่งขึ้นได้ แล้วลุกจากอาสนะหลีกไป

ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธัญชาณีพราหมณ์ป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก

เขาถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยเศียรเกล้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า สารีบุตร ทำไมเธอจึงประดิษฐานธัญชาณี-
พราหมณ์ไว้ในพรหมโลกชั้นต่ำ ในเมื่อยังมีกิจอันพึงทำให้งิ่งขึ้นไปได้ แล้วลุก
จากอาสนะหลีกไปเล่า

ท่านพระสารีบุตรกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์มีความ
คิดเห็นอย่างนี้ว่า พราหมณ์เหล่านี้โน้มใจไปพรหมโลก ถ้ากระไร เราพึงแสดง
ทางเพื่อความเป็นสหายกับพรหมแก่ธัญชาณีพราหมณ์เถิด ดังนี้ พระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า สารีบุตร ธัญชาณีพราหมณ์ทำกาละไป
บังเกิดในพรหมโลกแล้ว

ในพระสูตรนี้ ได้แสดงถึงเรื่องท่านพระสารีบุตรเที่ยวจาริกไปในทักษิณาคิริ
ชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ท่านพระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายว่า ภูเขา
ชื่อคิริ คำนี้เป็นชื่อของชนบทในด้านทิศทักษิณแห่งภูเขาที่ตั้งล้อมกรุงราชคฤห์
และในพระสูตรที่กล่าวไว้ว่า ธัญชาณีพราหมณ์อยู่ที่ใกล้ประตูตณทุลปาละ ใน
พระนครราชคฤห์นั้น ท่านอธิบายว่า กรุงราชคฤห์มีประตูใหญ่ ๓๒ ประตู ประตู
เล็ก ๖๔ ประตู บรรดาประตูเหล่านั้น ประตูหนึ่งชื่อว่า ประตูตณทุลปาละ ท่าน
พระธรรมสังคากาจารย์กล่าวหมายเอาประตูตณทุลปาละนั้น และชื่อที่ภิกษุ
ทั้งหลายได้กราบเรียนแจ้งแก่ท่านพระสารีบุตร คือท่านพระสารีบุตรได้ถามภิกษุ
ทั้งหลายว่า ธัญชาณีพราหมณ์นั้นยังเป็นผู้ไม่ประมาทหรือ ภิกษุทั้งหลายได้
กราบทูลว่า ที่ไหนได้ ธัญชาณีพราหมณ์ของเราจะไม่ประมาท เขาอาศัยพระ
ราชาเที่ยวปล้นพวกพราหมณ์และคฤหบดี อาศัยพวกพราหมณ์และคฤหบดีปล้น
พระราชา ท่านอธิบายว่า ธัญชาณีพราหมณ์อันพระราชาทรงส่งไปว่า จงไป
เก็บส่วนแบ่งข้าวกล้าโดยไม่เบียดเบียนประชาชน เขาไปเก็บข้าวกล้ามาหมดเลย
และเป็นผู้อันประชาชนพูดว่า อย่าทำพวกข้าพเจ้าให้ฉิบหาย กลับกล่าวว่า
ข้าวกล้าที่หว่านไว้ในราชสกุลมีน้อย พระราชาทรงสั่งเราอย่างนี้ในเวลาที่จะมา
ที่เดียว พวกท่านอย่าได้คร่ำครวญไปเลย ธัญชาณีพราหมณ์อาศัยพระราชา
อย่างนี้ ชื่อว่ายอมปล้นพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ข้าวเข้าบ้านตนโดยส่วน

๔๔ พรรษาของพระยพทเจ้า

มาก ส่งเข้าราชสกุลมีประมาณน้อยแล และถูกพระราชอาศรัยถามว่า ท่านไม่ได้ทำการบีบบังคับพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายหรือ ก็กราบทูลว่า พระเจ้าข้า ในวาระนี้เรามีข้าวกล้าน้อย เพราะฉะนั้น เมื่อข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้บีบบังคับเก็บเอา จึงไม่มากแล ธัญญาณีพราหมณ์อาศัยพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายอย่างนี้ ปล้นพระราชอา

มาตาสูตโร^๑

สมัยหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาโมคคัลลานะ จาริกไปใน ทักขิณาคิริชนบทพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ก็สมัยนั้น นั้นถมารดาอุบาสิกา ชาวเมืองเวพุกัณฐกะ ลูกขึ้นในเวลาใกล้รุ่ง สวดปารายนสูตรทำนองสรภัญญะ สมัยนั้น ท้าวเวสสวันมหาราชมีกรณีกิจบางอย่าง เสด็จจากทิศอุดรไปยังทิศ ทักขิณ ได้ทรงสดับนั้นถมารดาอุบาสิกาสวดปารายนสูตรทำนองสรภัญญะ ประทับรอฟังจนจบ ขณะนั้นนั้นถมารดาอุบาสิกาสวดปารายนสูตรทำนองสรภัญญะ จบแล้วนั่งอยู่ ท้าวเวสสวันมหาราชทรงทราบวาทาของนั้นถมารดาอุบาสิกาจบ แล้ว จึงทรงอนุโมทนาว่า สาธุ พี่หญิง สาธุ พี่หญิง นั้นถมารดาอุบาสิกาถามว่า ดูก่อนท่านผู้มีพักตร์อันเจริญ ท่านนี่คือใครเล่า

ท้าวเวสสวันมหาราชตอบว่า เราคือท้าวเวสสวันมหาราช พี่ชายของเธอ นั้นถมารดาอุบาสิกาแล้วว่า ดีละ ถ้าเช่นนั้น ขอธรรมบรรยายที่ดิฉัน สวดแล้วนี้ จงเป็นเครื่องต้อนรับแต่ท่าน

ท้าวเวสสวันมหาราชกล่าวว่า ดีแล้ว นั้นจึงเป็นเครื่องต้อนรับแก่ฉัน พรุ่งนี้ ภิกษุสงฆ์มีท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาโมคคัลลานะเป็นประมุข ยัง ไม่ได้ฉันเช้า จักมาถึงเวพุกัณฐกนคร เธอพึงอังคาสภิกษุสงฆ์หมู่นั้น แล้วพึง อุทิศทักษิณาทานให้ฉันด้วย ก็การทำอย่างนี้จักเป็นเครื่องต้อนรับฉัน

ลำดับนั้น ครั้นล่วงราตรีนั้นไป นั้นถมารดาอุบาสิกาสั่งบุรุษผู้หนึ่ง ให้จัด

๑. อัง. สุตตก. ๒๓/๕๐/๖๔.

แจงขาทนียโภชนียาหารอันประณีตไว้ในนิเวศน์ของตน ครั้งนั้น ภิกษุสงฆ์มีท่านพระสารีบุตรและท่านพระโมคคัลลานะเป็นประมุข ยังไม่ได้ฉันเช้า เดินทางมาถึงเวฬุภัณฑุกนกร นันทมารดาอุบาสิกาจึงเรียกบุรุษผู้หนึ่งมาสั่งว่า มาเถิด ท่านจงไปยังอารามบอกภัตตกาลแด่ภิกษุสงฆ์ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กาลนี้เป็นภัตตกาล ภัตตอาหารในนิเวศน์ของแม่เจ้านันทมารดาสำเร็จแล้ว บุรุษนั้นรับค่านันทมารดาอุบาสิกาแล้ว ไปยังอารามบอกภัตตกาลแด่ภิกษุสงฆ์อย่างนั้น ครั้งนั้น เวลาเช้า ภิกษุสงฆ์มีท่านพระสารีบุตรและท่านพระโมคคัลลานะเป็นประมุข หนึ่งแล้วถือบาตรและจีวรเข้าไปยังนิเวศน์ของนันทมารดาอุบาสิกา หนึ่งเห็นอาสนะที่เขาจัดไว้ ลำดับนั้น นันทมารดาอุบาสิกาอังคาสภิกษุสงฆ์มีท่านพระสารีบุตรและท่านพระโมคคัลลานะเป็นประมุขให้อิ่มหนำสำราญ ด้วยขาทนียโภชนียาหารอันประณีต ด้วยมือของตน ครั้นทราบที่ท่านพระสารีบุตรฉันเสร็จ ลดมือลงจากบาตรแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรได้ถามว่า ใครบอกการมาถึงของภิกษุสงฆ์แก่ท่านเล่า นันทมารดาอุบาสิกากราบเรียนว่า ดิฉันลุกขึ้นในเวลาใกล้รุ่ง สวดปารายนสูตรทำนองสรภัญญะจบแล้วนั่งอยู่ ลำดับนั้น ท้าวเวสสวัตนมหาราชทรงทราบถึงการจบคาถาของดิฉันแล้ว ทรงอนุโมทนาว่า สาธุ พี่หญิง สาธุ พี่หญิง ดิฉันถามว่า ท่านนี่คือใครเล่า ท้าวเวสสวัตนตอบว่า เราคือท้าวเวสสวัตนมหาราช พี่ชายของเธอ ดิฉันกล่าวว่า ดีละ ถ้าเช่นนั้น ขอธรรมบรรยายที่ดิฉันสวดแล้วนี้ จงเป็นเครื่องต้อนรับแต่ท่าน ท้าวเวสสวัตนกล่าวว่า ดีแล้ว นั้นจึงเป็นเครื่องต้อนรับฉันด้วย พຽງนี้ ภิกษุสงฆ์มีท่านพระสารีบุตรและท่านพระโมคคัลลานะเป็นประมุข ยังไม่ได้ฉันเช้า จักมาถึงเวฬุภัณฑุกนกร เธอพึงอังคาสภิกษุสงฆ์หมั้นั้น แล้วพึงอุทิศทักษิณาทานให้ฉันด้วย ก็การทำอย่างนี้จึงเป็นไปเพื่อความสุขแต่ท่านท้าวเวสสวัตนมหาราชเถิด

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า น่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว ที่ท่านเจรจากันต่อหน้าได้กับท้าวเวสสวัตนมหาราช ซึ่งเป็นเทพบุตรผู้มีฤทธิ์มีศักดิ์มากอย่างนี้

นันทมารดาอุบาสิกา กล่าวว่า ธรรมของดิฉันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว มิใช่เพียงเท่านี้ ธรรมของดิฉันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว แม้ข้ออื่นยังมีอีก

๔๔ พระราชของพระยงกษัตริย์

ดิฉันมีบุตรน้อยอยู่คนหนึ่งชื่อนันทะ เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจ พระราชาได้ชมขี้ปลง เธอเสียจากชีวิตในเพราะเหตุเพียงนิดเดียว เมื่อบุตรของดิฉันนั้น ถูกจับแล้วก็ดี กำลังถูกจับก็ดี ถูกฆ่าแล้วก็ดี กำลังจะถูกฆ่าก็ดี ถูกประหารแล้วก็ดี กำลังจะถูกประหารก็ดี ดิฉันไม่รู้สึกรู้สึกความเปลี่ยนแปลงแห่งจิตเลย

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า น้าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว ที่ท่านชำระแม่เพียงจิตตูปบาทให้บริสุทธิ์

นันทมารดาอุบาสิกา กล่าวว่า ธรรมของดิฉันน้าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว แม้ข้ออื่นยังมีอีก สามีของดิฉันกระทำกาลแล้วเกิดเป็นยักษ์ตนหนึ่ง ซึ่งอรรถกถาแสดงว่าเป็นภุมมเทวดา มาแสดงตนแก่ดิฉันด้วยรูปร่างอย่างครั้งก่อนทีเดียว ดิฉันไม่รู้สึกรู้สึกความเปลี่ยนแปลงแห่งจิตเพราะข้อนั้นเป็นเหตุเลย

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า น้าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว ที่ท่านชำระแม่เพียงจิตตูปบาทให้บริสุทธิ์

นันทมารดาอุบาสิกา กล่าวว่า ธรรมของดิฉันน้าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว มิใช่เพียงเท่านั้น ธรรมของดิฉันน้าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว แม้ข้ออื่นยังมีอีก ดิฉันยังสาวถูกส่งตัวให้แก่สามีนุ่ม ไม่เคยคิดที่จะนอกใจเลย ไฉนจะประพฤตินอกใจด้วยกายเล่า

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า น้าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว ที่ท่านชำระแม่เพียงจิตตูปบาทให้บริสุทธิ์

นันทมารดาอุบาสิกา กล่าวว่า ธรรมของดิฉันน้าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว มิใช่เพียงเท่านั้น ธรรมของดิฉันน้าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว แม้ข้ออื่นยังมีอีก เมื่อดิฉันแสดงตนเป็นอุบาสิกาแล้ว ไม่รู้สึกรู้สึกว่าได้จงใจล่วงสิกขาบทอะไร ๆ เลย

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า น้าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว ที่ท่านชำระแม่เพียงจิตตูปบาทให้บริสุทธิ์

นันทมารดาอุบาสิกาบอกว่า ธรรมของดิฉันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว มิใช่เพียงเท่านั้น ธรรมของดิฉันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว แม้ข้ออื่นยังมีอีก ดิฉันหวังอยู่เพียงใด ดิฉันสังัดจากกามสังัดจากอกุศลธรรม เข้าปฐมฌาน มีวิตก วิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ เข้าทุติยฌาน มีความผ่อนคลายแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป มีปีติและสุข เกิดจากสมาธิอยู่ มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติ ลึ้นไป เข้าตติยฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้ มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข เข้าจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ เพียงนั้น

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า น่าอัศจรรย์ คุณอนันทมารดา ไม่เคยมีมาแล้ว

นันทมารดาอุบาสิกาบอกว่า ธรรมของดิฉันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว มิใช่เพียงเท่านั้น ธรรมของดิฉันน่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว แม้ข้ออื่นยังมีอีก ดิฉันไม่พิจารณาเห็นโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ อันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแล้ว ข้อใดข้อหนึ่ง ที่ยังไม่ได้ในตน

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า น่าอัศจรรย์ คุณอนันทมารดา ไม่เคยมีมาแล้ว

ลำดับนั้นแล ท่านพระสารีบุตรได้ชี้แจงให้นันทมารดาอุบาสิกาเห็นแจ้ง สมทาน อาจหาญ ร่ำเริงด้วยธรรมมีกถา แล้วลุกจากอาสนะหลีกไป

ในอรรถกถาของมاتاสูตรนี้ ได้แสดงไว้ว่า ได้ยินว่า พระศาสดาทรง จำพรรษาปวารณาแล้ว ทรงละพระอัครสาวกทั้ง ๒ ไว้ เสด็จออกไปด้วยหมายจะ เสด็จจาริกในทักษิณาคิริชนบท พระเจ้าปเสนทิโกศล ท่านอนาถปิณฑิกคฤหบดี วิชาขามหาอุบาสิกา และชนอื่นเป็นอันมาก ไม่สามารถจะให้พระศาสดาเสด็จ กลับได้ ท่านอนาถปิณฑิกคฤหบดีนั่งครุ่นคิดในที่ลับว่า เราไม่สามารถจะให้พระ

๔๔ พระราชของพระยวงศดา

ศาสดาเสด็จกลับได้ ลำดับนั้น นางทาสีชื่อปุกณณาเห็นเข้าแล้วจึงถามว่า นายท่านมีอินทรีขี้ไม่ฟ้องใสเหมือนแต่ก่อน เป็นเพราะเหตุใด ท่านคฤหบดีตอบว่า พระศาสดาเสด็จออกไปสู่ที่จาริกแล้ว ข้าไม่อาจทำให้พระองค์เสด็จกลับได้ ทั้งไม่ทราบว่าจะเสด็จกลับมาเร็วหรือไม่ เพราะเหตุนี้ ข้าจึงนั่งครุ่นคิดอยู่ นางทาสีถามว่า ถ้าดิฉันให้พระศพเสด็จกลับได้แล้ว ท่านเศรษฐีจะอย่างไร แก่ดิฉัน ท่านคฤหบดีตอบว่า ข้าจะทำให้เจ้าเป็นไทสิ นางทาสีไปถวายบังคม พระศาสดา กราบทูลว่า ขอพระองค์ได้โปรดเสด็จกลับเถิดพระเจ้าข้า พระศาสดาตรัสว่า เพราะเหตุที่เรากลับ เจ้าจักรทำอะไรแล้ว นางทาสีทูลว่า ขอพระองค์ได้โปรดทรงทราบ ว่า หม่อมฉันเป็นคนอาศัยผู้อื่นเขา หม่อมฉันไม่อาจทำอะไรอื่นได้ แต่หม่อมฉันจักตั้งอยู่ในสรวง รักษาศีล ๕ พระศาสดาตรัสว่า ดีละ ดีละ ปุกณณา แล้วเสด็จกลับในเพราะคำๆเดียวเท่านั้น เพราะความเคารพในธรรม สมจริงดังพระดำรัสที่ตรัสไว้ว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเคารพในธรรม มีธรรมเป็นที่เคารพ ดังนี้ พระศาสดาเสด็จกลับเข้าไปยังพระเชตวันมหาวิหาร มหาชนได้ให้สาธุการพันหนึ่งแก่นางปุกณณา พระศาสดาทรงแสดงธรรมในสมาคมนั้น สัตว์ ๘๔,๐๐๐ ตีมน้ำอมฤตแล้ว ฝ่ายนางปุกณณาอันเศรษฐีอนุญาตแล้ว ได้ไปสู่สำนักของภิกษุณีแล้วบรรพชา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสเรียกพระสารีบุตร และพระมหาโมคคัลลานะมาแล้วตรัสว่า เราออกจาริกไป ณ ทิศใด เราจะไม่ไปในทิศนั้น พวกเธอพร้อมบริษัทของเธอจงจาริกไป ณ ทิศนั้น ดังนี้ แล้วจึงส่งไป

คำว่า เวพุกัณฐิกิ นั้น ได้แก่ ผู้อาศัยอยู่ในเมืองเวพุกัณฐิกะ ได้ยินว่า ชาวเมืองนั้นพากันปลูกต้นไม้รอบกำแพง เพื่อจะรักษากำแพงเมืองนั้น เพราะเหตุนี้ เมืองนั้นจึงมีชื่อว่า เวพุกัณฐิกะนั้นแล

คำว่า ปารายณิ ความว่า ธรรมอันได้ไวยาหารว่า ปารายณะ เพราะเป็นที่ดำเนินไปถึงฝั่งคือพระนิพพาน

นันทมารดาอริยสาวิกา หนึ่งในที่มีอรักขาอันเขาจัดแจงไว้ดีแล้ว บนพื้นชั้นบนแห่งปราสาท ๗ ชั้น ให้เครื่องราตรีผ่านล่องไปด้วยกำลังแห่งสมบัติ ครั้น

ออกจากสมบัติแล้วคิดว่า เราจักให้ราตรีที่เหลือเพียงเท่านี้ ผ่านล่องไปด้วยความยินดีอย่างไร แล้วกระทำความตกลงว่า จะให้ผ่านล่องไปด้วยความยินดีในธรรม ดังนี้แล้ว นั่งบรรลุผล ๓ แล้วจึงกล่าวปารายนสูตรประมาณ ๒๕๐ คาถา โดยทำนองสรภัญญะอันไพเราะ

ท้าวเวสสวัณมหाराชทรงตรวจดูวิมานอันตั้งอยู่ในอากาศแล้ว ขึ้นสู่ยานนารีวาหนะ เสด็จออกไปโดยทางอันผ่านส่วนเบื้องบนปราสาทนั้น ได้ยินเสียงปารายนสูตร ครั้นแล้วตรัสถามว่า พนาย นั้นเสียงอะไร เมื่อยักขบริษัททูลว่า นั่นคือเสียงสวดโดยทำนองสรภัญญะของนันทมารดาอุบาสิกา ดังนี้แล้ว เสด็จลงรอคอยการจบเทศนา

บทที่ว่า สาธุ พี่หญิง สาธุ พี่หญิง ก็คือท้าวเวสสวัณมหाराชตรัสว่า ธรรมเทศนาท่านรับมาดีแล้ว กล่าวดีแล้ว เราไม่เห็นอะไรที่จะต่างกัน ระหว่างวันที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับที่ป่าสาณกเจดีย์ ตรัสแก่ปารายนิกพราหมณ์ ๑๖ คน และที่นี้ท่านกล่าวในวันนี้ คำที่นี้ท่านกล่าวแล้วเป็นเสมือนกับพระดำรัสที่พระศาสดาตรัสแล้วนั้นแล เหมือนกับทองคำที่ขาดตรงกลาง เมื่อจะให้สาธุการจึงตรัสอย่างนั้น

เพราะเสียงที่ดังถึงเพียงนี้ ก้องไปในที่ที่มีอารักขาไว้ดังนี้ นันทมารดา อริยสาวิกาผู้บรรลุผล ๓ แล้ว ปราศจากความเกรงกลัว กล่าวว่า ท่านนี้เป็นใคร เป็นนาค เป็นครุฑ เป็นเทวดา เป็นมาร หรือเป็นพรหม ดังนี้แล้ว เมื่อจะกล่าวกับท้าวเวสสวัณจึงกล่าวอย่างนี้

ท้าวเวสสวัณทรงสำคัญพระอริยสาวิกาผู้เป็นพระอนาคามีว่าเป็นพี่ เพราะพระองค์เองเป็นพระโสดาบัน จึงตรัสว่า พี่หญิง แล้วจึงสำคัญพระอริยสาวิกาผู้เป็นพระอนาคามีนั้นว่าเป็นน้องของพระองค์อีก เพราะนางยังอยู่ในปฐมวัย แต่พระองค์แก่กว่า เพราะพระองค์มีพระชนมายุถึง ๙ ล้านปีแล้ว จึงตรัสเรียกพระองค์เองว่า พี่ชาย

๔๔ พระราชของพระพุทธรเจ้า

อุปกาชีวิตพบพระพุทธรเจ้า

จะแสดงเรื่อง อาชีวกชื่ออุปกะที่ได้พบพระพุทธรเจ้าในสมัยต้นพุทธกาล ขณะเมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้แล้วที่พุทธคยา และได้เสด็จนั่งเสวยวิมุตติสุขแล้ว ได้ทรงพิจารณาผู้ที่สมควรจะได้รับปฐมเทศนาของพระองค์

ที่แรก ได้ทรงระลึกถึงท่านอาจารย์ทั้ง ๒ ก่อน คือท่านอาฬารดาบสและอุททกดาบส ได้ทรงทราบว่าท่านทั้ง ๒ นั้นได้มรณภาพเสียแล้ว จึงทรงระลึกถึงฤๅษีทั้ง ๕ ที่เรียกชื่อว่า ปัญจวัคคีย์ ทรงเห็นว่าสมควรจะรับปฐมเทศนาได้ จึงเสด็จพระพุทธรดำเนินจากพุทธคยาเพื่อไปสู่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี อันเป็นที่ ๆ ท่านทั้ง ๕ นั้นได้อาศัยอยู่ ในขณะที่ทรงดำเนินถึงที่ระหว่างตำบลคยาและต้นมหาโพธิ์ ได้ทรงพบอาชีวกชื่ออุปกะ ก็ได้ตรัสเล่าไว้ ตามพระบาลีใน **ปาสราสีสูตร**ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อาชีวกชื่ออุปกะ ได้พบเรากำลังเดินทางไกลที่ระหว่างตำบลคยาและต้นมหาโพธิ์ จึงถามเราว่า ผู้มีอายุ อินทรีย์ของท่านผ่องใสหนักจวีรกรรมของท่านบริสุทธิ์ผุดผ่อง ท่านบวชเฉพาะใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน หรือท่านชอบใจธรรมของใคร เมื่ออุปกาชีวิตถามอย่างนี้ เราจึงได้กล่าวตอบว่า เราเป็นผู้ครอบงำธรรมทั้งปวง รู้ธรรมทั้งปวง ไม่ติดข้องในธรรมทั้งปวง ละเว้นธรรมทั้งปวง ไปในธรรมเป็นที่สิ้นต้นเหตุ เพราะรู้อย่างด้วยตนเอง เราจะพึงแสดงใครเล่าว่าเป็นอาจารย์ อาจารย์ของเราไม่มี ผู้ที่เหมือนเราไม่มี ผู้ที่เทียบเสมอเราไม่มี ในโลกทั้งเทวโลก ความจริงเราเป็นพระอรหันต์ เป็นศาสดาผู้ยอดเยี่ยม เป็นเอก เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้เย็น ดับกิเลสแล้ว เราจะไปราชอาณาจักรของชาวกาสิเพื่อประกาศธรรมจักร โดยหมายจะย่อมนฤตเกรวี กลองธรรม ในโลกที่มีดมม อุปกาชีวิตถามเราว่า เหตุใดท่านจึงปฏิญาณว่าเป็น อรหันตอนันตชินะ เราจึงกล่าวตอบว่า ผู้ที่ถึงอาสาชกข์คือสิ้นอาสวะเช่นเรา ย่อมเป็นผู้มีนามว่า ชินะ เพราะเราชนะบาปธรรมทั้งหลายแล้ว ฉะนั้น เราจึงมีนามว่า ชินะ

เมื่อเรากล่าวตอบอย่างนี้ อุปกาชีวิตนั้นได้กล่าวว่า เป็นเช่นนั้นหรือท่าน แล้วสิ้นศรัทธาแยกทางไป

อาชีวกชื่ออุปกะนี้ ได้มีเล่าไว้ในอรรถกถาปาสราสีสูตรว่า เขาแยกทางไปสู่วังหารชนบท ในชนบทนั้น อุปกาชีวิตคืออาชีวกชื่ออุปกะ อาศัยหมู่บ้านพรานล่าเนื้ออยู่ หัวหน้าพรานบำรุงเขาไว้ ในชนบทนั้น มีชาวประมงดุร้ายให้เขาอยู่ด้วยภาชนะใบเดียว (ฉบับพม่าว่า : มีแมลงดูดเลือด ชาวบ้านจึงให้เขาอยู่ในโอ่งน้ำใบหนึ่ง) พรานล่าเนื้อจะไปล่าเนื้อในที่ไกล จึงส่งธิดาชื่อนาวา (หรือฉาวา)ว่า อย่าประมาทในพระอรหันต์ของเรา แล้วไปกับเหล่าบุตรผู้เป็นพี่ๆ ก็ธิดาของพรานนั้นมีรูปโฉมหน้าชม สมบูรณ์ด้วยส่วนสัด วันรุ่งขึ้นอุปกะอาชีวกมาเรือน พบหญิงรุ่มนั้นเข้ามาเลี้ยงดูทำการปรนนิบัติทุกอย่าง เกิดรักอย่างแรง ไม่อาจแม้แต่จะกิน ถือภาชนะอาหารไปที่อยู่ วางอาหารไว้ข้างหนึ่ง คิดว่า ถ้าเราได้แม่นาวาจึงจะมีชีวิต ถ้าไม่ได้ก็จะตายเสีย แล้วนอนอดอาหาร วันที่ ๗ นายพรานกลับมา ถามเรื่องอุปกะอาชีวกกับธิดา ธิดาบอกว่า เขามาวันเดียวเท่านั้นแล้วไม่เคยมาอีก โดยชุดที่มาจากบ้านนั้นแหละ นายพรานบอกธิดาว่า พ่อจะเข้าไปถามเขาเอง แล้วไปทันที จับเท้าถามว่า ไม่สบายเป็นอะไรไป อุปกะอาชีวกถอนใจ กลิ้งเกลือกไปมา นายพรานกล่าวว่า บอกสิ ข้าอาจทำได้ก็จักทำทุกอย่าง อุปกะอาชีวกจึงบอกว่า ถ้าเราได้แม่นาวา ก็จะมีชีวิตอยู่ ถ้าไม่ได้ก็จะตายในที่นี้แหละประเสริฐกว่า นายพรานถามว่า ท่านรู้ศีลปะอะไรบ้าง อุปกะอาชีวกตอบว่า เราไม่รู้เลย นายพรานกล่าวว่า เมื่อไม่รู้ศีลปะอะไรๆ จะอยู่ครองเรือนได้หรือ อุปกะอาชีวกนั้นจึงกล่าวว่า ถึงเราไม่รู้ศีลปะ แต่เราจักเป็นคนแบกเนื้อของท่านมาขายได้นะ นายพรานคิดว่า เขาชอบกิจการนี้ของเรา จึงให้ผ้าถุงผืนหนึ่ง นำไปเรือนมอบธิดาให้ อาศัยการสมสู่ของคนทั้ง ๒ นั้น ก็เกิดบุตรขึ้นมาคนหนึ่ง ทั้ง ๒ สามภรรยาจึงตั้งชื่อบุตรว่า สุภัททะ เวลาบุตรร้องนางจะพูดว่า เจ้าลูกคนแบกเนื้อ เจ้าลูกพรานเนื้อ อย่าร้อง ดังนี้เป็นต้น แยกหนีอุปกะด้วยเพลงกล่อมลูก อุปกะกล่าวว่า แม่นาง เจ้าเข้าใจว่าข้าไม่มีที่พึ่งหรือ ข้ามีสหายนหนึ่งชื่อหนัดชินะ ข้าจะไปยังสำนักเขา นางนาวารู้ว่าสามีอึดอัดใจด้วย

๔๔ พระราชของพระยวงศดิ

อาการอย่างนี้ จึงกล่าวบ่อยๆ วันหนึ่ง อุปกะนั้นไม่บอกกล่าว ก็มุ่งหน้าไปยัง มัชฌิมประเทศ

ก็สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร กรุงสาวัตถี ทรงสั่งภิกษุทั้งหลายไว้ว่า ผู้ใดมาถามหาอนันตชินะ พวกท่านจงแสดงเราแก่เขา แม้อุปกาชีวิตก็ถามเรื่อยๆ ไปว่า อนันตชินะอยู่ไหน มาถึงกรุงสาวัตถีตามลำดับ ยืนอยู่กลางพระวิหารถามว่า อนันตชินะอยู่ไหน ภิกษุทั้งหลายก็พาเขาไปยังสำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้า อุปกะนั้นเห็นพระผู้มีพระภาคเจ้า ทูลถามว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าจำข้าได้ไหม ตรัสว่า เออ จำได้สิ ก็ท่านอยู่ไหนละ ทูลว่า วังกหารชนบท ตรัสว่า อุปกะท่านแก่แล้วนะ บวชได้หรือ ทูลว่า พอจะบวชได้ พระผู้มีพระภาคเจ้าให้การบวช ประทานกรรมฐานแก่เขา อุปกะนั้นกระทำกิจในกรรมฐาน ตั้งอยู่ในอนาคามีผล กระทำกาละแล้ว บังเกิดในสุทธาวาสชั้นอวิหา แล้วบรรลुพระอรหัตในขณะที่เกิดขึ้นเอง จริงอยู่ ชน ๗ คน พอเกิดในสุทธาวาสชั้นอวิหา ก็บรรลुพระอรหัต ในจำนวน ๗ คนนั้น อุปกะก็เป็นคนหนึ่ง สมจริงดังคำที่กล่าวไว้ดังนี้ว่า

ภิกษุ ๗ รูปพ้นแล้ว ลี้นระคะโทสะแล้ว ข้ามกิเลสที่ข้ามไปในโลก เข้าถึงสุทธาวาสพรหมชั้นอวิหา คือ ๓ คน ได้แก่อุปกะ ปลคัณฑะ ปุกกุสาติ ๔ คน คือภักทียะ ชันตทเวระ พาหุทัตติ และปิงคียะ ทั้ง ๗ คนนั้น ละกายมนุษย์แล้ว เข้าถึงกายทิพย์

นางจาปาเถรี ในจาปาเถรีคาถา

พระจาปาเถรี คือพระเถรีภิกษุณีชื่อว่า จาปา ก็คือนางนาวานั้นเอง ในที่นี้เรียกชื่อท่านว่าจาปา ก็คงจะเป็นอีกชื่อหนึ่งของท่าน ซึ่งเมื่ออุปกะอาศัยออกบวชไปแล้ว นางนาวาหรือจาปาผู้ภรรยา ก็ออกบวชตาม จนบรรลุธรรมในพระพุทศาสนา แล้วได้กล่าวคาถาเรียกว่า “จาปาเถรีคาถา” แสดงถึงถ้อยคำที่ได้ตอบระหว่างอุปกาชีวิตและพระจาปาเถรีเองเมื่อครั้งยังไม่ได้บวช ตอนที่อุปกะจะออกบวช พระเถรีแม้รูปนี้บำเพ็ญบารมีมาในพระพุทเจ้าพระองค์ก่อนๆ สร้างสมกุศลอันเป็น

อุปนิสัยแห่งพระนิพพานมาในภพนั้นๆ สะสมกุศลมูลมาโดยลำดับ สร้างสมสัมภารธรรม เครื่องปรับปรุงวิโมกข์คือความหลุดพ้น มาในพุทธรูปบาทกาล คือ กาลเป็นที่บังเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้านี้ ก็บังเกิดเป็นลูกสาวของหัวหน้าพรานล่าเนื้อในหมู่พรานล่าเนื้อตำบลหนึ่ง ในวังทหารชนบท นางมีชื่อว่า จาปา ซึ่งที่เล่ามาก็คือนางนาวานั่นเอง

นักบวชอาชีวกชื่ออุปกะ พบพระพุทธศาสดาซึ่งเสด็จออกจากโพธิมณฑลสถาน เจาะจงไปกรุงพาราณสีเพื่อประกาศพระธรรมจักร จึงถามพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าก็ตรัสตอบ ดังที่ได้เล่ามาแล้ว เขามีจิตเลื่อมใสเกิดขึ้น กล่าววา เออ เออ ผู้มีอายุ ท่านเป็นพระอรหันต์อันนัตถิณะหรือ ดังนี้ แล้วหลีกทางแยกไปยังวังทหารชนบท เข้าอาศัยอยู่หมู่บ้านพรานล่าเนื้อตำบลหนึ่งในชนบทนั้น หัวหน้าพรานล่าเนื้อในหมู่บ้านนั้นอุปฐากบำรุงเขา วันหนึ่ง หัวหน้าพรานล่าเนื้อจะไปล่าเนื้อไกล จึงสั่งจาปาลูกสาวของตนว่า อย่าลืมพระอรหันต์ของพ่อนะ แล้วไปพร้อมกับลูกชายคนพี่หลายคน ลูกสาวของพรานนั้นมีรูปร่างน่าชม เรื่องต่อไปก็ดังที่ได้เล่ามาแล้ว

ครั้นเมื่ออุปกะอาชีวกเดินทางจากไปแล้ว นางจาปาก็มีใจเบื่อหน่าย จึงมอบลูกให้นายพรานผู้เป็นตาไว้ เดินไปตามทางอุปกะไปก่อนแล้ว ถึงกรุงสาวัตถีแล้ว ก็บวชในสำนักภิกษุณีทั้งหลาย กระทำกิจกรรมในวิปัสสนา ก็ตั้งอยู่ในพระอรหัตตามลำดับมรรค ครั้นพิจารณาทบทวนถึงความเป็นมาของตน ก็กระทำคาถาที่อุปกะกับตนพูดกันไว้แต่ก่อน รวมเป็นอุทานคาถาที่เรียกว่า “จาปาเถรีคาถา” คือได้กล่าวคาถาเหล่านี้ว่า

ท่านอุปกะกล่าวว่า แต่ก่อน เราบวชถือไม้เท้า บัดนี้ เรานั้นกลายเป็นพรานล่าเนื้อไปเสียแล้ว ไม่อาจข้ามจากตมคือต้นหาอันร้ายกาจ ไปสู่ฝั่งโน้นคือพระนิพพานได้ ดูก่อน จาปา เจ้าสำคัญเราว่าเป็นคนมัวเมา จึงกล่อมลูกเย้ยหยันเสียดสี เราจักตัดพันธะของจาปาไปบวชอีก

ข้าพเจ้า คือพระจาปาเถรีเมื่อครั้งยังเป็นนางจาปา กล่าวว่า ข้าแต่ท่าน

๔๔ พรรษาของพระยุนกฉำ

มหาวิระ โปรดอย่าโกรธจาปาเลย ข้าแต่ท่านมหาหมุณี โปรดอย่าโกรธจาปาเลย เพราะว่าผู้ถูกความโกรธครอบงำแล้ว ไม่มีความบริสุทธิ์ดอก แล้วตบะจะมีมาแต่ไหนเล่า

ท่านอุปกะกล่าวว่า เราจักหลีกออกไปจากบ้านนาลา ใครจักอยู่ในบ้านนาลานี้ได้ เจ้าผูกเหล่าสมณะผู้เลี้ยงชีพโดยธรรมด้วยมายาสตรี

ข้าพเจ้ากล่าวว่า ข้าแต่ท่านกาพะ (ที่แปลว่า ท่านดำ เพราะท่านอุปกะมีผิวดำ จึงเป็นอีกชื่อหนึ่งของท่านอุปกะ) มาสิ กลับมาเถิด จงบริโภคมกามเหมือนแต่ก่อน จาปาและเหล่าญาติของจาปา ยอมอยู่ใต้อำนาจของท่าน

ท่านอุปกะกล่าวว่า ดูก่อนจาปา เจ้าจักกล่าวคำรักเช่นไรเป็น ๔ เท่าของคำนี้แก่เรา คำรักเช่นนั้นจะพึงโอฬาร คือใหญ่โต สำหรับบุรุษผู้ร่าเริงในเจ้าเท่านั้นดอกนะ

ข้าพเจ้ากล่าวว่า ข้าแต่ท่านกาพะ เพราะเหตุไรท่านถึงละทิ้งจาปาซึ่งสะสวย มีเรือนร่างงาม ตั้งต้นคนทาซึ่งออกดอกบานสะพรั่งบนยอดเขา ตั้งเครื่องทับทิมที่ดอกบานแล้ว ตั้งต้นแคฝอยบนเกาะ ผู้มีรังไล่ด้วยจันทร์แดง นุ่งห่มผ้าชั้นเยี่ยมของแคว้นกาสิไปเสียเล่า

ท่านอุปกะกล่าวว่า เจ้าจักตามเบียดเบียนเราด้วยรูปที่ตกแต่ง เหมือนอย่างพรานนกประสงค์จะตามเบียดเบียนนก ไม่ได้ดอกนะ

ข้าพเจ้ากล่าวว่า ข้าแต่ท่านกาพะ ผลคือลูกของเราที่ท่านก็ทำให้เกิดมาแล้ว เพราะเหตุไรท่านจึงจะละทิ้งจาปาซึ่งมีลูกไปเสียเล่า

ท่านอุปกะกล่าวว่า เหล่าท่านผู้มีปัญญา มีความเพียรมาก ย่อมละพวงลูก ๆ ต่อนั้นก็พวงญาติ ต่อนั้นก็ทรัพย์ พวกกันออกบวช เหมือนพญาช้างตัดเชือกที่ผูกฉะนั้น

ข้าพเจ้ากล่าวว่า บัดนี้ ข้าจะเอาไม้หรือมีดฟาดลูกคนนี่ของท่านให้ล้มลงเหนือพื้นดิน เพราะความเศร้าโศกถึงลูก ท่านจะไปไม่ได้แน่

ท่านอุปกะกล่าวว่า ดูก่อนหญิงเฒ่า ถึงเจ้าจักโยนลูกให้ฝูงสุนัขจึงจอก เจ้าก็จักทำให้เราหวนกลับมา เพราะลูกเป็นต้นเหตุไม่ได้ดอก

ข้าพเจ้ากล่าวว่า ข้าแต่ท่านกาพะ เอาเถิด เดี่ยวนี้ ท่านจะไปที่ไหน
คาม นิคม นครราชธานีไหน

ท่านอุปกะกล่าวว่า แต่ก่อนได้มีพวกคณาจารย์ไม่เป็นสมณะ ก็ถือตัวว่า
เป็นสมณะ จาริกกันไปตามคาม นิคม ชนบท ราชธานี ความจริงท่านผู้หนึ่งนั้น
คือพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ตรัสรู้ ณ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ทรงแสดงธรรมโปรด
หมู่สัตว์เพื่อละทุกข์ทั้งปวง เราจะไปเฝ้าพระองค์ พระองค์จะเป็นศาสดาของเรา

ข้าพเจ้ากล่าวว่า บัดนี้ ขอท่านจงกราบทูลพระโลกนาถผู้ยอดเยี่ยม ถึง
การถวายบังคมของจาปา และพึงทำประทักษิณเวียนขวา แล้วอุทิศกุศลทักษิณา
แก่จาปาด้วย

ท่านอุปกะกล่าวว่า ข้อที่เจ้าพูดแก่เรา เราทำได้ บัดนี้ เราจักกราบทูล
พระโลกนาถผู้ยอดเยี่ยม ถึงการถวายบังคมของเจ้า แล้วเราจักทำประทักษิณ
เวียนขวา แล้วอุทิศกุศลทักษิณาแก่เจ้าแน่

ต่อแต่นั้น ท่านกาพะก็เดินทางไปใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ได้พบพระพุทธรเจ้า
ได้พบพระสัมพุทธเจ้ากำลังแสดงอมตบถ คือทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความล่องทุกข์
และอริยมรรคมีองค์ ๘ ที่เข้าไประงับทุกข์ ท่านกาพะถวายบังคมพระยุดลบาท
ของพระพุทธรเจ้าพระองค์นั้นแล้ว กระทำประทักษิณพระองค์แล้ว อุทิศส่วนกุศล
แก่จาปา บวชเป็นอนาคาริกะ ไม่มีเรือน วิชชา ๓ ข้าพเจ้าก็บรรลุแล้ว คำสอน
ของพระพุทธรเจ้าก็กระทำเสร็จแล้ว

ในคาถาตอนท้ายนี้ก็ประกาศว่า พระจาปาเถรีเองเมื่อออกบวชเป็นภิกษุณี
ปฏิบัติธรรมก็ได้บรรลุวิชชา ๓ และได้กระทำเสร็จกิจคำสั่งสอนของพระพุทธรเจ้า
แล้ว สำเร็จเป็นพระอรหันต์

กับจะแสดงอีกพระสูตรหนึ่งที่เกี่ยวข้องกัน เรียกว่า **ขุทติกสูตร** ว่า
ด้วยภิกษุ ๗ รูปตัดเครื่องผูก

๔๔ พระราชของพระยวงศโศภิต

ขมฏิกการสูตร

ขมฏิกการพรหมกราบทุลว่า ภิกษุ ๗ รูปผู้เข้าถึงพรหมโลกชื่อว่า อวิหา เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว มีระคะโทสะสิ้นแล้ว ข้ามเครื่องเกาะเกี่ยวในโลกได้แล้ว

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า ก็ภิกษุเหล่านั้นคือผู้ใดบ้าง ผู้ข้ามเครื่องข้อง คือบ่วงของมาร ที่ข้ามได้แสนยาก ละกายของมนุษย์แล้ว ก้าวล่วงซึ่งทิพยโยคะ คือเครื่องประกอบอันเป็นทิพย์

ขมฏิกการพรหมกราบทุลว่า คือ ท่านอุปกะ ๑ ท่านปลคัณฑะ ๑ ท่าน ปุกกุสาติ ๑ รวมเป็น ๓ ท่าน ท่านภักทียะ ๑ ท่านขันตทเวระ ๑ ท่านพาหุทัตติ ๑ ท่านปิงคียะ ๑ ท่านเหล่านั้นล้วนแต่ละกายของมนุษย์ ก้าวล่วงทิพยโยคะแล้ว

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า ท่านเป็นผู้มีความฉลาด กล่าวสรรเสริญ ภิกษุเหล่านั้นผู้ละบ่วงมารได้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นเขารู้ธรรมของใครเล่า จึงตัดเครื่องผูกคือภพเสียได้

ขมฏิกการพรหมกราบทุลว่า ท่านเหล่านั้นตรัสรู้ธรรมของผู้ใด จึงตัดเครื่องผูกคือภพเสียได้ ผู้นั้นไม่มีอื่นไปจากพระผู้มีพระภาคเจ้า และธรรมนั้นไม่มีอื่นไปจากคำสั่งสอนของพระองค์ นามและรูปดับไม่เหลือในธรรมใด ท่านเหล่านั้นได้รู้ธรรมนั้นในพระศาสนานี้ จึงตัดเครื่องผูกคือภพเสียได้

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า ท่านกล่าววาจาลึก รู้ได้ยาก เข้าใจให้ตีได้ยาก ท่านรู้ธรรมของใคร จึงกล่าววาจาเช่นนี้ได้

ขมฏิกการพรหมกราบทุลว่า เมื่อก่อนข้าพระองค์เป็นช่างหม้อ ทำหม้ออยู่ในเวกพิงคชนบท ผู้เลี้ยงมารดาและบิดา ได้เป็นอุบาสกของพระกัสสปพุทธเจ้า เป็นผู้เว้นจากเมถุนธรรม เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ไม่เกี่ยวข้องกับอามิส ด้วยเคยเป็นคนร่วมบ้านกับพระองค์ ทั้งได้เคยเป็นสหายของพระองค์ในกาลปางก่อน

ข้าพระองค์รู้จักภิกษุ ๗ รูปเหล่านี้ ผู้หลุดพ้นแล้ว มีราคะและโทสะสิ้นแล้ว ผู้ข้ามเครื่องข้องในโลกได้แล้ว

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า แน่ะ นายช่างหม้อ ท่านกล่าวเรื่องอย่างใด เรื่องนั้นได้เป็นจริงแล้วเช่นนั้นในกาลนั้น เมื่อก่อนท่านเคยเป็นช่างหม้อ ทำหม้อ อยู่ในเวฬุคชนบท เป็นผู้เลี้ยงมารดาบิดา เป็นอุบาสกของพระกัสสปพุทธเจ้า เป็นผู้เว้นจากเมถุนธรรม เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ไม่เกี่ยวข้องกับามิส ได้เป็นคนเคยร่วมบ้านกันกับเรา ทั้งได้เคยเป็นสหายของเราในปางก่อน

พระสังคิติกาจารย์กล่าวว่า สหายเก่าทั้ง ๒ ผู้มีตนอันอบรมแล้ว ทรงไว้ซึ่งสรีระมีในที่สุด ได้มาพบกันด้วยอาการอย่างนี้

จิวรสูตร^๑

ในสังยุตตนิกาย นิทานวรรค ว่าด้วยภิกษุสังฆวิหาริกของพระอานนท์ ๓๐ รูปลาสิกขา

สมัยนั้น ท่านพระมหากัสสปะอยู่ ณ พระเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน กรุงราชคฤห์ ก็สมัยนั้น ท่านพระอานนท์เที่ยวจาริกไปในทักษิณาคิริชนบทพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุผู้เป็นสังฆวิหาริกของท่านประมาณ ๓๐ รูป โดยมากยังเป็นเด็กหนุ่ม พวกนั้นลาสิกขา เวียนมาเพื่อความเป็นคฤหัสถ์

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เที่ยวจาริกไปตามชอบใจในทักษิณาคิริชนบท แล้วกลับสู่พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน กรุงราชคฤห์ เข้าไปหาท่านพระมหากัสสปะหรือท่านพระมหากัสสปะถึงที่อยู่ ครั้นเข้าไปหาแล้ว ให้อาหารพระมหากัสสปะหนึ่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้ว ท่านพระมหากัสสปะได้กล่าวปราศรัยกับท่านพระอานนท์ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอาศัยอำนาจประโยชน์เท่าไรหนอ จึงทรงบัญญัติติกโกชณะคือการขบฉันหมวด ๓ ใน

๑. ส. น. ๑๖/๕๑๘-๕๒๗/๒๕๗-๒๖๑.

๔๔ พระราชของพระยวงศดิ

ตระกูลเข้าไว้

ท่านพระอานนทีกกล่าวว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอาศัยอำนาจประโยชน์ ๓ ข้อ จึงได้ทรงบัญญัติการขบฉันหมวด ๓ ในตระกูลเข้าไว้ คือเพื่อข่มคนหน้าด่าน เพื่อให้ภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักอยู่เป็นสุข และเพื่ออนุเคราะห์ตระกูล โดยเหตุที่พวก มีความปรารถนาลามก อาศัยสมัคพรรคพวกแล้วจะพึงทำสงฆ์ให้แตกกันไม่ได้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอาศัยอำนาจประโยชน์ ๓ ข้อนี้แล จึงทรงบัญญัติติโก- โภชนะคือการขบฉันหมวด ๓ ในตระกูลเข้าไว้

ท่านพระมหากัสสปะกล่าวว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น เธอเที่ยวไปกับภิกษุเหล่านี้ ผู้ไม่คุ้มครองทวารในอินทรียทั้งหลาย ไม่รู้จักประมาณในโภชนะ ไม่ประกอบ ความเพียร เพื่อประโยชน์อะไรเล่า เขามัวแต่จาริกไปเหยียบย่ำข้าวกล้า มัวแต่ จาริกไปเบียดเบียนตระกูล บริษัทของเธอย่อมลุ่มหลุดไป สัททวิหาริกของเธอซึ่ง โดยมากเป็นผู้ใหม่ ย่อมแตกกระจายไป เชนี้ยังเป็นเด็ก ไม่รู้จักประมาณ

ท่านพระอานนทีกกล่าวว่า บนศีรษะของกระผม ผมหงอกแล้วมิใช่หรือ ถิ่นอย่างนั้นพวกกระผมก็ยังไม่พ้นจากท่านพระมหากัสสปะว่าเป็นเด็ก

ท่านพระมหากัสสปะกล่าวว่า ก็เป็นจริงอย่างนั้น เชนี้ยังเที่ยวไปกับภิกษุ ใหม่ ๆ เหล่านี้ ผู้ไม่คุ้มครองทวารในอินทรียทั้งหลาย ไม่รู้จักประมาณในโภชนะ ไม่ประกอบความเพียร เขามัวแต่จาริกไปเหยียบย่ำข้าวกล้า มัวแต่จาริกไป เบียดเบียนตระกูล บริษัทของเธอย่อมลุ่มหลุดไป สัททวิหาริกของเธอซึ่งโดยมาก เป็นผู้ใหม่ ย่อมแตกกระจายไป เชนี้ยังเป็นเด็ก ไม่รู้จักประมาณ

ภิกษุณีอุลลันนทาได้ยินแล้วคิดว่า ทราบว่าพระผู้เป็นเจ้าของอานนทีกเป็นผู้เป็นมุณี เปื้องปราดถูกพระผู้เป็นเจ้าของมหากัสสปะรุกรานด้วยวาตะว่าเป็นเด็ก ไม่พอใจ จึงเปล่งวาจาแสดงความไม่พอใจว่า อะไรเล่าพระผู้เป็นเจ้าของมหากัสสปะ ผู้เคยเป็น อัญญเดียรถีย์ จึงสำคัญพระคุณเจ้าอานนทีกเป็นผู้เป็นมุณีเปื้องปราดว่า ตนควร รุกรานด้วยวาตะว่าเป็นเด็ก ท่านพระมหากัสสปะได้ยินภิกษุณีอุลลันนทาว่า

วาจານี้แล้ว

ครั้งนั้นแล ท่านพระมหากัสสปะจึงกล่าวกับท่านพระอานนท์ว่า ภิกษุณี
อุลลันทายังไม่ทันพิจารณา ก็กล่าววาจาพล่อยๆ เพราะเราเองปลงผมและหมวด
นุ่งห่มผ้ากาสาหวัดร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ไม่นึกเลยว่า เราบวช
อุทิศศาสดาอื่น นอกจากพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระองค์นั้น ครั้งก่อน เมื่อเรายังเป็นคฤหัสถ์เคยคิดว่า ฆราวาสช่างคับแคบ
เป็นทางมาแห่งธุลี บรรพชาปลอดโปร่ง ผู้อยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์
ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยส่วนเดียวประดุจสังข์ขัด ไม่ใช่ทำได้ง่ายนัก ทางที่ดีเราควร
ปลงผมและหมวด นุ่งห่มผ้ากาสาหวัดร์ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต สมัย
ต่อมา เราทำผ้าสังฆาฏิแห่งผ้าที่เก่า ปลงผมและหมวด นุ่งห่มผ้ากาสาหวัดร์
ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต อุทิศเฉพาะท่านผู้เป็นพระอรหันต์ในโลก เมื่อ
บวชแล้วยังเดินไปสิ้นระยะทางไกล ได้พบพระผู้มีพระภาคเจ้าระหว่างเมือง
ราชคฤห์กับบ้านนาลันทคาม กำลังประทับอยู่ ณ พุทฺตเจดีย์ พอเราพบเข้าก็
รำพึงอยู่ว่า เราพบพระศาสดา ก็เป็นอันพบพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วย เราพบพระ
สुकต ก็เป็นอันพบพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วย เราพบพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็เป็นอัน
พบพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วย เรานั้นจึงซบเศียรเกล้าลงแทบพระบาทของพระผู้มี
พระภาคเจ้า ณ ที่นั่นเอง ได้กราบทูลกับพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้
เจริญ พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นพระศาสดาของข้าพระองค์ ข้าพระองค์เป็นสาวก
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นพระศาสดาของข้าพระองค์ ข้า
พระองค์เป็นสาวก ดังนี้

เมื่อเรากราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกับเราว่า ดูก่อน
กัสสปะ ผู้ใดเล่ายังไม่รู้ถึงสาวกผู้ประมวณมาด้วยจิตทั้งหมดอย่างนี้แล้ว จะพึงพูด
ว่ารู้ ยังไม่เห็นเลย จะพึงพูดว่าเห็น ศีรษะของบุคคลนั้นเห็นแต่ก ดูก่อนกัสสปะ
แต่เรารู้ อยู่ จึงพูดว่ารู้ เห็นอยู่ จึงพูดว่าเห็น เพราะเหตุนี้แหละกัสสปะ เธอ
พึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเข้าไปตั้งหิริ ความละอายใจ โอตตบะ ความเกรงกลัว
อย่างแรงกล้าในภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ ผู้นวกะ ผู้มัชฌิมะ เราจักพึงธรรม

๔๔ พระราชของพระยวทธฉำ

อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งประกอบด้วยกุศล จักกระทำกรรมนั้นทั้งหมดให้เกิดประโยชน์
ใส่ใจถึงกรรมนั้นทั้งหมด จักประมวลด้วยจิตทั้งหมด เจียโสตสดับพระกรรม เรา
จักไม่ละกายคตาสติ สติไปในกาย ที่สหระคตด้วยความสุขสำราญ ดูก่อนกัสนปะ
เชอพึงศึกษาอย่างนี้แหละ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงโอวาทเราด้วยพระโอวาทนี้
เสด็จลุกจากอาสนะแล้ว ทรงหลีกไป เราเป็นหนึ่งบริโภคก่อนข้าวของราษฎรถึง ๑
สัปดาห์ วันที่ ๘ อรหัตตผลจึงปรากฏขึ้น คราวนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จหลีก
จากหนทาง ตรงไปยังโคนไม้แห่งหนึ่ง เราจึงเอาผ้าสังฆาฏิแห่งผ้าที่เก่าปูเป็น ๔
ชั้นถวาย แล้วกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มี
พระภาคเจ้าประทับนั่งบนผ้าผืนนี้ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพระองค์ตลอด
กาลนาน พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ประทับนั่งบนอาสนะที่จัดถวาย ครั้นประทับนั่ง
แล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกับเราว่า กัสนปะ ผ้าสังฆาฏิแห่งผ้าที่เก่าของ
เชอผืนนี้อ่อนนุ่ม เราก็กกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า
ได้โปรดอนุเคราะห์ ทรงรับผ้าสังฆาฏิแห่งผ้าที่เก่าของข้าพระองค์เถิด พระองค์
ตรัสว่า ดูก่อนกัสนปะ เชอจักครองผ้าบังสุกุลที่ทำด้วยผ้าปานซึ่งยังใหม่หรือ เรา
ก็กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จักครองผ้าบังสุกุลที่ทำด้วยผ้า
ปานซึ่งยังใหม่ของพระผู้มีพระภาคเจ้า ดังนี้

เราได้มอบถวายผ้าสังฆาฏิแห่งผ้าที่เก่าแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า และได้รับ
ผ้าบังสุกุลที่ทำด้วยผ้าปานซึ่งยังใหม่ของพระผู้มีพระภาคเจ้า ดูก่อนอาวุโส ก็เมื่อ
บุคคลจะพูดให้ถูก พึงพูดถึงผู้ใดว่า บุตรผู้เกิดแต่อก เกิดแต่พระโอรชฐ์ ของพระ
ผู้มีพระภาคเจ้า เกิดแต่พระกรรม อันกรรมนิรมิตแล้ว เป็นกรรมทายาท จึงรับ
ผ้าบังสุกุลซึ่งทำด้วยผ้าปานซึ่งยังใหม่ เมื่อเขาจะพูดให้ถูก พึงพูดถึงผู้นั้นคือเรา
ว่าบุตรผู้เกิดแต่อก เกิดแต่พระโอรชฐ์ ของพระผู้มีพระภาคเจ้า เกิดแต่พระกรรม
อันกรรมนิรมิตแล้ว เป็นกรรมทายาท รับผ้าบังสุกุลซึ่งทำด้วยผ้าปานซึ่งยังใหม่

เราหวังสังตจากกาม สังตจากอกุศลธรรม แล้วเข้าถึงปฐมฌาน มีวิตก
มีวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่ ตราบเท่าที่เราหวัง ฯลฯ

ท่านพระมหากัสนปะได้กล่าวต่อไปจนจบอนุปปพวิหาร ๙ และอภิญญา ๕

เราทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันหาอาสวะมิได้เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันรุ่งเรืองในทิวฏฐธรรม เข้าถึงอยู่ ผู้ใดสำคัญเราว่า ควรปกปิดด้วยอภิญาญา ๖ ผู้นั้นก็ควรสำคัญช้าง ๘ คอกหรือ ๗ คอกครึ่งว่า จะพึงปกปิดด้วยใบตาลได้

ก็แลภิกษุณีถูลลนันทาเคลื่อนจากพรหมจรรย์เสียแล้ว

อรรถกถาแห่งจีวรสูตรนี้ ได้แสดงอธิบายว่า

บทว่า ในทักษิณาคิริ ความว่า ชนบทภาคทักษิณของภูเขาคือเทือกล้อมกรุงราชคฤห์ชื่อว่า ทักษิณาคิริ อธิบายว่า เทียวจาริกไปในทักษิณาคิริชนบทนั้น ชื่อว่าจาริก มี ๒ อย่าง คือรีบไป ๑ ไม่รีบไป ๑ ในจาริกเหล่านั้น ภิกษุบางรูปนุ่งผ้ากาสาเยผืนหนึ่ง ห่มผืนหนึ่งตลอดเวลา คล้องบาตรและจีวรที่ป่าเถอร่ม วันหนึ่งเดินไปได้ ๗-๘ โยชน์ มีหรือไหลท่วมตัว ก็หรือว่าพระพุทธรูปทรงเห็นสัตว์พึงตรัสรู้ใดๆ ขณะเดียวเสด็จไปได้ร้อยโยชน์บ้าง พันโยชน์บ้าง อย่างนี้ชื่อว่า รีบไป ก็ทุกวันที่พระพุทธรูปเจ้ารับนิมนต์เพื่อฉันในวันนั้น เสด็จไปทำการสงเคราะห์คนมีประมาณเท่านี้ในระยะทางคาจูดหนึ่ง กึ่งโยชน์ สามคาจูดหนึ่งโยชน์ นี้ชื่อว่า ไม่รีบไป ในที่นี้ประสงค์จาริกนี้

พระเถระคือท่านพระอานนทเถระ ได้อยู่เบื้องพระปฤษฎางค์พระทศพลตลอด ๒๕ ปีจุดงามมิใช่หรือ ท่านไม่ให้โอกาสแก่พระดำรัสเพื่อตรัสถามว่า อานนทไปไหน ท่านได้โอกาสเทียวจาริกไปกับภิกษุสงฆ์ในกาลไหน ในปีพระศาสดาปรินิพพาน ได้ยินว่า เมื่อพระศาสดาปรินิพพานแล้ว พระมหากัสสปเถระนั่งในท่ามกลางพระภิกษุสงฆ์ ประชุมพร้อมกันในการปรินิพพานของพระศาสดา เลือกภิกษุ ๕๐๐ รูปเพื่อทำสังคายนาพระธรรมวินัย กล่าวว่า ก็ท่านผู้มีอายุทั้งหลายเราทั้งหลายจักอยู่จำพรรษาในกรุงราชคฤห์ สังคายนาพระธรรมวินัย ท่านทั้งหลายก่อนเข้าพรรษา จงตัดปลีโพธส่วนตัวเสีย แล้วประชุมพร้อมกันในการกรุงราชคฤห์เถิด ก็ไปยังกรุงราชคฤห์ด้วยตนเอง

๔๔ พระราชของพระยวงษณ์

พระอนนทเถระถือบาตรและจีวรของพระผู้มีพระภาคเจ้าปลอมมหาชน ไปยังกรุงสาวัตถี ออกจากกรุงสาวัตถีนั้น ไปยังกรุงราชคฤห์ เทียวจาริกไปใน ทักขิณาคิริชนบท นี้ท่านกล่าวหมายถึงข้อนี้

บทที่ว่า เป็นเด็กโดยมาก ความว่า ภิกษุเหล่านั้นใด ชื่อว่าเวียนมาเพื่อ ความเป็นคฤหัสถ์ ภิกษุเหล่านั้นโดยมากเป็นเด็กหนุ่มยังอ่อน คือเป็นภิกษุพรรษา เดียว สองพรรษา และเป็นสามเณร ถ้ามว่า ก็เพราะเหตุไร เด็กเหล่านั้นจึง บวช เพราะเหตุอะไรจึงเวียนมาเพื่อความเป็นคฤหัสถ์ ตอบว่า ได้ยินว่า มารดา บิดาของเด็กนั้นคิดว่า พระอนนทเถระเป็นผู้คุ้นเคยกับพระศาสดา ทูลขอพร ๘ ประการแล้วจึงอุปัฏฐาก ทั้งสามารถเพื่อจะพาเอาพระศาสดาไปยังสถานที่ที่ตน ปรารถนาและตนปรารถนาได้ เราทั้งหลายจึงให้พวกเด็กของพวกเราบวชในสำนัก ของพระอนนทนั้น พระอนนทก็จักพาพระศาสดามา เมื่อพระศาสดามาแล้ว เราทั้งหลายจักได้ทำสักการะเป็นอันมาก ดังนี้ พวกญาติของเด็กเหล่านั้นจึงให้ เด็กเหล่านั้นบวชด้วยเหตุนี้ก่อน แต่เมื่อพระศาสดาปรินิพพาน ความปรารถนา ของคนเหล่านั้นก็หมดไป เมื่อเป็นดังนี้ จึงให้เด็กเหล่านั้นสึกแล้วในวันเดียว เท่านั้น

บทว่า ตามความชอบใจ ก็ได้แก่ ตามชอบใจคือตามอรรถาศัย

บทว่า บัญญัติโกชนะหมวด ๓ ท่านกล่าวถึงบทนี้ว่า เป็นปาจิตตีย์ใน เพราะคณโกชน์ เว้นไว้แต่สมัย ดังนี้ ก็ภิกษุ ๓ รูปพอใจแม้รับนิมนต์เป็นอกัปปิยะ ร่วมกัน เป็นอนาบัติในคณโกชน์นั้น เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า โกชนะ หมวด ๓

ข้อว่า เพื่อชมคนหน้าด่าน ได้แก่ เพื่อชมคนทุศีล

บทว่า เพื่อให้ภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รักอยู่เป็นสุข ความว่า อุโบสถและ ปวารณาย่อมเป็นไปเพื่อภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก ด้วยการชมคนหน้าด่านนั้นเอง การ อยู่พร้อมเพรียงกันย่อมมี นี่เป็นผาสุวิหารคืออยู่เป็นสุข ของเปสลภิกษุคือภิกษุ

ผู้มีศีลเป็นที่รักเหล่านั้น, เพื่อประโยชน์แก่การอยู่เป็นสุขนี้

เทวทัตออกปากขอในตระกูลด้วยตนเอง บริโภคอยู่ อาศัยพวกภิกษุผู้ปรารถنالามก ทำลายสงฆ์ฉันใด ภิกษุผู้ปรารถنالามกเหล่านี้ ออกปากขอในตระกูลโดยเป็นคณะบริโภคอยู่คือบริโภคเป็นหมู่ ทำคณะให้ใหญ่ขึ้นแล้ว อาศัยพรรคพวกนั้นพึงทำลายสงฆ์ได้ ฉะนั้น ดังนี้ จึงทรงบัญญัติไว้ด้วยเหตุนี้แล

เมื่อภิกษุสงฆ์ทำอุโบสถและปวารณาแล้วอยู่พร้อมเพรียงกัน พวกมนุษย์ถวายเป็นสักกัตเป็นต้น ย่อมเป็นผู้มีสวรรค์เป็นเบื้องหน้า อธิบายว่า และทรงบัญญัติไว้เพื่ออนุเคราะห์ตระกูล ด้วยประการฉะนี้

เธอเที่ยวไปเหมือนเหยียบย่ำข้าวกล้า เธอเที่ยวไปเหมือนทำลายเบียดเบียนตระกูล เป็นอธิบายของคำที่ว่า เทียบเหยียบย่ำข้าวกล้า เทียบเบียดเบียนตระกูล

ภิกษุเหล่านั้นโดยมากคือส่วนมากของท่านเป็นผู้ใหม่ เป็นหนุ่มมีพรรษาเดียวหรือ ๒ พรรษา และเป็นสามเณรดังกล่าว หลุดหายคือกระจายไป

พระเถระเมื่อกล่าวขู่พระเถระ คือพระมหากัสสปะเมื่อกล่าวขู่พระอานนทเถระว่า เด็กนี้ไม่รู้จักประมาณตน ท่านพระอานนท์จึงกล่าวว่า พวกเรายังไม่พ้นวาทะว่าเป็นเด็ก ท่านพระมหากัสสปะกล่าวเพื่อแสดงเหตุ เพราะท่านพระอานนทเถระนี้พึงถูกกล่าวอย่างนี้ ในข้อนี้มีความประสงค์ดังนี้ว่า เพราะท่านเที่ยวไปกับภิกษุใหม่เหล่านี้ ผู้ไม่สำรวมอินทรีย์ ฉะนั้น ท่านเที่ยวไปกับพวกเด็ก จึงควรถูกเขากล่าวว่าเป็นเด็ก

ข้อที่ว่า นางภิกษุณีรูปนั้นได้กล่าวกับท่านพระมหากัสสปะว่า เคยเป็นเดียรถีย์ฝ่ายอื่นมาก่อน ก็เพราะอาจารย์อุปัชฌาย์ของพระเถระไม่ปรากฏในศาสนานี้เลย ตนถือเอาผ้ากาสาเยแล้วออกบวช ฉะนั้น ภิกษุณีฤๅลลันหากล่าวบอกถึงพระมหากัสสปะเคยเป็นอัญญาเดียรถีย์คือเดียรถีย์ในศาสนาอื่นจากพุทธศาสนามาก่อน เพราะความไม่พอใจ

๔๔ พรรษาของพระยฆฏฉฬำ

ที่กล่าวว่า กล่าวโดยไมคิด ก็คือแม่ผู้ประพฤติด้วยระคะและโมหะคือ ไมทันตริก แต่บทนี้ท่านกล่าวด้วยอำนาจความประพฤติด้วยโทสะ คือที่นาง ฤลลันทาภิกษุณีนั้นกล่าวด้วยอำนาจของโทสะ คือยังไม่ทันพิจารณา

บัดนี้ พระมหากัสสปเถระ เมื่อยังบรรพชาของตนให้บริสุทธิ์ จึงกล่าว คำเป็นต้นว่า จำเดิมแต่บวชแล้ว ในบทเหล่านั้น บทว่า เพื่ออุทิศศาสดาอื่น หมายความว่า เราไม่นึกเพื่ออุทิศอย่างนี้ว่า เว้นพระผู้มีพระภาคเจ้า คนอื่นจะเป็นครูของเรา

ในบทเป็นต้นว่า ฆราวาสเป็นที่คับแคบ ความว่า แม่หากว่าสามีและ ภรรยาทั้ง ๒ ย่อมอยู่ในเรือนกว้าง ๖๐ ศอก หรือแม่ในระหว่างร้อยโยชน์ การ อยู่ครองเรือนของสามีภรรยาเหล่านั้น ก็ชื่อว่าคับแคบอยู่นั่นเอง เพราะอรรถว่า มีกิเลสเครื่องกังวล คือห่วงใย

ประวัติท่านพระมหากัสสปะ

ในอรรถกถาจิวรสูตร กัสสปสังยุต สังยุตตนิกาย นิทานวรรค ได้เล่าประวัติ ของท่านพระมหากัสสปเถระตั้งแต่ต้น เมื่อท่านเป็นมาณพชื่อว่า ปิปปผลิมาณพ ตามอรรถกถานี้ได้เล่าไว้ว่า ปิปปผลิมาณพนี้เกิดในท้องของอัครมเหสีของกบิล พราหมณ์ ในบ้านพราหมณ์มหาตติถ์ แคว้นมคธ ส่วนภรรยาคือนางภัททกาปิลานี้ เกิดในท้องของอัครมเหสีของพราหมณ์โกสิโยโคตร ในสาคลนคร แคว้นมคธ เมื่อ เขาเจริญวัยโดยลำดับ ปิปปผลิมาณพอายุ ๒๐ นางภัททาอายุ ๑๖ มารดาบิดาแลดู บุตร คาดคั้นเหลือเกินว่า ลูกเอ๋ย ลูกเติบโตแล้ว ควรดำรงวงศ์ตระกูล มาณพ กล่าวว่ำ คุณพ่อคุณแม่ อย่าพูดถ้อยคำเช่นนี้ให้เข้าหูลูกเลย ลูกจะปรนนิบัติ ทรายบเท่าที่คุณพ่อคุณแม่ดำรงอยู่ ลูกจักออกบวชภายหลังคุณพ่อคุณแม่สิ้นแล้ว ล่วงไปอีกเล็กน้อย มารดาบิดาก็พูดอีก แม้มาณพก็ปฏิเสธเหมือนอย่างเดิม ตั้งแต่นั้นมามารดาก็ยังพูดอยู่ไม่ขาดเลย มาณพคิดว่า เราจักให้มารดายินยอม เรา จึงให้ทองสีแดงพันลัม ให้ช่างทองหล่อรูปหญิงคนหนึ่ง เมื่อสำเร็จการขัดสี

รูปหญิงนั้น จึงให้หญิงผ้าแดง ให้ประดับด้วยดอกไม้ สมบูรณ์ด้วยสี และด้วยเครื่องประดับต่าง ๆ แล้วเรียกมารดาบอกว่า แม่จ๋า ลูกเมื่อได้อารมณ์เห็นปานนี้ จักดำรงอยู่ในเรือน เมื่อไม่ได้จักไม่ดำรงอยู่ พรหมณีเป็นหญิงฉลาดคิดว่า ลูกของเรามีบุญ ให้ท่าน สร้างสมความดี เมื่อทำบุญ มิได้ทำเพียงผู้เดียวเท่านั้น จักมีหญิงที่ทำบุญไ้มาก มีรูปเปรียบรูปทองเช่นรูปหญิงนี้แน่นอน จึงเรียกพรหมณี ๘ คนมา ให้อ้อมหน้าสำราญด้วยความใคร่ทุกชนิด ให้ยกรูปทองขึ้นใส่รถแล้วสั่งว่า ไปเถิด พวกท่านจงค้นหาทาริกาเห็นปานนี้ในตระกูลที่เสมอด้วยชาติโคตรและโภคะของเรา พวกท่านจงให้รูปทองนี้เป็นของหมั้นหมาย พรหมณีเหล่านั้นออกไปด้วยคิดว่า นี่เป็นงานของพวกเรา แล้วคิดต่อไปว่า เราจักไปที่ไหน รู้ว่าแหล่งเกิดของหญิงงามมีอยู่ในมัททรัฐ เราจักไปมัททรัฐ จึงพากันไปสาครนครในมัททรัฐ พวกพรหมณีตั้งรูปทองนั้นไว้ที่หน้า แล้วพากันไปนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

ครั้งนั้น พี่เลี้ยงของนางภัททา ให้นางภัททาอาบน้ำแต่งตัวแล้ว ให้นั่งในห้องอันเป็นสิริ แล้วมาอาบน้ำ ครั้นเห็นรูปนั้น จึงคุกคามด้วยสำคัญว่า ลูกสาวนายของเรามาอยู่ในที่นี้ กล่าววา คนหัวดีอ เจ้ามาที่นี่ทำไม เจื่อหอกคือฝ่ามือตบนางภัททาที่สีข้าง กล่าววา จงรีบไปเสีย มือสะท้านเหมือนกระทบที่หิน พี่เลี้ยงหลีกไปแล้วกล่าวว่า รูปนี้กระด้างอย่างนี้ เราเห็นแล้วนี้กว่า ลูกสาวนายของเรา ที่แท้รูปนี้แม้จะเป็นผู้ถือผ้านุ่งให้ลูกสาวนายของเรากียังไม่คู่ควร

ลำดับนั้น พวกคนล้อมพี่เลี้ยงนั้นแล้วพากันถามว่า ลูกสาวนายของท่าน มีรูปอย่างนี้หรือ นางกล่าวว่า อะไรกัน แม่หญิงของเรามีรูปงามกว่าหญิงนี้ตั้งร้อยเท่าพันเท่า เมื่อนางนั่งอยู่ในห้องประมาณ ๑๒ ศอก ไม่ต้องตามประทีปเพียงความสว่างของร่างกายเท่านั้นก็กำจัดความมืดได้ พวกมนุษย์กล่าวว่า ถ้าเช่นนั้นท่านจงมา พาหญิงค่อมนั้นไป ให้ยกรูปทองไว้ในรถ ตั้งไว้ที่ประตูเรือนของพรหมณีโกสิยโคตร ประกาศให้รู้ว่ามา พรหมณีทำปฏิสันถารแล้วถามว่า พวกท่านมาแต่ไหน พวกมนุษย์กล่าวว่า พวกเรามาแต่เรือนของกบิลพรหมณี ณ บ้านมหาติตถ์ ในแคว้นมคธ ด้วยเหตุชื่อนี้ พรหมณีกล่าวว่า ดีแล้วพ่อคุณ

๔๔ พระราชของพระยงยุทธดิษฐ์

พราหมณ์ของพวกเรามีชาติโคตรและสมบัติเสมอกัน เราจักให้นางทาริกา แล้ว
รับบรรณาการไว้ พราหมณ์เหล่านั้นส่งข่าวให้กบิลพราหมณ์ทราบว่าได้นาง
ทาริกาแล้ว โปรดทำสิ่งที่ควรทำเถิด มารดาบิดาฟังข่าวนั้นแล้วจึงบอกแก่ปิปผลิ
มาณพว่า ข่าวว่าได้นางทาริกาแล้ว มาณพคิดว่า เราคิดว่าเราจักไม่ได้ ก็มารดา
บิดากล่าวว่าได้แล้ว เราไม่ต้องการ จักส่งหนังสือไป จึงไปในที่ลับ เขียนหนังสือว่า
แม่ภัททา จงครองเรือนตามสมควรแก่ชาติโคตรและโภคะของตนเถิด เราจัก
ออกบวช ท่านอย่าได้มีความร้อนใจในภายหลังเลย แม้นางภัททาก็สดับว่า
มารดาบิดาประสงค์จะยกเราให้แก่ผู้อื่น จึงไปในที่ลับ เขียนหนังสือว่า บุตรผู้
เจริญ จงครองเรือนตามสมควรแก่ชาติโคตรและโภคะของตนเถิด เราจักบวช
ท่านอย่าได้เดือดร้อนในภายหลังเลย หนังสือแม่ทั้ง ๒ ได้มาถึงพร้อมกันในระหว่าง
ทาง ชนทั้งหลายถามว่า นี่หนังสือของใคร ตอบว่า ปิปผลิมาณพส่งให้นางภัททา
ถามว่า นี่หนังสือของใคร ตอบว่า นางภัททาส่งให้ปิปผลิมาณพ ทั้ง ๒ ฝ่าย
ก็ได้พูดขึ้นว่า พวกท่านจงดูการกระทำของพวกทารกเถิด จึงเปิดดูแล้วทั้งเสียในป่า
เขียนหนังสือมีความเหมือนกันส่งไปทั้งข้างนี้และข้างโน้น เมื่อคนทั้ง ๒ ไม่
ปรารถนาเหมือนกันนั้นแหละ ก็ได้มีการอยู่ร่วมกัน

ก็ในวันนั้นเอง มาณพก็ให้ร้อยพวงดอกไม้พวงหนึ่ง แม้นางภัททาก็ให้
ร้อยพวงหนึ่ง แม้นคนทั้ง ๒ บริโภคอาหารในเวลาเย็นแล้ว จึงวางพวงดอกไม้เหล่านี้นั้นไว้กลางที่นอน คิดว่าเราทั้ง ๒ จักเข้านอน มาณพนอนข้างขวา นางภัททา
นอนข้างซ้าย คนทั้ง ๒ นั้นเพราะกลัวการถูกต้องร่างกายกันและกัน จึงนอนไม่
หลับจนล่วงไปตลอด ๓ ยาม แม้เพียงหัวเราะกันในเวลากลางวันก็ไม่มี คนทั้ง ๒
มิได้ร่วมกันด้วยโลกามิส เขาทั้ง ๒ มิได้สนใจสมบัติตลอดเวลาที่มารดาบิดายังมี
ชีวิตอยู่ เมื่อมารดาบิดาถึงแก่กรรมแล้วจึงสนใจ มาณพมีสมบัติมาก ในวันหนึ่ง
ควรได้ฝังทองคำที่ขัดสีร่างกายแล้วทิ้งไว้ประมาณ ๑๒ ทะนานโดยทะนานของชาว
มคธ มีสระใหญ่ติดเครื่องยนต์ ๖๐ แห่ง มีพื้นที่ทำாரงาน ๑๒ โยชน์ มีบ้าน
ทาส ๑๔ แห่งเท่าอนุราชบุรี มีช่างศึก ๑๔ เชือก รถ ๑๔ คัน วันหนึ่งมาณพขี่
ม้าที่ตกแต่งแล้ว มีมหาชนแวดล้อมไปยังพื้นที่การงาน ยืนในที่สุดเขต เห็นนกมี

กาเป็นต้นจิกสัตว์มีไส้เดือนเป็นต้นกินจากที่ถูกไถพลิกขึ้น จึงถามว่า นกเหล่านี้กินอะไร ตอบว่า กินไส้เดือนจะนาย ถามว่า บาบที่นกเหล่านี้ทำจะมีแก่ใคร ตอบว่า แก่พวกท่านจะนาย มาณพคิดว่า บาบที่นกเหล่านี้ทำจะมีแก่เรา ทรัพย์ ๘๗ โกฎิจะทำอะไรเราได้ พื้นที่การงานประมาณ ๑๒ โยชน์จักทำอะไรได้ สระติดเครื่องยนต์ ๖๐ สระ หมู่บ้าน ๑๔ หมู่ จักทำอะไรได้ เราจักมอบสมบัติทั้งหมดให้แก่นางภัททา แล้วออกบวช

ในขณะนั้น แม่นางภัททกาปีลานี ก็ให้เทหมองา ๓ หม้อลงในระหว่างพื้นที่ พวกพี่เลี้ยงนั่งล้อม เห็นนกกินสัตว์ที่กินงา จึงถามว่า กาเหล่านี้กินอะไรแม่ ตอบว่า กินสัตว์จะแม่นาย ถามว่า อุกุศลจะมีแก่ใคร ตอบว่า จะมีแก่ท่านจะแม่นาย นางคิดว่า เราควรได้ผ้าประมาณ ๔ ศอก และข้าวสุกประมาณทะนานหนึ่ง ก็คิดว่าอุกุศลที่ชนประมาณเท่านี้ทำจะมีแก่เรา แต่เราไม่สามารถจะยกศีรษะขึ้นได้จากวัฏฏะตั้งพันภพ พอเมื่ออัยยบุตร (มาณพ) มาถึง เราจักมอบสมบัติทั้งหมดแก่เขา แล้วออกบวช

มาณพมาอาบน้ำแล้ว ขึ้นสู่ปราสาท นั่ง ณ บัลลังก์มีค่ามาก ลำดับนั้นชนทั้งหลายจัดโภชนะอันสมควรแก่จักรพรรดิให้แก่เขา ทั้ง ๒ บริโภคแล้ว เมื่อบริวารชนออกไปแล้ว จึงไปนั่งในที่พูดเรื่องลับกันได้สะดวก แต่นั้นมาณพกล่าวกับนางภัททว่า ดูก่อนแม่ภัททา ท่านมาสู่เรือนนี้นำทรัพย์มาเท่าไร นางตอบว่า ๕๕,๐๐๐ เกวียนจะนาย มาณพกล่าวว่า ทรัพย์ ๘๗ โกฎิและสมบัติมีสระติดเครื่องยนต์ ๖๐ สระ มีอยู่ในเรือนนี้ ทั้งหมดเรามอบให้แก่ท่านผู้เดียว นางถามว่า ก็ท่านเล่านาย ตอบว่า เราจักบวช นางกล่าวว่า แม่ฉันนั่งมองดูการมาของท่านฉันก็จักบวชจะนาย ภพทั้ง ๓ เหมือนบรรณกุฎิที่ถูกไฟไหม้ ทั้ง ๒ คนกล่าวว่าเราจักบวชละ จึงให้นำผ้าเหลืองย้อมด้วยน้ำฝาดและบาตรดินเหนียวมาจากภายในตลาด ปลงผมให้กันและกัน บวชด้วยตั้งใจว่า บรรพชาของพวกเราอุทิศพระอรหันต์ในโลก เอาบาตรใส่ถลกคล้องบ่า ลงจากปราสาท บรรดาทาสและกรรมกรในเรือนไม่มีใครรู้เลย

๔๔ พระราชของพระยวงศโศภิต

ครั้งนั้น ชาวบ้านทาสจำเขาซึ่งออกจากบ้านพราหมณ์ไปทางประตูบ้านทาสได้ ด้วยสามารถถากปฏิกิริยา ชาวบ้านทาสต่างร้องไห้ หมอบลงแทบเท้ากล่าวว่า นายจำ นายจะทำให้ข้าพเจ้าไร้ที่พึ่งหรือ ทั้ง ๒ ตอบว่า เราทั้ง ๒ บวชด้วยคิดว่า ภพทั้ง ๓ นั้นเป็นเหมือนบรรณศาลาที่ถูกไฟไหม้เผาผลาญ หากเราทั้ง ๒ จะทำในพวกท่านคนหนึ่งๆให้เป็นไท แม้ร้อยปีก็ยังไม่หมด พวกท่านจงชำระศีระะของพวกท่านแล้วจงเป็นไทเถิด เมื่อชนเหล่านั้นร้องไห้อยู่ ก็พากันหลีกไป

พระเถระเดินไปข้างหน้า เหลียวมองดูคิดว่า หญิงผู้มีค่าในสกุลชมพูทวีป ชื่อภักทกาปิลานี้ นี้ เดินมาข้างหลังเรา ข้อที่ใครๆ พึงคิดอย่างนี้ว่า เราทั้ง ๒ นี้ แม้บวชแล้วก็ไม่สามารถจะพราวจากกันได้ ย่อมกระทำการอันไม่สมควร นี้เป็นฐานะที่จะมีได้ อีกอย่างหนึ่ง ใครๆ พึงมีใจประทุษร้ายแล้วจะไปตกคลักในอบาย พระเถระจึงเกิดคิดขึ้นว่า เราควรละหญิงนี้ไป พระเถระไปข้างหน้าเห็นทาง ๒ แพร่ง จึงได้หยุดยืนในที่สุตทาง ๒ แพร่งนั้น แม้นางภักทาก็ได้มายืนไหว้ พระเถระกล่าวกับนางว่า แม่มหาจำเริญ มหาชนเห็นหญิงเช่นท่านเดินมาข้างหลังเราแล้วคิดว่า ท่านทั้ง ๒ นี้แม้บวชแล้วก็ไม่อาจจะพราวจากกันได้ จะพึงมีจิตคิดร้ายในพวกเรา จะไปตกคลักอยู่ในอบาย เธอจงถือเอาทางหนึ่งในทาง ๒ แพร่งนี้ จันฉักไปผู้เดียว นางภักทากล่าวว่า ถูกแล้วจะ พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ชื่อว่ามาตุคาม เป็นมลทินของพวกบรรพชิต ชนทั้งหลายจะชี้โทษของเราว่า ท่านทั้ง ๒ แม้บวชแล้วก็ยังไม่พราวกัน ขอเชิญท่านถือเอาทางหนึ่ง เราทั้ง ๒ จักแยกกัน นางกระทำประทักษิณ ๓ ครั้ง ไหว้ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ในฐานะ ๔ ประคองอัญชลีอันรุ่งเรืองด้วยทสนขสมโธธานคือความประชุมกันของนิ้วทั้งสิบ มิตรสันถวะที่ทำมานานประมาณแสนกัลป์ย่อมขาดลงในวันนี้ พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าชื่อว่าเป็นทักษิณา ทางเบื้องขวาย่อมควรแก่พระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ดิฉันชื่อว่าเป็นมาตุคามเป็นฝ่ายซ้าย ทางเบื้องซ้ายย่อมควรแก่ดิฉัน ดังนี้ ไหว้แล้วเดินไปสู่ทาง ในเวลาที่คนทั้ง ๒ แยกจากกันนี้ มหาปฐพีนี้ครืนครันสั่นสะเทือนดูจกกล่าวว่า เราแม้สามารถจะทรงภูเขานในจักรวาลและเขาสินธุรวุได้ ก็ไม่สามารถจะทรงคุณของท่านทั้ง ๒ นี้ไว้ได้ ย่อม

เป็นไปดุจเสียงสายฟ้าบนอากาศ ภูเขาจักรวาลบันลือลั่น

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับนั่ง ณ พระคันธกุฎีใกล้มหาวิหารเวฬุวัน ทรงสดับเสียงแผ่นดินไหว ทรงพระรำพึงว่า แผ่นดินไหวเพื่อใครหนอ ทรงทราบ ว่า ปิปปลิมานพและนางภัททกาปิลานีสละสมบัติมากมายบวชอุทิศเรา การไหว ของแผ่นดินนี้เกิดด้วยกำลังคุณของคนทั้ง ๒ ในที่ๆ เขาจากกัน แม้เราก็ควร ทำการสงเคราะห์แก่เขาทั้ง ๒ จึงเสด็จออกจากพระคันธกุฎี ทรงถือบาตรและ จีวรด้วยพระองค์เอง ไม่ทรงเรียกใครๆ ในบรรดามหาเถระ ๘๐ ทรงกระทำการ ต้อนรับห่างไปประมาณ ๓ คาจุด ประทับนั่งขัดสมาธิ ณ โคนต้นพหูปัตตกนิโครธ ในระหว่างกรุงราชคฤห์และกรุงนาลันทา ก็เมื่อประทับนั่ง มิได้ประทับนั่งเหมือน ภิกษุผู้ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตรรูปใดรูปหนึ่ง ทรงถือเพศแห่งพระพุทธเจ้า ประทับ นั่งเปล่งพระพุทธรัตติมีเป็นลำส่วที่ประมาณ ๘๐ ศอก ในขณะที่นั้นพระพุทธรัตติมี ประมาณเท่าใบไม้ รม ล้อเกวียน และเรือนยอดเป็นต้น แผ่นซ่านสายไปข้างโน้น ข้างนี้ ปรากฏดูเวลาพระจันทร์และพระอาทิตย์ขึ้นพันดวง ได้กระทำบริเวณป่า ใหญ่ให้มีแสงสว่างเป็นอันเดียวกัน ด้วยประการฉะนี้

ประวัติต่อจากนี้ พระมหากัสสปเถระเมื่อครั้งเป็นปิปปลิมานพออกบวช นั้น ก็ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและได้รับพระโอวาท ๓ ข้อ พระโอวาท ๓ ข้อนั้นได้ แสดงไว้แล้วในจีวรสูตร มีอธิบายบางประการว่า

บทว่า เพราะเหตุนี้แหละกัสสปะ ความว่า เพราะเราเมื่อรู้ เราก็กล่าวว่า เรารู้ และเมื่อเห็น เราก็กล่าวว่าเราเห็น ฉะนั้น ดูก่อนกัสสป เธอพึงศึกษา อย่างนี้ บทว่า อย่างแรงกล้า แปลว่าหนา คือใหญ่ บทว่า หิริโอดตปปะ ได้แก่ หิริและโอดตปปะ บทว่า จักเข้าไปตั้ง ได้แก่จักเข้าไปตั้งไว้ก่อน อธิบายว่า จริงอยู่ ผู้ใดยังหิริและโอดตปปะให้เข้าไปตั้งไว้ในพระเถระเป็นต้นแล้วเข้าไปหา แม้พระเถระเป็นต้นก็เป็นผู้มีหิริและโอดตปปะเข้าไปหาผู้นั้น นี่เป็นอานิสงส์ใน ข้อนี้ บทว่า ซึ่งประกอบด้วยกุศล คืออาศัยธรรมเป็นกุศล บทว่า จักกระทำธรรม นั้นทั้งหมดให้เกิดประโยชน์ ความว่า ทำตนให้เป็นประโยชน์ด้วยธรรมนั้น หรือ

๔๔ พรรษาของพระยวฑฒดา

ว่าทำกรรมนั้นให้เป็นประโยชน์ ว่านี่ประโยชน์ของเรา ดังนี้ บทว่า ใส่ใจ คือ ตั้งไว้ในใจ บทว่า ประมวลด้วยจิตทั้งหมด ความว่า ไม่ให้จิตไปภายนอกได้ แม้แต่น้อย รวบรวมไว้ด้วยประมวลมาทั้งหมด บทว่า เจียโสตสดับ แปลว่า เจียหู อธิบายว่า เธอฟังศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักตั้งญาณโสตและปสาทโสตแล้ว ฟังธรรมที่เราแสดงแล้วโดยเคารพ ตั้งหูคือญาณ ความหยั่งรู้เรียกโสต ตั้งหูคือ ประสาท ได้แก่โสตประสาทหรือปสาทโสต คำว่า กายคตาสติที่สหระตด้วย ความสุขสำราญ ได้แก่กายคตาสติสัมปยุตด้วยสุข ด้วยสามารถปฐมฌานใน อสุภกรรมฐานและในอานาปานกรรมฐาน

ก็โอวาทนี้มี ๓ อย่างดังที่ได้แสดงมาแล้วในจิวรสสูตรข้างต้น บรรพชาและอุปสมบทนี้ได้มีแก่พระเถระ

จริงอยู่ การบริโภคมี ๔ อย่างคือ ๑. เถยยบริโภค ๒. อิณบริโภค ๓. ทายัชชบริโภค และ ๔. สามิบริโภค ในบริโภคเหล่านั้น ภิกษุเป็นผู้ทุศีล แล้วหนึ่งบริโภคในท่ามกลางสงฆ์ ชื่อว่า เถยยบริโภค แปลว่า บริโภคโดยความเป็นขโมย เพราะเหตุไร เพราะไม่เป็นใหญ่ในปัจจัยสี่ ผู้มีศีล ไม่พิจารณาบริโภค ชื่อว่า อิณบริโภค คือบริโภคโดยความเป็นหนี้ ส่วนผู้ที่บริโภคเป็นผู้บรรลู่ถึงคุณธรรมเป็นชั้นๆขึ้นไป แต่ยังไม่ถึงที่สุด ก็ชื่อว่า ทายัชชบริโภค บริโภคโดยเป็นทายาท ส่วนผู้ที่บริโภคโดยเป็นเจ้าของอันเรียกว่า สามิบริโภคนั้น คือบรรลู่ อรหัตตมรรคอรหัตตผลแล้ว ก็เป็นสามิบริโภค พระเถระเมื่อทำการบริโภคในขณะที่ตนเป็นปุถุชนบริโภค ก็เป็นอิณบริโภค แต่เมื่ออรหัตตผลได้เกิดขึ้นแล้วในวันที่ ๘ ก็เป็นสามิบริโภค คือเป็นผู้บริโภคโดยเป็นเจ้าของ

ส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องผ้าสังฆาฏิของท่านนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า ผ้าสังฆาฏินี้แลของท่านอ่อนนุ่ม ก็แลพระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อลูบคลำจีวรนั้นด้วยปลายพระหัตถ์มีสีดงดอกปทุม จึงตรัสพระวาจานี้ ถ้ามว่า พระองค์ตรัสอย่างนี้เพราะเหตุไร ตอบว่า เพราะทรงประสงค์จะเปลี่ยนจีวรกับพระเถระ ถ้ามว่า พระองค์ทรงประสงค์จะเปลี่ยนเพราะเหตุไร ตอบว่า เพราะทรงประสงค์จะตั้งพระ

เถระไว้ในตำแหน่งของพระองค์ ก็เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสรรเสริญจีวรหรือบาตร เป็นธรรมเนียมที่จะกราบทูลว่า ขอพระองค์จงทรงรับสิ่งนี้เพื่อพระองค์เถิด เพราะฉะนั้น พระเถระจึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงรับจีวรของข้าพระองค์เถิด พระองค์จึงตรัสว่า กัสสปะ เธอจักครองผ้าบังสุกุลทำด้วยผ้าปานของเราได้ไหม เธอจักอาจเพื่อห่มได้ไหม ดังนี้ ก็แลพระองค์มิได้ทรงหมายถึงกำลังกาย จึงตรัสอย่างนี้ แต่ทรงหมายถึงการปฏิบัติให้บริบูรณ์ จึงตรัสอย่างนี้

ในข้อนี้มีอธิบายดังนี้ จีวรนี้เขาห่อศพนางทาสีชื่อปุณณะเอาไปทิ้งไว้ในป่าช้าผีดิบ เราเข้าไปสู่ป่าช้านั้น สบัตต์สัตว์ประมาณทะนานหนึ่งที่เคลื่อนกล่นบนจีวรออกแล้ว ตั้งอยู่ในมหาอริยวงศ์ ถือเอา ในวันที่เรานั้นถือเอาจีวรนี้ มหาปรุพีในหมื่นจักรวาลก็ส่งเสียงสั่นสะเทือน อากาศนั้นส่งเสียง ตมูะ ตมูะ เทวดาในจักรวาลได้ให้สาธุการว่า ภิกษุผู้ถือเอาจีวรนี้ควรเป็นผู้ทรงผ้าบังสุกุลตลอดชีวิต เป็นผู้อยู่ป่าตลอดชีวิต นั่งอาสนะเดียว(ฉันมือเดียว)ตลอดชีวิต เทียวไปตามลำดับตรอกตลอดชีวิต ท่านจักอาจทำให้สมควรแก่จีวรนี้ได้หรือ ดังนี้ ท่านได้กราบทูลเมื่อพระพุทธเจ้าจักขอทรงเปลี่ยนจีวรท่านว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จักครอง ดังนี้ ก็พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำการเปลี่ยนจีวรกันเรียบร้อยแล้ว ทรงครองจีวรที่พระเถระครอง พระเถระครองจีวรของพระศาสดา

ในบทว่า บุตร ... ของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นต้น ความว่า พระเถระอาศัยพระผู้มีพระภาคเจ้าเกิดแล้วโดยอริยชาติ เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่า บุตรของพระผู้มีพระภาคเจ้า, ชื่อว่า ผู้เกิดแต่อก เกิดแต่พระโอษฐ์ เพราะอยู่ด้วยใจ ตั้งอยู่ในบรรพชาและอุปสมบทด้วยอำนาจพระโอวาทที่ออกจากพระโอษฐ์, ชื่อว่า ผู้เกิดแต่พระธรรม ผู้อันธรรมนิรมิตแล้ว เพราะเกิดแต่พระธรรมโอวาท และเพราะทรงนิรมิตด้วยพระธรรมโอวาท, ชื่อว่า ธรรมทายาท เพราะควรซึ่งทายาทด้วยพระธรรมโอวาทหรือควรซึ่งทายาทด้วยโลกุตตรธรรม ๙

๔๔ พงศาวดารของพระยวงศโศภิต

ชีวโกสูตร^๑

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ อัมพวันของหมอชีวกโกมารภัจจ์ เขตพระนครราชคฤห์ ครั้งนั้นแล หมอชีวกโกมารภัจจ์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระพุทธเจ้าได้ฟังคำนี้มาว่า ชนทั้งหลายย่อมฆ่าสัตว์เจาะจงพระสมณโคดม พระสมณโคดมทรงทราบข้อนั้นอยู่ ก็ยังเสวยเนื้อสัตว์ที่เขาทำเฉพาะตน อาศัยตนทำ ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ชนเหล่าใดกล่าวอย่างนี้ว่า ชนทั้งหลายย่อมฆ่าสัตว์เจาะจงพระสมณโคดม พระสมณโคดมทรงทราบข้อนั้นอยู่ ยังเสวยเนื้อที่เขาทำเฉพาะตน อาศัยตนทำ ดังนี้ ชนเหล่านั้นชื่อว่า กล่าวตรงกับที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส ไม่ชื่อว่า กล่าวตู่พระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยคำอันไม่เป็นจริง ชื่อว่า ยินยัณธรรมอันสมควรแก่ธรรม และสหธรรมิกผู้กล่าวตามวาตะจะไม่ถึงข้อติเตียนหรือ

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ดูก่อนชีวก ชนเหล่าใดกล่าวอย่างนี้ว่า ชนทั้งหลายย่อมฆ่าสัตว์เจาะจงพระสมณโคดม พระสมณโคดมทรงทราบข้อนั้นอยู่ ก็ยังเสวยเนื้อสัตว์ที่เขาทำเฉพาะตน อาศัยตนทำ ดังนี้ ชนเหล่านั้นชื่อว่า กล่าวตรงกับที่เรากล่าวหามิได้ ชื่อว่า กล่าวตู่เราด้วยคำอันไม่เป็นจริง ดูก่อนชีวก เรากล่าวว่า เนื้อเป็นของไม่ควรบริโภคด้วยเหตุ ๓ ประการ คือเนื้อที่ตนเห็น ๑ เนื้อที่ตนได้ยิน ๑ เนื้อที่ตนรังเกียจ ๑ เรากล่าวเนื้อว่าเป็นของควรบริโภคด้วยเหตุ ๓ ประการ คือเนื้อที่ตนไม่ได้เห็น ๑ เนื้อที่ตนไม่ได้ยิน ๑ เนื้อที่ตนไม่ได้รังเกียจ ๑ ดูก่อนชีวก เรากล่าวเนื้อว่าเป็นของควรบริโภคด้วยเหตุ ๓ ประการนี้แล

การแผ่เมตตา

ดูก่อนชีวก ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อาศัยบ้านหรือนิคมแห่งใดแห่งหนึ่งอยู่ เขามีใจประกอบด้วยเมตตา แผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลกทั่ว

๑. ม. ม. ๑๓/๕๖-๖๑/๔๘-๕๓.

สัตว์ทุกเหล่า โดยความมีตนทั่วไป ในที่ทุกสถาน ด้วยใจประกอบด้วยเมตตาอัน
ไพบุลย์ ถึงความเป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่
คฤหบดีหรือบุตรของคฤหบดี เข้าไปหาเธอ แล้วนิมนต์ด้วยภัตเพื่อให้ฉันในวันรุ่ง
ขึ้น ดูก่อนชีวก เมื่อภิกษุห้วงอยู่ก็รับนิมนต์ พอล่วงราตรีนั้นไป เวลาเช้า ภิกษุ
นั้นนั่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปยังนิเวศน์ของคฤหบดีหรือบุตรของคฤหบดี
แล้วนั่งลงบนอาสนะที่เขาปูลาดไว้ คฤหบดีหรือบุตรของคฤหบดีนั้นอังคาสเธอ
ด้วยบิณฑบาตอันประณีต ความดำริว่า ดีหนอ คฤหบดีหรือบุตรของคฤหบดีผู้
นี้ อังคาสเราอยู่ด้วยบิณฑบาตอันประณีต ดังนี้ ย่อมไม่มีแก่เธอ แม้ความดำริว่า
โอหนอ คฤหบดีหรือบุตรของคฤหบดีผู้นี้ พึงอังคาสเราด้วยบิณฑบาตอันประณีต
เช่นนี้แม้ต่อไป ดังนี้ ก็ไม่มีแก่เธอ เธอไม่กำหนด ไม่สยบ ไม่หมกมุ่นบิณฑบาต
นั้น มีปกติเห็นโทษ มีปัญญาเครื่องถนอมตน บริโภคอยู่ ดูก่อนชีวก ท่านจะ
สำคัญความข้อนั้นเป็นไฉนว่า ในสมัยนั้น ภิกษุนั้นย่อมคิดเพื่อเบียดเบียนตน
เพื่อเบียดเบียนผู้อื่น หรือเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้างหรือ

ชีวกกราบทูลว่า ไม่เป็นเช่นนั้น พระพุทธเจ้าข้า

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ดูก่อนชีวก สมัยนั้น ภิกษุนั้นชื่อว่าฉันอาหารอันไม่
มีโทษ มิใช่หรือ

ชีวกกราบทูลว่า อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ข้าพระพุทธเจ้าได้สดับมาว่า พรหมมีปกติอยู่ในเมตตา คำนั้นเป็นแต่ข้าพระพุทธเจ้า
ได้สดับมา คำนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นองค์พยานปรากฏแล้ว ด้วยว่า พระผู้มี
พระภาคเจ้าทรงมีปกติอยู่ด้วยเมตตา

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ดูก่อนชีวก บุคคลพึงมีความพยายาม เพราะระคา
โทสะ โมหะใด ระคา โทสะ โมหะนั้นตถาคตละแล้ว มีมูลอันขาดแล้ว เป็นจุด
ตาลยอดด้วน ถึงความไม่มี มีอันไม่เกิดต่อไปเป็นธรรมดา ดูก่อนชีวก ถ้าแล
ท่านกล่าวหมายเอาการละระคา โทสะ โมหะเป็นต้นนี้ เราอนุญาตการกล่าวเช่น
นั้นแก่ท่าน

๔๔ พระราชของพระยวงศดิ

ชีวกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระพุทธเจ้าหมายเอาการละ
ราคะ โทสะ และโมหะเป็นต้นนี้

การแผ่กรุณา มุทิตา อุเบกขา

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ดูก่อนชีวกร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อาศัยบ้านหรือนิคม
แห่งใดแห่งหนึ่งอยู่ เขามีใจประกอบด้วยกรุณา ประกอบด้วยมุทิตา ประกอบด้วย
อุเบกขา แผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน ตามนัย
นี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลกทั่วสัตว์ทุกเหล่า โดย
ความมีตนทั่วไป ในที่ทุกสถาน ด้วยใจประกอบด้วยอุเบกขาอันไพบุลย์ ถึง
ความเป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีคามเบียดเบียนอยู่ คฤหบดี
หรือบุตรของคฤหบดี เข้าไปหาเธอ แล้วนิมนต์ด้วยภัตเพื่อให้ฉันในวันรุ่งขึ้น ดูก่อนชีวกร
เมื่อภิกษุหวังอยู่ก็รับนิมนต์ พอล่วงราตรีนั้นไป เวลาเช้า ภิกษุนั้นนั่ง
แล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปยังนิเวศน์ของคฤหบดีหรือบุตรของคฤหบดี แล้วนั่ง
ลงบนอาสนะที่เขาปูลาดไว้ คฤหบดีหรือบุตรของคฤหบดีนั้น พึงอังกาสเธอด้วย
บิณฑบาตอันประณีต ความดำริว่า ดีหนอ คฤหบดีหรือบุตรของคฤหบดีผู้
นี้ อังกาสเราอยู่ด้วยบิณฑบาตอันประณีต ดังนี้ ย่อมไม่มีแก่เธอ แม้ความดำริว่า
โอหนอ คฤหบดีหรือบุตรของคฤหบดีผู้นี้ พึงอังกาสเราด้วยบิณฑบาตอันประณีต
เช่นนี้แม้ต่อไป ดังนี้ ก็ไม่มีแก่เธอ เธอไม่กำหนด ไม่สยบ ไม่หมกมุ่นบิณฑบาต
นั้น มีปกติเห็นโทษ มีปัญญาเครื่องถอนตน บริโภคอยู่ ดูก่อนชีวกร ท่านจะ
สำคัญความข้อนั้นเป็นใจนะ ในสมัยนั้น ภิกษุยอมคิดเพื่อเบียดเบียนตน เพื่อ
เบียดเบียนผู้อื่น หรือเพื่อเบียดเบียนทั้ง ๒ ฝ่ายบ้างหรือ

ชีวกราบทูลว่า ไม่เป็นเช่นนั้น พระพุทธเจ้าข้า

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ดูก่อนชีวกร สมัยนั้น ภิกษุนั้นชื่อว่าฉันอาหารอันไม่
มีโทษ ไม่ใช่หรือ

ชีวกราบทูลว่า อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ

ข้าพระพุทธเจ้าได้สดับมาว่า พรหมมีปกติดอยู่ด้วยกรุณา มุทิตา อุเบกขา คำนั้น เป็นแต่ข้าพระพุทธเจ้าสดับมา คำนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นองค์พยานปรากฏแล้ว ด้วยว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมีปกติดอยู่ด้วยกรุณา มุทิตา อุเบกขา

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ดูก่อนชีวิต บุคคลพึงมีความเบียดเบียน มีความไม่ ยินดี มีความกระทบกระทั่ง เพราะราคะ โทสะ โมหะใด ราคะ โทสะ โมหะนั้น ตถาคตละแล้ว มีมूलอันขาดแล้ว เป็นจุดตาลยอดด้วน ถึงความไม่มี มีอันไม่ เกิดต่อไปเป็นธรรมดา ดูก่อนชีวิต ถ้าแลท่านกล่าวหมายเอาการละราคะ โทสะ โมหะเป็นต้นนี้ เราอนุญาตการกล่าวเช่นนั้นแก่ท่าน

ชีวิตกราบหลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระพุทธเจ้าหมายเอาการละ ราคะ โทสะ โมหะเป็นต้นนี้

ฆ่าสัตว์ทำบุญ ได้บาปด้วยเหตุ ๕ ประการ

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ดูก่อนชีวิต ผู้ใดฆ่าสัตว์ เจาะจงตถาคตหรือสาวก ตถาคต ผู้นั้นย่อมประสบบาปมิใช่บุญเป็นอันมาก ด้วยเหตุ ๕ ประการ คือ

ผู้นั้นกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย จงไปนำสัตว์ชื่อโน้นมา ดั่งนี้ชื่อว่า ย่อมประสบบาปมิใช่บุญเป็นอันมาก ด้วยเหตุประการที่ ๑ นี้

สัตว์นั้นเมื่อถูกเขาผูกคอนำมา ได้เสวยทุกข์โทมนัส ชื่อว่า ย่อมประสบบาปมิใช่บุญเป็นอันมาก ด้วยเหตุประการที่ ๒ นี้

ผู้นั้นพูดอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลายจงไปฆ่าสัตว์นี้ ชื่อว่า ย่อมประสบบาป มิใช่บุญเป็นอันมาก ด้วยเหตุประการที่ ๓ นี้

สัตว์นั้นเมื่อเขากำลังฆ่า ย่อมเสวยทุกข์โทมนัส ชื่อว่า ย่อมประสบบาป มิใช่บุญเป็นอันมาก ด้วยเหตุประการที่ ๔ นี้

ผู้นั้นยอมยังตถาคตและสาวกตถาคตให้ยินดีด้วยเนื้อ เป็นอกัปปิยะ ชื่อว่า ย่อมประสบบาปมิใช่บุญเป็นอันมาก ด้วยเหตุประการที่ ๕ นี้

ดูก่อนชีวิต ผู้ใดฆ่าสัตว์ เจาะจงตถาคตหรือสาวกตถาคตผู้นั้นย่อมประสบบาปมิใช่บุญเป็นอันมาก ด้วยเหตุ ๕ ประการนี้

๔๔ พระราชของพระยวชธิดา

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนี้แล้ว หมอชีวกโกมารภจก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้าอัครรรย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญไม่เคยมี ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุทั้งหลายย่อมฉันอาหารอันไม่มีโทษหนอ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลผู้หายของทีชื่อว่า เปิดของทีปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืดด้วยคิดว่า ผู้มีจักษุจักเห็นรูป ฉันทใจ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย ฉันทนั้นเหมือนกัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า พระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ดังนี้แล

อรรถกถาของพระสูตรนี้ ได้แสดงว่า ทีชื่อว่า ชีวกะ เพราะยังเป็นอยู่ มีชีวิตอยู่ ทีชื่อว่า โกมารภจ เพราะพระราชากุมารชุบเลี้ยงไว้ ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า พระกุมารหมายถึงพระอภัยราชกุมารถามว่า นั่นอะไร พนาย ผูกกาจึงเกลื่อนกลาด พวกราชบุรุษทูลว่า ทารก พระเจ้าข้า ตรัสถามว่า ยังเป็นอยู่หรือ พนาย ทูลตอบว่า ยังเป็นอยู่ พระเจ้าข้า จึงตรัสสั่งให้นำทารกเข้าวังมอบให้แม่นมเลี้ยงดู ชนทั้งหลายจึงตั้งชื่อทารกนั้นว่า ชีวกะ เพราะยังเป็นอยู่ และตั้งสร้อยชื่อว่า โกมารภจ เพราะพระราชากุมารให้ชุบเลี้ยงไว้

ในพระสูตรนี้ มีความสังเขปดังได้กล่าวมานี้ ส่วนเรื่องโดยพิสดาร มาในชีวภัตถุในขันธกวินัย แม้คำวินิจฉัยเรื่องหมอชีวกโกมารภจนั้น ท่านก็ได้กล่าวไว้แล้วในอรรถกถาพระวินัยชื่อสมันตปาสาทิกา

หมอชีวกะหรือหมอชีวกโกมารภจผู้นี้ ถวายพระโอสถระบายอ่อนๆ ระบายพระกายที่มากไปด้วยโทษของพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล เวลาจบอนุโมทนา ถวายผ้าคู่ที่ได้มาจากแคว้นสีพี ดำริว่า เราต้องไปเฝ้าอุปัฏฐากพระพุทธรองค์วันละ ๒-๓ ครั้ง พระเวฬุวันแห่งนี้ก็อยู่ไกลเกินไป สวณมะมวงของเรายังใกล้กว่า อย่าเลย เราจะสร้างวิหารถวายพระผู้มีพระภาคเจ้าในสวณมะมวง

ของเรานี้แหละ ดังนั้น จึงให้สร้างที่เรือน กุฎี และมณฑปเป็นต้น สำหรับพัก
กลางคืนและพักกลางวัน สร้างพระคันธกุฎีที่เหมาะสมแก่พระผู้มีพระภาคเจ้าในสวน
อัมพวันนั้น สร้างกำแพงสี่แผ่นทองแดง สูง ๑๘ ศอก ล้อมสวนอัมพวันไว้
อังกาสเลี้ยงภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ด้วยภัตตาหารพร้อมด้วยจีวร
และหลังทักษิโณทกมอบถวายวิหาร

บรรดาส่วนทั้ง ๓ มีส่วนที่เห็นแล้วเป็นต้น เห็นเขาฆ่าเนื้อและปลา แล้ว
เอามาทำอาหารถวายภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่า ส่วนที่เห็นแล้ว

ได้ยินว่า เขาฆ่าปลาและเนื้อ เอามาถวายภิกษุ ชื่อว่า ส่วนที่ได้ยิน
แล้ว

ส่วนที่สงสัยมี ๓ อย่าง คือส่วนที่สงสัยว่าได้เห็นมา ส่วนที่สงสัยว่าได้ยิน
มา ส่วนที่สงสัยอันนอกไปจากทั้ง ๒ อย่างนั้น ชื่อว่า ส่วนที่ตนรังเกียจ ใน
ส่วนที่สงสัยทั้ง ๓ นั้น มีวินิจฉัยยรวรตดังนี้

ภิกษุทั้งหลายในพระศาสนานี้ เห็นคนทั้งหลายถือดาช่ายและแหเป็นต้น
กำลังออกไปจากบ้านหรือกำลังเที่ยวอยู่ในป่า พอวันรุ่งขึ้น เมื่อภิกษุเหล่านั้น
เข้าไปบิณฑบาตในบ้านหลังนั้น คนเหล่านั้นก็นำบิณฑบาต (อาหาร) ที่มีปลาเนื้อ
เหล่านั้นถวาย ภิกษุเหล่านั้นก็สงสัยโดยการเห็นนั้นว่า ปลาเนื้อเขาทำมาเพื่อ
ประโยชน์แก่ภิกษุทั้งหลายหรือหนอ นี้ชื่อว่า สงสัยโดยเห็น รับอาหารที่สงสัย
โดยเห็นนั้นไม่ควร อาหารใดภิกษุไม่ได้สงสัยอย่างนั้น รับอาหารนั้นก็ควร ก็ถ้า
คนเหล่านั้นถามว่า ท่านเจ้าข้า เหตุไรพระคุณเจ้าจึงไม่รับ ฟังคำตอบของภิกษุ
แล้วก็กล่าวว่า อาหารนี้พวกเราไม่ได้ทำเพื่อประโยชน์แก่ภิกษุทั้งหลายดอก แต่
เราทำเพื่อประโยชน์ของตนเอง และเพื่อประโยชน์แก่ข้าราชการเป็นต้นต่างหาก
รับอาหารนั้นก็ควร

ภิกษุทั้งหลายไม่เห็นอย่างนั้นเลย แต่ได้ยินมาว่า เขาว่าคนทั้งหลายถือ
ดาช่ายและแหเป็นต้น ออกจากบ้านไปหรือเที่ยวไปในป่า รุ่งขึ้น เมื่อภิกษุเหล่าน
ั้นเข้าไปบิณฑบาตยังบ้านนั้น คนเหล่านั้นก็นำบิณฑบาตที่มีปลาเนื้อมาถวาย

๔๔ พระราชของพระยวงศโศภิต

ภิกษุเหล่านั้นก็สงสัยโดยการได้ยินนั้นว่า เขาทำเพื่อประโยชน์แก่ภิกษุทั้งหลาย หรือหนอ นี้ชื่อว่า สงสัยโดยได้ยินมา รับอาหารนั้นไม่ควร อาหารใดมิได้สงสัยอย่างนั้น รับอาหารนั้นก็ควร แต่ถ้าคนทั้งหลายถามว่า ท่านเจ้าข้า เหตุไร พระคุณเจ้าจึงไม่รับ ฟังคำตอบของภิกษุเหล่านั้นแล้วก็กล่าวว่า ท่านเจ้าข้า อาหารนี้พวกเรามีได้ทำเพื่อประโยชน์แก่ภิกษุทั้งหลายดอก แต่พวกเราทำเพื่อประโยชน์แก่ตนเอง หรือเพื่อประโยชน์แก่พวกข้าราชการเป็นต้นต่างหาก รับอาหารนั้นก็ควร

อนึ่ง ภิกษุไม่เห็น ไม่ได้ยินมา เมื่อภิกษุเหล่านั้นเข้าไปบิณฑบาตยัง บ้านนั้น คนทั้งหลายรับบาตรเอาไป ตกแต่งบิณฑบาตที่มีปลาเนื้อ นำไปถวาย ภิกษุเหล่านั้นก็สงสัยว่า เขาทำเพื่อประโยชน์แก่ภิกษุทั้งหลายหรือหนอ นี้ชื่อว่า สงสัยนอกไปจากทั้ง ๒ อย่างนั้น รับอาหารแม้นั้นก็สมควร อาหารใดมิได้สงสัยอย่างนั้น รับอาหารนั้นก็ควร แต่ถ้าคนเหล่านั้นถามว่า ท่านเจ้าข้า เหตุไร พระคุณเจ้าจึงไม่รับ ฟังคำตอบของพวกภิกษุแล้วก็กล่าวว่า ท่านเจ้าข้า อาหารพวกนี้เรามีได้ทำเพื่อประโยชน์แก่ภิกษุทั้งหลายดอก เราทำเพื่อประโยชน์แก่ตนเอง หรือว่าเพื่อประโยชน์แก่ข้าราชการเป็นต้นต่างหาก หรือว่าพวกเราได้ ปรวัตตมังสะคือเนื้อที่เขาถืออยู่แล้ว เป็นของกบปิยะ (ควร) ทั้งนั้น จึงตบแต่งเพื่อประโยชน์แก่ภิกษุทั้งหลาย รับอาหารนั้นก็ควร ในอาหารที่เขาทำเพื่อประโยชน์ เป็นเปตกิจคืออุทิศสำหรับคนที่ตายไปแล้ว หรือเพื่อประโยชน์แก่งานมงคลเป็นต้น ก็ นัยนี้เหมือนกัน

แท้จริงอาหารใด ๆ ที่เขาไม่ได้กระทำเพื่อประโยชน์แก่ภิกษุทั้งหลาย และ ภิกษุทั้งหลายก็ได้เคลือบแคลงสงสัยในอาหารอันใด รับอาหารนั้นทุกอย่างก็ควร แต่ถ้าอาหารเขาทำเจาะจงภิกษุทั้งหลายในวัดหนึ่ง ภิกษุเหล่านั้นไม่รู้ว่าเขาทำ เพื่อประโยชน์แก่ตน ภิกษุเหล่าอื่นรู้ ภิกษุเหล่าใดรู้ อาหารนั้นก็สมควรแก่ภิกษุ เหล่านั้น ควรแก่ภิกษุนอกจากนี้ ภิกษุเหล่าอื่นไม่รู้ ภิกษุเหล่านั้นเท่านั้นรู้ อาหารนั้นก็สมควรแก่ภิกษุเหล่านั้น ควรแก่ภิกษุเหล่าอื่น แม้ภิกษุเหล่านั้นรู้ว่า เขาทำเพื่อประโยชน์แก่พวกเรา แม้ภิกษุเหล่าอื่นก็รู้ว่า เขาทำเพื่อประโยชน์แก่

ภิกษุเหล่านั้น อาหารนั้นก็ไม่ต้องแก้ภิกษุทั้งหมด ภิกษุทั้งหมดไม่รู้ ก็ควรแก้ภิกษุทั้งหมดนั้นแหละ

บรรดาสหธรรมิก ๕ ประเภท อาหารที่เขาทำเจาะจงแก้ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ย่อมไม่ต้องแก้สหธรรมิกหมดทุกรูป แต่ถ้าบางคนเขาฆ่าสัตว์เจาะจงภิกษุรูปหนึ่ง แล้วบรรจุน้ำเติมด้วยเนื้อสัตว์นั้นถวาย แม้ภิกษุนั้นก็รู้ว่า เขาทำเพื่อประโยชน์แก่ตน ครั้นรับแล้ว ก็ถวายแก่พระภิกษุรูปอื่น ภิกษุนั้นก็ฉันด้วยความเชื่อถือภิกษุนั้น ถามว่าใครเป็นอาบัติ ตอบว่า ไม่เป็นอาบัติทั้ง ๒ รูป เพราะอาหารใดเขาทำเจาะจงแก้เธอ เธอก็ไม่เป็นอาบัติ เพราะเธอไม่ฉันอาหารนั้น อีกรูปหนึ่งฉัน ก็ไม่เป็นอาบัติเพราะไม่รู้ ในการรับกัปปิมมังสะคือเนื้อที่สมควรแก่สมณะ ไม่เป็นอาบัติ ภิกษุไม่รู้ว่าเป็นอุทิสมังสะคือเนื้อที่เขาทำเจาะจง มารู้อย่างหลังที่ฉันแล้ว ก็ไม่มีกิจคือการแสดงอาบัติ ส่วนภิกษุไม่รู้ว่าเป็นอกัปปิมมังสะคือเนื้อที่ไม่สมควร มารู้อย่างหลังฉันแล้ว ต้องแสดงอาบัติ ภิกษุรู้ว่าเป็นอุทิสมังสะเนื้อที่เจาะจง แล้วฉัน เป็นอาบัติ ถึงแม้ภิกษุไม่รู้ว่าเป็นอกัปปิมมังสะ มังสะที่ไม่สมควร แล้วฉัน ก็เป็นอาบัติทั้งนั้น เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้กลัวอาบัติ แม้กำหนดดูรูปลักษณะอาหารอยู่ ถามแล้วค่อยรับมังสะคือเนื้อ หรือเธอรับโดยคิดว่า ในเวลาฉันจักถามแล้วฉัน ควรถามแล้วค่อยฉัน ถามว่า เพราะอะไร เพราะว่าเป็นของที่รู้ได้ยาก จริงอยู่ เนื้อหมีกก็เหมือนๆ กับเนื้อหมู แม้เนื้อเสือเหลืองเป็นต้นก็คล้ายกับเนื้อมฤค เพราะฉะนั้น พระอาจารย์ทั้งหลายจึงกล่าวว่า ถามแล้วค่อยรับจึงควร

คำว่า ไม่เห็น คือไม่เห็นเนื้อที่เขาฆ่า แล้วเอามาเพื่อประโยชน์แก่ภิกษุทั้งหลาย

คำว่า ไม่ได้ยิน คือไม่ได้ยินว่า เขาฆ่าแล้วเอามาเพื่อประโยชน์แก่ภิกษุทั้งหลาย

คำว่า ไม่สงสัย คือไม่สงสัยด้วยอำนาจสงสัยว่าเห็นมา เป็นต้น

มังสะที่บริสุทธิ์ด้วยเหตุ ๓ ประการนี้ ชื่อว่า บริสุทธิ์โดยส่วน ๓ จริงอยู่

๔๔ พรรษาของพระยวฑฒดา

การฉันมังสะที่บริสุทธิ์โดยส่วน ๓ นั้น ก็เช่นเดียวกับฉันกับข้าวและผักดองที่เกิดขึ้นเองในป่า ภิกษุผู้อยู่ด้วยเมตตา ฉันมังสะเช่นนั้นย่อมไม่มีโทษ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า ก็มังสะนั้นควรฉันได้

คนที่ให้ภิกษุฉันเนื้อหมีด้วยให้เชื่อว่าเนื้อหมี ฉันเนื้อเสือเหลืองโดยให้เชื่อว่าเนื้อมฤค แล้วพูดเสียดสีว่า ท่านยังชื่อว่า สมณะหรือ ท่านฉันอกกับปิยมังสะเนื้อที่ไม่สมควร เชื่อว่าให้ยินดีด้วยเนื้อเป็นอกกับปิยะ ส่วนคนเหล่าใดรู้ว่าเนื้อหมีเหมือนเนื้อหมี เนื้อเสือเหลืองเหมือนเนื้อมฤค ในยามหาอาหารยากหรือใช้เยียวยาความเจ็บไข้ ก็พูดว่า นี่เนื้อหมี นี่เนื้อมฤค ให้ภิกษุฉันด้วยอหฺรยาศัยเกือกูล พระผู้มีพระภาคเจ้ามิได้ทรงหมายถึงคนเหล่านั้น คือคำตรัสมิได้หมายถึงคนเหล่านั้น คนเหล่านั้นย่อมได้บุญเป็นอันมาก

ส่วนหมอชิวกเป็นอริยสาวกผู้ประสบผล ผู้รู้คำสั่งสอน เป็นผู้ถึงสัจจะแล้ว แต่หยั่งซึ่งพระธรรมเทศานี้ เกิดความเลื่อมใส เมื่อจะกระทำการชมเชย (สดุดี) พระธรรมกถา จึงกล่าวอย่างนี้ว่า พระเจ้าข้า ข้าพระบาทนี้ขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า ทั้งพระธรรม ทั้งพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ

อนึ่ง ตามที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ในคำนั้น ถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าจะตรัสคำว่าภิกษุไว้โดยไม่เจาะจงแม้ก็จริง แต่ที่แท้พึงทราบว่ ทรงหมายถึงพระองค์นั่นเอง จึงตรัสอย่างนี้ จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงหมายถึงพระองค์เองนั่นแหละ ใน ๓ อากตสถาน คือใน ๓ ที่มา คือในมหาวิจฉโคตตสูตร ในจังกีสสูตร และในสูตรนี้ แล้วทรงแสดงเทศนา

พรรษาที่ ๑๒

เมืองเวรัญชา

พรรษาที่ ๑๒

เมืองเวรัญชา

พระอาจารย์ได้แสดงว่า พรรษาที่ ๑๒ พระพุทธเจ้าเสด็จจำพรรษาที่เมืองเวรัญชา เมืองเวรัญชานี้เข้าใจว่าอยู่ระหว่างเมืองมธุรากับเมืองสาวตถิ เพราะในเส้นทางที่เสด็จไปจำพรรษาที่ ๑๒ ณ เวรัญชานั้น เสด็จจากเมืองมธุรา และในมัชฌิมนิกาย เวรัญชกสูตร มีกล่าวถึงชาวเวรัญชาไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่เมืองสาวตถิ อันแสดงว่า ๒ เมืองนี้อยู่ไม่ไกลกัน ในสมันตปาสาทิกา อธิบายว่า เส้นทางจากเมืองเวรัญชาไปเมืองพาราณสีนั้นเป็นทางตรงหรือทางลัด ณ เมืองเวรัญชานี้ พระพุทธเจ้าเสด็จจำพรรษา ณ โคนไม้สะเดา ซึ่งมีศาลหรือเทวาลัยของยักษ์ชื่อ **นเพรุตั้งอยู่** จึงเรียกไม้สะเดานี้ว่า **นเพรุปุจิมันท** และสถานที่ดังกล่าวนี้เป็นบริเวณป่าหรือสวนชานเมืองเวรัญชา ในระหว่างที่พระพุทธเจ้าทรงจำพรรษา ณ เมืองเวรัญชานั้น เป็นเวลาที่เมืองเวรัญชากำลังอยู่ในภาวะทุพภิกขภัย เป็นเหตุให้ภิกษุต้องประสบความลำบาก จะแสดงเรื่องที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เมืองเวรัญชานี้ด้วยพระสูตรต่าง ๆ เป็นต้น

ปฐมสังวาสสูตร^๑

ว่าด้วยความอยู่ร่วมเป็นสามีภรรยา ๔

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จพระพุทธดำเนินทางไกล อยู่ระหว่างเมืองมธุรากับเมืองเวรัญชา ฝ่ายคฤหบดีและคหปตานี้จำนวนมาก ก็เดินทางไกลอยู่ในระหว่างนั้นด้วย คราวนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จแวะไปประทับที่โคนไม้

๑. อัง. จตุกก. ๒๑/๕๓/๗๔.

แห่งหนึ่ง คฤหบดีและคหปตานีเหล่านั้นได้เห็นพระองค์ประทับอยู่ก็พากันไปเฝ้า ถวายอภิวาทแล้วต่างนั่งลง ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง พระองค์จึงตรัสพระธรรมเทศนาเห็นว่า คฤหบดีและคหปตานีทั้งหลาย สังวาสะหรือสังวาส คือความอยู่ร่วมกันเป็นสามีภรรยา มี ๔ ประเภท

สังวาส ๔ ประเภทมีอะไรบ้าง คือชายผิอยู่ร่วมกับหญิงผี ชายผิอยู่ร่วมกับหญิงเทวดา ชายเทวดาอยู่ร่วมกับหญิงผี ชายเทวดาอยู่ร่วมกับหญิงเทวดา

ชายผิอยู่ร่วมกับหญิงผีเป็นอย่างไร สามีเป็นคนทำปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิจจาร พุดมฺสา ตีมฺสุราเมรัย เป็นคนทาศีล มีธรรมลามก มีใจกลุ้มไปด้วยมลทินคือความตระหนี่ อยู่ครองเรือน มักด่าว่าสมณพราหมณ์ทั้งหลาย ฝ่ายภรรยาก็เป็นอย่างนั้นเหมือนกัน อย่างนี้ชายผิอยู่ร่วมกับหญิงผี

ชายผิอยู่ร่วมกับหญิงเทวดาเป็นอย่างไร สามีเป็นคนทำปาณาติบาต เป็นต้น มักด่าว่าสมณพราหมณ์ทั้งหลาย ฝ่ายภรรยาเป็นผู้เว้นจากปาณาติบาต เว้นจากอทินนาทาน เว้นจากกาเมสุมิจจาร เว้นจากมฺสาวาท เว้นจากการตีมฺสุราเมรัย เป็นคนมีศีลมีธรรมงาม มีใจปราศจากมลทินคือความตระหนี่ อยู่ครองเรือน ไม่ด่าว่าสมณพราหมณ์ทั้งหลาย อย่างนี้ชายผิอยู่ร่วมกับหญิงเทวดา

ก็ชายเทวดาอยู่ร่วมกับหญิงผีเป็นอย่างไร สามีเป็นผู้เว้นจากปาณาติบาต เป็นต้น ไม่ด่าว่าสมณพราหมณ์ทั้งหลาย ฝ่ายภรรยาเป็นผู้ทำปาณาติบาต เป็นต้น ด่าว่าสมณพราหมณ์ทั้งหลาย อย่างนี้ชายเทวดาอยู่ร่วมกับหญิงผี

ก็ชายเทวดาอยู่ร่วมกับหญิงเทวดาเป็นอย่างไร สามีเป็นผู้เว้นจากปาณาติบาต เป็นต้น ไม่ด่าว่าสมณพราหมณ์ทั้งหลาย ฝ่ายภรรยาก็เป็นเช่นนั้นเหมือนกัน อย่างนี้ชายเทวดาอยู่ร่วมกับหญิงเทวดา

คฤหบดีและคหปตานีทั้งหลาย นี้แลสังวาส ๔ ประเภท

๔๔ พรรษาของพระยวฑฒดา

ทั้งคู่เป็นคนทาศิล ตรีหนี และดำว่ำสมณพราหมณ์ หญิงชายคู่่นั้นเป็น ภรรยาและสามีฝืออยู่ร่วมกัน

สามีเป็นคนทาศิล ตรีหนี และดำว่ำสมณพราหมณ์ ภรรยาเป็นคนมีศีล ใจบุญ ไม่ตรีหนี นางนั้นเป็นหญิงเทวดา อยู่ร่วมกับสามีฝือ

สามีเป็นคนมีศีล ใจบุญ ไม่ตรีหนี ภรรยาเป็นคนทาศิล ตรีหนี และ ดำว่ำสมณพราหมณ์ นางนั้นเป็นหญิงฝือ อยู่ร่วมกับสามีเทวดา

ทั้งคู่เป็นคนมีศรัทธา รู้ความประสงค์ของผู้ขอ สำรวมในศีล เลี้ยงชีพ โดยชอบ หญิงชายคู่่นั้นเป็นภรรยาสามีพูดคำอ่อนหวานต่อกัน ย่อมบังเกิดความ เจริญมาก อยู่ด้วยกันเป็นผู้มีความผาสุก พวกศัตรูของภรรยาสามีที่มีความ ประพฤติดีสมกัน ย่อมเสียใจ กามกามีคือผู้ที่ยังมีความใคร่ในกามทั้งคู่ ผู้มีศีล และพรตเสมอกัน ครั้นประพฤติชอบในโลกนี้แล้ว ละโลกนี้ไป ย่อมยินดีบันเทิง ใจในเทวโลก

เรื่องเวรัญชพราหมณ์^๑

โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ โคนสะเดาทันเพรุยกัษ์ สิงสถิต เขตเมืองเวรัญชา พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป เวรัญชพราหมณ์ได้ฟังข่าวตรีหนีแค้นว่า ท่านผู้เจริญ พระสมณโคดมศากยบุตร ทรงผนวชจากศากยตรีหนี ประทับอยู่ ณ บริเวณต้นไม้สะเดาทันเพรุยกัษ์สิงสถิต เขตเมืองเวรัญชา พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ก็แลพระ กิตติศัพทอังกามของท่านพระโคดมพระองค์นั้น ขจรไปอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระ ภาคเจ้าพระองค์นั้น ทรงเป็นพระอรหันต์ แม้เพราะเหตุนี้ ทรงตรัสรู้เองโดยชอบ แม้เพราะเหตุนี้ ทรงบรรลุวิชชาและจรณะ แม้เพราะเหตุนี้ เสด็จไปได้ แม้เพราะ เหตุนี้ ทรงทราบโลก แม้เพราะเหตุนี้ ทรงเป็นสารถีฝือกบุรุษที่ควรรฝือก ไม่มีผู้อื่น ยิ่งกว่า แม้เพราะเหตุนี้ ทรงเป็นศาสดาของเทพและมนุษย์ทั้งหลาย แม้เพราะ เหตุนี้ ทรงเป็นพุททะ แม้เพราะเหตุนี้ ทรงเป็นพระผู้มีพระภาคเจ้า แม้เพราะ

๑. วิ. มหาวี. ๑/๑/๑.

เหตุนี้ พระองค์ทรงทำโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลกมารโลกพรหมโลกให้แจ้งชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งของพระองค์เอง แล้วทรงสั่งสอนหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์เทพและมนุษย์ให้รู้ ทรงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ ครบบริบูรณ์บริสุทธิ หนึ่ง การเห็นพระอรหันต์ทั้งหลายเห็นปานนั้นเป็นความดี

เวรัญชพราหมณ์กล่าวต่อพระพุทธเจ้า

หลังจากนั้นเวรัญชพราหมณ์ได้ไปในพระพุทธรักษา ครั้นถึงแล้ว เวรัญชพราหมณ์ได้ทูลปราศรัยกับพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นผ่านการทูลปราศรัยพอให้เป็นที่บันเทิงเป็นที่ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เวรัญชพราหมณ์หนึ่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ได้ทูลคำนี้แก่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ท่านพระโคตม ข้าพเจ้าได้ทราบมาว่า พระโคตมไม่ไหวไม่ลุกรับพวกพราหมณ์ ผู้แก่ผู้เฒ่าผู้ใหญ่ ผู้ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับ หรือไม่เชื่อเชิญด้วยอาสนะ ข้อที่ข้าพเจ้าทราบมานั้น เป็นเช่นนั้นจริง อันการที่ท่านพระโคตมไม่ไหวไม่ลุกรับพวกพราหมณ์ ผู้แก่ผู้เฒ่าผู้ใหญ่ ผู้ล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับ หรือไม่เชื่อเชิญด้วยอาสนะนั้นนั้น ไม่สมควรเลย

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนพราหมณ์ ในโลก ทั้งเทวโลกมารโลกพรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์เทพและมนุษย์ เราไม่เล็งเห็นบุคคลที่เราควรไหว้ ควรลุกรับ หรือควรเชื่อเชิญด้วยอาสนะ เพราะว่าตถาคตพึงไหว้ พึงลุกรับ หรือพึงเชื่อเชิญบุคคลใดด้วยอาสนะ แม้ศีระะของบุคคลนั้นก็พึงขาดตกไป

เวรัญชพราหมณ์กล่าวกราบทูลว่า ท่านพระโคตม มีปกติไม่ไยดี

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า มีอยู่จริง ๆ พราหมณ์ เหตุที่เขากล่าวหาเราว่า พระสมณโคตมมีปกติไม่ไยดีดังนี้ ชื่อว่ากล่าวถูก เพราะความไยดีในรูป เสียง

๔๔ พระราชของพระยวงค์

กลิ่น รส โขภฏฐัพพะเหล่านั้ัน ตถาคตละได้แล้่ว ตั้ดราทขาตแล้่ว ทำให้เป็นเหมือนตาลยอตดั้วน ทำให้ไม่มีในภายหลั้ง ไม่มีเกิตอิกต่อไปเป็นชรรมดา นั้แลเหตุที่เขากล่าวหาเราวว่า พระสมณโคตมมีปทิตไม่ยิตี ดั้งนี้ ชื่อว่ากล่าวถูก แต่ไม่ใช้เหตุที่ท่านมุงกล่าว

เวรั้ญชพราหมณ์ทูลว่า ท่านพระโคตมไม่มีสมบัติต

พระผู้มีพระภาคเจ้าตริสว่า มีอยู่จริง ๆ พราหมณ์ เหตุที่เขากล่าวหาเราวว่า พระสมณโคตมไม่มีสมบัติต ดั้งนี้ ชื่อว่ากล่าวถูก เพราะสมบัติตคือรูป เสียง กลิ่น รส โขภฏฐัพพะเหล่านั้ัน ตถาคตละได้แล้่ว ตั้ดราทขาตแล้่ว ทำให้เป็นเหมือนตาลยอตดั้วน ทำให้ไม่มีในภายหลั้ง ไม่มีเกิตอิกต่อไปเป็นชรรมดา นั้แลเหตุที่เขากล่าวหาเราวว่า พระสมณโคตมไม่มีสมบัติต ดั้งนี้ ชื่อว่ากล่าวถูก แต่ไม่ใช้เหตุที่ท่านมุงกล่าว

เวรั้ญชพราหมณ์ทูลว่า ท่านพระโคตมกล่าวการไม่ทำ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตริสว่า มีอยู่จริง ๆ พราหมณ์ เหตุที่เขากล่าวหาเราวว่า พระสมณโคตมกล่าวการไม่ทำ ดั้งนี้ ชื่อว่ากล่าวถูก เพราะเรากล่าวการไม่ทำ ภายทุจจริต วจิทุจจริต มโนทุจจริต เรากล่าวการไม่ทำสิ่งที่เป็นบาปอกุศลหลายอยาง นั้แลเหตุที่เขากล่าวหาเราวว่า พระสมณโคตมกล่าวการไม่ทำ ดั้งนี้ ชื่อว่ากล่าวถูก แต่ไม่ใช้เหตุที่ท่านมุงกล่าว

เวรั้ญชพราหมณ์ทูลว่า ท่านพระโคตมกล่าวการขาดสุญ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตริสว่า มีอยู่จริง ๆ พราหมณ์ เหตุที่เขากล่าวหาเราวว่า พระสมณโคตมกล่าวความขาดสุญ ดั้งนี้ ชื่อว่ากล่าวถูก เพราะเรากล่าวความขาดสุญแห่งระคะ โทสะ โมะหะ เรากล่าวความขาดสุญแห่งสภาพที่เป็นบาปอกุศลหลายอยาง นั้แลเหตุที่เขากล่าวหาเราวว่า พระสมณโคตมกล่าวความขาดสุญ ดั้งนี้ ชื่อว่ากล่าวถูก แต่ไม่ใช้เหตุที่ท่านมุงกล่าว

เวรัญชพราหมณ์ทูลว่า ท่านพระโคตมช่างรังเกียจ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า มีอยู่จริง ๆ พราหมณ์ เหตุที่เขากล่าวหาเราว่า พระสมณโคตมช่างรังเกียจ ดังนี้ ชื่อว่ากล่าวถูก เพราะเรารังเกียจกายทุจจริต วจี-ทุจจริต มโนทุจจริต เรารังเกียจความถึงพร้อมแห่งสภาพที่เป็นบาปอกุศลหลายอย่าง นี้แลเหตุที่เขากล่าวหาเราว่า พระสมณโคตมช่างรังเกียจ ดังนี้ ชื่อว่ากล่าวถูก แต่ไม่ใช่เหตุที่ท่านมุ่งกล่าว

เวรัญชพราหมณ์ทูลว่า ท่านพระโคตมช่างกำจัด

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า มีอยู่จริง ๆ พราหมณ์ เหตุที่เขากล่าวหาเราว่า พระสมณโคตมช่างกำจัด ดังนี้ ชื่อว่ากล่าวถูก เพราะเราแสดงธรรมเพื่อกำจัด รากะ โทสะ โมหะ แสดงธรรมเพื่อกำจัดสภาพที่เป็นบาปอกุศลหลายอย่าง นี้แลเหตุที่เขากล่าวหาเราว่า พระสมณโคตมช่างกำจัด ดังนี้ ชื่อว่ากล่าวถูก แต่ไม่ใช่เหตุที่ท่านมุ่งกล่าว

เวรัญชพราหมณ์ทูลว่า ท่านพระโคตมช่างเผาผลาญ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า มีอยู่จริง ๆ พราหมณ์ เหตุที่เขากล่าวหาเราว่า พระสมณโคตมช่างเผาผลาญ ดังนี้ ชื่อว่ากล่าวถูก เพราะเรากล่าวธรรมที่เป็น บาปอกุศล คือกายทุจจริต วจิตุจจริต มโนทุจจริต ว่าเป็นธรรมซึ่งเป็นบาปอกุศลที่ ควรเผาผลาญ อันผู้ใดละได้แล้ว ตัดรากขาดแล้ว ทำให้เป็นเหมือนตาลยอดด้วน ทำให้ไม่มีในภายหลัง ไม่มีเกิดอีกต่อไปเป็นธรรมดา เรากล่าวผู้นั้นว่าเป็นคน ชอบเผาผลาญ พราหมณ์ ธรรมทั้งหลายที่เป็นบาปอกุศลซึ่งควรเผาผลาญ ตถาคตละได้แล้ว ตัดรากขาดแล้ว ทำให้เป็นเหมือนตาลยอดด้วน ทำให้ไม่มีใน ภายหลัง ไม่มีเกิดอีกต่อไปเป็นธรรมดา นี้แลเหตุที่เขากล่าวหาเราว่า พระสมณ-โคตมช่างเผาผลาญ ดังนี้ ชื่อว่ากล่าวถูก แต่ไม่ใช่เหตุที่ท่านมุ่งกล่าว

เวรัญชพราหมณ์ทูลว่า ท่านพระโคตมไม่ผุดเกิด

๔๔ พระราชาของพระยวงศดิลก

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า มีอยู่จริง ๆ พราหมณ์ เหตุที่เขากล่าวหาเราว่า พระสมณโคดมไม่ผุดเกิด ดังนี้ ชื่อว่ากล่าวถูก เพราะการนอนในครรภ์ต่อไป การเกิดในภพใหม่ อันผู้ใดละได้แล้ว ตัดรากขาดแล้ว ทำให้เป็นเหมือนตาลยอดด้วน ทำให้ไม่มีในภายหลัง ไม่มีเกิดอีกต่อไปเป็นธรรมดา เรากล่าวผู้นั้นว่าเป็นคนไม่ผุดเกิด การนอนในครรภ์ต่อไป การเกิดในภพใหม่ ตถาคตละได้แล้ว ตัดรากขาดแล้ว ทำให้เป็นเหมือนตาลยอดด้วน ทำให้ไม่มีในภายหลัง ไม่มีเกิดอีกต่อไปเป็นธรรมดา นี่แลเหตุที่เขากล่าวหาเราว่า พระสมณโคดมไม่ผุดเกิด ดังนี้ ชื่อว่ากล่าวถูก แต่ไม่ใช่เหตุที่ท่านมุ่งกล่าว

ทรงอุปมาด้วยลูกไก่

ดูก่อนพราหมณ์ เปรียบเหมือนฟองไก่ ๘ ฟอง ๑๐ ฟอง หรือ ๑๒ ฟอง ฟองไก่เหล่านั้นอันแม่ไก่กกดีแล้ว ฟักดีแล้ว บรรดาลูกไก่เหล่านั้น ลูกไก่ตัวใด ทำลายกระเปาะฟองด้วยปลายเล็บเท้าหรือด้วยจะงอยปาก ออกมาได้โดยสวัสดิ์ ก่อนกว่าเขา ลูกไก่ตัวนั้นควรเรียกว่าอะไร จะเรียกว่า ฟี หรือน้อง

เวรัญชพราหมณ์ทูลว่า ท่านพระโคดม ควรเรียกว่า ฟี เพราะมันแก่กว่าเขา

ฉาน ๔ และ วิชชา ๓

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า เราก็ก็นั้นแลพราหมณ์ เมื่อประชาชน ผู้ตกอยู่ในอวิชชา เกิดในฟอง อันกระเปาะฟองหุ้มห่อไว้ ผู้เดียวเท่านั้นในโลก ได้ทำลายกระเปาะฟองคืออวิชชา แล้วได้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยม เรานั้นเป็นผู้เจริญที่สุดประเสริฐที่สุดของโลก เพราะความเพียรของเราที่ปรารภแล้วแล ไม่ย่อหย่อน สติดำรงมั่นไม่ผันเพี้ยน กายสงบ ไม่กระสับกระส่าย จิตตั้งมั่น มีอารมณ์เป็นหนึ่ง

ปฐมฌาน เรานั้นแลสังต์แล้วจากกาม สังต์แล้วจากอกุศลธรรม ได้บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุขซึ่งเกิดแต่วิเวกอยู่

ทุติยฌาน เราได้บรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิต ณ ภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป มีปีติและสุขซึ่งเกิดแต่สมาธิอยู่

ตติยฌาน เรามีอุเบกขาอยู่ มีสติ มีสัมปชัญญะ และเสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป ได้บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า เป็นผู้ มีอุเบกขา มีสติ มีสุขอยู่ ดังนี้

จตุตถฌาน เราได้บรรลุจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์และสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโทมนัสโสมนัสก่อนๆ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่

บุพเพนิวาสานุสติญาณ เรานั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว อย่างนี้แล้ว ได้โน้มจิตไปเพื่อบุพเพนิวาสานุสติญาณ คือความรู้ระลึกถึงขั้นเป็นที่ยกอาศัยอยู่ในปางก่อนได้ เรานั้นย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือระลึกได้ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง ๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ว่าในภพโน้นเราได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจตุตถจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพโน้นเราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น โคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจตุตถจากภพโน้นแล้ว ได้มาเกิดในภพนี้ เราย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอุปเทษ พร้อมทั้งอาการ ด้วยประการฉะนี้

๔๔ พรรษาของพระยวฑฒดา

พราหมณ์ วิชาที่ ๑ นี้แล เราได้บรรลุแล้ว ในปฐมยามแห่งราตรี
อวิชาเรากำจัดได้แล้ว วิชาเกิดแก่เราแล้ว ความมืดเรากำจัดได้แล้ว แสงสว่าง
เกิดแก่เราแล้ว เหมือนที่เกิดแก่บุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียรเพิกเลส สงัด
ไปแล้วอยู่ ฉะนั้น ความชำแรกออกครั้งที่ ๑ ของเรานี้แล ได้เป็นเหมือนการ
ทำลายออกจากกระเปาะฟองแห่งลูกไก่ฉนั้น

จตุปปาตญาณ เรานั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่มีกิเลส
ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว อย่างนี้แล้ว ได้
น้อมจิตไปเพื่อญาณเครื่องรู้จติ ความเคลื่อนไหว และอุปบัติ ความเข้าถึง ของสัตว์
ทั้งหลาย เรานั้นย่อมแลเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจติ เคลื่อน กำลังอุปบัติ เข้าถึง เลว
ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ใต้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์
ล่วงจักษุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เข้าถึงตามกรรมว่า หมู่สัตว์ผู้เกิดเป็น
อยู่เหล่านี้ ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ตีเตียนพระอริยเจ้า เป็น
มิจฉาทิฎฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฎฐิ หมู่สัตว์ผู้เกิดเป็นอยู่เหล่านี้
เบื้องหน้าแต่กายแตกตายไป เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หรือว่าหมู่สัตว์ผู้
เกิดเป็นอยู่เหล่านี้ ประกอบด้วยกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ไม่ตีเตียนพระ
อริยเจ้า เป็นสัมมาทิฎฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฎฐิ หมู่สัตว์ผู้เกิด
เป็นอยู่เหล่านี้ เบื้องหน้าแต่กายแตกตายไป เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เราย่อม
แลเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจติกำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณ
ทราม ใต้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ล่วงจักษุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่ง
หมู่สัตว์ผู้เข้าถึงตามกรรม ด้วยประการดังนี้

พราหมณ์ วิชาที่ ๒ นี้แล เราได้บรรลุแล้ว ในมัชฌิมยามแห่งราตรี
อวิชาเรากำจัดได้แล้ว วิชาเกิดแก่เราแล้ว ความมืดเรากำจัดได้แล้ว แสงสว่าง
เกิดแก่เราแล้ว เหมือนที่เกิดแก่บุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียรเพิกเลส สงัด
ไปแล้วอยู่ ฉะนั้น ความชำแรกออกครั้งที่ ๒ ของเรานี้แล ได้เป็นเหมือนการ
ทำลายออกจากกระเปาะฟองแห่งลูกไก่ฉนั้น

อาสาชกขณญาณ เรานั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผุดผ่อง ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว อย่างนี้แล้ว ได้น้อมจิตไปเพื่ออาสาชกขณญาณ ความหยั่งรู้เป็นเหตุสิ้นอาสวะคือกิเลสที่ตองจิต สันดานทั้งหลาย เรานั้นได้รู้ชัดตามเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ได้รู้ชัดตามเป็นจริงว่า นี้เหตุให้เกิดทุกข์ ได้รู้ชัดตามเป็นจริงว่า นี้ความดับทุกข์ ได้รู้ชัดตามเป็นจริงว่า นี้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้รู้ชัดตามเป็นจริงว่า เหล่านี้อาสวะ ได้รู้ชัดตามเป็นจริงว่า นี้เหตุเกิดอาสวะ ได้รู้ชัดตามเป็นจริงว่า นี้ความดับอาสวะ ได้รู้ชัดตามเป็นจริงว่า นี้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับอาสวะ เมื่อเรานั้นรู้้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ จิตได้หลุดพ้นแล้วแม้จากกามาสวะ ได้หลุดพ้นแล้วแม้จากภวาสวะ ได้หลุดพ้นแล้วแม้จากอวิชาสวะ เมื่อจิตได้หลุดพ้นแล้ว ได้มีญาณหยั่งรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว ได้รู้ด้วยปัญญาอันยิ่งว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นอีกเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี

พราหมณ์ วิชาที่ ๓ นี้แล เราได้บรรลุแล้ว ในปัจฉิมยามแห่งราตรี อวิชาเรากำจัดได้แล้ว วิชาเกิดแก่เราแล้ว ความมืดเรากำจัดได้แล้ว แสงสว่างเกิดแก่เราแล้ว เหมือนที่เกิดแก่บุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียรเผากิเลส ส่งจิตไปแล้วอยู่ ฉะนั้น ความชำแรกออกครั้งที่ ๓ ของเรานี้แล ได้เป็นเหมือนการทำลายออกจากกระเปาะฟองแห่งลูกไก่ฉนั้น

เวรัญชพราหมณ์แสดงตนเป็นอุบาสก

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนี้แล้ว เวรัญชพราหมณ์ได้ทูลคำนี้แก่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ท่านพระโคตมเป็นผู้เจริญที่สุด ท่านพระโคตมเป็นผู้ประเสริฐที่สุด ข้าแต่ท่านพระโคตม ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ภาษิตของพระองค์ไพเราะนัก พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยายอย่างนี้ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของทีคว้า เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า คนมีจักษจักเห็นรูป ดังนี้ ข้าพเจ้านี้ขอถึงท่านพระ

๔๔ พระราชของพระยวงศ์

โคดม พระธรรม และพระสงฆ์ ว่าเป็นสรีระ ขอพระองค์จงทรงจำข้าพเจ้าว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงสรีระตลอดชีวิต จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป และขอพระองค์พร้อม ด้วยภิกษุสงฆ์ จงทรงรับอาราธนาอยู่จำพรรษาที่เมืองเวรัญชาของข้าพเจ้าเถิด

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับอาราธนาด้วยพระอาการดุขณี ครั้นเวรัญชา- พราหมณ์ทราบการรับอาราธนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ได้ลุกจากที่นั่ง ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ทำประทักษิณหลีกไป

เมืองเวรัญชาเกิดทุกข์ภัย

ก็โดยสมัยนั้นแล เมืองเวรัญชามีภิกษาหารน้อย ประชาชนหาเลี้ยงชีพ ผิดเคือง มีกระดูกคนตายขาวเกลื่อน ต้องมีสลากซื้ออาหาร ภิกษุสงฆ์จักยัง อัดภาพให้เป็นไปจากการแสวงหาก็กทำไม่ได้ง่าย ครั้งนั้นพวกพ่อค้าม้าชาว อุตตราปะละ มีม้าประมาณ ๕๐๐ ตัว ได้เข้าพักแรมตลอดฤดูฝนในเมืองเวรัญชา พวกเขาได้ตกแต่งข้าวแดงสำหรับภิกษุรูปละแ่งไว้ที่คอกม้า เวลาเช้า ภิกษุ ทั้งหลายครองอันตราวาสกแล้ว ถือบาตรจีวรเข้าไปบิณฑบาตในเมืองเวรัญชา เมื่อไม่ได้บิณฑบาต จึงเที่ยวไปบิณฑบาตที่คอกม้า รับข้าวแดงรูปละแ่ง นำไป สู่อารามแล้วลงครกโขลกฉั่น ส่วนท่านพระอานนท์บดข้าวแดงแ่งหนึ่งทีศิลา แล้วน้อมเข้าไปถวายแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยพระกระยาหาร ที่บดพิเศษนั้นอยู่ ได้ทรงสดับเสียงครกแล้ว

พระพุทธรูปประเพณี

พระตถาคตทั้งหลายทรงทราบอยู่ ย่อมตรัสถามก็มี ทรงทราบอยู่ ย่อม ไม่ตรัสถามก็มี ทรงทราบกาลแล้วตรัสถาม ทรงทราบกาลแล้วไม่ตรัสถาม พระ ตถาคตทั้งหลายย่อมตรัสถามสิ่งทีประกอบด้วยประโยชน์ ไม่ตรัสถามสิ่งทีไม่ ประกอบด้วยประโยชน์ พระตถาคตทั้งหลายทรงกำจัดสิ่งทีไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ด้วยข้อปฏิบัติ พระผู้มีพระภาคเจ้าย่อมทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายด้วยอาการ ๒

อย่าง คือ จักรทรงแสดงธรรมอย่างหนึ่ง จักรทรงบัญญัติสิกขาบทแก่พระสาวกทั้งหลายอย่างหนึ่ง ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามพระอานนท์ว่า อานนท์ นั้นเสียงครกหรือหน่อ ท่านพระอานนท์จึงกราบทูลเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสรรเสริญว่า ดีละ ดีละ อานนท์ พวกเธอเป็นสัตบุรุษชนะวิเศษแล้ว พวกเพื่อนพรหมจารีชั้นหลังจักดูหมิ่นข้าวสาลีและข้าวสุกอันระคนด้วยเนื้อ

พระมหาโมคคัลลานะเปล่งสีหนาท

ครั้งนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้กราบทูลคำนี้แก่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระพุทธเจ้าข้า บัดนี้เมืองเวรัญชามีภิกษาหารน้อย ประชาชนหาเลี้ยงชีพฝืดเคือง มีกระดูกคนตายขาวเกลื่อน ต้องมีสลากซื้ออาหาร ภิกษุสงฆ์จะยังอัตภาพให้เป็นไปด้วยการถือบาตรแสวงหาก็กทำไม่ได้ง่าย พระพุทธเจ้าข้า พื้นเบื้องล่างแห่งปฐพีอันกว้างใหญ่นี้ สมบูรณ์ มีรสอันโอชา เหมือนน้ำผึ้งหิวไม่มีตัวอ่อนจะนั้น ขอประทานพระวโรกาส ข้าพระพุทธเจ้าจะพึงพลิกแผ่นดิน พระภิกษุทั้งหลายจักได้ฉันง้วนดิน พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า ดูก่อนโมคคัลลานะ กิสัตว์ที่อาศัยแผ่นดินเล่า เธอจะอย่างไรแก่สัตว์เหล่านั้น

พระมหาโมคคัลลานะกราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าจะเนรมิตฝ่ามือข้างหนึ่งให้เป็นดุจแผ่นดินใหญ่ ยังสัตว์ผู้อาศัยแผ่นดินเหล่านั้นให้ไปอยู่บนฝ่ามือฉันนั้น จะพลิกแผ่นดินด้วยมืออีกข้างหนึ่ง พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า อย่าเลยโมคคัลลานะ เธออย่าพอใจการพลิกแผ่นดินเลย สัตว์ทั้งหลายจะพึงได้รับผลตรงกันข้าม

พระมหาโมคคัลลานะกราบทูลว่า ขอประทานพระวโรกาส ขอภิกษุสงฆ์

๔๔ พระราชของพระยวษภคเจ้า

ทั้งหมดฟังไปบิณฑบาตในอุตตรกรูทวิป พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ก็ภิกษุผู้ไม่มีฤทธิ์เล่า เธอจะอย่างไรแก่ภิกษุเหล่านั้น

พระโมคคัลลานะกราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าจักทำให้ภิกษุเหล่านั้นไปได้ พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า อย่าเลยโมคคัลลานะ เธออย่าพอใจการที่ภิกษุสงฆ์ทั้งหมดไปบิณฑบาตในอุตตรกรูทวิปเลย

เหตุให้พระศาสดาดำรงอยู่ไม่นานและนาน

ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรไปในที่สังัดเร้นอยู่ ได้มีความปริวิตกแห่งจิตเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า พระศาสนาของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทั้งหลายพระองค์ไหนไม่ดำรงอยู่นาน ของพระองค์ไหนดำรงอยู่นาน ดังนี้ ครั้นเวลาสายัณห์ ท่านออกจากที่เร้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วกราบบังคมทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระพุทธเจ้าไปในที่สังัดหลีกเร้นอยู่ ณ ตำบลนี้ ได้มีความปริวิตกแห่งจิตเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า พระศาสนาของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทั้งหลายพระองค์ไหนไม่ดำรงอยู่นาน ของพระองค์ไหนดำรงอยู่นาน ดังนี้

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ดูก่อนสารีบุตร พระศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามวิปัสสี พระนามสิขี และพระนามเวสสภู ไม่ดำรงอยู่นานของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามกกุสันธะ พระนามโกนาคมนะ และพระนามกัสสปะดำรงอยู่นาน

พระสารีบุตรกราบทูลถามว่า อะไรเป็นเหตุ อะไรเป็นปัจจัยให้พระศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามวิปัสสี พระนามสิขี และพระนามเวสสภู ไม่ดำรงอยู่นาน พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า ดูก่อนสารีบุตร พระผู้มีพระภาคเจ้า พระนามนามวิปัสสี พระนามสิขี และพระนามเวสสภู ไม่ทรงชวนชวายเป็นเพื่อจะ ทรงแสดงธรรมโดยพิสดารแก่สาวกทั้งหลาย อนึ่ง สุตตะ เเคยยะ เวैयाกรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัมภุตธรรม เวทัลละ ของพระผู้มีพระภาค เจ้าทั้ง ๓ พระองค์นั้นมีน้อย ลิกขาบทก็มีได้ทรงบัญญัติ ปาติโมกข์ก็มีได้ทรง แสดงแก่สาวก เพราะอันตรธานแห่งพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าเหล่านั้น เพราะ อันตรธานแห่งสาวกผู้ตรัสรู้ตามพระพุทธเจ้าเหล่านั้น สาวกชั้นหลังที่ต่างชื่อ กันต่างโคตรกัน ต่างชาติกัน ออกบวชจากตระกูลต่างกัน จึงยังพระศาสนานั้นให้ อันตรธานโดยฉับพลัน ดูก่อนสารีบุตร ดอกไม้ต่างพันธุ์ที่เขากองไว้บนพื้นกระดาน ยังไม่ได้รับร้อยด้วยด้าย ลมย่อมกระจาย ขจัด กำจัดซึ่งดอกไม้เหล่านั้นได้ ชื่อนั้น เพราะเหตุอะไร เพราะเขาไม่ได้รับร้อยด้วยด้ายฉันใด เพราะอันตรธานแห่งพระผู้มี พระภาคพุทธเจ้าเหล่านั้น เพราะอันตรธานแห่งสาวกผู้ตรัสรู้ตามพระพุทธเจ้า เหล่านั้น สาวกชั้นหลังที่ต่างชื่อกัน ต่างโคตรกัน ต่างชาติกัน ออกบวชจาก ตระกูลต่างกัน จึงยังพระศาสนานั้นให้อันตรธานโดยฉับพลันฉันนั้นเหมือนกัน เพราะพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าเหล่านั้น ไม่ทรงชวนชวายเป็นเพื่อจะทรงกำหนดจิต ของสาวกด้วยพระหฤทัย แล้วทรงสั่งสอนสาวก ดูก่อนสารีบุตร เรื่องเคยมีมา แล้ว พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามเวสสภู ทรงกำหนดจิต แห่งภิกษุสงฆ์ด้วยพระหฤทัยแล้ว ทรงสั่งสอน พร่ำสอนภิกษุสงฆ์ประมาณ ๑,๐๐๐ รูป ในไพโรสณฑ์อันน่าสะพรึงกลัวแห่งหนึ่งว่า พวกเธอจงตริกอย่างนี้ อย่าได้ตริกอย่างนั้น จงทำในใจอย่างนี้ อย่าได้ทำในใจอย่างนั้น จงละส่วนนี้ จง เข้าถึงส่วนนี้อยู่เถิด ดังนี้ ลำดับนั้นแล จิตของภิกษุประมาณ ๑,๐๐๐ รูปนั้น อันพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามเวสสภูทรงสั่งสอนอยู่อย่าง นั้น ทรงพร่ำสอนอยู่อย่างนั้น ได้หลุดพ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่ถือมั่น ในเพราะความที่ไพโรสณฑ์อันน่าสะพรึงกลัวนั้น เป็นถิ่นที่น่าสยดสยอง จึงมีคำนี้ ว่า ผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งยังไม่ปราศจากราคะ เข้าไปสู่ไพโรสณฑ์นั้น โดยมากโลมชาติ ย่อมชู้ช้น ดูก่อนสารีบุตร อันนี้แลเป็นเหตุ อันนี้แลเป็นปัจจัยให้พระศาสนาของ

๔๔ พระราชของพระยงกัณฐ์

พระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามวิปัสสี พระนามลิขี และพระนามเวสสภูไม่ดำรงอยู่นาน

พระสารีบุตรกราบทูลถามว่า อะไรเป็นเหตุ อะไรเป็นปัจจัย ให้พระศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามกกุสันธะ พระนามโกนาคมะ และพระนามกัสสปะ ดำรงอยู่นาน พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนสารีบุตร พระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามกกุสันธะ พระนามโกนาคมะ และพระนามกัสสปะ มิได้ทรงชวนชวนน้อย เพื่อที่จะทรงแสดงธรรมโดยพิสดารแก่สาวกทั้งหลาย อนึ่ง สุตตะ เคยยะ เวຍยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัมภุตธรรม เวทลละของพระผู้มีพระภาคเจ้าทั้ง ๓ พระองค์นั้นมีมาก ลิกขาบทก็ทรงบัญญัติ ปาติโมกข์ก็ทรงแสดงแก่สาวก เพราะอันตรธานแห่งพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าเหล่านั้น เพราะอันตรธานแห่งสาวกผู้ตรัสรู้ตามพระพุทธเจ้าเหล่านั้น สาวกชั้นหลังที่ต่างชื่อกัน ต่างโคตรกัน ต่างชาติกัน ออกบวชจากตระกูลต่างกัน จึงดำรงพระศาสนานั้นไว้ได้ตลอดระยะเวลากาลยาวนาน ดูก่อนสารีบุตร ดอกไม้ต่างพันธุ์ที่เขากองไว้บนพื้นกระดาน ร้อยดีแล้วด้วยด้าย ลมย่อมกระจายไม่ได้ ขจัดไม่ได้ กำจัดไม่ได้ซึ่งดอกไม้เหล่านั้น ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะเขาร้อยดีแล้วด้วยด้าย ฉันทิ เพราะอันตรธานแห่งพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าเหล่านั้น เพราะอันตรธานแห่งสาวกผู้ตรัสรู้ตามพระพุทธเจ้าเหล่านั้น สาวกชั้นหลังที่ต่างชื่อกัน ต่างโคตรกัน ต่างชาติกัน ออกบวชจากตระกูลต่างกัน จึงดำรงพระศาสนานั้นไว้ได้ตลอดระยะเวลากาลยาวนาน ฉันทิเหมือนกัน ดูก่อนสารีบุตร อันนี้แลเป็นเหตุ อันนี้แลเป็นปัจจัย ให้พระศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามกกุสันธะ พระนามโกนาคมะ และพระนามกัสสปะ ดำรงอยู่นาน

ปรารภเหตุให้ทรงบัญญัติสิกขาบท

ลำดับนั้นแล ท่านพระสารีบุตรลุกจากอาสนะ ทำผ้าอุตตราสงค์เฉียงป่า

ข้างหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว กราบทูลว่า ถึงเวลาแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ข้าแต่พระสுகต ถึงเวลาแล้วที่จะทรงบัญญัติสิกขาบท ที่จะทรงแสดงปาติโมกข์แก่สาวก อันจะเป็นเหตุให้พระศาสนานี้ยั่งยืน ดำรงอยู่ได้นาน

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า จงรอก่อนสารีบุตร จงยับยั้งก่อนสารีบุตร ตถาคตเท่านั้นจักรู้กาลในกรณีนี้ พระศาสดายังไม่บัญญัติสิกขาบท ยังไม่แสดงปาติโมกข์แก่สาวก ตลอดเวลาที่ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะบางเหล่ายังไม่ปรากฏในสงฆ์ในศาสนานี้ ต่อเมื่อใดอาสวัฏฐานियธรรม คือธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะ คือกิเลสที่ดองสันดานบางอย่างปรากฏในสงฆ์ในศาสนานี้ เมื่อนั้นพระตถาคตจึงจะบัญญัติสิกขาบท แสดงปาติโมกข์แก่สาวก เพื่อกำจัดอาสวัฏฐานियธรรมเหล่านั้น และอาสวัฏฐานियธรรมบางเหล่ายังไม่ปรากฏในสงฆ์ในศาสนานี้ ตลอดเวลาที่สงฆ์ยังไม่ถึงความเป็นหมู่ใหญ่โดยภิกษุผู้บวชชาน ต่อเมื่อใดสงฆ์ถึงความเป็นหมู่ใหญ่โดยภิกษุผู้บวชชานแล้ว และอาสวัฏฐานियธรรมบางเหล่าย่อมปรากฏในสงฆ์ในศาสนานี้ เมื่อนั้นพระศาสดาจึงจะบัญญัติสิกขาบท แสดงปาติโมกข์แก่สาวก เพื่อกำจัดอาสวัฏฐานियธรรมเหล่านั้น และอาสวัฏฐานियธรรมบางเหล่ายังไม่ปรากฏในสงฆ์ในศาสนานี้ ตลอดเวลาที่สงฆ์ยังไม่ถึงความเป็นหมู่ใหญ่โดยแพร่หลาย ต่อเมื่อใดสงฆ์ถึงความเป็นหมู่ใหญ่โดยแพร่หลายแล้ว และอาสวัฏฐานियธรรมบางเหล่าย่อมปรากฏในสงฆ์ในศาสนานี้ เมื่อนั้นพระศาสดาจึงจะบัญญัติสิกขาบท แสดงปาติโมกข์แก่สาวก เพื่อกำจัดอาสวัฏฐานियธรรมเหล่านั้น และอาสวัฏฐานियธรรมบางเหล่ายังไม่ปรากฏในสงฆ์ในศาสนานี้ ตลอดเวลาที่สงฆ์ยังไม่ถึงความเป็นหมู่ใหญ่เลิศโดยลาม ต่อเมื่อใดสงฆ์ถึงความเป็นหมู่ใหญ่เลิศโดยลามแล้ว และอาสวัฏฐานियธรรมบางเหล่าย่อมปรากฏในสงฆ์ในศาสนานี้ เมื่อนั้นพระศาสดาจึงจะบัญญัติสิกขาบท แสดงปาติโมกข์แก่สาวก เพื่อกำจัดอาสวัฏฐานियธรรมเหล่านั้นแหละ

ดูก่อนสารีบุตร ก็ภิกษุสงฆ์ไม่มีเสนียด ไม่มีโทษ ปราศจากมัวหมอง บริสุทธ์ ผุดผ่อง ตั้งอยู่ในสารคุณ เพราะบรรดาภิกษุ ๕๐๐ รูปนี้ ภิกษุที่ทรงคุณธรรมอย่างต่ำก็เป็นโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง เป็นผู้

๔๔ พรรษาของพระยวฑฒณั

ที่จะตรัสรู้ในเบื้องต้น

เสด็จนิเวศน์เวรัญชพราหมณ์

ครั้นปวารณาพรรษาแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกท่านพระอานนท์ มารับสั่งว่า ดูก่อนอานนท์ ตถาคตทั้งหลายยังมีได้บอกลาผู้ที่นิมนต์ให้อยู่จำพรรษาแล้ว จักไม่หลีกไปสู่ที่จาริกในชนบท ข้อนี้เป็นประเพณีของตถาคตทั้งหลาย มาไปกันเถิดอานนท์ เราจะบอกลาเวรัญชพราหมณ์

ท่านพระอานนท์ทูลสนองพระพุทธดำรัสว่า เป็นดังรับสั่งพระพุทธเจ้าข้า

ขณะนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอันตรวาสกแล้ว ถือบาตรจีวร มีท่านพระอานนท์เป็นปัจฉาสมณะ เสด็จพระพุทธดำเนินไปสู่ณิเวศน์ของเวรัญชพราหมณ์ ครั้นถึงแล้วประทับนั่งเหนือพระพุทธรูปอาสน์ที่เขาจัดถวาย ทันใดนั้นเวรัญชพราหมณ์ ดำเนินเข้าไปสู่ที่ประทับ ครั้นแล้วถวายบังคมหนึ่งเฝ้าอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระองค์รับสั่งว่า ดูก่อนพราหมณ์ เราเป็นผู้อันท่านนิมนต์ให้อยู่จำพรรษาแล้ว เราขอบอกลาท่าน เราปรารถนาจะหลีกไปสู่ที่จาริกในชนบท เวรัญชพราหมณ์ กราบทูลว่า เป็นความจริง ท่านพระโคตม ข้าพเจ้านิมนต์พระองค์อยู่จำพรรษา ก็แต่ว่าไทยธรรมอันใดที่จะพึงถวาย ไทยธรรมอันนั้นข้าพเจ้ายังมีได้ถวาย และไทยธรรมนั้นไม่ใช่ว่าจะไม่มี ทั้งประสงค์จะไม่ถวายก็หาไม่ ภายในไตรมาสนี้ พระองค์จะพึงได้ไทยธรรมนั้น (ที่พราหมณ์จะพึงถวาย) แต่ที่ไหนกันเล่า เพราะฉรวาสมীগิจมากมีกรณียะมาก ขอท่านพระโคตมพร้อมด้วยพระสงฆ์ จงทรงพระกรุณาโปรดรับภัตตาหารในวันพรุ่งนี้เพื่อเจริญบุญกุศลและปิติปราโมทย์ แก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับอาราธนาโดยดุชนิยภาพ แล้วทรงชี้แจงให้เวรัญชพราหมณ์เห็นแจ้ง สมาทาน อาจหาญ ำเริงด้วยธัมมิกถาแล้ว ทรงลุกจากที่ประทับเสด็จกลับ

หลังจากนั้นเวรัญชพราหมณ์สั่งให้ตกแต่งของเคี้ยวของฉันอันประณีตใน

นิเวศน์ของตน โดยผ่านราตรีนั้นแล้ว ให้เจ้าพนักงานไปกราบทูลกัฏกาลแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ถึงเวลาแล้ว ท่านพระโคตม กัฏดาหารเสร็จแล้ว ขณะนั้นเป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอันตรวาสกแล้ว ทรงถือบาตรจีวร เสด็จพระพุทธดำเนินไปสู่निเวศน์ของเวรัญชพราหมณ์ ครั้นถึงแล้วประทับนั่งเหนือพระพุทธอาสน์ที่เขาจัดถวาย พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ จึงเวรัญชพราหมณ์อังกาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ด้วยขาทนียโภชนาหารอันประณีต ด้วยมือของตนจนให้ห้ามกัฏแล้ว ได้ถวายไตรจีวรแก่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้สวयเสร็จทรงนำพระหัตถ์ออกจากบาตรแล้วให้ทรงครอง และถวายผ้าคู่ให้ภิกษุครองรูปละสำหรับพระองค์ทรงชี้แจงให้เวรัญชพราหมณ์เห็นแจ้ง สมาทาน อาจหาญ ำเร็จด้วยธรรมีกถา แล้วทรงลุกจากที่ประทับ เสด็จกลับ

ครั้นพระองค์ประทับอยู่ที่เมืองเวรัญชาตามพระพุทธานิรมย์แล้ว เสด็จพระพุทธดำเนินไปยังท่าข้ามปยาละ ไม่ทรงแวะเมืองโสเรยยะ เมืองสังกัสสะ เมืองกัณณกุชชะ ทรงข้ามแม่น้ำคงคาที่ท่าข้ามปยาละ เสด็จพระพุทธดำเนินถึงพระนครพาราณสี ครั้นพระองค์ประทับอยู่ที่พระนครพาราณสีตามพระพุทธานิรมย์แล้ว เสด็จจาริกไปโดยมรรคาอันจะไปสู่พระนครเวสาลี เมื่อเสด็จจาริกไปโดยลำดับถึงพระนครเวสาลีแล้ว ทราบว่าพระองค์ประทับอยู่ที่กุฎาคารศาลา ณ ป่ามหาวัน เขตพระนครเวสาลีนั้น

ปหาราทสูตร^๑

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ โคนต้นสะเดาที่นเพรุษักษสิงสถิต ใกล้กรุงเวรัญชา ครั้งนั้นท้าวปหาราทจอมอสูรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสถามท้าวปหาราทจอมอสูรว่า ดูก่อนปหาราทะ พวกจอมอสูรย่อโมภิรมย์ในมหาสมุทรบ้างหรือ

๑. อัง. อฎฐก. ๒๓/๑๐๘/๒๐๐.

๔๔ พงศาวดารของพระยวงศดิ

ท้าวปหาราทจอมอสูรกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกจอมอสูร
ยอมอภิรมย์ในมหาสมุทร

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า ดูก่อนปหาราทะ ในมหาสมุทรที่มีธรรมที่
น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาสักเท่าไรที่พวกอสูรเห็นแล้ว เห็นแล้ว ย่อมอภิรมย์

ท้าวปหาราทะทูลว่า มี ๘ ประการพระเจ้าข้า ๘ ประการเป็นไฉน ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ มหาสมุทรลาดลุ่มลึกลงไปโดยลำดับ หาได้โกรกชั้นเหมือนแห
ไม่ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้อที่มหาสมุทรลาดลุ่มลึกลงไปโดยลำดับ หาได้โกรก
ชั้นเหมือนแหไม่ นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาประการหนึ่งในมหาสมุทรที่
พวกอสูรเห็นแล้ว เห็นแล้ว จึงอภิรมย์อยู่

อีกประการหนึ่ง มหาสมุทรเต็มเปี่ยมอยู่เสมอ ไม่ล้นฝั่ง ข้าแต่พระองค์ผู้
เจริญ ข้อที่มหาสมุทรเต็มเปี่ยมอยู่เสมอ ไม่ล้นฝั่ง นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อัน
ไม่เคยมีมาประการที่ ๒ ในมหาสมุทรที่พวกอสูรเห็นแล้ว เห็นแล้ว จึงอภิรมย์อยู่

อีกประการหนึ่ง มหาสมุทรไม่เคลื่อนด้วยซากศพ ในมหาสมุทร คลื่น
ย่อมซัดเอาซากศพเข้าหาฝั่ง ให้ขึ้นบกทันที ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้อที่มหาสมุทร
ไม่เคลื่อนด้วยซากศพ และในมหาสมุทร คลื่นย่อมซัดเอาซากศพเข้าหาฝั่ง ให้
ขึ้นบกทันที นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาประการที่ ๓ ในมหาสมุทรที่
พวกอสูรเห็นแล้ว เห็นแล้ว จึงอภิรมย์อยู่

อีกประการหนึ่ง แม่น้ำสายใหญ่ๆ บางสาย คือแม่น้ำคงคา ยมูนา อจิรว
ดี สรรภู มหิ แม่น้ำเหล่านั้นไหลไปถึงมหาสมุทรแล้ว ย่อมละนามและโคตรเดิม
หมด ถึงความนับว่า มหาสมุทรนั่นเอง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้อที่แม่น้ำสาย
ใหญ่ๆ บางสาย คือแม่น้ำคงคา ยมูนา อจิรวดี สรรภู มหิ แม่น้ำเหล่านั้นไหล
ไปถึงมหาสมุทรแล้ว ย่อมละนามและโคตรเดิมหมด ถึงความนับว่า มหาสมุทร
นั่นเอง นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาประการที่ ๔ ในมหาสมุทรที่พวก
อสูรเห็นแล้ว เห็นแล้ว จึงอภิรมย์อยู่

อีกประการหนึ่ง แม่น้ำทุกสายในโลกย่อมไหลไปรวมกันยังมหาสมุทร
และสายฝนจากอากาศตกลงสู่มหาสมุทร มหาสมุทรก็มีได้ปรากฏว่าจะพร้อมหรือ

เต็มเพราะน้ำนั้น ๆ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้อที่แม่น้ำทุกสายในโลกย่อมไหลไปรวมกันยังมหาสมุทร และสายฝนจากอากาศตกลงสู่มหาสมุทร มหาสมุทรก็มีได้ปรากฏว่าจะพร้อมหรือเต็มเพราะน้ำนั้น ๆ นี้เป็นกรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาประการที่ ๕ ในมหาสมุทรที่พวกอสูรเห็นแล้ว เห็นแล้ว จึงอภิมรณอยู่

อีกประการหนึ่ง มหาสมุทรมีรสเดียวคือรสเค็ม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้อที่มหาสมุทรมีรสเดียวคือรสเค็ม นี้เป็นกรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาประการที่ ๖ ในมหาสมุทรที่พวกอสูรเห็นแล้ว เห็นแล้ว จึงอภิมรณอยู่

อีกประการหนึ่ง มหาสมุทร มีรัตนะมากมายหลายชนิด ในมหาสมุทร มีรัตนะเหล่านี้ คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา แก้วประพาพ เงิน ทอง ทับทิม มรกต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้อที่มหาสมุทร มีรัตนะมากมายหลายชนิด ในมหาสมุทรนั้นมีรัตนะ คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา แก้วประพาพ เงิน ทอง ทับทิม มรกต นี้เป็นกรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาประการที่ ๗ ในมหาสมุทรที่พวกอสูรเห็นแล้ว เห็นแล้ว จึงอภิมรณอยู่

อีกประการหนึ่ง มหาสมุทรเป็นที่พำนักอาศัยของพวกสิ่งมีชีวิตใหญ่ ๆ สิ่งมีชีวิตในมหาสมุทรนั้นมีดังนี้ คือ ปลาติมิ ปลาติมิงคลา ปลาติมิลมิงคลา พวกอสูร นาค คนธรรพ์ แม้ที่มีร่างกายประมาณ ๑๐๐ โยชน์ ๒๐๐ โยชน์ ๓๐๐ โยชน์ ๔๐๐ โยชน์ ๕๐๐ โยชน์ก็มีอยู่ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้อที่มหาสมุทรเป็นที่พำนักอาศัยของพวกสิ่งมีชีวิตใหญ่ ๆ สิ่งมีชีวิตในมหาสมุทรนั้นมีดังนี้ คือ ปลาติมิ ปลาติมิงคลา ปลาติมิลมิงคลา พวกอสูร นาค คนธรรพ์ แม้ที่มีร่างกายประมาณ ๑๐๐ โยชน์ ๒๐๐ โยชน์ ๓๐๐ โยชน์ ๔๐๐ โยชน์ ๕๐๐ โยชน์ก็มีอยู่ นี้เป็นกรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาประการที่ ๘ ในมหาสมุทรที่พวกอสูรเห็นแล้ว เห็นแล้ว จึงอภิมรณอยู่

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี้แลกรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมา ๘ ประการในมหาสมุทรที่พวกอสูรเห็นแล้ว เห็นแล้ว จึงอภิมรณอยู่ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ภิกษุทั้งหลายย่อมอภิมรณในธรรมวินัยนี้บ้างหรือ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนปหาราหะ ภิกษุทั้งหลายย่อมอภิมรณ

๔๔ พรรษาของพระยุนทรลีลา

ในธรรมวินัยนี้

ท้าวปหาราทะทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมวินัยนี้มีธรรมที่น่าอัศจรรย์ อันไม่เคยมีมาสักเท่าไร ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว เห็นแล้ว จึงอภิมรณอยู่

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า มี ๘ ประการ ปหาราทะ ๘ ประการเป็นในเนดูก่อนปหาราทะ มหาสมุทราดลุ่มลึกลงไปโดยลำดับ ไม่โกรกชั้นเหมือนแหวจันได ในธรรมวินัยนี้ก็ฉันทันนั้นเหมือนกัน มีการศึกษาไปตามลำดับ มีการกระทำไปตามลำดับ มีการปฏิบัติไปตามลำดับ มิใช่ว่าจะมีการบรรลุอรหัตตผลโดยฉับพลัน ดูก่อนปหาราทะ ข้อที่ในธรรมวินัยนี้มีการศึกษาไปตามลำดับ มีการกระทำไปตามลำดับ มีการปฏิบัติไปตามลำดับ มิใช่ว่าจะมีการบรรลุอรหัตตผลโดยฉับพลัน นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาประการที่ ๑ ในธรรมวินัยนี้ ที่ภิกษุเห็นแล้ว เห็นแล้ว จึงอภิมรณอยู่

ดูก่อนปหาราทะ มหาสมุทรมเต็มเปี่ยมอยู่เสมอ ไม่ล้นฝั่งฉันทันใด สาวกทั้งหลายของเราก็ฉันทันนั้นเหมือนกัน ไม่ล่องลิกขาบทที่เราบัญญัติไว้แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต ดูก่อนปหาราทะ ข้อที่สาวกทั้งหลายของเราไม่ล่องลิกขาบทที่เราบัญญัติไว้แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาประการที่ ๒ ในธรรมวินัยนี้ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว เห็นแล้ว จึงอภิมรณอยู่

ดูก่อนปหาราทะ มหาสมุทรมไม่เคลื่อนด้วยซากศพ ในมหาสมุทรม คลื่นย่อมซัดเอาซากศพเข้าหาฝั่ง ให้ขึ้นบกฉันทันใด ดูก่อนปหาราทะ ฉันทันนั้นเหมือนกัน บุคคลผู้ทุศีล มีบาปกรรม มีสมาจารไม่สะอาดน่ารังเกียจ ปกปิดความชั่ว มิใช่สมณะแต่ปฏิบัติญาว่าเป็นสมณะ มิใช่ผู้ประพฤติพรหมจรรย์แต่ปฏิบัติญาว่าประพฤติพรหมจรรย์ เหน่าใน ชุ่มด้วยราคะ เป็นเพียงดั่งหยากเยื่อ สงฆ์ย่อมไม่อยู่ร่วมกับบุคคลนั้น ประชุมกันยกวัตรเธอเสียทันที แม้เขาจะนั่งอยู่ในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ก็จริง ถึงกระนั้นเขาก็ชื่อว่าห่างไกลจากสงฆ์ และสงฆ์ก็ห่างไกลจากเขา ดูก่อนปหาราทะ ข้อที่บุคคลผู้ทุศีล มีบาปกรรม มีสมาจารไม่สะอาดน่ารังเกียจ ปกปิดความชั่ว มิใช่สมณะแต่ปฏิบัติญาว่าเป็นสมณะ มิใช่ผู้ประพฤติพรหมจรรย์แต่ปฏิบัติญาว่าประพฤติพรหมจรรย์ เหน่าใน ชุ่มด้วยราคะ เป็นเพียงดั่งหยากเยื่อ

สงฆ์ย่อมไม่อยู่ร่วมกับบุคคลนั้น ประชุมกันยกวัตรเธอเสียทันที แม้เขาจะนั่งอยู่ในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ก็จริง ถึงกระนั้นเขาก็ชื่อว่าห่างไกลจากสงฆ์ และสงฆ์ก็ห่างไกลจากเขา นี่เป็นกรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาประการที่ ๓ ในกรรมวินัยนี้ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว เห็นแล้ว จึงอภิมรณอยู่

ดูก่อนปหาราทะ แม่น้ำสายใหญ่ๆ บางสาย คือแม่น้ำคงคา ยมูนา อจิรวดี สรรภู มหิ แม่น้ำเหล่านั้นไหลไปถึงมหาสมุทรแล้ว ย่อมละนามและโคตรเดิมหมด ถึงความนับว่า มหาสมุทรนั่นเอง ฉนใด ดูก่อนปหาราทะ ฉนนั้นเหมือนกัน วรรณะ ๔ เหล่านี้ คือกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ออกบวชเป็นบรรพชิตในกรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละนามและโคตรเดิมเสีย ถึงความนับว่า ศากยบุตรทั้งนั้น ดูก่อนปหาราทะ ข้อที่ว่าวรรณะ ๔ เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ออกบวชเป็นบรรพชิตในกรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละนามและโคตรเดิมเสีย ถึงความนับว่า ศากยบุตรทั้งนั้น นี้เป็นกรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาประการที่ ๔ ในกรรมวินัยนี้ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว เห็นแล้ว จึงอภิมรณอยู่

ดูก่อนปหาราทะ แม่น้ำทุกสายในโลกย่อมไหลไปรวมกันยังมหาสมุทร และสายฝนจากอากาศตกลงสู่มหาสมุทร มหาสมุทรก็ได้ปรากฏว่าจะพร้อมหรือเต็มเพราะน้ำนั้นๆ ฉนใด ดูก่อนปหาราทะ ฉนนั้นเหมือนกัน ถึงแม้ภิกษุเป็นอันมากจะปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ นิพพานธาตุก็ได้ปรากฏว่าจะพร้อมหรือเต็มด้วยการปรินิพพานนั้น ดูก่อนปหาราทะ ข้อที่ถึงแม้ภิกษุเป็นอันมากจะปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ นิพพานธาตุก็ได้ปรากฏว่าจะพร้อมหรือเต็มด้วยการปรินิพพานนั้น นี่เป็นกรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาประการที่ ๕ ในกรรมวินัยนี้ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว เห็นแล้ว จึงอภิมรณอยู่

ดูก่อนปหาราทะ มหาสมุทรมีรสเดียวคือรสเค็ม ฉนใด ดูก่อนปหาราทะ ฉนนั้นเหมือนกัน ธรรมวินัยนี้มีรสเดียวคือวิมุตติรส รสคือวิมุตติ ความหลุดพ้น ดูก่อนปหาราทะ ข้อที่ธรรมวินัยมีรสเดียวคือวิมุตติรส นี่เป็นกรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาประการที่ ๖ ในกรรมวินัยนี้ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว เห็นแล้ว จึง

๔๔ พรรษาของพระยวชธิดา

อภิมรณอยู่

ดูก่อนปหาราทะ มหาสมุทรที่มีรัตนะมากมายหลายชนิด รัตนะในมหาสมุทรนั้นมีดังนี้ คือแก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา แก้วประพาพ เงินทอง ทับทิม มรกต ฉันทไต ดูก่อนปหาราทะ ฉันทนั้นเหมือนกัน ธรรมวินัยนี้ก็มีรัตนะมากมายหลายชนิด รัตนะในธรรมวินัยนี้มีดังนี้คือสติปัญญา ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ ดูก่อนปหาราทะ ข้อที่ธรรมวินัยนี้มีรัตนะมากมายหลายชนิด รัตนะในธรรมวินัยนี้มีดังนี้คือสติปัญญา ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาประการที่ ๗ ในธรรมวินัยนี้ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว เห็นแล้ว จึงอภิมรณอยู่

ดูก่อนปหาราทะ มหาสมุทรเป็นที่พำนักอาศัยของพวกสิ่งมีชีวิตใหญ่ๆ สิ่งมีชีวิตในมหาสมุทรนั้นมีดังนี้ คือปลาตมิ ปลาตมิงคลา ปลาตมิลมิงคลา พวกอสุร นาค คนธรรพ์ แม้ที่มีร่างกายประมาณ ๑๐๐ โยชน์ ๒๐๐ โยชน์ ๓๐๐ โยชน์ ๔๐๐ โยชน์ ๕๐๐ โยชน์ มีอยู่ ฉันทไต ดูก่อนปหาราทะ ฉันทนั้นเหมือนกัน ธรรมวินัยนี้ก็เป็นที่พำนักอาศัยแห่งสิ่งมีชีวิตใหญ่ๆ สิ่งมีชีวิตในธรรมวินัยนี้มีดังนี้ คือพระโสดาบัน ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล พระสกทาคามี ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล พระอนาคามี ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล พระอรหันต์ ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นพระอรหันต์ ดูก่อนปหาราทะ ข้อที่ธรรมวินัยนี้เป็นที่พำนักอาศัยแห่งสิ่งมีชีวิตใหญ่ๆ สิ่งมีชีวิตในธรรมวินัยนี้มีดังนี้คือ พระโสดาบัน ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล พระสกทาคามี ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามีผล พระอนาคามี ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอนาคามีผล พระอรหันต์ ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นพระอรหันต์ นี่เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาประการที่ ๘ ในธรรมวินัยนี้ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว เห็นแล้ว จึงอภิมรณอยู่

ดูก่อนปหาราทะ ในธรรมวินัยนี้ มีธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมา ๘

ประการนี้แล ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว เห็นแล้ว จึงอภิมรณอยู่

อรรถกถาแห่งปหาราทสูตรนี้ได้แสดงว่า ปหาราทะเป็นหัวหน้าอสูรท่านหนึ่ง จริงอยู่ บรรดาอสูรทั้งหลาย อสูรผู้เป็นหัวหน้ามี ๓ ท่าน คือเวปจิตติ ๑ ราวุ ๑ ปหาราทะ ๑

เรื่องภิกษุ ๕๐๐ รูป^๑

พระศาสดาได้ประทับที่เมืองเวรัญชา อันพราหมณ์ชื่อเวรัญชะทูลนิมนต์แล้ว จึงเสด็จจำพรรษาพร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูป เวรัญชพราหมณ์ถูกมารดลใจมิให้เกิดสติปรารถนาถึงพระศาสดาแม่สักวันหนึ่ง แม่เมืองเวรัญชาได้เป็นเมืองข้าวแพงแล้ว พวกภิกษุเที่ยวไปบิณฑบาตตลอดเมืองเวรัญชา ทั้งภายในภายนอก เมื่อไม่ได้บิณฑบาต จึงลำบากมาก พวกพ่อค้าม้าจัดแจงภิกษามีข้าวแดงราวแล่งหนึ่งๆ เพื่อภิกษุเหล่านั้น พระมหาโมคคัลลานเถระเห็นภิกษุเหล่านั้นลำบาก ได้มีความประสงค์จะให้ภิกษุฉันง้วนดิน และประสงค์จะให้พวกภิกษุเข้าไปสู่อุตตรกฐทวีปเพื่อบิณฑบาต พระศาสดาได้ทรงห้ามท่านเสีย พวกภิกษุมิได้มีความสะดุ้งเพราะปรารถนาบิณฑบาตแม่สักวันหนึ่ง พวกภิกษุทั้งหลายเว้นความประพฤติด้วยอำนาจความอยากแล้วดำรงอยู่ พระศาสดาประทับอยู่ที่เมืองเวรัญชานั้นสิ้นไตรมาสแล้ว ทรงอำลาเวรัญชพราหมณ์ มีสักการะสมมานะอันพราหมณ์นั้นกระทำแล้ว ทรงให้เขาตั้งอยู่ในสภาวะแล้ว เสด็จออกจากเมืองเวรัญชานั้น เสด็จจาริกไปโดยลำดับ

วาโลทกชาดก (ชาดกเรื่องน้ำหาง)

สมัยหนึ่งเสด็จถึงกรุงสาวัตถี ประทับอยู่ในพระเชตวัน ชาวกรุงสาวัตถีกระทำอาคันตุกภัตแด่พระศาสดาแล้ว ก็ในกาลนั้น พวกกินเดนประมาณ ๕๐๐ คน อาศัยพวกภิกษุอยู่ภายในพระวิหารนั่นเอง พวกเขากินโภชนะอันประณีตที่

๑. รมมปท. ๔/๔๔.

๔๔ พรรษาของพระยวฑฒดา

เหลือจากภิกษุทั้งหลายฉันแล้วก็หลับนอน ลุกขึ้นแล้ว ไปสู่ฝั่งแม่น้ำ แมดเสียง โห่ร้อง กระโดดโลดเต้น ซ้อมมวยปล้ำ เล่นกันอยู่ ประพฤติแต่อนาจารเท่านั้น ทั้งภายในวิหาร ทั้งภายนอกวิหาร พวกภิกษุสนทนากันในโรงธรรมว่า ดูเถิด ผู้มีอายุทั้งหลาย ในเวลาเกิดทุกข์ภิกษุทั้งหลายพากันเดินเหล่านี้มิได้แสดงวิกาลอะไรๆ ในเมืองเวรัญชา แต่บัดนี้กินโภชนะอันประณีตเห็นปานนี้แล้ว เทียวแสดงอาการ แปลกๆ เป็นอเนกประการ ส่วนพวกภิกษุสงฆ์อยู่ในเมืองเวรัญชา ถึงในบัดนี้ก็ ยังพากันอยู่อย่างสงบเสงี่ยมเทียว พระศาสดาเสด็จไปสู่โรงธรรมแล้ว ตรัสถามว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพูดอะไรกัน เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า เรื่องชื่อนี้ ดังนี้ แล้ว ตรัสว่า แม้ในกาลก่อน คนกินเดินเหล่านี้เกิดในกำเนิดลา เป็นลา ๕๐๐ ได้ดื่มน้ำมีรสอร่อยอันแล้ว ซึ่งถึงการนับว่า น้ำหาง เพราะเขาเอาหน้าขย่ำกาก อันเป็นเดินซึ่งเหลือจากน้ำลูกจันทน์มีรสชุ่มที่ม้าสินธพชาติอาชาไนย ๕๐๐ ดื่มแล้ว จึงกรองด้วยผ้าเปลือกปอเก่าๆ เทียวร้องเอ็ดอึงอยู่ เหมือนเมาน้ำหวาน เมื่อจะ ทรงแสดงกิริยาของลาเหล่านั้น อันพระโพธิสัตว์ ผู้อันพระราชาทรงดับเสียงของ ลาเหล่านั้นตรัสถามแล้ว ได้กราบทูลแด่พระราชชาติอาชาไนยโดยพิสดารว่า “ความเมื่อย่อมเกิดแก่พวกลา เพราะดื่มกินน้ำหางมีรสอร่อยอันแล้ว แต่ความเมื่อย่อมไม่เกิดแก่ม้าสินธพ เพราะดื่มรสที่ประณีตนี้ ข้าแต่พระราชผู้เป็นจอมนรชน ลานั้นเป็นสัตว์มีชาติแล้ว ดื่มน้ำมีรสอร่อย อันรสนั้นถูกต้องแล้วย่อมเม่า ส่วนม้า อาชาไนยผู้เอาธุระเป็นปกติ เกิดในตระกูลที่ดี ดื่มน้ำที่เลิศแล้วหาเม่าไม่” แล้ว ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย สัตบุรุษเว้นธรรมคือความโลภแล้ว ย่อมเป็นผู้ไม่มีวิการเลย ทั้งในเวลาถึงสุข ทั้งในเวลาถึงทุกข์ อย่างนี้ ดังนี้ เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิ แสดงธรรม ได้ตรัสพระคาถานี้ว่า สัตบุรุษทั้งหลายย่อมเว้นในธรรมทั้งปวงแล สัตบุรุษทั้งหลายหาใช่ผู้ปรารถนากามบ่นเพื่อไม่ บัณฑิตทั้งหลายอันสุขหรือทุกข์ ถูกต้องแล้ว ย่อมไม่แสดงอาการขึ้นลง ดังนี้

เรื่องของพระมหากัจจानะ^๑

สมัยหนึ่ง ท่านพระมหากัจจานะอยู่ ณ ภูเขาชันข้างหนึ่ง ใกล้กรุงมรณคร แคว้นอวันตี ครั้งนั้นแลคฤหบดีชื่อหลิททิกานีเข้าไปหาท่านพระมหากัจจานะถึงที่อยู่ อภิวัตแล้วนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กล่าวกะท่านพระมหากัจจานะว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสภาษิตนี้ในมาคัณทียปัญหา อันมีในอัฐกวรรคว่า มุนีละที่อยู่แล้ว ไม่มีที่พักเที่ยวไป ไม่ทำความสนิทสนมในบ้าน เป็นผู้ว่างจากกามทั้งหลาย ไม่มุ่งถึงกาลข้างหน้า ไม่ทำถ้อยคำแก่งแย่งกับชนอื่น ดังนี้ ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เนื้อความแห่งพระพุทธวจนะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสโดยย่อนี้ จะพึงเห็นได้โดยพิสดารอย่างไร

พระมหากัจจานะได้กล่าวว่า ดูก่อนคฤหบดี รูปธาตุเป็นที่อยู่อาศัยของวิญญูณ ก็แหละมุนีใดมีวิญญูณพัวพันด้วยราคะในรูปธาตุ มุนีนั้นท่านกล่าวว่า มีที่อยู่อาศัยเที่ยวไป ดูก่อนคฤหบดี เวทนาธาตุ... สัญญาธาตุ... สังขารธาตุ เป็นที่อยู่อาศัยของวิญญูณ ก็แหละมุนีใดมีวิญญูณพัวพันด้วยราคะในสังขารธาตุ มุนีนั้นท่านกล่าวว่า มีที่อยู่อาศัยเที่ยวไป ดูก่อนคฤหบดี มุนีชื่อว่า เป็นผู้ที่มีที่อยู่อาศัยเที่ยวไป ด้วยประการฉะนี้แล

ดูก่อนคฤหบดี ก็มุนีเป็นผู้ไม่มีที่อยู่อาศัยเที่ยวไปอย่างไร

ดูก่อนคฤหบดี ความพอใจ ความกำหนด ความเพลิดเพลिन ความทะยานอยาก ความเข้าถึง ความยึดมั่น อันเป็นที่ตั้งมั่นถือมั่นและที่อยู่อาศัยแห่งจิตเหล่าใด ในรูปธาตุ ความพอใจเป็นต้นเหล่านั้นอันพระตถาคตทรงละเสียแล้ว ทรงตัดรากขาดแล้ว ทรงทำให้เป็นตั้งตาลยอดด้วน ทรงกระทำให้ไม่มี มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้น พระตถาคต บัณฑิตจึงกล่าวว่า เป็นผู้ไม่มีที่อยู่อาศัยเที่ยวไป ดูก่อนคฤหบดี ความพอใจ ความกำหนด ความเพลิดเพลिन ความทะยานอยาก ความเข้าถึง ความยึดมั่น อันเป็นที่ตั้งมั่นถือมั่นและที่อยู่อาศัยแห่งจิตเหล่าใด ในเวทนาธาตุ ในสัญญาธาตุ ในสังขารธาตุ

๑. ส. ขนฺธ. ๑๗/๑๑-๒๔/๑๒-๑๖.

๑๔ พระราชของพระยวทศฉำ

ในวิญญูณชาติ ความพอใจเป็นต้นเหล่านั้ันอันพระตถาคตทรงละเสียแล้ว ทรงตัดรากขาดแล้ว ทรงทำให้เป็นตั้งตาลยอดด้วน ทรงกระทำให้ไม่มี มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้น พระตถาคต บัณฑิตจึงกล่าวว่า เป็นผู้ไม่มีที่อยู่อาศัยเที่ยวไป ดูก่อนคฤหบดี มุณีชื่อว่า เป็นผู้ไม่มีที่อยู่อาศัยเที่ยวไปอย่างนี้แล

ดูก่อนคฤหบดี ก็มุณีเป็นผู้มีที่พักเที่ยวไปอย่างไร

ดูก่อนคฤหบดี มุณีท่านกล่าวว่า เป็นผู้มีที่พักเที่ยวไป เพราะชานไปและพั้วพันในรูปอันเป็นนิมิตและเป็นที่พัก ดูก่อนคฤหบดี มุณีท่านกล่าวว่า เป็นผู้มีที่พักเที่ยวไป เพราะชานไปและพั้วพันในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ในธัมมารมณั้ อันเป็นนิมิตและเป็นที่พัก ดูก่อนคฤหบดี มุณีเป็นผู้มีที่พักเที่ยวไปอย่างนี้แล

ดูก่อนคฤหบดี ก็มุณีเป็นผู้ไม่มีที่พักเที่ยวไปอย่างไร

ดูก่อนคฤหบดี ก็เลสเป็นเหตุชานไปและพั้วพันในรูปอันเป็นนิมิตและเป็นที่พัก อันพระตถาคตทรงละเสียแล้ว ทรงตัดรากขาดแล้ว ทรงทำให้เป็นตั้งตาลยอดด้วน ทรงกระทำให้ไม่มี มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้น พระตถาคต บัณฑิตจึงกล่าวว่า เป็นผู้ไม่มีที่พักเที่ยวไป ดูก่อนคฤหบดี ก็เลสเป็นเหตุชานไปและพั้วพันในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ในธัมมารมณั้ อันเป็นนิมิตและเป็นที่พัก อันพระตถาคตทรงละเสียแล้ว ทรงตัดรากขาดแล้ว ทรงทำให้เป็นตั้งตาลยอดด้วน ทรงกระทำให้ไม่มี มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา เพราะฉะนั้น พระตถาคต บัณฑิตจึงกล่าวว่า เป็นผู้ไม่มีที่พักเที่ยวไป ดูก่อนคฤหบดี มุณีชื่อว่า เป็นผู้ไม่มีที่พักเที่ยวไปอย่างนี้แล

ดูก่อนคฤหบดี ก็มุณีเป็นผู้สนทนมนในบ้านอย่างไร

ดูก่อนคฤหบดี มุณีบางคนในโลกนี้ เป็นผู้คลุกคลีกับพวกคฤหัสถ์อยู่ คือเป็นผู้พลอยชื่นชมกับเขา พลอยโศกกับเขา เมื่อพวกคฤหัสถ์มีสุขก็สุขด้วย มีทุกข์ก็ทุกข์ด้วย เมื่อพวกคฤหัสถ์มีกรณียกิจที่ควรทำเกิดขึ้น ก็ชวนชวยใน

กรณียกย่องเหล่านั้นด้วยตนเอง ดูก่อนคฤหบดี มุณีเป็นผู้สนิทสนมในบ้านอย่างนี้แล

ดูก่อนคฤหบดี ก็มุณีไม่เป็นผู้สนิทสนมในบ้านอย่างไร

ดูก่อนคฤหบดี ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไม่เป็นผู้คลุกคลีกับพวกคฤหสฺถ์ คือ ไม่พลอยชื่นชมกับเขา ไม่พลอยโศกกับเขา เมื่อพวกคฤหสฺถ์มีสุขก็ไม่สุขด้วย มีทุกข์ก็ไม่ทุกข์ด้วย เมื่อพวกคฤหสฺถ์มีกรณียกย่องที่ควรทำเกิดขึ้น ก็ไม่ชวนชววยในกรณียกย่องเหล่านั้นด้วยตนเอง ดูก่อนคฤหบดี มุณีไม่เป็นผู้สนิทสนมในบ้านอย่างนี้แล

ดูก่อนคฤหบดี ก็มุณีเป็นผู้ไม่ว่างจากกามทั้งหลายอย่างไร

ดูก่อนคฤหบดี มุณีบางคนในโลกนี้ ยังเป็นผู้ไม่ปราศจากความกำหนัด ความพอใจ ความรัก ความกระหาย ความกระวนกระวาย ความทะยานอยาก ในกามทั้งหลาย ดูก่อนคฤหบดี มุณีเป็นผู้ไม่ว่างจากกามทั้งหลายอย่างนี้แล

ดูก่อนคฤหบดี ก็มุณีเป็นผู้ว่างจากกามทั้งหลายอย่างไร

ดูก่อนคฤหบดี มุณีบางคนในโลกนี้ ย่อมเป็นผู้ปราศจากความกำหนัด ความพอใจ ความรัก ความกระหาย ความกระวนกระวาย ความทะยานอยาก ในกามทั้งหลาย ดูก่อนคฤหบดี มุณีเป็นผู้ว่างจากกามทั้งหลายอย่างนี้แล

ดูก่อนคฤหบดี ก็มุณีเป็นผู้มุ่งถึงกาลข้างหน้าอย่างไร

ดูก่อนคฤหบดี มุณีบางคนในโลกนี้ มีความปรารถนาอย่างนี้ว่า ในกาลข้างหน้า ขอเราพึงเป็นผู้มีรูปอย่างนี้ มีเวทนาอย่างนี้ มีสัญญาอย่างนี้ มีสังขารอย่างนี้ มีวิญญาณอย่างนี้ ดูก่อนคฤหบดี มุณีเป็นผู้มุ่งถึงกาลข้างหน้าอย่างนี้แล

ดูก่อนคฤหบดี ก็มุณีเป็นผู้ไม่มุ่งถึงกาลข้างหน้าอย่างไร

ดูก่อนคฤหบดี มุณีบางคนในโลกนี้ ไม่มีความปรารถนาอย่างนี้ว่า ในกาลข้างหน้า ขอเราพึงเป็นผู้มีรูปอย่างนี้ มีเวทนาอย่างนี้ มีสัญญาอย่างนี้ มีสังขารอย่างนี้ มีวิญญาณอย่างนี้ ดูก่อนคฤหบดี มุณีเป็นผู้ไม่มุ่งถึงกาลข้างหน้าอย่างนี้แล

๔๔ พระราชของพระยวงศดิ

ดูก่อนคฤหบดี ก็มุนีเป็นผู้ทำถ้อยคำแก่งแย่งกับชนอื่นอย่างไร

ดูก่อนคฤหบดี มุนีบางคนในโลกนี้ ย่อมเป็นผู้ทำถ้อยคำเห็นปานนี้ว่า ท่านไม่รู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ เรารู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ ไฉนท่านจักรู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ได้ ท่านเป็นผู้ปฏิบัติผิด เราเป็นผู้ปฏิบัติชอบ คำที่ควรกล่าวก่อน ท่านกล่าวทีหลัง คำที่ควรกล่าวทีหลัง ท่านกล่าวก่อน คำของเรามีประโยชน์ คำของท่านไม่มีประโยชน์ ข้อที่ท่านเคยประพฤตินาผิดเสียแล้ว เรายกวาตะแก่ท่านแล้ว ท่านจงประพฤติเพื่อปลดเปลื้องวาตะเสีย ท่านเป็นผู้อันเราชมได้แล้ว หรือจงปลดเปลื้องเสียเองถ้าท่านสามารถ ดูก่อนคฤหบดี มุนีเป็นผู้ทำถ้อยคำแก่งแย่งกับชนอื่นอย่างนี้แล

ดูก่อนคฤหบดี ก็มุนีไม่เป็นผู้ทำถ้อยคำแก่งแย่งกับชนอื่นอย่างไร

ดูก่อนคฤหบดี ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ ย่อมเป็นผู้ไม่ทำถ้อยคำเห็นปานนี้ว่า ท่านยอมไม่รู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ เรารู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ ไฉนท่านจักรู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ได้ ท่านเป็นผู้ปฏิบัติผิด เราเป็นผู้ปฏิบัติชอบ คำที่ควรกล่าวก่อน ท่านกล่าวทีหลัง คำที่ควรกล่าวทีหลัง ท่านกล่าวก่อน คำของเรามีประโยชน์ คำของท่านไม่มีประโยชน์ ข้อที่ท่านเคยประพฤตินาผิดเสียแล้ว เรายกวาตะแก่ท่านแล้ว ท่านจงประพฤติเพื่อปลดเปลื้องวาตะเสีย ท่านเป็นผู้อันเราชมได้แล้ว หรือจงปลดเปลื้องเสียเองถ้าท่านสามารถ ดูก่อนคฤหบดี มุนีไม่เป็นผู้ทำถ้อยคำแก่งแย่งกับชนอื่นอย่างนี้แล

ดูก่อนคฤหบดี พระพุทธรวิจนะใดที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้วในมาคัณฑิย-
ปัญหา อันมีในอัฐฐกวรรคว่า “มุนีละที่อยู่แล้ว ไม่มีที่พักเที่ยวไป ไม่ทำความ
สนิทสนมในบ้าน เป็นผู้ว่างจากกามทั้งหลาย ไม่มุ่งถึงกาลข้างหน้า ไม่ทำถ้อยคำ
แก่งแย่งกับชนอื่น” ดังนี้ ดูก่อนคฤหบดี เนื้อความแห่งพระพุทธรวิจนะนั้นที่
พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสโดยย่อ จะพึงเห็นได้โดยพิสดาร ด้วยประการฉะนี้

ในพระรชกาลนี้ ท่านทั้งหลายได้รับการอบรมมาเป็นอันมาก และโอวาท

สำหรับนวกภิกษุที่อุปชฌาย์พึงให้ ก็ยุติลงในวันนี้ จึงใคร่ที่จะได้กล่าวสรุปว่า
ธรรมเนียมปฏิบัติทั้งหลายที่มีเป็นอันมาก เช่น ในนวโกวาท ก็ตั้งแต่ในทุกะ หมวด ๒
เป็นต้นไป ซึ่งมีมากข้อมากประการ แม้จะมีมาก แต่ก็อาจสรุปลงได้ในไตรสิกขา
คือในศีล ในสมาธิ และในปัญญา เพื่อวิมุตติคือความหลุดพ้น อันศีล สมาธิ
ปัญญา และวิมุตตินี้เป็นอริยธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ เพราะฉะนั้น จึงอาจย่อ
ลงได้เป็น ๓ ดังนี้

อีกประการหนึ่ง ในเวลาอันใกล้จะเสด็จปรินิพพาน พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้
เป็นพระปัจฉิมวาจาคือพระวาจาสุดท้ายว่า **วธมฺมา สงฺขารา** สังขารทั้งหลาย
มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา **อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ** ท่านทั้งหลายจงยัง
ความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด **อัปฺปมาทธรรม** ธรรมคือความไม่ประมาท
ก็ได้แก่การที่เป็นผู้ไม่ปราศจากสติคือความระลึกได้ พร้อมทั้งสัมปชัญญะคือความ
รู้ตัว มีสติรักษาดน เป็น**สติเนปกะ** ที่แปลว่า มีสติรักษาดนอยู่เสมอ ผู้ไม่
ประมาทย่อมเป็นผู้ชวนชวายปฏิบัติละสิ่งไม่ควรละ ทำสิ่งที่ควรทำ หรือกล่าวได้
ว่า เป็นผู้ชวนชวายปฏิบัติอยู่ในศีล สมาธิ ปัญญา ไม่ผัดวันประกันพรุ่งในการ
ปฏิบัติ จับปฏิบัติในวันนี้ที่เดียว ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปที่เดียว ชื่อว่า เป็นผู้ไม่
ประมาท ท่านพระอาจารย์ทั้งหลายได้กล่าวว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงสรุปคำสั่งสอน
ของพระองค์ทั้งสิ้นเข้าในอัปมาทหรือเข้าในอัปมาทธรรม ธรรมคือความไม่
ประมาท ซึ่งมีคำเปรียบว่า เหมือนอย่างรอยเท้าช้าง ย่อมใหญ่กว่ารอยเท้า
ทั้งหมด รอยเท้าของสัตว์ในโลกทั้งหมด ย่อมรวมเข้าได้ในรอยเท้าช้าง ฉะนั้นได้
ธรรมทั้งหลายทั้งหมดก็สรุปเข้าได้ในอัปมาทหรือในอัปมาทธรรมนี้ เรื่องธรรม
สำหรับเป็นที่สรุปธรรมทั้งหลายนี้ ยังได้มีพระพุทธภาษิตตรัสไว้ว่า กุศลธรรม
ทั้งหลายย่อมสรุปรวมเข้าในอริยสัจทั้ง ๔ คือในทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับ
ทุกข์ ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เหมือนอย่างรอยเท้าช้างใหญ่กว่ารอยเท้า
สัตว์ทั้งหลาย รอยเท้าสัตว์ทั้งหลายย่อมรวมเข้าได้ในรอยเท้าช้าง กุศลธรรม
ทั้งหลายก็เช่นเดียวกัน ย่อมสรุปเข้าได้ในอริยสัจทั้ง ๔ นี้ก็เป็นอีกนัยหนึ่ง

วันนี้จึงสรุปโอวาทที่ได้แสดงมาเข้าใน**ไตรสิกขา** พร้อมทั้งวิมุตติ ความ

๔๔ พรรษาของพระยวฑฒณโฉว

หลุดพ้น หรือเข้าในอริยธรรม สรุปลงเข้าได้ในอปปมาท ความไม่ประมาท หรือในอปปมาทธรรม สรุปลงเข้าได้ในอริยสัจทั้ง ๔ เพราะฉะนั้น เราทั้งหลายจึงสมควรทำความเข้าใจ ทำความจำ ในธรรมอันเป็นที่สรุปนี้ไว้ให้ดี และตั้งใจปฏิบัติต่อไป.

บรรณานุกรม

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชพิธีสิบสองเดือน. ศิลป-
บรรณาการ, กรุงเทพฯ, ๒๕๐๓.

ชินวรสิริวัฒน์, สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวง. พระคัมภีร์อภิธาน์ปปีที่ปกา.
มหามกุฏราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ, ๒๕๒๓.

ปรมาณูชิตชินโรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ. พระปฐมสมโพธิกถา. โรงพิมพ์
การศาสนา, กรุงเทพฯ, ๒๕๐๕.

พนรัตน์, สมเด็จพระ, สังคีตยวงค์. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระ
พระพุฒาจารย์ (วน), ๒๕๒๑.

พุทธโฆสะ, พระ. ชาตกฏกถา. มหามกุฏราชวิทยาลัย กรุงเทพฯ, ๒๔๖๕.

_____. ฅาโณทยปกรณ. พิมพ์ในงานสมโภชพระสุพรรณบัฏ สมเด็จพระ
สังฆราช(อยู่) วัดสระเกศ, ๒๕๐๖.

_____. ธมมปทกฏกถา (ภาค ๑-๘). มหามกุฏราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ,
๒๕๓๑.

_____. ปปญจสุทนี. มหามกุฏราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ, ๒๔๖๓.

_____. มโนรทปฐน. มหามกุฏราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ ๒๔๖๓.

_____. วิสุทฐิมคค. มหามกุฏราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ, ๒๕๓๑.

_____. สมนุตปฐาสาทีกา (ภาค ๑-๓). มหามกุฏราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ,
๒๕๑๐.

_____. สารตถปฐาสินี (ภาค ๑-๓). มหามกุฏราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ,
๒๔๖๓.

_____. สุขมคคลวิลาสินี (ภาค ๑-๓). มหามกุฏราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ,
๒๔๖๓.

มลินทปญหา. มหามกุฏราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ, ๒๔๖๖.

รัตนปัญญา, พระ. ชินกาลมาลีปกรณ (ฉบับแปลไทย). พิมพ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพนายพงษ์สวัสดิ์ สุริโยทัย, ๒๕๑๘

๔๔ พุทธชาของพระยงกษัตริย์

ราชบุรีดิเรกฤทธิ์, พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหลวง. กฎหมายเก่า (กฎหมาย
ราชบุรี) เล่ม ๒. โรงพิมพ์กองลหุโทษ, กรุงเทพฯ, ๑๒๖.

ลีไทย, พญา. ไตรภูมิภค. สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลพิมพ์ในงานทอดกฐิน
ณ วัดทับสะแก อ. ทับสะแก จ. ประจวบคีรีขันธ์, ๒๕๒๕.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา. พุทธประวัติ เล่ม ๑ - ๓.
มหามกุฏราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ, ๒๔๘๔.

_____ . ตำนานวัดบวรนิเวศวิหาร. พิมพ์ในงานถวายพระเพลิงพระศพ
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ๒๔๖๕.

_____ . ธรรมวิจารณ์. มหามกุฏราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ ๒๕๐๑.

_____ . วิปัสสนากัมมัฏฐาน. มหามกุฏราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ ๒๕๐๒.

วิมตติวินทนี. มหามกุฏราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ

สยามรจนุสส เตปิฎก. มหามกุฏราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ, ๒๕๒๕.

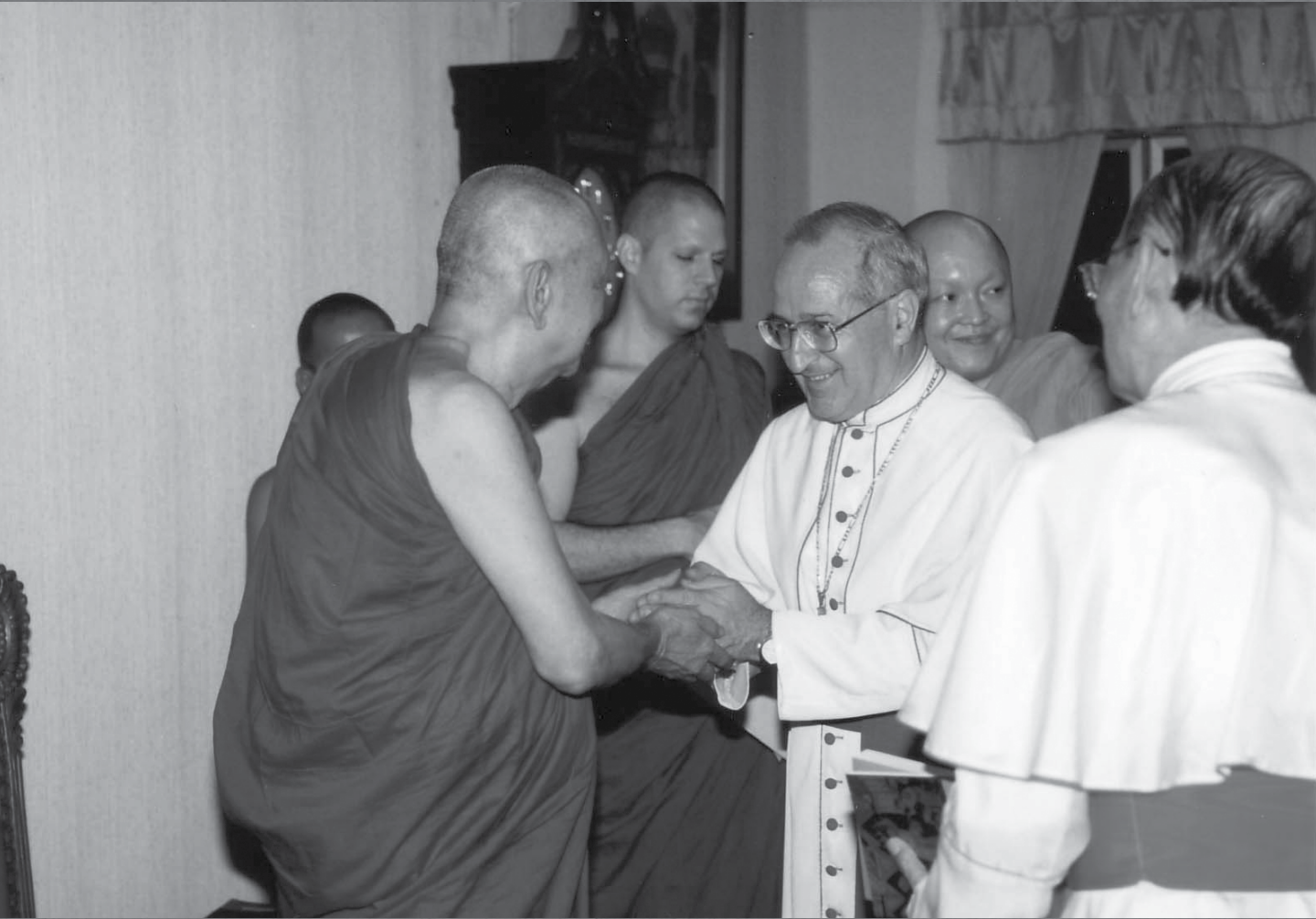
อนรุทธ, พระ. อภิธมฺมตถสงคหปาลิยา สห อภิธมฺมตถวิภาวิณี นาม

อภิธมฺมตถสงคหฎีกา. มหามกุฏราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ, ๒๔๙๗.

อัคควังสะ, พระ. สทุทนีติ ปทมาลา (ฉบับอักษรโรมัน). Oxford University
Press, London, 1978.

Waddell, L.A. **The Buddhism of Tibet or Lamaism.** Cambridge, W. Heffer
& Sons. Ltd. 1958.

๔๔ พรรษาของพระพุทธรูป

คณะผู้จัดธรรม

- จัดทำโดย : วิชัย มาลีนนท์
สมศรี มาลีนนท์
รัตนา มาลีนนท์
ประชุม~สกลศรี มาลีนนท์
จิรวัดน์ มาลีนนท์
นบขุลี มาลีนนท์
ปราลี มาลีนนท์
ดร.วิบูลย์ แสงวีระพันธุ์ศิริ
ธวัฒน์ชัย ศุภผลศิริ
- กองธรรมบรรณาการ : กลุ่มเบิกบานบุญ
สมชาย ศฤงคารินกุล
พิสิทธิ์ ทับทอง
สุวรรณี เลื่องยศสื่อชากุล
วชิราภรณ์ สุทธิแสน
บริสุทธิ บุรณะสัมฤทธิ
ดวงรัตน์ มหาวนิช
อลงกรณ์ ติตตะ
จเด็จ ทางเจริญ
คณะศิษยานุศิษย์ สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
- พิมพ์ครั้งที่ 4 : มิถุนายน 2557
จำนวน : 2,000 เล่ม
ISBN : 978-616-361-458-2
พิมพ์ที่ : ด้านสุทธาการพิมพ์

หากท่านใดประสงค์จัดทำเป็นธรรมบรรณาการ

โปรดติดต่อขออนุญาต 02-262-3764

เว็บไซต์พุทธะดอทคอม (www.phuttha.com)

หนังสือเรื่อง ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้าตีพิมพ์มานาน หาด้านฉบับยาก ในเวลานี้
ควรที่จะตีพิมพ์ในโอกาสอันพิเศษเป็นการเฉลิมพระเกียรติคุณ สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ผู้ทรงพระนิพนธ์ หวังว่าผู้ได้รับหนังสือนี้
ไปอ่าน จักได้ประโยชน์เป็นคุณที่จะเข้าใจพระพุทธเจ้าพระพุทธานุภาพให้ถูกต้องตรง
เป็นอุชุปฏิบัติ และจักพร้อมกันระลึกถึงพระเมตตากรุณาแห่งสมเด็จพระญาณสังวร
ผู้ทรงพระนิพนธ์ เป็นเหตุให้ร่วมใจกันตั้งจิตรวมลงโดยสุจริตให้สมเด็จพระสังฆราช
สกลมหาสังฆปริณายก เสด็จสถิตเป็นหลักแห่งพระศาสนาตราบสิ้นกาลนาน

๔๕ พรรษา ของ พระญาณสังวร

